សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ

មហាវិទ្យាល័យអប់រំ

កម្មវិធីលើកកម្ពស់គុណវុឌ្ឍិគ្រូបង្រៀន កម្រិតបរិញ្ញាបត្រ

មុខវិជ្ជា៖
ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យទំនើប

កញ្ចប់សមត្ថភាពទី១

ចំណេះដឹងឯកទេសបរិញ្ញាបត្រ

មុខវិជ្ជា៖
ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យទំនើប

កញ្ចប់សមត្ថភាពទី ១
ចំណេះដឹងឯកទេសកម្រិតបរិញ្ញាបត្រ

ការពណ៌នាអំពីមុខវិជ្ជា

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុក៖

ក្រោយពីបញ្ចប់ការសិក្សាមុខវិជ្ជានេះដោយជោគជ័យអ្នកសិក្សានឹង៖

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុកទី ១៖

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុកទី ២៖

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុកទី ៣៖

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុកទី ៤៖

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុកទី ៥៖

វាយតម្លៃសិក្សា

ដើម្បីបំពេញគ្រប់លក្ខខណ្ឌបញ្ចប់ការសិក្សាមុខវិជ្ជានេះ អ្នកសិក្សាត្រូវ

១. វត្តមានចូលសិក្សា ១០%

២. ការចូលរួមសកម្មភាពសិក្សា ២០%

៣. ការវាយតម្លៃកំឡុងពេលសិក្សា ៣០%

៤. ការប្រឡងបញ្ចប់មុខវិជ្ជាសិក្សា ៤០%

កិច្ចការគ្រូវអនុវត្តដើម្បីសម្រេចលទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុក៖

ក្រោយពីបញ្ចប់ការសិក្សាមុខវិជ្ជានេះដោយជោគជ័យអ្នកសិក្សានឹង៖

កិច្ចការទី ១៖

កិច្ចការទី ២៖

កិច្ចការទី ៣៖

កិច្ចការទី ៤៖

កិច្ចការទី ៥៖

អារម្ភកថា

វិស័យអប់រំ ត្រូវបានរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាចាត់ទុកថាជាវិស័យអាទិភាព និងត្រូវបានធ្វើកំណែទម្រង់ជាប្រចាំ ឆ្ពោះទៅលើកកម្ពស់គុណភាពនៃការសិក្សានៅគ្រប់កម្រិត។ ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡាបាននិងកំពុងពិនិត្យឡើងវិញកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលគ្រូបង្រៀន និងជំរុញកំណែទម្រង់សាលារៀននៅគ្រប់កម្រិត ដើម្បីធានាថាសាលារៀនមានដំណើរការប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពសម្រាប់ការសិក្សារៀនសូត្ររបស់សិស្ស និងផ្តល់ដល់សិស្សនូវវិជ្ជាសម្បទា បំណិនសម្បទា ចរិយាសម្បទា កាយសម្បទា ឆ្លើយតបបានទៅតាមតម្រូវការទីផ្សារការងារ និងចូលរួមចំណែកពេញលេញក្នុងការអភិវឌ្ឍសហគមន៍ និងប្រទេសជាតិ ឈានឆ្ពោះទៅសម្រេចបានចក្ខុវិស័យកម្ពុជាឆ្នាំ២០៣០ និងឆ្នាំ២០៥០ ។

ជាផ្នែកមួយនៃកំណែទម្រង់ការបណ្តុះបណ្តាលគ្រូបង្រៀន ឆ្ពោះទៅលើកកម្ពស់គុណវុឌ្ឍិគ្រូបង្រៀនតាមរយៈគម្រោងកែលម្អការអប់រំចំណេះទូទៅ ក្រសួងបានរៀបចំ "ក្របខណ្ឌកម្មវិធីសិក្សាសម្រាប់ការបណ្តុះបណ្តាលបរិញ្ញាបត្រអប់រំ វិជ្ជាជីវៈគ្រូបង្រៀន ឯកទេសទាំង ៦ (អក្សរសាស្ត្រខ្មែរ, គណិតវិទ្យា, គីមីវិទ្យា, ជីវវិទ្យា, រូបវិទ្យា, ប្រវត្តិវិទ្យា) ដើម្បីប្រើប្រាស់ក្នុងកម្មវិធីវិក្រឹតការគ្រូបង្រៀន និងគណៈគ្រប់គ្រងសាលារៀននៅតាមសាលារៀនចំណេះទូទៅ។ ក្របខណ្ឌកម្មវិធីសិក្សានេះជាឯកសាររស់ ដែលនឹងអាចមានការកែសម្រួលទៅតាមស្ថានភាពជាក់ស្តែង ជាពិសេសនៅដំណាក់កាលអន្តរកាលនៃការអនុវត្តយុទ្ធសាស្ត្រសហគមន៍សាលារៀន។

ក្រសួងមានជំនឿយ៉ាងមុតមាំ លើប្រសិទ្ធភាពនៃការអនុវត្តក្របខណ្ឌកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលនេះ ដែលនឹងនាំគ្រូបង្រៀន និងគណៈគ្រប់គ្រងសាលារៀននៅគ្រប់ភូមិសិក្សា សម្រេចបានគោលដៅអប់រំ ដែលនឹងចូលរួមចំណែកក្នុងការសម្រេចបានចក្ខុវិស័យរបស់រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា។

ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណ និងសូមកោតសរសើរដ៏ស្មោះចំពោះ ឯកឧត្តមបណ្ឌិតសភាចារ្យនាយកគម្រោង និងក្រុមការងារគម្រោងកែលម្អការអប់រំចំណេះទូទៅ ជាពិសេសក្រុមការងារនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញដែលបានខិតខំផលិតឯកសារក្របខណ្ឌកម្មវិធីសិក្សានេះឡើង សម្រាប់ប្រើប្រាស់ក្នុងការបណ្តុះបណ្តាលក្នុងគម្រោងកែលម្អការអប់រំចំណេះទូទៅ។

ថ្ងៃ សុក្រ ៣កើត ខែទុតិយាសាឍ ឆ្នាំថោះ បញ្ចស័ក ព.ស ២៥៦៧
រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃទី១៨ ខែសីហា ឆ្នាំ ២០២៣
រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា

បណ្ឌិតសភាចារ្យ ហង់ជួន ណារ៉ុន

គណៈកម្មការ

១. គណៈកម្មការគ្រប់គ្រង

១. ឯកឧត្តមបណ្ឌិតសភាចារ្យ	**ហង់ជួន ណារ៉ុន**	រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា
២. ឯកឧត្តមបណ្ឌិតសភាចារ្យ	**ណាត ប៊ុនរឿន**	រដ្ឋលេខាធិការក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា
៣. ឯកឧត្តមបណ្ឌិត	**ជេត ជាលី**	សាកលវិទ្យាធិការសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៤. លោកបណ្ឌិត	**ឈុន ហុក**	សាកលវិទ្យាធិការរង សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៥. លោក	**ប៉ាល់ ដែល**	សាកលវិទ្យាធិការរង សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៦. លោកបណ្ឌិត	**សំអេរ អង្គារតន៍**	អគ្គនាយករង អគ្គនាយកដ្ឋានគោលនយោបាយ និងផែនការ
៧. លោក	**ព្រីង មរកត**	ប្រធាននាយកដ្ឋានមធ្យមសិក្សា

២. គណៈកម្មការនិពន្ធ រៀបរៀង និងចងក្រង

១. លោកបណ្ឌិត	**សុខ សូត្រ**	ព្រឹទ្ធបុរសមហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
២. លោក	**មាក ការម៉េរ៉ាន**	ព្រឹទ្ធបុរសមហាវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្រនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៣. លោកបណ្ឌិត	**ជ័យ ចាន់អឿន**	ព្រឹទ្ធបុរសរងមហាវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្រនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៤. លោកបណ្ឌិត	**ម៉ម សុជាតិ**	ព្រឹទ្ធបុរសរងមហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៥. លោក	**សុត វិសាល**	ប្រធានដេប៉ាតឺម៉ង់សិក្សាអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៦. លោកបណ្ឌិត	**ឃុន គឹមលាង**	ប្រធានដេប៉ាតឺម៉ង់រូបវិទ្យានៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៧. លោកស្រីបណ្ឌិត	**ស៊ូ កល្យាណ**	អនុប្រធានដេប៉ាតឺម៉ង់រូបវិទ្យានៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៨. លោក	**ហង់ ស៊ីម**	សាស្ត្រាចារ្យដេប៉ាតឺម៉ង់រូបវិទ្យានៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
៩. លោក	**ដួង ប៉េងអាន**	អ្នកសម្របសម្រួលកម្មវិធីមធ្យមសិក្សា មហាវិទ្យាល័យអប់រំ
១០. កញ្ញា	**ហុង ឡៃហៀក**	បុគ្គលិកមហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
១១. លោក	**សើ ពន្លក**	បុគ្គលិកមហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ

៣. គណៈកម្មការត្រួតពិនិត្យ និងកែលម្អ

១. លោកបណ្ឌិត	**សំអេរ អង្គារតន៍**	អគ្គនាយករង អគ្គនាយកដ្ឋានគោលនយោបាយ និងផែនការ
២. លោក	**ព្រីង មរកត**	ប្រធាននាយកដ្ឋានមធ្យមសិក្សា
៣. លោក	**ម៉ៅ ប៉េងឡុង**	ប្រធាននាយកដ្ឋានបណ្ដុះបណ្ដាល និងវិក្រឹត្យការ
៤. ឯកឧត្តមបណ្ឌិត	**សិត សេង**	នាយកវិទ្យាស្ថានគរុកោសល្យរាជធានីភ្នំពេញ
៥. លោកបណ្ឌិត	**ឈុក ច័ន្ទឆាយា**	អនុប្រធាននាយកដ្ឋានបណ្ដុះបណ្ដាល និងវិក្រឹត្យការ
៦. លោក	**កែវ សារ៉ាត់**	ទីប្រឹក្សាបច្ចេកទេសគម្រោងកែលម្អការអប់រំចំណេះទូទៅ

៤. ការរីកុំព្យូទ័រ

១. លោក	**ម៉ៅ ម៉ារ៉ាឌី**	បុគ្គលិកមហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
២. លោក	**ឱន សំណាង**	បុគ្គលិកមហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុក

ការសិក្សាក្នុងកម្មវិធីនេះគឺផ្តោតលើប្រតិបត្តិជាក់ស្តែងរបស់អ្នកសិក្សាដែលអនុវត្តផ្ទាល់នៅសាលារៀន។ ទាំងអ្នកសិក្សា និងសិស្ស (ដែលអ្នកសិក្សានឹងធ្វើការជាមួយផ្ទាល់) ចាំបាច់មាន (១) បំណិនចិត្តសង្គម (២) បំណិនពុទ្ធិ និង (៣) បំណិនបច្ចេកទេស ជាមូលដ្ឋាន (ដូចក្នុងរូបទី១)។ កញ្ចប់សមត្ថភាពទាំងបីខាងដើមនឹងជួយឱ្យអ្នកសិក្សា អភិវឌ្ឍបំណិនចិត្តសង្គម បំណិនពុទ្ធិ និងពង្រឹងសមត្ថភាពផ្នែក (ក)ការសម្រេចចិត្តទំនាក់-ទំនង សេចក្តីអំណត់ ទឹកចិត្តអាណិតអាសូរ និងការគ្រប់គ្រងខ្លួនឯង ថែមទាំងអាចអនុវត្តការបង្រៀនមុខវិជ្ជា ឯកទេសរូបវិទ្យាប្រកបដោយវិជ្ជាជីវៈ និងនវានុវត្តន៍ដោយប្រើប្រាស់ឧត្តមានុវត្តន៍ផ្សេងៗ (ខ) ការដោះស្រាយបញ្ហា និង ការរៀបចំនិងការចាត់ចែង (គ) បច្ចេកទេសកម្រិតមធ្យម និងកម្រិតខ្ពស់។

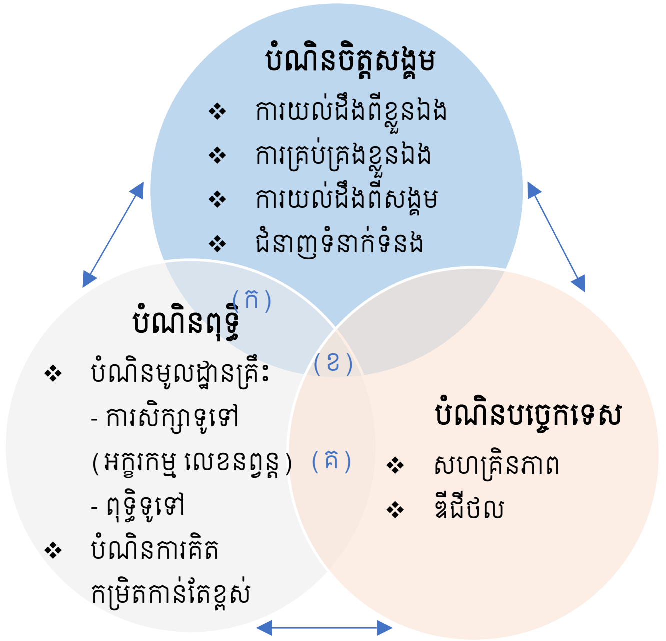

រូបភាពទី១
ប្រភព៖ WDR2018 (p.103)

ដោយឡែក សម្រាប់អ្នកសិក្សាកម្មវិធីនេះផ្ទាល់ នឹងទទួលបាន៖

(១) ចំណេះដឹងឯកទេសប្រវត្តិវិទ្យាកម្រិតបរិញ្ញាបត្រ

- ❖ ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យបុរាណ
- ❖ ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យទំនើប
- ❖ ទ្រឹស្តីប្រវត្តិសាស្ត្រ
- ❖ ប្រវត្តិសាស្ត្រពិភពលោក
- ❖ ប្រវត្តិសាស្ត្រអាស៊ីអាគ្នេយ៍
- ❖ ចិត្តសង្គម ភាពជាអ្នកដឹកនាំ និងគ្រប់គ្រង
- ❖ សន្លឹកកិច្ចការស្វ័យសិក្សានៅមធ្យមសិក្សា
- ❖ ការសរសេរ និងការពារឯកសារជំនួយស្មារតីមុខវិជ្ជាឯកទេសប្រវត្តិវិទ្យា

(២) ចំណេះដឹងវិធីគរុកោលស្យ សាស្ត្របង្រៀន និងការអប់រំប្រវត្តិវិទ្យាកម្រិតមធ្យមសិក្សា

- វិធីសាស្ត្របង្រៀន
- វិធីសាស្ត្រវង្វាយតម្លៃ
- ការស្រាវជ្រាវប្រតិបត្តិ
- ប្រឹក្សាគរុកោសល្យ
- បំណិនឌីជីថលសម្រាប់ការអប់រំ

(៣) ហ្វឹកហាត់កម្មសិក្សាគរុកោលស្យ និងការអនុវត្តជាក់ស្តែង

- អនុវត្តស្តង់ដា នៃយុទ្ធសាស្ត្រសហគមន៍សាលារៀន
- ការអនុវត្តកម្មវិធីស្វ័យសិក្សារូបវិទ្យា ពីទីថ្នាក់៧-ទី១២
- របាយការណ៍នៃការអនុវត្តស្តង់ដា នៃយុទ្ធសាស្ត្រសហគមន៍សាលារៀន

លទ្ធផលសិក្សារំពឹងទុកសម្រាប់បរិញ្ញាបត្រអប់រំវិជ្ជាជីវៈគ្រូបង្រៀននេះ ត្រូវបានកំណត់ដូចខាងក្រោម៖

វិជ្ជាសម្បទា

PLO1- ពន្យល់អំពីទ្រឹស្តី និងគោលការណ៍នៃការអប់រំក្នុងបរិបទសកលលោក និងបរិបទប្រទេសដើម្បីឆ្លុះបញ្ចាំងទៅនឹងការអនុវត្តជាក់ស្តែងនៃការបង្រៀន។

PLO2- បកស្រាយអំពីដំណើរការអនុវត្តកិច្ចការសម្រាប់ការបង្វឹកលើការរៀបចំកម្មវិធីសិក្សា និងការបង្រៀនប្រវត្តិវិទ្យាប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព។

បំណិនសម្បទា

PLO3- អនុវត្តបំណិនចិត្តសង្គម និងបច្ចេកវិទ្យាឌីជីថលសម្រាប់បង្កើនការប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នាក្នុងការងារ និងជីវភាពប្រកបដោយវិជ្ជាជីវៈ និងដោះស្រាយបញ្ហាប្រកបដោយភាពច្នៃប្រឌិត និងការទទួលខុសត្រូវ។

PLO4- បង្កើតគន្លឹះ និងទម្រង់សម្រាប់ដឹកនាំ និងគ្រប់គ្រងការបង្រៀនដោយផ្តោតលើផលសម្រេចនៃការសិក្សារបស់សិស្សឆ្ពោះទៅរកស្តង់ដាសាលារៀនមានប្រសិទ្ធភាព និងនិរន្តភាពសាលារៀនតាមរយៈការសិក្សា ការអនុវត្តជាក់ស្តែង និងការស្រាវជ្រាវ។

PLO5- អនុវត្តការងារអភិវឌ្ឍកម្មវិធីសិក្សា ការរៀននិងការបង្រៀនរូបវិទ្យា និងការសិក្សាបែបគម្រោងភ្ជាប់នឹងបំណិនរកចំណូលសម្រាប់សាលារៀនប្រកបដោយក្រមសីលធម៌វិជ្ជាជីវៈ។

ចរិយាសម្បទា

PLO6- អភិវឌ្ឍឥរិយាបថវិជ្ជមាន និងវប្បធម៌រៀនពេញមួយជីវិតសម្រាប់បំពេញការងារ និងទាក់ទងជាមួយអ្នកដទៃប្រកបដោយគុណតម្លៃ មនុស្សធម៌ សាមគ្គីភាព និងការចែករំលែកគ្នា។

PLO7- បង្កើត/បង្ហាញការដឹកនាំបណ្តាញសម្រាប់កសាងភ្នាក់ងារពង្រីកឧត្តមានុវត្តន៍សម្រាប់ការរៀន និងការបង្រៀន។

សម្គាល់៖ Program Learning Outcome (PLO) លទ្ធផលសិក្សាកម្មវិធីអប់រំ

កញ្ចប់សមត្ថភាព និង រចនាសម្ព័ន្ធកម្មវិធីសិក្សា

កម្មវិធីបរិញ្ញាបត្រអប់រំវិជ្ជាជីវៈគ្រូបង្រៀននេះ តម្រូវឱ្យអ្នកសិក្សាសិក្សាចំនួន ៦៣ ក្រេឌីតដែលមានរយៈពេលចន្លោះពី ១២ ទៅ ១៨ខែ។ ការសិក្សានិងធ្វើឡើងតាមរយៈការរៀនពីចម្ងាយ (ភាគច្រើនចន្លោះពី ៦០% ទៅ ៧០%) និងសិក្សាផ្ទាល់នៅសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញនិង សាលាហាត់ការ (ភាគតិចចន្លោះពី ៤០% ទៅ ៣០%)។ ការសិក្សាផ្តោតលើបណ្តុំមុខវិជ្ជា (១)ចំណេះដឹងឯកទេសកម្រិតបរិញ្ញាបត្រ (៣៦ ក្រេឌីត) (២)ចំណេះដឹងគរុកោសល្យ វិធីសាស្ត្របង្រៀន និងការអប់រំមធ្យមសិក្សា (១២ (+៣) ក្រេឌីត) (៣) ហ្វឹកហាត់កម្មសិក្សាគរុកោសល្យ និងការអនុវត្តជាក់ស្តែង(១២ ក្រេឌីត)។ បន្ថែមពីលើនេះទៀតអ្នកសិក្សាត្រូវអនុវត្តខ្លឹមសារមេរៀនដែលបានសិក្សាក្នុងកម្មវិធីនៅសាលាសាមីផ្ទាល់តែម្តងដោយមានការណែនាំពីគ្រូបង្វឹក ប្រឹក្សាគរុកោសល្យ គ្រូបង្រៀននៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ និងមន្ត្រីអប់រំមកពីនាយកដ្ឋានជំនាញផ្សេងៗរបស់ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡាដែលមានបទពិសោធន៍អនុវត្តជាក់ស្តែងកន្លងមក ។

បណ្តុំមុខវិជ្ជា	ចំនួនក្រេឌីត
(១)ចំណេះដឹងឯកទេសកម្រិតបរិញ្ញាបត្រ (៦០%)	៣៦
(២)ចំណេះដឹងគរុកោសល្យ វិធីសាស្ត្របង្រៀន និងការអប់រំមធ្យមសិក្សា (២០%)	១២ (+៣)
(៣)ហ្វឹកហាត់កម្មសិក្សាគរុកោសល្យ និងការអនុវត្តជាក់ស្តែង (២០%)	១២
សរុប	៦០ (+៣)

សម្គាល់៖ *សម្រាប់កញ្ចប់សមត្ថភាពចំណេះដឹងគរុកោសល្យ វិធីសាស្ត្របង្រៀន និងការអប់រំមធ្យមសិក្សាបានបន្ថែមមុខវិជ្ជាបំណិនឌីជីថលសម្រាប់ការអប់រំចំនួន ៣ក្រេឌីត*

លក្ខណៈទូទៅនៃមុខវិជ្ជាសិក្សា

មុខវិជ្ជាសិក្សាសម្រាប់កម្រិតបរិញ្ញាបត្រអប់រំនេះនឹងជួយឱ្យអ្នកសិក្សាបំពេញកញ្ចប់សមត្ថភាពដូចខាងក្រោម ដើម្បីឆ្លើយតបនឹងលទ្ធផលសិក្សាកម្មវិធីអប់រំហើយឱ្យអ្នកសិក្សាមានសមត្ថភាពសម្រាប់បំពេញការងារប្រកបដោយវិជ្ជាជីវៈ។

បណ្តុំមុខវិជ្ជា	មុខវិជ្ជាសិក្សា	ក្រេឌីត
(១)ចំណេះដឹងឯកទេសកម្រិតបរិញ្ញាបត្រ (៦០%)	ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យបុរាណ	៣
	ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យទំនើប	៣
	ទ្រឹស្តីប្រវត្តិសាស្ត្រ	៣
	ប្រវត្តិសាស្ត្រពិភពលោក	៣
	ប្រវត្តិសាស្ត្រអាស៊ីអាគ្នេយ៍	៣
	ការអនុវត្តសន្លឹកកិច្ចការឯកទេសប្រវត្តិវិទ្យាសម្រាប់សិស្សស្វ័យសិក្សាកម្រិត១ (ចងចាំ)	៣
	ការអនុវត្តសន្លឹកកិច្ចការឯកទេសប្រវត្តិវិទ្យាសម្រាប់សិស្សស្វ័យសិក្សាកម្រិត២ (យល់ដឹង)	៣
	សន្លឹកកិច្ចការឯកទេសប្រវត្តិវិទ្យាសម្រាប់សិស្សស្វ័យសិក្សាកម្រិត៣ (ហ្វឹកហាត់)	៣
	សន្លឹកកិច្ចការឯកទេសប្រវត្តិវិទ្យាសម្រាប់សិស្សស្វ័យសិក្សាកម្រិត៤ (វាយតម្លៃ)	៣

	ការសរសេរ និងការពារឯកសារជំនួយស្មារតីមុខវិជ្ជាឯកទេស	៩
(៣)ចំណេះដឹងគរុកោសល្យ វិធីសាស្ត្របង្រៀន និង ការអប់រំមធ្យមសិក្សា (២០%)	វិធីសាស្ត្របង្រៀន បត់បែនតាមសមត្ថភាពសិស្ស និងទស្សនទានអប់រំថ្មីៗ	៣
	ប្រឹក្សា និងហ្វឹកហ្វឺនគរុសល្យលើយុទ្ធសាស្ត្រសហគមន៍សាលារៀន	៣
	មូលដ្ឋានគ្រឹះវង្វាយតម្លៃអប់រំ	៣
	មូលដ្ឋានគ្រឹះនៃការស្រាវជ្រាវប្រតិបត្តិ	៣
	បំណិនឌីជីថលសម្រាប់ការអប់រំ *	៣
(៤)ហ្វឹកហាត់កម្មសិក្សា គរុកោសល្យ និងការអនុវត្តជាក់ស្តែង (២០%)	ការអនុវត្ត ស្តង់ដាយុទ្ធសាស្ត្រសហគមន៍សាលារៀន (ស្តង់ដាទី១)	៣
	ការអនុវត្ត ស្តង់ដានៃយុទ្ធសាស្ត្រសហគមន៍សាលារៀន (ស្តង់ដាទី២)	៦
	របាយការណ៍និងការការពារស្តីពីការអនុវត្តស្តង់ដាយុទ្ធសាស្ត្រ សហគមន៍សាលារៀន	៣
សរុប		**៦៣**

លំហូរបង្រៀន និងរៀន

លំហូរបង្រៀននិងរៀន ១មេរៀន ឬកិច្ចការមួយ រួមជាមួយបំណិនមួយ និងចរិយាមួយ

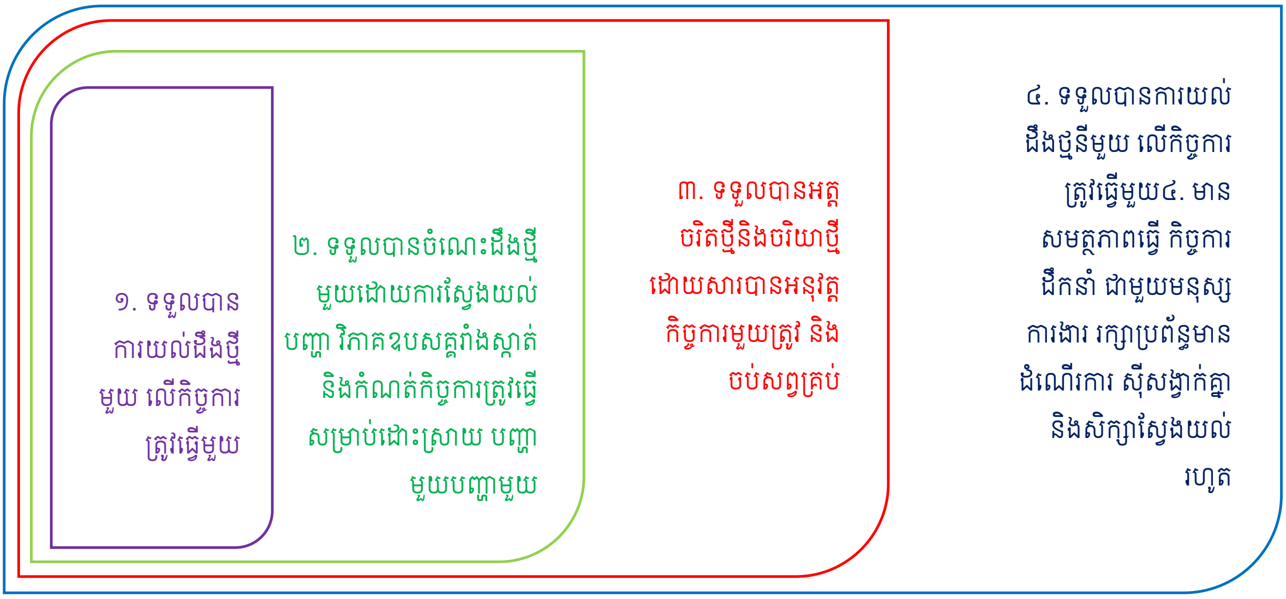

ការវាយតម្លៃលើការសិក្សា

ការវាយតម្លៃលើការសិក្សារបស់អ្នកសិក្សាគឺផ្តោតលើលទ្ធផលសិក្សាជាគោល។ ការវាយតម្លៃលើការសិក្សាមានបីដំណាក់កាលធំៗ គឺ (១) ការវាយតម្លៃលើការសិក្សាមុខវិជ្ជា (២) ការវាយតម្លៃលើការសរសេរឯកសារជំនួយស្មារតីមុខវិជ្ជាឯកទេស និង (៣) ការវាយតម្លៃសរុបដោយពិនិត្យលើការបំពេញគ្រប់លក្ខខណ្ឌសម្រាប់បញ្ចប់ការសិក្សា។

៦.៤.១ គោលការណ៍វាយតម្លៃ

គោលការណ៍រួមសម្រាប់ការវាយតម្លៃលើការសិក្សារបស់អ្នកសិក្សាមានដូចតទៅ៖

១) អ្នកសិក្សាតម្រូវឱ្យមានវត្តមានក្នុងការសិក្សាតាមមុខវិជ្ជានីមួយៗ មិនតិចជាង៧០%។ ក្នុងករណីអ្នកសិក្សាមានវត្តមានតិចជាង៧០% នឹងមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យប្រឡងបញ្ចប់មុខវិជ្ជានោះទេ

២) ក្នុងករណីដែលអ្នកសិក្សាធ្លាក់មុខវិជ្ជាណាមួយក្នុងឆមាស នឹងមិនអនុញ្ញាតឱ្យបន្តការសិក្សាទៅឆ្នាំបន្ទាប់ និងប្រឡងបញ្ចប់ឡើយ

៣) អ្នកសិក្សាទាំងអស់ត្រូវធ្វើកិច្ចការស្រាវជ្រាវសំខាន់ៗតាមមុខវិជ្ជានីមួយៗ និងប្រគល់ជូនគ្រូឧទ្ទេសតាមមុខវិជ្ជាដែលបានកំណត់

៤) អ្នកសិក្សាត្រូវប្រឡងបញ្ចប់ការសិក្សាដែលធ្វើឡើងបន្ទាប់ពីចប់ឆមាសនីមួយៗ តាមការកំណត់ក្នុងកម្មវិធីសិក្សា

៥) អ្នកសិក្សាត្រូវចងក្រងឯកសារវឌ្ឍនភាពនៃកិច្ចការស្នូលរួមមានការហាត់ការ និងកម្មសិក្សាដែលផ្តោតលើ (ក) សកម្មភាពប្រតិបត្តិ (ខ) លទ្ធផលដែលសម្រេចបាន និង (គ) ការឆ្លុះបញ្ចាំង និងមេរៀនបទពិសោធន៍ និង

៦) អ្នកសិក្សាត្រូវតែជាប់មធ្យមភាគនៃការសិក្សាមុខវិជ្ជានិងការធ្វើកម្មសិក្សា ដើម្បីទទួលការអនុញ្ញាតឱ្យការពារឯកសារជំនួយស្មារតីមុខវិជ្ជាឯកទេស។

ការផ្តល់ពិន្ទុ និងប្រព័ន្ធចំណាត់ថ្នាក់

អ្នកសិក្សាអាចទទួលពិន្ទុចាប់ពី 00 ដល់ 100 ទៅតាមការវាយតម្លៃផ្អែកលើលក្ខណៈវិនិច្ឆ័យដែលបានកំណត់ក្នុងការសិក្សាមុខវិជ្ជា ការបំពេញកម្មសិក្សា និងការសរសេរនិងការការពារឯកសារជំនួយស្មារតីមុខវិជ្ជាឯកទេស។ ពិន្ទុដែលជាប់ត្រូវចាប់ផ្តើមពីមធ្យមភាគពិន្ទុ 50% ឬពិន្ទុនិទ្ទេស 2.00 ឡើងទៅ។

ពិន្ទុគឺកំណត់ពី 00.00 ដល់ 100 (មធ្យមភាគនៃពិន្ទុនិទ្ទេសសរុប ឬ Grade Point Average-GPA)។ រូបមន្តគណនារកមធ្យមភាគនៃពិន្ទុនិទ្ទេសសរុប (GPA) គឺមធ្យមភាគនៃពិន្ទុនិទ្ទេសសរុប (GPA) ស្មើផលបូកសរុបរវាងផលគុណនៃពិន្ទុនិទ្ទេស (Grade Point-P) និងតម្លៃក្រេឌីតដែលត្រូវយកនៃមុខវិជ្ជានីមួយៗ (Attempted Credit Value-C) ចែកនឹងផលបូកសរុបនៃតម្លៃក្រេឌីតដែលត្រូវយកគ្រប់មុខវិជ្ជា។

ប្រព័ន្ធចំណាត់ថ្នាក់កម្មវិធី គឺផ្អែកទៅលើតម្លៃនៃពិន្ទុអតិបរមា 100% និង 50% នៃពិន្ទុអប្បបរមា។ ប្រព័ន្ធដាក់ពិន្ទុនេះ ត្រូវបានបកប្រែទៅជា «ពិន្ទុជានិទ្ទេស» និង «ពិន្ទុជាតម្លៃលេខ» ដូចដែលពិពណ៌នាខាងក្រោម៖

ពិន្ទុជាភាគរយ%	និទ្ទេស	ពិន្ទុនិទ្ទេស	មូលវិចារណ៍
85%-100%	A	4.00	ល្អប្រសើរ
80%-84%	B+	3.50	ល្អណាស់
70%-79%	B	3.00	ល្អ
65%-69%	C+	2.50	ល្អបង្គួរ
50%-64%	C	2.00	មធ្យម
<49%	F	1.50	ធ្លាក់

៦.៥ គោលការណ៍ប្រតិបត្តិ

ដើម្បីធានានូវការផ្តល់សេវាអប់រំប្រកបដោយគុណភាព និងភាពស័ក្តិសិទ្ធិ មហាវិទ្យាល័យអប់រំនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញអនុវត្តតាមគោលការណ៍ បទបញ្ញត្តិ និងបទដ្ឋានគតិយុត្តិរបស់សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ និងក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា ព្រមទាំងគោលការណ៍ច្បាប់នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។

ជាមួយគ្នានេះដែរ អ្នកសិក្សាម្នាក់ៗ ត្រូវគោរពតាមបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងរបស់សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ និងឈរលើស្មារតីស្មោះត្រង់ ទទួលខុសត្រូវខ្ពស់ និងភាពម្ចាស់ការ និងគោលការណ៍សុចរិតភាពនៃការសិក្សា។ សម្រាប់គោលការណ៍សុចរិតភាពនៃការសិក្សា អ្នកសិក្សាម្នាក់ៗ ត្រូវបានវាយតម្លៃលើចំណុចសំខាន់ៗដូចខាងក្រោម៖

៦.៥.១ ការវាយតម្លៃលើវិន័យ សីលធម៌ ឥរិយាបថ និងអាកប្បកិរិយា

ការវាយតម្លៃលើវិន័យ សីលធម៌ ឥរិយាបថ និងអាកប្បកិរិយារបស់អ្នកសិក្សាម្នាក់ៗ ត្រូវបានប្រមូលផ្តុំលើការគោរពវិន័យចាត់តាំង ការមករៀនទៀងទាត់ ការយកចិត្តទុកដាក់ក្នុងការសិក្សា ការខិតខំស្រាវជ្រាវ ការអនុវត្តភារកិច្ច និងស្មារតីសាមគ្គីភាពនៅក្នុងថ្នាក់ ក្នុងគ្រឹះស្ថានសិក្សា និងក្រៅគ្រឹះស្ថានសិក្សា។ ការវាយតម្លៃលើវិន័យ សីលធម៌ ឥរិយាបថ និងអាកប្បកិរិយារបស់អ្នកសិក្សាម្នាក់ៗ ត្រូវបានធ្វើឡើងតាមរយៈយោបល់ឯកភាពពីមតិភាគច្រើនដាច់ខាតរបស់ក្រុមប្រឹក្សាវិន័យ ដោយផ្អែកលើលក្ខណសម្បត្តិជាក់ស្តែងរបស់អ្នកសិក្សាម្នាក់ៗ និងបទបញ្ជាផ្ទៃក្នុងរបស់សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ។

៦.៥.២ ការក្លែងបន្លំឯកសារ

អ្នកសិក្សាដែលក្លែងបន្លំឯកសារ នឹងត្រូវលុបឈ្មោះចេញពីបញ្ជីនិស្សិតដោយស្វ័យប្រវត្តិ ព្រមទាំងទទួលទោសតាមច្បាប់ជាធរមាន។ អ្នកសិក្សាត្រូវចាំថា ការលួចចម្លងស្នាដៃ ការលួចកម្មសិទ្ធិបញ្ញា និងគំនិតរបស់អ្នកដទៃគឺជាបទល្មើសសិក្សាធ្ងន់ធ្ងរដែលអាចឈានដល់ការបញ្ឈប់បុគ្គលដែលប្រព្រឹត្តបទល្មើសពីកម្មវិធី។ ត្រូវសម្រេចឱ្យធ្លាក់ជាស្ថាពរ បើអ្នកសិក្សារូបណាចម្លងដោយផ្ទាល់ពីអ្នកសិក្សាដទៃទៀត ឬប្រភពផ្សេងៗ ឬការប្រើសម្ភារៈ ឬឯកសារផ្សេងទៀត ដែលមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតក្នុងការប្រឡង។

៦.៥.៣ ឯកសារជំនួយស្មារតី/របាយការណ៍/កិច្ចការស្រាវជ្រាវ

អ្នកសិក្សាត្រូវបង្ហាញនូវសុចរិតភាពនៃការស្រាវជ្រាវរបស់ខ្លួនឱ្យបានខ្ជាប់ខ្ជួន ចាប់តាំងពីពេលចូលរៀនរហូតដល់ចុងបញ្ចប់នៃវគ្គបណ្តុះបណ្តាល។ រាល់សំណេរការងារសិក្សាទាំងអស់ មិនត្រូវដកស្រង់គំនិត សរសេរ ឬចម្លងស្នាដៃផ្សេងៗរបស់អ្នកដទៃមកធ្វើជាគំនិត ជាស្នាដៃ ឬជាកម្មសិទ្ធិរបស់ខ្លួនដោយគ្មានការបញ្ជាក់ពីប្រភពច្បាស់លាស់នៃឯកសារយោង ឯកសារពិគ្រោះ ឬការអនុញ្ញាតពីម្ចាស់ប្រភព។

ក្នុងករណីរកឃើញមានការលួចចម្លងស្នាដៃអ្នកដទៃ អ្នកសិក្សានឹងត្រូវប្រឈមមុខចំពោះក្រុមប្រឹក្សាបច្ចេកទេស និងក្រុមប្រឹក្សាវិន័យរបស់មហាវិទ្យាល័យអប់រំ ឬសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ ដោយត្រូវទទួលពិន័យឱ្យរៀនត្រួតថ្នាក់ ឬអាចត្រូវបញ្ឈប់ពីកម្មវិធីដោយគ្មានសំណងប្រាក់សិក្សាដែលបានបង់រួចហើយ និងមិនមានការចេញលិខិតស្នាមបញ្ជាក់ការសិក្សាអ្វីដែរ។

សម្គាល់៖ កម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលសូមរក្សាសិទ្ធិក្នុងការកែប្រែការអនុវត្តជាក់ស្តែងឱ្យឆ្លើយតបទៅនឹងវឌ្ឍនភាពការរៀននិងបង្រៀន សមត្ថភាពរៀននិងការអនុវត្តជាក់ស្តែង និង ស្ថានភាពរៀននិងបង្រៀនជាក់ស្តែងដើម្បីសម្រេចបានលទ្ធផលសិក្សាល្អបំផុត និងសម្រេចស្តង់ដាសហគមន៍សាលារៀននៃគម្រោងកែលម្អការអប់រំចំណេះទូទៅ (GEIP) ។

ប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យទំនើប

បង្រៀនដោយ ណុប សុខា
សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
មហាវិទ្យាល័យសង្គមសាស្ត្រ-មនុស្សសាស្ត្រ
ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា

បច្ចេកពាក្យ

- ប្រវត្តិសាស្ត្រ History
- យុគសម័យ Ages
- ទំនើប Modern

វាក្យសព្ទ
Terminology

• សម័យទំនើប ជាសម័យនៃការអភិវឌ្ឍយ៉ាងសំខាន់ក្នុងវិស័យវិទ្យាសាស្ត្រ, នយោបាយ, សង្គ្រាម និងបច្ចេកវិទ្យា។ វាក៏ជាយុគនៃរុករកផងដែរ។

អ្វីជាសម័យទំនើប

• សម័យទំនើប ជាពេលវេលានៃការរីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំងក្នុងវិទ្យាសាស្ត្រ នយោបាយ សង្គ្រាម បច្ចេកវិទ្យា និងសកលភាវូបនីយកម្ម។ ក្នុងអំឡុងពេលនេះ មហាអំណាចអឺរ៉ុបបានចាប់ផ្តើមពង្រីកឥទ្ធិពលនយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច និងវប្បធម៌របស់ពួកគេទៅកាន់ពិភពលោកទាំងមូល។

តើសម័យទំនើបនៅពេលណា? (1)

- គឺជាសម័យកាលប្រវត្តិសាស្ត្រចាប់ពីឆ្នាំ១៥០០នៃគ.ស. រហូតដល់ឆ្នាំ ១៩៤៥នៃគ.ស. សម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ហៅថា«សហសសម័យ/Contemporary»។

តើសម័យទំនើបនៅពេលណា? (2)

- សម័យទំនើប កើតឡើងបន្ទាប់ពីមជ្ឈិមសម័យ
- គេបែងចែកសម័យទំនើបជាពីរ
  - ១- ដើមដំបូងនៃសម័យទំនើប (The early modern period)
  - ២- ចុងនៃសម័យទំនើប (The late modern period)

១- ដើមសម័យទំនើប

- ដើមសម័យទំនើបដំបូង (១៥០០-១៧០០)
- បាននាំមកនូវការផ្លាស់ប្តូរសំខាន់ៗជាច្រើននៅក្នុងជីវភាពរបស់ប្រជាជនអង់គ្លេស
- ដែលគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលបំផុត គឺកំណែទម្រង់ ការកាត់បន្ថយឥទ្ធិពលព្រះវិហារគ្រិស្តសាសនា ដោយរំលាយវិហារជាបន្តបន្ទាប់ក្នុងសតវត្សទី១៦ និងសង្គ្រាមស៊ីវិលដែលបំផ្លិចបំផ្លាញក្នុងអំឡុងពេលបន្ទាប់មកទៀត។

២- ចុងសម័យទំនើប

តើក្រោយសម័យទំនើបជាអ្វី?
What is after the modern period?

- យុគក្រោយសម័យទំនើប គឺជា៖
  - ស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច ឬ
  - វប្បធម៌ ឬ
  - ស្ថានភាពនៃសង្គមដែលត្រូវបានគេនិយាយថាយុគបន្ទាប់ពីទំនើប។

អំឡុងក្រោយសម័យទំនើប

- ចាប់ពីប្រហែលឆ្នាំ១៨០០
- បានបញ្ចប់ជាមួយនឹងការចាប់ផ្ដើមនៃប្រវត្តិសាស្ត្រសហសម័យ (Contemporary)នៅក្នុងឆ្នាំ១៩៤៥ ឬ
- រាប់បញ្ចូលទាំងសម័យកាលប្រវត្តិសាស្ត្រសហសម័យ រហូតដល់បច្ចុប្បន្ន។

សម័យទំនើប

- ប្រវត្តិសាស្រ្តសម័យទំនើបត្រូវបានគេស្គាល់ផងដែរថាជា
- « យុគសម័យនៃការរុករក »
- ចុងសម័យទំនើប ឬផ្នែកមួយក្នុងចំណោមផ្នែកសំខាន់ៗទាំងបីនៃប្រវត្តិសាស្រ្តទំនើប រួមទាំងដើមសម័យទំនើប និងចុងសម័យទំនើបផង ត្រូវបានគេហៅថាប្រវត្តិសាស្រ្តសហសម័យ(Contemporary។

តើអ្វីទៅជាសម័យទំនើបនិយមដូចម្តេច?

- ទំនើបនិយម(Modernism) សំដៅទៅលើចលនាសកលនៅក្នុងសង្គម និងវប្បធម៌ ដែលចាប់ពីដើមទសវត្សរ៍នៃសតវត្សទី២០ តម្រង់រកការកំណត់ថ្មីជាមួយនឹងបទពិសោធន៍ និងតម្លៃនៃជីវភាពឧស្សាហកម្មទំនើប។

ប្រវត្តិសាស្ត្រទំនើប ចែកចេញជាបីសម័យកាលសំខាន់ៗ៖

តើមានអ្វីកើតឡើងនៅយុគសម័យដើម?

សម័យទំនើបដំបូង (១៥០០-១៧០០) បាននាំមកនូវការផ្លាស់ប្តូរសំខាន់ៗជាច្រើននៅក្នុងជីវិតរបស់ប្រជាជនអង់គ្លេស។ អ្វីដែលគួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលបំផុតប្រហែលជាកំណែទម្រង់ ការរំលាយវត្តអារាមជាបន្តបន្ទាប់ក្នុងសតវត្សទី ១៦ និងសង្គ្រាមស៊ីវិលដែលបំផ្លិចបំផ្លាញក្នុងអំឡុងពេលបន្ទាប់។

ប្រវត្តិសាស្ត្រទំនើប ចែកចេញជាបីសម័យកាលសំខាន់ៗ៖

តើសម័យនេះហៅថាអ្វី?

សម័យបច្ចុប្បន្ននេះត្រូវបានគេហៅថាទាំងសម័យបច្ចុប្បន្ន និងយុគសម័យព័ត៌មាន។ វាត្រូវបានកំណត់លក្ខណៈដោយការវិវត្តនៃបច្ចេកវិទ្យាដែលបានផ្លាស់ប្តូររបៀបដែលមនុស្សធ្វើការ។

ប្រវត្តិសាស្ត្រទំនើប ចែកចេញជាបីសម័យកាលសំខាន់ៗ៖

តើយើងស្ថិតក្នុងយុគសម័យទំនើបហើយឬនៅ?

យុគសម័យ ឬសម័យបច្ចុប្បន្ន ដែលគេស្គាល់ថាជាសម័យប្រវត្តិសាស្ត្រ ឬសម័យទំនើប គឺជាសម័យកាលនៃប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់មនុស្សជាតិដែលជោគជ័យនៃយុគសម័យក្រោយបុរាណ (ត្រូវបានគេស្គាល់ផងដែរ ជាពិសេសដោយយោងទៅទ្វីបអឺរ៉ុបដូចជាយុគមជ្ឈិមសម័យ) ដែលបានបញ្ចប់នៅប្រហែលឆ្នាំ 1500 AD រហូតដល់បច្ចុប្បន្ន។

សៀវភៅស្រាវជ្រាវបន្ថែម

Roland Meyer. Cr.1909

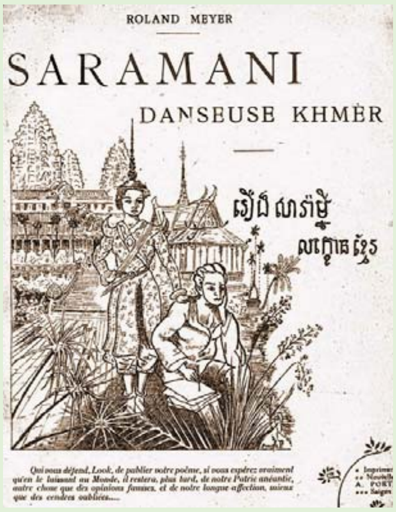

សៀវភៅសារប្រាវបន្ថែម

Roland Meyer. Cr.1909

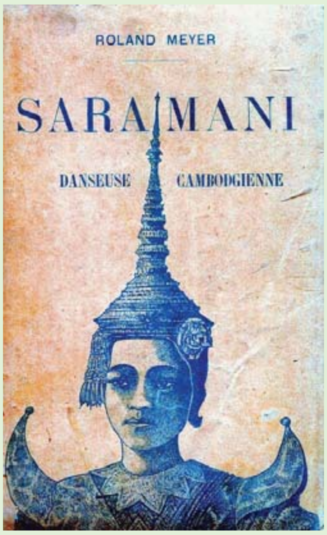

សាធារណរដ្ឋខ្មែរ
Khmer Republic

ដោយ ឈាប សុខា

សាស្ត្រាចារ្យ ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា
មហាវិទ្យាល័យសង្គមសាស្ត្រ-មនុស្សសាស្ត្រ
សម្រាប់បង្រៀន
មហាវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្រសុខាភិបាល

សាធារណរដ្ឋខ្មែរ
(១៩៧០_១៩៧៥)

- **សម្តេចនរោត្តមសីហនុ** ទម្លាក់ពីអំណាច ដោយរដ្ឋប្រហារ ១៨ មីនា ឆ្នាំ១៩៧០
- **សេនាប្រមុខលន់ នល់** ជាប្រធានាធិបតីនៃសាធារណរដ្ឋខ្មែរ
- **សហរដ្ឋអាមេរិក** ប្រកាសទទួលស្គាល់របបថ្មី
- **សង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទី២**
- **វៀតកុង** *(Viet Cong,* " V-C = Vietnamese Communist" *)* វៀតណាមកុម្មុយនីស្ត
- **កុម្មុយនីស្តកម្ពុជា** (ខ្មែរក្រហម) សម្តេចសីហនុ ជាប្រមុខចលនា

យុទ្ធសាស្ត្របំភ្លៃ លន់ នល់ បង្ហាញត្រឹមសង្គ្រាមប្រឆាំងយួនឈ្លានពាន(វៀតកុង), វៀតកុងថា ពួកគេប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងកម្លាំងក្បត់លន់ នល់ ដើម្បីដណ្តើមអំណាចថ្វាយព្រះអង្គ

សេរីភាព សមភាព ភាតរភាព វឌ្ឍនភាព និង សុភមង្គល

១_ការទម្លាក់សម្ដេច ន. សីហនុ

២_សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

៣_អំពើពុករលួយ

៤_រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

៥_ថ្ងៃចុងក្រោយ នៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

១_រដ្ឋប្រហារទម្លាក់សម្ដេច ន. សីហនុ

២

សេនាប្រមុខ លន់ នល់

ទ្រង់ សិរីមតៈ

- រដ្ឋប្រហារ ធ្វើឡើងនៅថ្ងៃទី ១៨ មីនា ១៩៧០
- ដោយ(១) លន់ នល់, (២) សិរីមតៈ, (៣) អ៊ិន តាំ, (៤) ចេង ហេង
- បានកោះប្រជុំសភាជាបន្ទាន់ ដើម្បីទម្លាក់សម្ដេច ន. សីហនុ ពីអំណាច(ប្រមុខរដ្ឋ)
- វេលាម៉ោង១រសៀល រដ្ឋសភា បានបោះឆ្នោតដោយសម្ងាត់ និងជាឯកច្ឆ័ន្ទ ទម្លាក់សម្ដេច ចេញពីតំណែងប្រមុខរដ្ឋ ដោយផ្អែកលើមាត្រា១២២ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ

១

រដ្ឋប្រហារទម្លាក់សម្ដេច ន.សីហនុ

១

- ដំបូងឡើយបានធ្វើឱ្យប្រជាពលរដ្ឋភាគច្រើនបំផុតមានការងឿងឆ្ងល់យ៉ាងខ្លាំង
- ព្រោះមនុស្សដែលធ្វើជាមេដឹកនាំបដិវត្តនេះជាមនុស្សជំនិតបំផុតរបស់ព្រះអង្គគឺ លន់ នល់
- រដ្ឋប្រហារនេះ ត្រូវបានទទួលស្វាគមន៍ដោយអ្នកទីក្រុង ប៉ុន្តែបង្កកំហឹងក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋនៅតាមទីជនបទ
- ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ទម្លាក់នេះ របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ក៏មានកំណើតឡើង ថ្ងៃទី ០៩ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៧០ (សង្គ្រាមអាមេរិកនៅកម្ពុជា_១៩៧០_៧៥, ទំ. ៣៣)

២

រដ្ឋប្រហារទម្លាក់សម្ដេច ន.សីហនុ (២)

- មុនពេលទម្លាក់សម្ដេច មានបាតុកម្មជាបន្តបន្ទាប់ប្រឆាំងនឹងវត្តមានវៀតកុងនៅលើដីខ្មែរ ដោយប្រើអំពើហឹង្សាទៅលើសង្ការីម
- សម្ដេចសីហនុ ស្រែកថ្កោលទោសបាតុករ និងពួកអ្នកនៅពីក្រោយ
- បាតុករជានិស្សិតភាគច្រើននៅមានជំហរគាំទ្រគោលគំនិតរបស់សម្ដេចនៅឡើយ
- ក្រោយពេលទម្លាក់សម្ដេចភ្លាម បាតុករមកពីតាមខេត្តដូចជាកំពង់ចាម និងព្រៃវែង បាននាំគ្នាដង្ហែរចូលក្រុង “ជយោ! សម្ដេចឪ អាណាមិនទៅកាប់ចោល!” ចុងក្រោយពួកគេត្រូវទ័ពលន់នល់ប្រល័យចោលនៅលើស្ពាន និងគល់ស្ពានជ្រោយចង្វារត្រើយខាងកើត

រដ្ឋប្រហារទម្លាក់សម្តេច ន.សីហនុ (៣)

ការទម្លាក់សម្តេច រហូតដល់ថ្ងៃនេះ នៅតែជាបញ្ហាដេញដោលគ្នាមិនដាច់ស្រេច

- ជាល្បិចកលរវាងសម្តេចជាមួយលោក លន់ នល់÷ សម្តេចប្រើឱ្យលន់នល់ធ្វើ ព្រោះព្រះអង្គធ្លាប់ឱ្យតម្រុយតាំងពីឆ្នាំ ១៩៦៧អំពីការប្រុងដកព្រះកាយចេញពីអំណាចរបស់ព្រះអង្គ។ សម្តេចគ្មានវិធីបង្ខំឱ្យវៀតកុងដកថយពីកម្ពុជាបាន ទើបឱ្យលន់នល់ធ្វើរដ្ឋប្រហារ ដើម្បីឆ្លៀតឱកាសដេញយួននៅក្នុងស្រុក ចំណែកព្រះអង្គត្រូវចូលព្រៃ ដើម្បីដេញយួនចេញពីព្រៃ
- នោះជាការដើរផ្លូវផ្សេងគ្នា និងប្រឆាំងគ្នាមែនទែនរបស់ឥស្សរជនទាំងពីររូប បើមិនដូច្នោះទេ ហេតុអ្វីក៏សម្តេចចាំបាច់ងាកទៅចូលខ្មែរក្រហមធ្វើអ្វី? ហើយបានចាត់ទុកលន់នល់ និងសិរិមតៈជាសត្រូវផុតលេខ ចំណែកមេដឹកនាំពីររូបនេះវិញ ចាត់ការកាត់ទោសដកសញ្ជាតិ និងប្រហារជីវិតព្រះអង្គដែរ

២_សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

- ក្រោយពីការប្រកាសទម្លាក់សម្តេច ន. រោត្តម សីហនុ សហរដ្ឋអាមេរិកបានប្រកាសទទួលស្គាល់របបថ្មី និងសន្យាផ្តល់ជំនួយឧបត្ថម្ភយ៉ាងច្រើនទាំងខាងសេដ្ឋកិច្ច និងយោធា

- កម្ពុជា នៅតែជាយុទ្ធសាស្ត្រមួយសម្រាប់សហរដ្ឋអាមេរិកធ្វើសង្គ្រាមទប់ទល់នឹងការរាលដាលនៃមនោគមន៍វិជ្ជាកុម្មុយនីស្ត

២_សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

(សង្គ្រាមអាមេរិកនៅកម្ពុជា, ទំព័រ _១៣៣)

- ការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក បានកើតឡើងតាំងពីឆ្នាំ ១៩៦៩មកម្ល៉េះ
- ថ្ងៃទី១៨ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៦៩ យន្តហោះរបស់អាមេរិកបាន ទម្លាក់គ្រាប់បែកជាលើកដំបូងនៅលើទឹកដីខ្មែរស្របពេល ដែលកងកម្លាំងកុំម្មុយនីស្តវៀតណាមខាងជើងស៊ុំឆ្លងកាត់ ទឹកដីនៃព្រំដែនកម្ពុជា ក្នុងខេត្តរតនគិរី មណ្ឌលគិរី ក្រចេះ ស្ទឹងត្រែង...
- យន្តហោះយុទ្ធសាស្ត្រប៊េ_៥២ បានទម្លាក់គ្រាប់បែកចំនួន ៣៦.៣០លើក មកលើប្រទេសកម្ពុជា

២_សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

(សង្គ្រាមអាមេរិកនៅកម្ពុជា, ទំព័រ _១៣៣)

- ឆ្នាំ១៩៦៩ ការវាយប្រហាររួមពីលើអាកាស និងពីកងរថក្រោះរបស់អាមេរិកនៅខេត្តកំពង់ចាម បានសម្លាប់មនុស្សអស់២០០នាក់
- ឆ្នាំ១៩៧១ នៅទីប្រជុំជនអង្គរបុរីត្រូវទទួលរងនូវការវាយប្រហារយ៉ាងខ្លាំងក្លាពីគ្រាប់បែក B-52 របស់សហរដ្ឋអាមេរិក និងT-28របស់លន់ នល់ ដែលធ្វើឱ្យទីប្រជុំជននោះត្រូវខ្ទេចខ្ទីទាំងស្រុង
- ជាសរុបចន្លោះឆ្នាំ១៩៦៩_១៩៧៣ សហរដ្ឋអាមេរិកបានទម្លាក់គ្រាប់បែកលើប្រទេសកម្ពុជាអស់ចំនួន៥៥០ពាន់តោន កម្លាំងស្មើនឹងគ្រាប់បែកបរិមាណូដែលកំទេចនៅហេរ៉ូស៊ីម៉ានៅប្រទេសជប៉ុន

២_សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

- ការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក កាលពីមុនធ្វើនៅតាមតំបន់ជាប់ព្រំដែនខ្មែរ_វៀតណាមខាងត្បូង
- បន្តិចម្តងៗ បានទម្លាក់នៅលើផ្ទៃដី២ភាគ៣នៃប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីប្រឆាំងនឹងពួកវៀតកុង ក្រោមការស្នើសុំអន្តរាគមន៍ ដោយស្របច្បាប់ពីរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ

- គួរកត់សម្គាល់ថា វិនាសកម្មនៃការទម្លាក់គ្រាប់បែកលើកម្ពុជា មិនសូវប៉ះទៅលើមូលយោធាដូចក្តីប្រាថ្នារបស់អាមេរិកឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ ប្រជារាស្ត្រ និងផ្ទះសម្បែងរបស់ពួកគាត់នៅតាមជនបទឯណោះទេ ដែលត្រូវរងគ្រោះ និងកាន់តែរស់ក្នុងជីវភាពតោកយ៉ាកខ្លោចផ្សារ ដោយការមិនហ៊ានចេញទៅប្រកបការងារ ស្រែចម្ការ និងនេសាទដូចសព្វដងទៀត

អ្នកតំណាងទូតអាមេរិក សុំទោសអ្នកស្រុក ដោយសារការទម្លាក់គ្រាប់បែកខុសគោលដៅ នាំឱ្យអ្នកស្រុកនៅស្រុកស្អាងខេត្តកណ្ដាល ស្លាប់ជាង១០០នាក់

អំពើពុករលួយ

- អំពើពុករលួយកើតឡើងកាន់តែខ្លាំងលើសសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម
- ជួរទាហានលាក់ឈ្មោះទាហានខ្មោចយ៉ាងច្រើន
- ចង់តែឡើងវាយប្រហារដើម្បីបានគុណបំណាច់ពីប្រាក់ប្រតិបត្តិការសឹក
- ពួកមន្ត្រីរដ្ឋការមានចិត្តរាយមាយ ដោយសារគេស្មានថា អ្នកប្រឆាំងលន់ នល់ គឺសម្ដេច សីហនុ ដែលជាអតីតចៅហ្វាយរបស់ខ្លួនដដែល
- មន្ត្រីម្នាក់ៗគិតតែជួយធ្វើឱ្យរដ្ឋាភិបាលកាន់តែដុនដាបអាក្រក់ឡើង
- មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ដែលចេញពីក្រុមពីរប្រណាំងប្រជែងគ្នាក្ដាប់សាធារណរដ្ឋខ្មែរ គឺក្រុមរបស់លន់ ណុន និងក្រុមបក្សសម្ព័ន្ធដង្កោ_ដងរែករបស់សឺង ង៉ុកថាន់

អំពើពុករលួយ (២)

- សេដ្ឋកិច្ចនៃប្រទេសនៅតំបន់ជនបទ ដែលអ្នកស្រុកបង្កបង្កើនផលកសិកម្ម និងនេសាទបាន ត្រូវនាំគ្នារត់ពន្ធលក់ឱ្យទាហានវៀតកុង ដូរយកលុយក្លែងក្លាយទាំងផ្ទាំងៗរបស់ពួកវៀតកុង
- មន្ត្រីរាជការជាន់ខ្ពស់យ៉ាងច្រើន ក្លាយជាអ្នកយកការណ៍ពីរដ្ឋាភិបាល ឱ្យទ័ពព្រៃ
- នាយទាហានជាន់ខ្ពស់ រួមទាំងលន់ ណុន យកអាវុធយុទ្ធភ័ណ្ឌជំនួយលក់ឱ្យទ័ពព្រៃ
- ពួកនិស្សិត គ្រូបង្រៀនមួយចំនួន យកល្បែងបាតុកម្មធ្វើជាលេសទារថ្នូរពីរដ្ឋាភិបាល ពេលរដ្ឋាភិបាលឱ្យលុយ និងបុណ្យស័ក្តិដល់មេខ្យល់ ដឹកនាំ ការតវ៉ាត្រូវបញ្ចប់ដោយស្វ័យប្រវត្តិ

រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

មានប្រមាណ១០ រដ្ឋាភិបាលត្រូវបានបង្កើតឡើងក្នុងរវាង៥ឆ្នាំ ក្នុងសង្គ្រាមនេះ

- ទី១ រដ្ឋាភិបាល របស់លន់ នល់
- ទី២ រដ្ឋាភិបាល របស់លន់ នល់
- ទី៣ រដ្ឋាភិបាល របស់ សឺង ង៉ុកថាញ់
- ទី៤ រដ្ឋាភិបាល របស់ ហង្ស ធុនហាក់
- ទី៥ រដ្ឋាភិបាល របស់ អ៊ិន តាំ
- ទី៦ រដ្ឋាភិបាល របស់ អ៊ិន តាំ
- ទី៧ រដ្ឋាភិបាល របស់ ឡុង បូរ៉េត
- ទី៨ រដ្ឋាភិបាល របស់ ឡុង បូរ៉េត
- ទី៩ រដ្ឋាភិបាល របស់ ឡុង បូរ៉េត
- ទី១០ គណៈកម្មាធិការជាន់ខ្ពស់

៥_ថ្ងៃចុងក្រោយ នៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

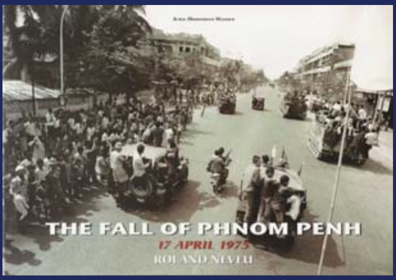

- ពួកខ្មែរក្រហម ផ្តើមការវាយលុកភ្នំពេញ ចំនួន ៣ លើក គឺនៅឆ្នាំ ១៩៧៣, ១៩៧៤, និង ១៩៧៥
- លើកទី១ ពីខែឧសភា_ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៧៣ នៅពេលនោះពួកខ្មែរក្រហម ដែលមានចំនួនតិច, ហ្វឹកហាត់ល្មមៗនិងដែលមានអាវុធតិចតួចមិនគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីដណ្តើមយកទេ ។ ប៉ុន្តែ សាឡុតស ដែលបញ្ជាប្រតិបត្តិការនេះ មានបំណងឈានឱ្យបានមុនសម្ព័ន្ធមិត្តវៀតណាមខាងជើងរបស់គាត់គឺវាយយកភ្នំពេញមុនពេលដែលពួកវៀតណាមខាងជើងដណ្តើមយកបានក្រុងព្រៃនគរ នៅពេលដែលពួកគេដកថយទៅវិញ ពួកគេបានជម្លៀសប្រជាជនទីក្រុងរាប់ពាន់នាក់ទៅជាមួយដែរ ។

ប៉ុល ពត (*មេពេជ្ឈឃាតនៅកម្ពុជា*, ទំព័រ៩២, ៩៣)

៥_ថ្ងៃចុងក្រោយ នៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- លើកទី២ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៧៤ ពួកខ្មែរក្រហមបានប្រមូលផ្តុំឡើងវិញដើម្បីឡោមព័ទ្ធទីក្រុងភ្នំពេញ ។ប៉ុន្តែពួកខ្មែរក្រហមបានបរាជ័យនៅលើកទី២។ ការបរាជ័យ ធ្វើឱ្យពួកគេកាត់ផ្តាច់ផ្លូវគមនាគមន៍សំខាន់ៗដែលតភ្ជាប់ពីជនបទទៅទីក្រុង។ ដែលធ្វើឱ្យទីក្រុងពិបាកក្នុងការផ្គត់ផ្គង់ស្បៀងអាហារ_ដឹកជញ្ជូនដោយយន្តហោះ ឬដោយផ្លូវទឹកប៉ុណ្ណោះ។
- នៅថ្ងៃទី១ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៥ វេលាម៉ោង១រំលងអាធ្រាត្រ កាំភ្លើងធំរបស់ខ្មែរក្រហមបានចាប់ផ្តើមផ្លោងដាក់រដ្ឋធានីពីទិសខាងជើង, ខាងត្បូង, ខាងកើត និងខាងលិច ដោយការឡោមព័ទ្ធទីក្រុង
- នៅថ្ងៃបន្ទាប់ កងទ័ពរដ្ឋាភិបាលដែលដាក់ពង្រាយនៅត្រើយខាងឆ្វេងទន្លេមេគង្គ បានរត់ចោលទីតាំងហើយ ថ្ងៃទី១៧ មេសា គឺជាថ្ងៃផ្តាច់ព្រ័ត ដែលពួកខ្មែរក្រហមបានកំណត់ទុក ពួកគេបានប្រើកងកម្លាំង៣ភូមិភាគវាយកាន់កាប់ទីក្រុង

ថ្ងៃចុងក្រោយរបស់រដ្ឋាភិបាល

- ពួកឧត្តមសេនីយ៍ដែលមិនទុកចិត្តខ្មែរក្រហម ចាកចេញពីកម្ពុជាតាមឧទ្ធម្ភាគចក្រ
- អ្នកមានសុទិដ្ឋិនិយមបន្តនៅរង់ចាំស្វាគមន៍ទាហានខ្មែរក្រហម
- មន្ត្រីរដ្ឋការភាគច្រើន និងពួកអ្នកក្រុងសប្បាយចិត្ត ដោយសង្ឃឹមថា សម្ដេចសីហនុ នឹងវិលមកវិញ

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

(១៩៧០ - ១៩៧៥)

President USA

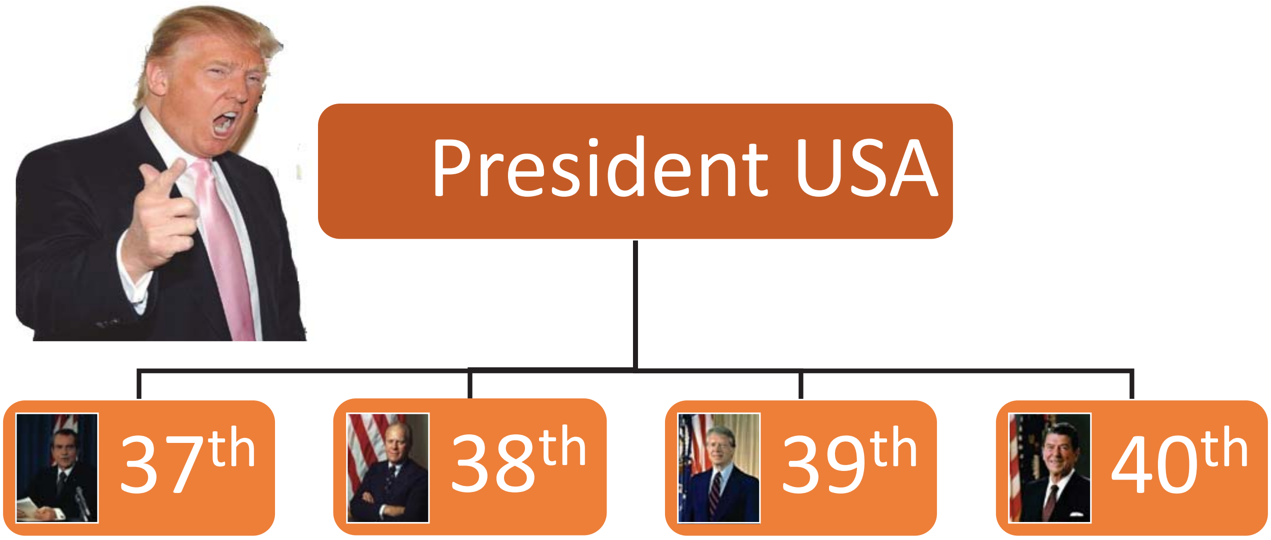

- Rechard Nixon 37th (1969-1974)
- Gerald Ford 38th (1974-1977)
- Jemmy Cater 39th (1977-1981)
- Ronald Regan 40th (1981-1989)

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

(១៩៧០ - ១៩៧៥)

Viet Cong

- វៀតកុង ឬ ហៅថា «រណសិរ្សរំដោះវៀតណាមខាងត្បូង»
- ភាសាអង់គ្លេស: Liberation Army of South Vietnam or the National Liberation Front for South Vietnam)
- វៀតកុង/Viet Cong សរសេរអក្សរកាត់ថា V.C វាជាពាក្យបំព្រួញរបស់វៀតណាម ថា «Việt Nam Cộng-sản» គឺ កុំម្មុយនីស្តវៀតណាម (Vietnamese communist)

រណសិរ្សវៀតកុង

- រណសិរ្សនេះ ត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយ ង្វៀន វ៉ាន់ហ៊ីវ Nguyễn Văn Hiếu
- វាមានសកម្មភាពនៅចន្លោះឆ្នាំ (១៩៥៤ - ១៩៧៦)
- ដោយមានគោលបំណងផ្តួលរលំរដ្ឋាភិបាលរបស់លោក ដ៉ោ ឌីញ យៀម
- ចុងបញ្ចប់បង្កើតបានរដ្ឋាភិបាលកុំម្មុយនីស្តមួយនៅវៀតណាមខាងត្បូង
- វាកើតឡើងនាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៦០

រណសិរ្សវៀតកុង

- រណសិរ្សនេះ វាត្រូវបានបង្កើតឡើងមានតែឈ្មោះប៉ុណ្ណោះ ថាមានមូលដ្ឋាននៅក្នុងព្រៃរបស់វៀតណាមខាងត្បូង ប៉ុន្តែតាមពិតពួកគេរស់នៅតាមបណ្ដោយព្រះដែនប្រទេសកម្ពុជា ដោយមានគោលបំណងផ្ដួលរំលំរដ្ឋាភិបាលរបស់លោក ង៉ោ ឌីញ យៀម

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

(១៩៧០ - ១៩៧៥)

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

(១៩៧០ - ១៩៧៥)

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

(១៩៧០ - ១៩៧៥)

មាតិកា

១- ការទម្លាក់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ
២- សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក
៣- អំពើពុករលួយ
៤- រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ
៥- ថ្ងៃចុងក្រោយ នៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

១- ការទម្លាក់សម្ដេចនរោត្តម សីហនុ

- ថ្ងៃទី ១៨ មីនា ឆ្នាំ១៩៧០

២- សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

- ថ្ងៃទី ១៨ មីនា ឆ្នាំ១៩៦៩

៣- អំពើពុករលួយ

- វីដេអូរបស់អតីតរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងព័ត៌មាន ឆាំង សុង

៤- រដ្ឋាភិបាលនៃសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- បើទោះបីមានសង្គ្រាម ប៉ុន្តែរដ្ឋាភិបាលនេះបានខិតខំបង្ហាញឱ្យឃើញថាមានទម្រង់ប្រជាធិបតេយ្យដែរ។ ដើម្បីដោះស្រាយសភាពការធ្ងន់ធ្ងរ លន់ នល់ បានតែងតាំងឥស្សរជនបន្តបន្ទាប់គ្នាបង្កើតគណរដ្ឋមន្ត្រី
- ពីថ្ងៃទី២ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៧០ ដល់ថ្ងៃទី១២ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ មានរដ្ឋាភិបាលចំនួន១០ កើតឡើង

៥- ថ្ងៃចុងក្រោយនៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- ខ្មែរក្រហមវាយលុកទីក្រុងភ្នំពេញចំនួនបីលើកបន្តបន្ទាប់គ្នា
- លើកទី១ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៧៣
- លើកទី២ នៅដើមឆ្នាំ១៩៧៤
- លើកទី៣ ថ្ងៃទី១ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៥

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

បង្រៀនដោយ ណុប សុខា

ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា

ពិចារណាលើសំណួរទាំងនេះដើម្បីធ្វើការស្វែងយល់ របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ របស់លោកសេនាប្រមុខលន់ នល់

១. តើរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ចាប់កំណើតឡើងនៅពេលណា?

២. តើដំណើរប្រព្រឹត្តិទៅនៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរយ៉ាងដូចម្តេច?

៣. តើមានព្រឹត្តិការណ៍អ្វីនៅមុនរដ្ឋប្រហារ? តើរដ្ឋប្រហារធ្វើឡើងនៅពេលណា?

៤. តើរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរមានទំនាក់ទំនងជាមួយបរទេសណាខ្លះ?

៥. ហេតុអ្វីរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរដួលរលំ?

៦. តើរដ្ឋប្រហារជម្រុញឱ្យខ្មែរក្រហមឈ្នះឬទេ?

កំណើតរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- នៅថ្ងៃទី៩ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៧០
- ដោយរដ្ឋប្រហារថ្ងៃទី១៨ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៧០
- បន្តពីរបបសង្គមរាស្ត្រនិយមរបស់សម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុ

ដំណើរប្រព្រឹត្តទៅរបស់របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- សភារបស់របបសង្គមរាស្ត្រនិយម ធ្វើការបោះឆ្នោតដកសេចក្តីទុកចិត្តចំពោះសម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុ នៅវេលាម៉ោង១រសៀល ក្នុងថ្ងៃទី១៨ មីនា ១៩៧០ ដោយសម្លេង៨៦ ទល់នឹង៣/៨៩សន្លឹកឆ្នោត
- សម្រេចដោយសភា
  - លោកចេង ហេង ជាប្រធានរដ្ឋ
  - លោកលន់ នល់ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី
  - ទ្រង់សិរិមតៈ ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី
  - លោកអ៊ិន តាំ ជាប្រធានរដ្ឋសភា

ដំណើរប្រព្រឹត្តទៅរបស់របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរមានអាយុកាលជាង៤ឆ្នាំ
- ជំនួយឧបត្ថម្ភថវិកាពីសហរដ្ឋអាមេរិក
- ស្ថិតក្នុងសន្តិភាព និងសង្គ្រាម(ខ្មែរក្រហម ឬរណសិរ្សរួបរួមជាតិ)
- បន្តរស់បានដោយសារវៀតណាមកុម្មុយនីស្ត មិនមានបំណងជួយពួកខ្មែរក្រហមមុនរំដោះបានទីក្រុងព្រៃនគរតែប៉ុណ្ណោះ

ព្រឹត្តិការណ៍នៅមុនរដ្ឋប្រហារ

- នៅថ្ងៃទី០៥ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧០ សម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុយាងចេញពីប្រទេសក្នុងហេតុផលថាទៅពិនិត្យព្រះរាជសុខភាព
- រដ្ឋប្រហារធ្វើឡើងពេលសម្តេចនរោត្តម សីហនុ គង់នៅសហភាពសូ.វ

តើសម្តេចយាងទៅសហភាពសូវៀតក្នុងបំណងអ្វី?

- ទ្រង់យាងពីប្រទេស ទៅមូស្គូ សហភាពសូវៀត
- មិនមែនយាងទៅសុំជំនួយយោធាដើម្បីបណ្តេញពួកវៀតកុងទេ
- សុំជំនួយដើម្បីទប់ទល់ជាមួយក្រុមខ្មែរសេរី ដែលព្រះអង្គតែងចាត់ទុកថាបានការគាំទ្រពីសេអ៊ីអា(CIA) និងកម្លាំងព្រៃនគរដែលគាំទ្រដោយសហរដ្ឋអាមេរិក ដែលកំពុងតែឃាឃីពីទិសខាងកើត។

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរមានទំនាក់ទំនងជាមួយ

- សហរដ្ឋអាមេរិក
- វៀតណាមខាងត្បូង

ក្រោយរដ្ឋប្រហារ

- លន់ នល់ រងជំងឺស្ពឹកសរសៃ នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៧១

លន់ នល់ ចាកចេញពីប្រទេស

- លន់ នល់ ចេញក្រៅប្រទេសនៅថ្ងៃអង្គារទី១ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ម៉ោង១១ថ្ងៃត្រង់ រួមជាមួយគ្រួសារ និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ខ្លះនៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរទាំងអស់ចំនួន២២នាក់
- ឆាំង សុង, ជាផែនការកំពូលសម្ងាត់បំផុត
- សម្រាប់ប្រជាជនយល់ សេនាប្រមុខចេញទៅដើម្បីព្យាបាលជំងឺ

ហេតុនៃការដួលរលំនៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- អំពើពុករលួយ
- មានអ្នកស្រុក និងអ្នកលក់ដូរនៅផ្សារខ្លះនាំគ្នាលួចគ្រឿងសាស្ត្រាវុធ លួចថ្នាំសង្កូវពេញៗរថយន្តរត់ពន្ធលក់ឲ្យខ្មែរក្រហមគគ្រឹកគគ្រេងរាល់យប់ ចាប់ពីអ្នកលឿងចុះទៅក្រោមតាមដងទន្លេមេគង្គ។
- ទាហានមានឈ្មោះស៊ីប្រាក់ខែទាំងអស់២៥ម៉ឺននាក់/ទាហានច្បាំងជាក់ស្តែងរកមិនបាន៨ម៉ឺនផង
- យោធាបាក់ទឹកចិត្តអស់ជាច្រើនណាស់ មានអង្គភាពខ្លះមិនទាន់បើកប្រាក់ខែ៦ខែហើយ/គណនេយ្យរេចប្រាក់រត់ចេញក្រៅស្រុក។

ហេតុនៃការដួលរលំនៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- ការវាយប្រហារដោយអាវុធពីក្រៅផង ពីលើផងបង្កើតឱ្យមានវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច, សង្គម, ចិត្តសាស្ត្រ,វិបត្តិរដ្ឋបាល, វិបត្តិនយោបាយ,យោធារាប់មិនអស់ដែលវាយប្រហារពីខាងក្រៅ និងខាងក្នុង។
- ទាហានសាធារណរដ្ឋខ្មែរស្លាប់ក្នុង១ថ្ងៃ៥០០-៦០០នាក់

ហេតុនៃការដួលរលំនៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

- ប្រជាជននៅទីក្រុងមុនមានសង្គ្រាម មានតែ៦០.០០០នាក់ ឡើងដល់៣លាននាក់/ទីក្រុងដើម
- ប្រជាជនម្នាក់ៗសុទ្ធតែជឿថា«កាលណាសម្តេចឪយាងមកដល់វិញ យើងនឹងបានសុខគ្រប់ៗគ្នាដូចសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម»។

សក្តិភូមិ
(Feudal)

សក្តិ
- សំ. គក្តិ
- បា. សត្តិ

→ អំណាច, កម្លាំង, សេចក្តីអង់អាច, សេចក្តីក្លាហាន...

ភូមិ
- សំ. ភូម
- បា. ភូមិ

→ ដែនដី, ទីដី, តំបន់

ខ្មែរយើងប្រើសំដៅ ទីដែលមានប្រជុំផ្ទះលំនៅក្នុងទីនិមួយៗ(ភូមិតូច, ធំ)

Nop Sokha - History Department

សក្តិភូមិនិយម
Feudalism

- សង្គមសក្តិភូមិនិយម ក្នុងប្រទេសចិននាសម័យបុរាណ មានលក្ខណៈដូចគ្នាទៅនឹងសង្គមសក្តិភូមិជាតិអឺរ៉ុប និងជប៉ុននៃសម័យក្រោយមកទៀតដែរ។
- ការច្បាំងគ្នាដណ្តើមយកទឹកដី និងការកាន់កាប់ទីក្រុងធំៗដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ ប្រយុទ្ធរវាងព្រះអង្គម្ចាស់នៃសក្តិភូមិ ដើម្បីកាន់កាប់ដីធ្លី និងទីក្រុងនានា
- ប្រពៃណីនៃការផ្ទេរទ្រព្យសម្បត្តិរាជវង្សទៅឱ្យបុត្រច្បងគេ ពេលបិតាសោយទិវង្គតទៅ មានតាំងពីរជ្ជកាលស្តេច **សាង**/Shang(១៧៦៦-១១២២មុនគ.ស.) និងសន្តតិវង្ស**ជូ**/Chou(១១២២-២២៥មុនគ.ស.)។

Nop Sokha - History Department

សក្តិភូមិនិយម
Feudalism

- ពេលដែលអធិរាជ**ឈិន**/Ch'in បង្កើតចក្រភពចិន ដំបូងបានបង្កើតការតស៊ូដ៏ធំមួយដើម្បីធ្វើការផ្លាស់ប្តូររបបសក្តិភូមិនៅក្នុងប្រទេសចិន។ ការតស៊ូនេះ មានមនុស្សរាប់ពាន់នាក់បានបាត់បង់ជីវិត។
- អធិរាជដំបូង នៃរាជវង្ស **ហាន**/Han (ឆ្នាំ២០៦មុនគ.ស.-ឆ្នាំ២២១នៃគ.ស.) បានរៀបចំប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងប្រទេសឡើងវិញដោយបង្កើនចំនួនកងទ័ព និងសមាជិករាជវង្សផងដែរ។ អធិរាជហាន បានដឹកនាំទៅរកការជម្រះចោលអ្វីៗដែលមាននៅក្នុងរជ្ជកាលដំបូង សម្លុតគំរាមទាយាទដោយឱ្យពួកព្រះអង្គម្ចាស់ទាំងនោះស្ថិតនៅក្រោមរបៀបរបបគ្រប់គ្រងមួយ។

Nop Sokha - History Department

សក្តិភូមិនិយម
Feudalism

- វាបានបន្សល់ទុកនៅក្នុងរជ្ជកាលក្សត្រ **ហានវូទិ**/Han Wu Ti (១៤០ ដល់ ៨៧ មុនគ.ស.)
- ដើម្បីធ្វើការហាមឃាត់ប្រព័ន្ធដែលបុត្រាច្បងបានទទួលកេរ្តិ៍មរតក ដោយបង្ខំឱ្យព្រះអង្គម្ចាស់សក្តិភូមិបែងចែកដែនដីរបស់ពួកគេឱ្យទាយាទដទៃទៀតស្មើៗគ្នា។
- ក្នុងរបបសក្តិភូមិ ជាបែបផែនភក្តីភាពចំពោះអម្ចាស់តែម្នាក់ គឺ អធិរាជ ធ្វើឱ្យគេនឹកឃើញជារៀងរាល់ពេល។
- ក្នុងរាជវង្ស**ឈីង**/Ch'ing (1644 – 1911)ស្តេចនៃប្រទេសម៉ុងហ្គោល ទទួលស្គាល់នូវច្បាប់របស់អធិរាជនានាក្នុងរាជវង្សនេះ ប៉ុន្តែមិនទទួលស្គាល់ពីរបៀបនៃការដឹកនាំរបស់ពួកទ្រង់ឡើយ។

Nop Sokha - History Department

EUROPEAN FEUDAL STRUCTURE

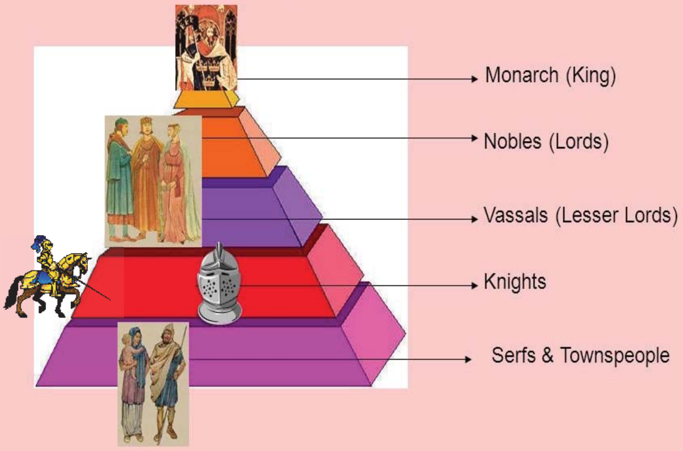

- មហាក្សត្រ(ស្តេច)
- ពួកអភិជន(អម្ចាស់)
- បរិវារ/ស្តេចត្រាញ់(អម្ចាស់តូច)/ក្សត្រចំណុះ
- អ្នកជិះសេះ
- ខ្ញុំកញ្ជះ/សេវកា និងអ្នកក្រុង

EUROPEAN FEUDAL SYSTEM

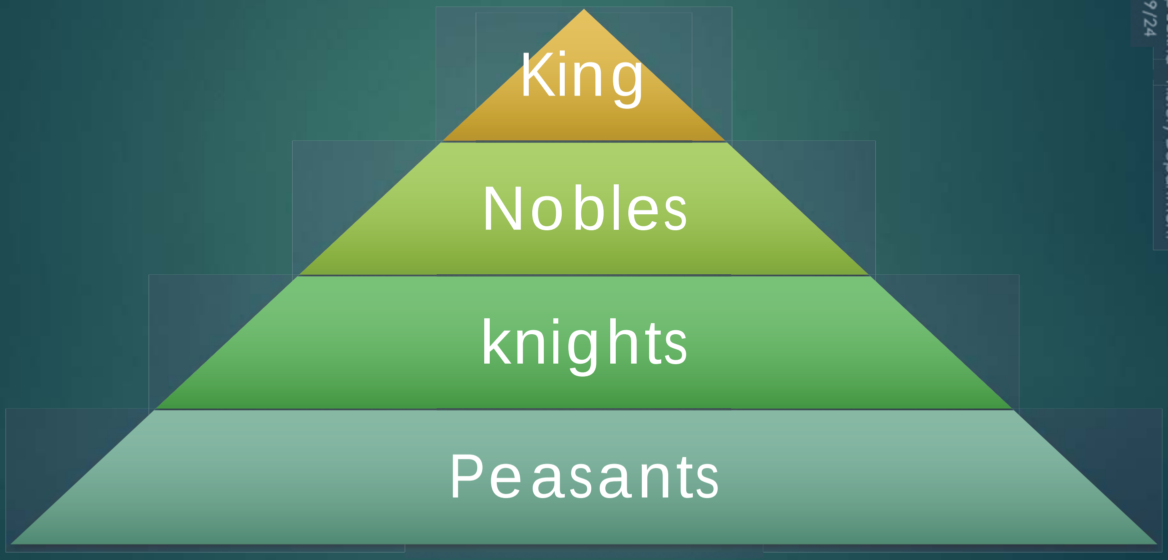

Nop Sakha - History Department
6/19/24

Feudal System

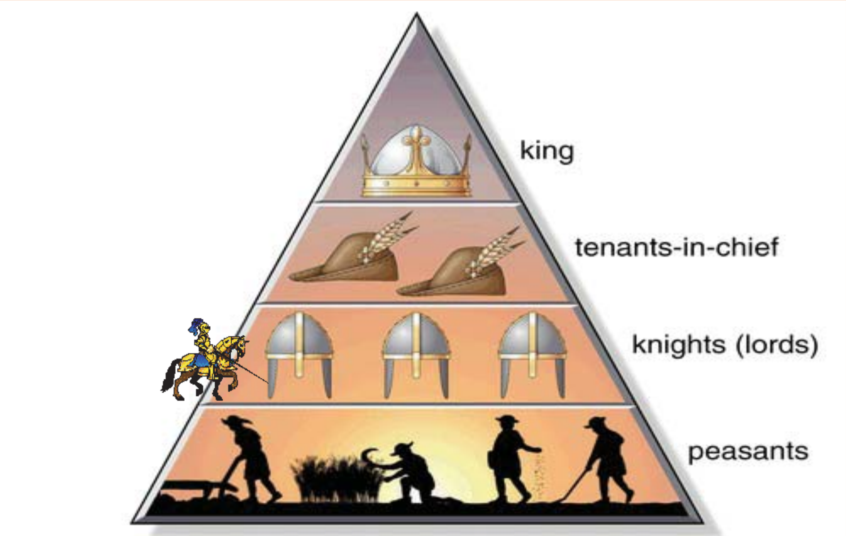

- ស្តេច
- ចៅហ្វាយអ្នកជួលដី
- អ្នកជិះសេះ(អម្ចាស់)
- អ្នកស្រែចម្ការ

Japan Feudal Structure

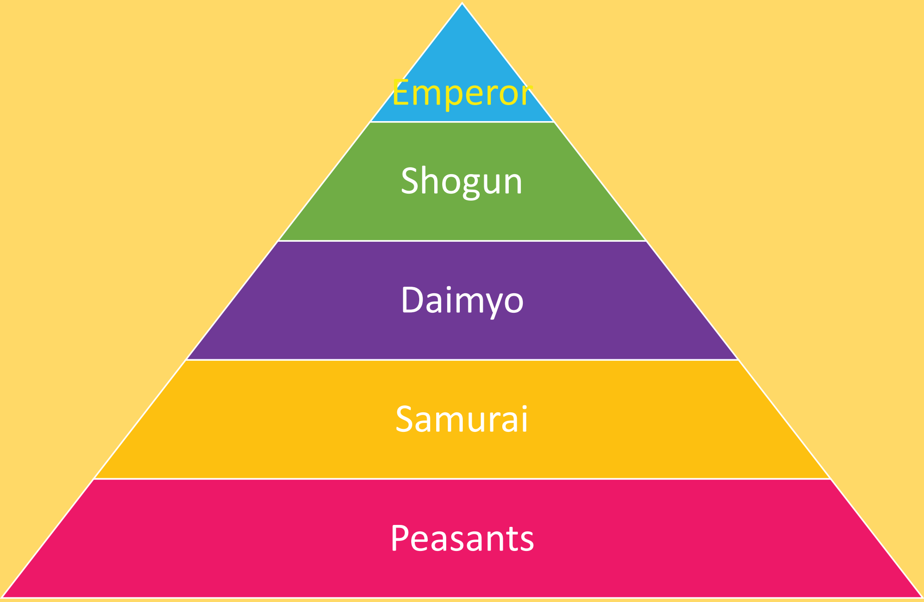

ជីវភាពសក្តិភូមិនាមជ្ឈិមសម័យ

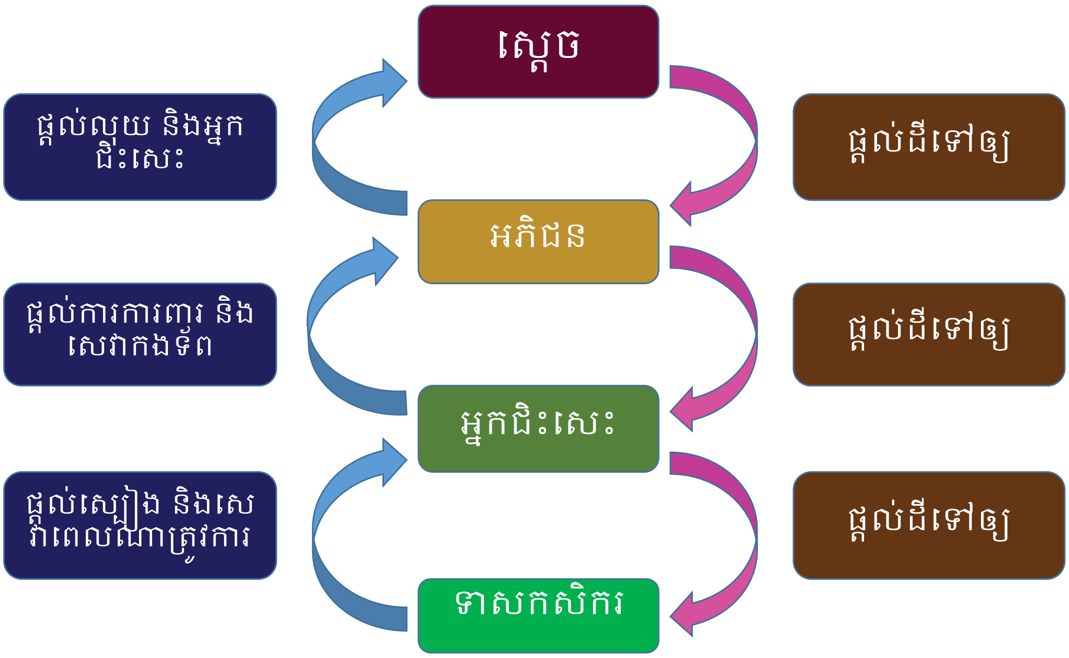

សក្តិភូមិនិយម មានភារកិច្ចដូចម្តេច?

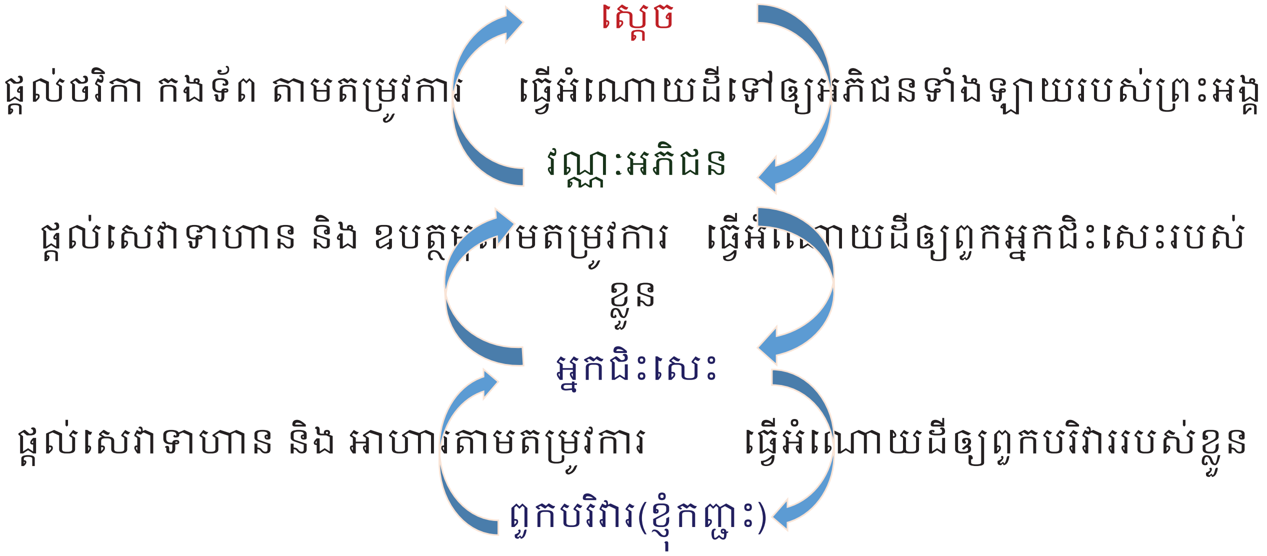

Reference

- វចនានុក្រមសម្តេចសង្ឃរាជ ជួន ណាត
- Companion to Chinese history (Hugh B. O´Neill (P.92-93)

សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
មហាវិទ្យាល័យសង្គមសាស្ត្រ-មនុស្សសាស្ត្រ
ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា

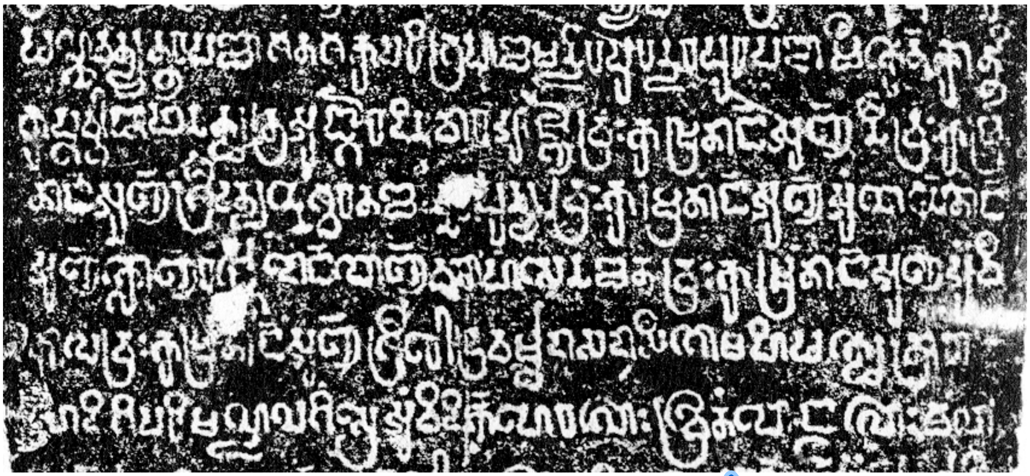

ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ

សម្រាប់បង្រៀនវគ្គពន្លឿនគ្រូ

ទង់ សុផារ៉ា និង ណុប សុខា

ភ្នំពេញ
២០២៤

ហាមថតចម្លងដោយគ្មានការអនុញ្ញាតពីអ្នកនិពន្ធ-រៀបរៀង

សៀវភៅ «ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា» នេះ
និពន្ធ និងរៀបរៀងឡើង សម្រាប់សាស្ត្រាចារ្យដេប៉ាតឺម៉ង់
ប្រវត្តិវិទ្យា
យកទៅបង្រៀនថ្នាក់ឆ្នាំសិក្សាមូលដ្ឋាន ដោយខ្លឹមសារក្នុងនេះ
សរសេរស្របតាមមាតិកា ដែលយល់ព្រម និងទទួលស្គាល់ដោយ
គណៈកម្មាធិការជាតិទទួលស្គាល់គុណភាពសិក្សានៅកម្ពុជា
ACC

និពន្ធ និងរៀបរៀងដោយ

លោក ទង់ សុផារ៉ា

សាស្ត្រាចារ្យសិលាចារឹកសាស្ត្រ និងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ
និងប្រវត្តិសាស្ត្រអាស៊ីអាគ្នេយ៍
អនុប្រធានដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា

លោក ណុប សុខា

សាស្ត្រាចារ្យ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ
ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា នៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ

មាតិកា

១ សម័យអាណានិគមបារាំង ៖ នយោបាយបញ្ចៀសគ្រោះថ្នាក់បាត់បង់ទឹកដី 5

១- គំនិតផ្តួចផ្តើមទាក់ទងជាមួយបារាំង ដោយព្រះអង្គដួង 7
២- សន្ធិសញ្ញាអាណាព្យាបាល (១១ សីហា ១៨៦៣) 14
៣- ដំណើរពីអាណាព្យាបាល ទៅជាអាណានិគម និងការបាត់បង់អំណាចរបស់ព្រះរាជាខ្មែរ 16
៤- ការបះបោរ និងបាតុកម្មប្រឆាំងបារាំង 19
៥- ការកាត់ទោសបាតុករខ្មែរ 22
៦- ការជ្រើសរើសស្តេចឡើងសោយរាជ្យ 23
៧- ការលុកលុយរបស់ជប៉ុន និងឯករាជ្យខ្មែរឆ្នាំ១៩៤៥ 28
៨- ម៉ូឌុសវីវ៉ង់ឌី និងឯករាជ្យខ្មែរ ១៩៤៩ 30

២ អភិក្រមធំនើបកម្មរបស់បារាំងនៅកម្ពុជា និងផលវិបាក 33

១- អភិក្រមទំនើបកម្ម 33
១.១. កំណែទម្រង់រចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាល 33
១.២. នយោបាយសារពើពន្ធ 36
១.៣. ការអប់រំ 41
១.៤. គមនាគមន៍ 46
១.៥. សង្គមកិច្ច និងសុខាភិបាល 46
១.៦. គណបក្សនយោបាយ 47
១.៧. រដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងរបស់កម្ពុជា 49
២- វិបាកនៃទំនើបកម្ម 50
២.១. ការនាំយួនចូលស្រុកខ្មែរ 50
២.២. ការចូលស្រុកខ្មែររបស់ពួកចិន 54
២.៣. សេដ្ឋកិច្ច 60
២.៤. វប្បធម៌ 61
២.៥. សេចក្តីសន្និដ្ឋាន 62

៣ បញ្ហានយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ចសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម 64

១- ការតស៊ូដើម្បីឯករាជ្យ 64
២- សន្និសីទហ្ស៊ឺណែវ ឆ្នាំ១៩៥៤ 64
៣- នយោបាយក្នុង និងក្រៅប្រទេស 67
៤- រឿងក្តីប្រាសាទព្រះវិហារ 68
៥- ជំនួយសហរដ្ឋអាមេរិក និងវិស័យសុខាភិបាល 75
៦- ការបះបោររបស់កសិករ និងការជ្រៀតចូលរបស់វៀតកុងនៅសំឡូត 80
៧- វិបត្តិនយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ចជាតិចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៦០ 82

៤ របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ 85

១- ការទម្លាក់សម្តេចនរោត្តម សីហនុ 85
២- សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក 86
៣- អំពើពុករលួយ 88

៤- រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ 89
៥- ថ្ងៃចុងក្រោយនៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ...90

៥ លទ្ធិកុម្មុយនីស្ត ៖ របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ...93

១- ការជម្លៀសប្រជាជន 94
២- រចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋាភិបាល ឬ អង្គការ...98
៣- សហករណ៍ប្រមូលផ្តុំ 102
៤- ការបែងចែកប្រភេទប្រជាជន...105
៥- ការសម្លាប់មនុស្ស...107
៦- វិស័យសុខាភិបាល 114

៦ លទ្ធិសង្គមនិយម ៖ របបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា 116

១- រណសិរ្សសាមគ្គីសង្គ្រោះជាតិកម្ពុជា...116
២- រដ្ឋាភិបាល និង រចនាសម្ព័ន្ធ...116
៣- ជំនាញការវៀតណាម...117
៤- សេដ្ឋកិច្ចសង្គមនិយម 117
៥- ក-៥ 119
៦- ការអប់រំ 120
៧- ជំនួយបរទេស...121
៨- ចលនាតស៊ូនៅតាមព្រំដែនខ្មែរ-ថៃ 122
៩- ការដកថយរបស់កងទ័ពវៀតណាម...124

៧ កិច្ចដំណើរការសន្តិភាព...127

១- បរិការណ៍ពិភពលោកនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៨០ 127
២- រដ្ឋកម្ពុជា និងដំណើរការចរចាសន្តិភាព...127
៣- ការអនុវត្តកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព 131
៤- ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣.......................................136

មេរៀនទី១

សម័យអាណានិគមបារាំង ៖ នយោបាយបញ្ចៀសគ្រោះថ្នាក់បាត់បង់ទឹកដី

ដោយ វង់ សុធារ៉ា និង ណុប សុខា សាស្ត្រាចារ្យដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា, សភភ០២

***កម្ពុជា មុនទំនាក់ទំនងជាមួយបារាំង**

យើងបានដឹងខ្លះៗហើយថា នៅរាជ្យស្តេចអង្គអេង មានមន្ត្រីមួយរូបដែលបានភ្ជាប់ខេត្តខ្មែរគឺខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាបឱ្យទៅសៀម មន្ត្រីនោះគឺចៅហ៊្វា **បែន** ជាស្តេចត្រាញ់ (ចៅហ៊្វាទឡ្ហៈ) ក្នុងរាជ្យស្តេចសៀម **ចុឡាលោក** (សម្តេចព្រះពុទ្ធយ៉តហ្វាចុឡាលោក)។ ទឹកដីនៅភាគពាយ័ព្យ ដែលមានខេត្តទាំងពីរនេះបានធ្លាក់ទៅក្នុងការគ្រប់គ្រងរបស់សៀមនៅឆ្នាំ១៧៩៥ (ប៉ុន្តែ ប្រទេសខ្មែរនៅក្រោមចំណុះសៀមទាំងស្រុងនៅមុនការឡើងសោយរាជ្យរបស់ស្តេច **អង្គអេង** នៅបាងកកឆ្នាំ ១៧៩៤ទៅទៀត)។ នៅឆ្នាំនោះដដែលព្រះអង្គអេង យាងទៅប្រទេសសៀមសុំយកខេត្តទាំងពីរនេះមកវិញ ក្រោយមកព្រះអង្គក៏សោយទីវង្គតទៅនៅឆ្នាំ១៧៩៦ ដោយបន្សល់ទុករាជ្យបុត្ររបស់ព្រះអង្គទាំងនៅក្មេងៗប្រាំព្រះអង្គ មាន÷ **អង្គចន្ទ,អង្គស្ងួន, អង្គអិម, អង្គឌិម, អង្គដួង** ។

នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ**អង្គចន្ទ**«១៨០៦_១៨៣៤» យួនចូលមកជ្រៀតជ្រែកប្រទេសខ្មែរកាន់តែខ្លាំងឡើងៗ។ នៅពេលដែលសុំយាងអង្គស្ងួន ឱ្យត្រឡប់មកវិញមិនបាន ព្រះអង្គចន្ទក៏ប្រុងប្រៀបខ្លួននឹងធ្វើសង្គ្រាម ដោយសុំយួនឱ្យចូលមកជួយ ។ សៀមដឹងដូចនោះក៏សុំយាងអង្គស្ងួនចូលទៅក្រុងអាយុធ្យា ហើយលើកទ័ពមកច្បាំងនឹងយួន។ ព្រះអង្គចន្ទ ក៏ចូលនឹងយួនស៊ប់មែនទែន ដើម្បីឱ្យបានសោយរាជ្យនៅឧដុង្គតទៅទៀត ។ សៀមនិងយួនមកច្បាំងគ្នានៅក្នុងប្រទេសខ្មែរ ដើម្បីឱ្យស្តេចខ្មែរដែលពឹងគេនោះ បានសោយរាជ្យតែរៀងៗខ្លួន។ ដោយមានជំនួយពីទ័ពយួន ព្រះអង្គចន្ទក៏បានសោយរាជ្យឡើងវិញនៅកម្ពុជារហូតដល់ឆ្នាំ១៨៣៤។

កាលនៅឆ្នាំ១៨១៥ រាស្ត្រខ្មែរយ៉ាងច្រើនត្រូវបានបង្ខំឱ្យទៅជីកព្រែកវិញតេ/ហាទៀន(ហាទៀង)នៅវៀតណាម ដែលបច្ចុប្បន្នព្រែកនេះកាត់តាមបណ្តោយព្រំដែនប្រទេសកម្ពុជានិងវៀតណាម។ ព្រែកវិញតេដែលមានប្រវែង៥៣គ.ម និងព្រែកមួយទៀតភ្ជាប់ពីទន្លេមាត់ជ្រូកទៅទន្លេខាងកើតប្រវែង១៣,៧០៤គ.ម។ នៅក្នុងការជីកព្រែកនេះ រាស្ត្រខ្មែរដែលជាប់កំណែននោះមានទុក្ខលំបាកយ៉ាងខ្លាំង ធ្វើការមួយថ្ងៃទល់ព្រលប់ប្រៀបបាននឹងអ្នកទោស ក្រៅពីបាយទឹកមិនគ្រប់គ្រាន់យួនវាយសំពងថែមទៀត ដោយចោទប្រកាន់ថាខ្មែរខ្ជិល ធ្វើពុត ខ្មែរយឺត។ យួនបើកទឹកព្រែកបង្ហូរ មិនប្រាប់បណ្តាលឱ្យកម្មករកំណែនខ្មែរ ដែលរត់មិនទាន់លិចលង់ក្នុងព្រែកស្លាប់យ៉ាងច្រើន។ រឿងនេះបានបង្កឱ្យមានទំនាក់ទំនងមិនល្អរវាងខ្មែរ និងយួន។ ប្រាំឆ្នាំក្រោយមក មានការបះបោរប្រឆាំងនឹងយួន នៅបាភ្នំ ។ ការបះបោរនេះដឹកនាំដោយព្រះសង្ឃមួយអង្គ។

ព្រះបាទអង្គចន្ទ ចាប់បានមេបះបោរនោះរួចសម្លាប់។ ក្នុងរជ្ជកាលស្តេចអង្គចន្ទនេះ យួនចូលមកយាយី ក្សត្រខ្មែរឥតមានកំរើកតវ៉ាអ្វីឡើយ ។

ភាពរីកវរក្នុងប្រទេសចេះតែខ្លាំងឡើងៗ។ រាស្ត្រស្ថិតនៅក្នុងភាពជ្រួលច្របល់។ នៅពាក់កណ្តាលទី ១ នៃសតវត្សរ៍ទី១៩ ពិសេសក្រោយការចូលទីវង្គតរបស់ស្តេចក្រុងបាងកក គឺព្រះ**អង្គរាមាទី១** (គឺជាគោរម្យងារស្តេចសៀមព្រះពុទ្ធយ៉តហ្វា«១៧៨២_១៨០៩») និង**ព្រះចៅយ៉ា ឡុង**នៃប្រទេសវៀតណាម។ ក្នុងឆ្នាំ ១៨២០ កម្ពុជា គឺជាទីលានប្រយុទ្ធគ្នាស្ទើរតែជាប្រចាំរវាងសៀម និងយួន ពួកគេទាំងសងខាងអះអាងរៀងខ្លួន នូវសិទ្ធិគ្រប់យ៉ាងរបស់គេ ដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃការសុខចិត្តធ្វើសម្បទានរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់កម្ពុជាពីអតីតកាល ។

សង្គ្រាមទាំងនោះនៅកម្ពុជា ជារឿយៗកើតឡើងតំណាលគ្នា និងជម្លោះស្រដៀងគ្នារវាងថៃ និងវៀតណាមនៅក្នុងប្រទេសលាវ ហើយខាងភាគីថៃមានមន្ត្រី និងឧត្តមសេនីយ៍ដដែលមួយចំនួនពាក់ព័ន្ធជាមួយលាវផង និងជាមួយនិងកម្ពុជាផង។ ក្រោយមកបារាំងចាប់ផ្តើមឈានជើងចូលកម្ពុជា និងលាវក្នុងពេលប្រហាក់ប្រហែលគ្នា ហើយពួកគេអះអាងថាពួកគេបន្តសិទ្ធិគ្រប់គ្រងពីវៀតណាម។ ដោយសារភាពច្របូកច្របល់ ទីបំផុតក៏សម្រេចយាងព្រះអង្គឌួងឱ្យចូលមកសោយរាជ្យនៅឧដុង្គ។ តែ សៀមនិងយួនពុំទាន់ឈប់ធ្វើចម្បាំងនិងគ្នាទេ។ ផ្នែកខាងត្បូងភ្នំពេញ នៅក្រោមអំណាចយួន ផ្នែកខាងក្រុងឧដុង្គ នៅក្រោមអំណាចសៀម។

លុះមកដល់ឆ្នាំ ១៨៤៦ យួន និងសៀម សម្រេចបញ្ឈប់សង្គ្រាមនៅក្នុងប្រទេសខ្មែរ។ គេប្តូរឈ្លើយសង្គ្រាមគ្នា។ សៀមរុះរើបន្ទាយយួន យួនរុះរើបន្ទាយសៀម។ ស្តេចខ្មែរដែលសោយរាជ្យនៅពេលនោះ គឺព្រះបាទអង្គដួង និងព្រះបាទនរោត្តម(ផ្នែកខាងដើមនៃរជ្ជកាល)គ្រាន់តែជានិមិត្តរូបប៉ុណ្ណោះ ពុំបានចេញមុខមាត់ចាត់ចែងកិច្ចការអ្វីឡើយ ។ ទឹកដីកម្ពុជាក្រោម ក៏ចេះតែបាត់បន្តិចម្តងៗដោយសារការទន្រ្ទានរបស់យួនកាលពីមុន ។

នៅប្រទេសវៀតណាម ស្តេច **មិញ ម៉ាង** ឡើងជាស្តេចនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨២០។ ឆ្នាំ១៨៣២ មានការឈ្លានពានពីសំណាក់ថៃ ព្រះអង្គចន្ទ បានភៀសព្រះកាយទៅវៀតណាម។ មេទ័ពសៀមឈ្មោះ បឌិនតេជោ ដែលធ្លាប់ច្បាំងនៅលាវដែរ បាននាំបងប្អូនរបស់ព្រះអង្គចន្ទ គឺព្រះអង្គអិម និង អង្គដួងទៅភ្នំពេញ។ ឯកងទ័ពសៀមបានបន្តវាយវៀតណាមក្នុងតំបន់មាត់ជ្រូក(ចូវដុក)។ ប៉ុន្តែពេលមេទ័ពបឌិន ព្យាយាមវាយចូលឱ្យជ្រៅក្នុងដែនដីវៀតណាម គាត់ក៏បានទទួលបរាជ័យ។ ពេលនោះទ័ពសៀមបានត្រឡប់ទៅបាងកកវិញ ឯព្រះអង្គអិម និងអង្គដួង ស្នាក់នៅបាត់ដំបង។ ក្នុងពេលនោះដែរ យួនបាននាំព្រះអង្គចន្ទត្រឡប់មកភ្នំពេញវិញ។

ក្នុងឆ្នាំ១៨៣៤ ទើបតែឡើងសោយរាជ្យម្តងទៀតបានតែបន្តិច ព្រះបាទអង្គចន្ទសោយទីវង្គត។ បងប្អូនប្រុសរបស់ទ្រង់មិនត្រូវបានស្តេច មិញម៉ាងជ្រើសរើសទេ ដោយសារពួកព្រះអង្គមានទំនាក់ទំនងជិតស្និតជាមួយសៀម។ ដូច្នេះស្តេចមិញ ម៉ាង បានតែងតាំងបុត្រីព្រះអង្គចន្ទនាម **អង្គម៉ី** ឱ្យឡើងគ្រងរាជ្យ។ ប៉ុន្តែព្រះនាងត្រូវនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់មន្ត្រីយួន និងគ្មានអំណាចពិតប្រាកដ។ ក្រោយនេះស្តេចមិញ ម៉ាង ព្យាយាមអនុវត្តនយោបាយយួនូបនីយកម្មពិតប្រាកដក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។

យួនបានបំផ្លែងពាក្យអន្ទងហៅព្រះអនុជទាំងពីររបស់អង្គច័ន្ទ ឱ្យមកទទួលរាជ្យសម្បត្តិបន្ត។ ព្រោះព្រះអង្គគ្មានរាជបុត្រស្នង។ ទ្រង់ **អង្គអិម** ជឿជាក់លើយួនក៏បានវិលត្រឡប់មកស្រុកវិញ ចូលមករកពួកយួនដោយចង់ឡើងសោយរាជ្យ។ ទើបព្រះអង្គត្រូវយួនចាប់យកទៅប្រទេសយួន ហើយក៏សុគតនៅទីនោះ។ ឯពួកសៀមបាននាំព្រះអង្គដួង ត្រឡប់ទៅបាងកកវិញ ។

ពេលនោះ មន្ត្រីកម្ពុជាបានស្នើសុំឱ្យសៀមបញ្ជូនព្រះ **អង្គដួង** ត្រឡប់មកសោយរាជ្យវិញ ព្រះអង្គដួង ក៏យាងត្រឡប់មកជាមួយមេទ័ពបឌិន។ ពេលស្តេចមិញ ម៉ាង ចូលទីវង្គតនៅក្នុងឆ្នាំ១៨៤១ រាជបល្ល័ង្កត្រូវស្នងដោយបុត្រារបស់ទ្រង់ព្រះនាម ធៀវទ្រី។ ពេលនោះ នយោបាយយួនចាប់ផ្តើមផ្លាស់ប្តូរ។ ស្តេចធៀវ ទ្រីពុំមាននយោបាយដណ្តើមទឹកដីកម្ពុជាដូចព្រះបិតាទ្រង់ នាមមិញម៉ាង ទេ។ ព្រះអង្គចេញបញ្ជាឱ្យកងទ័ពយួន ត្រឡប់មកប្រទេសខ្លួនវិញ ហើយការចរចាបានចាប់ផ្តើមរវាងយួន និងសៀម ។

ជាលទ្ធផល ក្នុងឆ្នាំ១៨៤៧ សៀម និងយួនបានព្រមព្រៀងឱ្យព្រះអង្គដួង បានគ្រងរាជ្យ និងយល់ព្រមដកកងទ័ពបរទេសទាំងអស់ចេញពីកម្ពុជា។ នេះមិនមែនមានន័យថាកម្ពុជាមានឯករាជ្យទាំងស្រុងទេ។ យោងតាមច្បាប់អន្តរជាតិសម័យនោះ កម្ពុជា ស្ថិតនៅក្រោមអាណាព្យាបាលរបស់សៀមនិងយួន។ ព្រះអង្គដួង ត្រូវបញ្ជូនសួយសារអាករទៅប្រទេសយួន រៀងរាល់បីឆ្នាំម្តង និងទៅប្រទេសសៀម ជារៀងរាល់ឆ្នាំ ហើយព្រះអង្គពុំមានលទ្ធភាពដណ្តើមយកមកវិញនៅខេត្តណាមួយរបស់កម្ពុជាដែលបាត់បង់ទៅទាំងលើសៀម និងយួនឡើយ។ ដោយព្រួយបារម្ភចំពោះជោគវាសនារបស់ប្រទេសដូច្នេះ ទើបព្រះអង្គមានចេតនាទាក់ទងជាសម្ងាត់ជាមួយមហាអំណាចថ្មីមួយទៀត ដែលទំនងជាព្រះអង្គទ្រង់ឆ្វេងយល់យ៉ាងល្អិតល្អន់រួចជាស្រេចហើយថា គេអាចនឹងក្លាយជាអ្នកមានអំណាចថ្មីនៅក្នុងតំបន់នេះផង។

១- គំនិតផ្តួចផ្តើមទាក់ទងជាមួយបារាំង ដោយព្រះអង្គដួង

តាំងពីពាក់កណ្តាលទី១ នៃសតវត្សរ៍ទី១៩មក មហាអំណាចចក្រពត្តិជាច្រើនដូចជាប្រទេសព័រទុយហ្គេ អេស្ប៉ាញ អង់គ្លេស បារាំង ជាដើម បានបង្កសង្គ្រាមឈ្លានពាន នៅពាសពេញពិភពលោកដែលនៅក្នុងនោះ ក៏រួមមានប្រទេសជាច្រើន នៅអាស៊ីផងដែរ ។

នៅអាស៊ី បារាំងបានតម្រង់ទិសដៅមករកប្រទេសចិនភាគខាងត្បូង និងបណ្តាប្រទេសនៅឧបទ្វីបមាន កម្ពុជា វៀតណាម លាវ សៀម។ នៅក្នុងប្រទេសទាំងនេះ បេសកបព្វជិតកាតូលិកបានចូលមកផ្សព្វផ្សាយ សាសនាជាយូរមកហើយ។ បេសកបព្វជិតទាំងនេះ បានបំពេញបេសកកម្មរបស់ខ្លួនយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់បំផុត និងយ៉ាងស្វាត់កំប៉ិង តាមរយៈប្រជាជនដែលកាន់សាសនាគ្រិស្ត ។

បន្ទាប់ពីមានព្រឹត្តិការណ៍ចម្បាំងអាភៀន នៅប្រទេសចិន (១៨៤០_១៨៤២)មក សកម្មភាពបេសកបព្វជិតបារាំងត្រូវបានបង្កើនយ៉ាងរហ័សមកក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។ បេសកបព្វជិតបារាំង ដែលធ្វើការហ្មត់ចត់ជាងគេក្នុងការរៀបចំដណ្តើមការគាំទ្រពីកម្ពុជា គឺបព្វជិតបារាំងឈ្មោះ ហ្សង់ក្លូដ មីស្ហ(*Jean-Claude Miche*)។ បេសកបព្វជិតរូបនេះ ត្រូវបានទទួលការសព្វព្រះទ័យពីព្រះបាទអង្គដួង ទើបតែងតាំងជាគ្រូពេទ្យសម្រាប់ព្រះអង្គ និងជាគ្រូបាអាចារ្យបង្ហាត់បង្រៀនរជ្ជទាយាទ។ គាត់តែងតែពោលសរសើរអំពីគុណ

សម្បត្តិដ៏ល្អប្រពៃរបស់ព្រះចៅណាប៉ូឡេអុងរបស់គាត់ ក្នុងការរាប់អានជាមួយប្រទេសឯនាយសមុទ្ទ ដោយឆន្ទៈដ៏បរិសុទ្ធ។ ប្រហែលដោយសារភាពប៉ិនប្រសព្វខាងការទូតរបស់លោក មីស្ស ផង ទើបធ្វើឱ្យព្រះបាទអង្គដួង ចាប់អារម្មណ៍ និងជឿថាប្រហែលជាមានស្ដេចបរទេសប្រកបដោយសប្បុរស និងគុណធម៌បែបនោះមែន។ ឆ្លៀតឱកាសល្អបែបនោះ បព្វជិតនេះបានថ្វាយយោបល់ដល់មហាក្សត្រខ្មែរឱ្យធ្វើសារលិខិត និងផ្ញើដង្វាយទៅព្រះចៅអធិរាជណាប៉ូឡេអុងទី៣ ដើម្បីសុំឱ្យប្រទេសបារាំងជួយការពារប្រទេសកម្ពុជា។ គួរបញ្ជាក់ដែរថា នៅអំឡុងនៅសតវត្សរ៍ទី១៩នោះហើយ ដែលការចាប់ផ្ដើមមានទំនាក់ទំនងរបស់បារាំងនៅប្រទេសខ្មែរបានកើតឡើង។ នៅពេលដែលពួកផ្សាយសាសនាកាតូលិកបានមកតាំងលំនៅ នៅក្នុងបរិវេណក្រុងឧដុង្គមានជ័យ។ ប៉ុន្តែនៅមុនទសវត្ស១៨៥០ ការជាប់ទាក់ទងជាមួយពួកនេះ ពុំមែនក្នុងន័យនយោបាយទេ។ ហើយព្រឹត្តិការណ៍នោះ កើតឡើងស្របពេលជាមួយនឹងការជាប់ទាក់ទងរបស់បារាំងនៅប្រទេសអណ្ណាម(យួន)។ ដើម្បីឱ្យខ្មែរបានឆ្លៀតឱកាសទាញយកផលប្រយោជន៍ពីនោះ ព្រះបាទសម្ដេចព្រះហរិរក្សរាមាឥស្សរាធិបតី(ព្រះអង្គដួង)បានទ្រង់បានយល់ស្របជាមួយគំនិតរបស់លោក មីស្ស ក្នុងការស្វែងរកជំនួយពីបារាំងក្នុងបំណងធ្វើឱ្យសៀម និងយួនប្រឆាំងគ្នា ឬយ៉ាងហោចណាស់ ក៏អាចទប់ស្កាត់ឥទ្ធិពលរបស់ពួកគេបានដែរ។

រាជសារដំបូងរបស់ព្រះអង្គដួងផ្ញើថ្វាយស្ដេចបារាំង គេមិនដឹងថាផ្ញើនៅឆ្នាំណា និងមានអត្ថន័យថាដូចម្ដេចដែរ។ តែរាជសារបន្ទាប់ដែលផ្ញើនៅខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៨៥៣ បានទៅដល់ប៉ារីនៅ១៨៥៤។ នៅក្នុងឆ្នាំបន្ទាប់ គឺ១៨៥៥ សាលដឺម៉ុងទីញី(Charles de Montigny) ដែលជាបេសកជនបារាំងប្រចាំស្រុកសៀម-ចិន បានទទួលបញ្ជាឱ្យមកជួបព្រះបាទអង្គដួង ដើម្បីចុះសន្ធិសញ្ញាមិត្តភាព និងពាណិជ្ជកម្មជាមួយកម្ពុជា។ បេសកទូតរូបនេះ ទើបតែចុះសន្ធិសញ្ញាជាមួយស្ដេចសៀមនាមព្រះមហាមង្គុត។ អំឡុងពេលស្នាក់នៅលើកដំបូងនៅបាងកក ដើម្បីចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាមួយជាមួយព្រះចៅសៀម និងឱកាសទទួលគួរសមផ្លូវទូតដោយស្ដេចសៀម លោក Montigny បានធ្វើឱ្យធ្លោយសម្ដីស្ដីអំពីដំណឹងបេសកកម្មរបស់គាត់ ដែលត្រូវធៀងចូលក្រុងឧដុង្គ ជួបជាមួយព្រះបាទអង្គដួង។ ទើបស្ដេចសៀម រិះរកវិធីបង្អាក់ដំណើរគាត់ កុំឱ្យមានពេលគ្រប់គ្រាន់មកកាន់ទីក្រុងឧដុង្គបាន។ ព្រោះសៀមមិនយល់ព្រមឱ្យកម្ពុជា ដែលគេចាត់ទុកជានគរសាមន្តរាជ មានសិទ្ធិចុះសន្ធិសញ្ញាដោយគ្មានការឯកភាពពីគេឡើយ។ ស្ដេចសៀមចាត់មន្ត្រី១ម្នាក់ ឱ្យចុះជិះកប៉ាល់ជាមួយលោក De Montigny ជាសម្ងាត់ ដើម្បីពិនិត្យសកម្មភាពរបស់រាជទូតបារាំងនេះផង និងនាំសារមកថ្វាយព្រះរាជាខ្មែរផង (នោះគឺជាសារហាមឃាត់ ព្រោះរាជសារនោះ ពោរពេញដោយពាក្យគំរាមកំហែងព្រះអង្គដួង)។

ដោយផែនការនៃការធ្វើដំណើរទៅអណ្ណាម និងចិន ត្រូវយឺតយ៉ាវ ទើបនៅពេលមកដល់កំពតលោក Montigny ស្នាក់នៅទីនោះ ដើម្បីរង់ចាំចុះសន្ធិសញ្ញាមួយជាមួយព្រះអង្គ។ ព្រះអង្គដួង មិនបានទៅជួបបេកសកជនរូបនេះទេ។ ដឹងដូច្នោះ ម៉ុងទីញី បានចាត់ព្រះសង្ឃកាតូលិកឈ្មោះ (អាបេ)ហ្សេ ស្រ្តិស ដែលមីស្សទើបតែងតាំងឱ្យឈរជើងនៅខេត្តកំពត ឱ្យនាំយកសន្ធិសញ្ញាពាណិជ្ជកម្ម ដែលចម្លងខ្លឹមសារតាម

សន្ធិសញ្ញាដែលបារាំងទើបបានចុះជាមួយសៀម មកថ្វាយព្រះអង្គដួងឡាយព្រះហស្ថលេខា។ ហើយដើម្បីកុំឱ្យខកដំណើរទៅកាន់ប្រទេសចិន ដែលជាគោលដៅធំជាង លោក Montigny គ្រាន់តែបញ្ជូនរាជសារនោះ មកឧដុង្គ ដើម្បីឱ្យព្រះអង្គចុះហត្ថលេខា ហើយរង់ចាំទទួលយកវិញនៅកំពត។ តែដោយចាំបាត់ៗ យូរពេក មិនឃើញរាជសារនោះវិលវិញសោះ ចំណែកកម្មវិធីធ្វើដំណើរកាន់តែខើចខ្លីពេកហើយ គាត់ក៏ប្រញាប់ចាកចេញទៅប្រទេសអណ្ណាម និងចិនបាត់ទៅ។ ចំណែករាជសារសេចក្ដីព្រាងសន្ធិសញ្ញាស្ដីពីកិច្ចសហប្រតិបត្តិការនោះ ទំនងជាមិនបានទៅដល់ព្រះអង្គដួងឡើយ តែបែរជាធ្លាក់ទៅដល់ដៃស្ដេចសៀមទៅវិញ។ ព្រោះមន្ត្រីមួយចំនួនរបស់ព្រះអង្គនៅពេលនោះ មានភក្ដីភាពជាមួយសៀមជាង ដោយត្រូវនាម៉ឺនសៀមនៅរាជវាំងខ្មែរ បំភ័យទាំងព្រះរាជា និងទាំងនាម៉ឺនខ្មែរទាំងនោះ។

ដូច្នេះការបរាជ័យនេះ គឺដោយសារតែភាពមិនប៉ិនប្រសព្វ និងការធ្វេសប្រហែសនៃបេសកទូតបារាំង ទើបធ្វើឱ្យបាត់ឱកាសក្នុងការដាក់អាណាព្យាបាលមកលើកម្ពុជាតាំងពីឆ្នាំ១៨៥៦ មុនសង្គ្រាមនៅកូសាំងស៊ីនជាច្រើនឆ្នាំ។ ចំណែកព្រះអង្គដួង ហាក់ដូចជាបាក់ស្បាតក្នុងការព្យាយាមចុះកិច្ចសន្យាបែបនេះជាមួយបស្ចឹមប្រទេស។

រាជសារព្រះបាទអង្គដួង លើកទី១ (បើមើលអត្ថន័យនៃសារនេះ វាគួរតែមិនមែនជាសារលើកដំបូងនោះទេ) ផ្ញើចេញនៅ ខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៨៥៣ ថ្វាយទៅព្រះចៅណាប៉ូឡេអុងទី៣។ បើតាមសៀវភៅលោក *Adhémard Leclère* ព្រះអង្គដួងធ្វើនោះ «ដើម្បីសំដែងមិត្តភាព និងគារវភក្ដីរបស់ព្រះអង្គ ស្នើសុំការការពារដ៏ជ្រាលជ្រៅពីអធិរាជណាប៉ូឡេអុងទី៣»។

ព្រះរាជសារថ្វាយព្រះចៅណាប៉ូឡេអុងទី៣

យើង

ព្រះហរិរក្សរាមា មហាឥស្សរាធិបតី ព្រះបាទអង្គដួង ព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា សូមសំដែងនូវមិត្តភាពដ៏ស្មោះស្ម័គ្រចំពោះព្រះករុណា អធិរាជណាប៉ូឡេអុងទី៣ អធិរាជនៃប្រទេសបារាំង។ ដោយ មាន បំណងបង្ហាញនូវសេចក្ដីស្មោះត្រង់របស់ទូលព្រះបង្គំចំពោះព្រះករុណា, ទូលព្រះបង្គំមានកិត្តិយសសូមថ្វាយព្រះករុណាទ្រង់ជ្រាបថា «ទូលព្រះបង្គំមានហឫទ័យរីករាយ ចំពោះដំណើរទស្សនកិច្ចដែលបានធ្វើឡើងចំពោះទូលព្រះបង្គំដោយបេកជនរបស់ករុណា លោក Charles de Montigny ។ ទូលព្រះបង្គំបានបញ្ជាឱ្យមន្ត្រីថ្នាក់ខ្ពស់របស់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា៣នាក់ និងមន្ត្រីថ្នាក់បន្ទាប់បន្សំ ១៥នាក់ទៀតទៅទទួលស្វាគមន៍លោក Charles de Montigny នៅខេត្តកំពត[1]។ ពីព្រោះថា ចាប់តាំងជាច្រើនឆ្នាំមកហើយសាសនទូតបារាំងដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា បានឱ្យទូលព្រះបង្គំដឹងជាមួយនឹងពាក្យសរសើរជាច្រើនថា អធិរាជបារាំងទ្រង់មាន

[1] មានបច្ឆាញាតិ (មន្ត្រីមានឪពុកជាតិព័រទុយហ្គេរ កាន់សាសនាកាតូលិក) ព័រទុយហ្គេពីរូប(ពញាកុយ «កុយម៉ុងតេរ៉ូ»+ពញាប៉ែន«ពេន») នាំសារលិខិតជាភាសាបារាំងដែលសរសេរដោយសង្ឃកាតូលិកអេវ៉េក *មីស្ស* Miche តាមសំដីព្រះអង្គ ផ្ញើទៅកុងស៊ុលបារាំង(សាំងហ្គាពួរ)។ កុងស៊ុលផ្ញើសារតបមកអង្គដួងវិញ នូវដំណឹងស្ដីពីជំនូនដែលត្រូវផ្ញើទៅបារាំងតាមនាវនាវាចម្បាំងក្តោងបី ឈ្មោះឡាកាព្រីស៊ីយ៉ឺ ដែលបានដឹកនាំចេញពីសាលាខេត្តទូឡុង។ សារថ្វាយដល់ដៃអធិរាជណាប៉ូឡេអុងទី៣នៅឆ្នាំ១៨៥៤។

ព្រះរាជហឫទ័យអាណិត ករុណាចំពោះប្រជាជាតិទាំងអស់, មិនគ្រាន់តែគិតគូរដល់ផលប្រយោជន៍របស់រដ្ឋវាសី (ជនដែលរស់នៅក្នុងរដ្ឋ) ប៉ុណ្ណោះទេ ព្រះអង្គថែមទាំងការពារ ដើម្បីធានានូវភាពសុខសាន្ត និងសុខុមាលភាពរបស់ពួកគេថែមទៀតផង។

ទើបពេលក្រោយមក ព្រះចៅអធិរាជបារាំង គឺជាមហាក្សត្រដ៏ល្អ និងមិនមានបំណងដូចមហាក្សត្រផ្សេងៗទៀត នៅអឺរ៉ុបដែលតែងស្វែងរកការធ្វើអាជីវកម្មលើប្រទេសដ៏ទៃទៀតនោះទេ។ ដោយហេតុនេះ ទូលព្រះបង្គំមានហឫទ័យរីករាយខ្លាំងណាស់ ដើម្បីសម្រេចជាមួយព្រះចៅអធិរាជបារាំងនូវសម្ព័ន្ធភាពដ៏ស្និតស្នេហ៍មួយទៅនឹងប្រទេសដ៏ធំ និងអ្នកមានមួយនេះនូវគុណប្រយោជន៍សម្រាប់ប្រជាជន។

ដោយហេតុនេះ បានជាទូលបង្គំបានឱ្យបព្វជិត Ridré Avirémadâktâ Miche Posdansera ទទួលបន្ទុកសរសេរនូវលិខិតមួយនេះ ដើម្បីបង្ហាញនូវមិត្តភាពរបស់យើង និងថ្វាយដល់ព្រះករុណាព្រះចៅអធិរាជបារាំង នូវដំរីសឹក៤ក្បាល ស្នែងរមាស២ ថ្នាំគួរគំនូរពណ៌លឿងចំនួន៥០ Piculs, ស្ករ៥ Piculs, ម្រេច៤ Piculs ។

ក្រោយពីទាក់ទងចុះកិច្ចសន្យាជាមួយបារាំងពុំបានសម្រេច ព្រះករុណាព្រះបាទអង្គដួង បានផ្ញើរាជសារមួយទៀត ទៅព្រះចៅណាប៉ូឡេអុងទី៣ នៅឆ្នាំ១៨៥៦ ទៀត។

សេចក្ដីរាជសារលិខិតទី២ (ឬទី៣)

...ឥឡូវនេះ ទូលព្រះបង្គំបានថ្វាយដល់ព្រះអង្គនូវសំពត់ និងដំរីការពារ(ដំរីសឹក)ចំនួន៤ក្បាលដែលជាដង្វាយដ៏ស្ដួចស្ដើង ដែលមានគោលបំណងតែមួយគត់ ដើម្បីឱ្យព្រះអង្គបានដឹងអំពីហឫទ័យទូលព្រះបង្គំ។ តាមការពិតនៅក្នុងពេលនេះ លោក M. de Montigny ដែលត្រូវអញ្ជើញទៅពិភាក្សាជាមួយអណ្ណាម បន្ទាប់មកលោកបានធ្វើដំណើររហូតទៅដល់ប្រទេសចិនទៀតនោះ គឺមិនអាចចូលមកប្រទេសកម្ពុជាបានឡើយ។ ដោយហេតុនេះហើយ ទូលព្រះបង្គំផ្ញើថ្វាយព្រះអង្គនូវដង្វាយបន្តិចបន្តួចនេះ គឺគ្រាន់តែដើម្បីបង្ហាញនូវមិត្តភាពរបស់ទូលព្រះបង្គំ ហើយព្រមជាមួយនេះទូលព្រះបង្គំ ក៏សូមថ្វាយដល់ព្រះករុណា ព្រះចៅអធិរាជបារាំង ទ្រង់ជ្រាបដូចតទៅនេះ÷

«កាលពីមុនប្រទេសកម្ពុជា គឺជាប្រទេសដ៏ធំទូលាយមួយដែលមានខេត្តធំៗ។ ក្រោយមកពួកអណ្ណាមដែលជាមនុស្សអសុទ្ធចិត្ត ដែលធ្វើជាសម្ព័ន្ធមិត្តជាមួយកម្ពុជានោះ បានស្វែងរកការផ្ដាច់ចេញពីប្រទេសកម្ពុជាជូនកាលស្រុកមួយជូនកាលស្រុកពីរ។ នៅក្នុងអំឡុងនៃការបះបោររបស់ពួកតៃសឺន(Tay Son) ស្ដេចយ៉ាឡុងទ្រង់យាងគេចចេញពីព្រះរាជាណាចក្ររបស់ព្រះអង្គមកសុំការជួយសង្គ្រោះពីរាជាណាចក្រក្រុងទេព(សៀម), ពេលនោះស្ដេចអណ្ណាមបានជួបព្រះបិតាជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំ ដែលពេលនោះព្រះអង្គជាព្រះមហាក្សត្ររបស់ប្រទេសកម្ពុជា ដែលព្រះអង្គទទួលបាននូវសម្ព័ន្ធភាព។

ក្រោយពីភៀសព្រះកាយមកនៅក្រុងទេព និងបន្ទាប់មកបានមកគង់នៅក្នុងស្រុកព្រះត្រពាំង(ត្រាវិញ) ដែលជាទឹកដីរបស់កម្ពុជា, ទីកន្លែងដែលព្រះអង្គបានរៀបចំកងទ័ព ដើម្បីប្រយុទ្ធប្រឆាំងពួកតៃសឺន ព្រះករុណា ព្រះបិតាជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំបានបញ្ជូនកងទ័ពទៅជួយព្រះអង្គរហូតដល់ព្រះអង្គទទួលបានជ័យជំនះលើពួកតៃសឺន ហើយបានឡើងសោយរាជ្យនៅអណ្ណាម។ ដោយទ្រង់វាយតម្លៃថាស្រុកព្រះត្រពាំងគឺ

ជាអ្នកធ្វើគុណចំពោះព្រះអង្គ ស្តេចយ៉ាឡុងបានស្នើសុំដល់ព្រះបិតាជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំឱ្យស្រុកនេះរួចខ្លួនពីការនាំស្បួយសារអាករ(ទៅប្រទេសកម្ពុជា) និងកុំប្រើអ្នកស្រុកនេះធ្វើការ។

ព្រះករុណាព្រះបិតារបស់ទូលបង្គំបានចាត់ទុកថា នេះគឺជាអំពើអាណិតអាសូរមួយចំពោះព្រះអង្គស្តេចយ៉ាឡុង ក្នុងន័យសំណើមួយចំពោះសម្ព័ន្ធមិត្តនោះ ក៏ទ្រង់យល់ព្រមចំពោះការស្នើសុំនេះ និងមិនបានដាក់អ្នកស្រុកនេះឱ្យស្ថិតនៅក្រោមកំណែនណាមួយឡើយ។

យូរក្រោយមកស្តេចយ៉ាឡុង បានធ្វើឱ្យអ្នកស្រុកនោះក្លាយទៅជាអាណានិគមមួយរបស់អណ្ណាមរហូតដល់រជ្ជកាលព្រះរៀមរបស់ទូលបង្គំ ដែលព្រះអង្គបានបែរទៅរកអធិរាជ យ៉ា ឡុង ដើម្បីស្នើសុំឱ្យអធិរាជនោះគាំទ្រព្រះអង្គ។ ចំណែកទូលព្រះបង្គំ ក៏បានយាងទៅព្រះរាជាណាចក្រក្រុងទេព។ ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះចៅយ៉ាឡុង ព្រះនាមមិញម៉ាង បានឡើងសោយរាជ្យ និងបានបញ្ជាឱ្យគេជីកព្រែកមួយកាត់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាចាប់តាំងពីពាមរហូតដល់ចូវដុក(ខេត្តមាត់ជ្រូក)ដើម្បីរៀបចំដាក់មន្ត្រី និងប្រជាជនអណ្ណាម។នៅពេលសោយទីវង្គត ព្រះបិតាជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំ បានបន្សល់ទុកព្រះរាជបុត្រីមួយព្រះអង្គ(មហេសីទី១)។

អធិរាជ មិញម៉ាង ក្នុងការចាត់វិធានការណ៍បង្ក្រាប បានបញ្ជាឱ្យនាំខ្លួនព្រះរាជបុត្រីរបស់ព្រះរាមជាទីគោរពរបស់ទូលបង្គំ ព្រះមាតារបស់ទូលព្រះបង្គំ ព្រះរាជបុត្រផ្ទាល់របស់ទូលព្រះបង្គំ និងបានឱ្យគេធ្វើគតព្រះរាជបុត្រីមួយអង្គរបស់ព្រះរៀមជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំ ព្រមទាំងបញ្ជាឱ្យមន្ត្រីធំៗ និងអ្នកស្រុកនៃប្រទេសកម្ពុជាឱ្យទៅរស់នៅទីឆ្ងាយ អ្នកខ្លះនៅលើកោះ និងអ្នកខ្លះទៀតទៅជាយដែនតុងកឹង នៅជិតប្រទេសចិន។ ប្រជាជនកម្ពុជា បានដឹងអំពីបំណងអាក្រក់របស់អធិរាជអណ្ណាម បានងើបបះបោរ និងបានសម្លាប់វង្គាលប្រជាជនអណ្ណាម។ ពួកគេបានស្នើសុំឱ្យទូលព្រះបង្គំយាងចេញពីព្រះរាជាណាចក្រក្រុងទេព ដើម្បីសោយរាជ្យ(នៅប្រទេសកម្ពុជា)។ ព្រះមហាក្សត្រព្រះបាទសាងក្លៃ ព្រះចៅយូហួរ បានបញ្ជាឱ្យ «ចៅពញា បឌិនតេជោ» ដែលជាមេទ័ពធំម្នាក់ ដើម្បីដឹកនាំកងទ័ព ដែលមានទាហាន ជាង៥ពាន់នាក់ ជាមួយកាំភ្លើងធំ កាំភ្លើងតូច អាវុធ គ្រាប់រំសេវ ក្រណាត់ របស់របរ ប្រាក់កាស មាស គឺជាទ្រព្យដ៏ច្រើនសម្បើម ដែលយកមកពីឃ្លាំងរបស់ព្រះអង្គ ដើម្បីជួយទូលព្រះបង្គំក្នុងការប្រយុទ្ធប្រឆាំងជាមួយពួកអណ្ណាម។ សង្គ្រាមបានប្រព្រឹត្តិទៅអស់ប្រហែល១៨ឆ្នាំនៅប្រទេសកម្ពុជា។ អធិរាជអណ្ណាម បានស្នើចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយទូលព្រះបង្គំ ដោយយល់ព្រមធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍នៃព្រះមាតាជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំ ព្រះរាជបុត្ររបស់ទូលព្រះបង្គំ ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះរៀមជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំ និងនាហ្មឺន មន្ត្រីទាំងអស់ក៏ដូចជាប្រជាជនកម្ពុជា ដែលត្រូវបានគេនិរទេសឱ្យទៅរស់នៅលើកោះ និងស្រុកផ្សេងៗ។ ស្តេចអណ្ណាមបានទទួលស្គាល់ព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា និងបានធ្វើអំណោយនូវត្រាអណ្ណាមពីរ មួយធំ មួយតូចដល់ទូលព្រះបង្គំ និងបានសន្យាប្រគល់មកឱ្យស្រុកខ្មែរវិញ នូវទឹកដីកម្ពុជាទាំងអស់ដែលពួកអណ្ណាមបានដណ្តើមយក។

សេនាបតី«ចៅពញាបឌិនតេជោ»បានទូលប្រាប់ទូលបង្គំថា ព្រះចៅសៀម បានព្រមព្រៀងទទួលយក(យុទ្ធ)សន្តិភាព។ ពីព្រោះថា ទូលព្រះបង្គំបានទទួលមកវិញនូវព្រះមាតាជាទីគោរពរបស់ទូលព្រះបង្គំនៅចុល្លសករាជ១២០៩ ឆ្នាំមមែ នព្វស័ក។ បន្ទាប់មក មិនគ្រាន់តែទឹកដីដែលអណ្ណាមបានសន្យាប្រគល់មកឱ្យ(ប្រទេសកម្ពុជា)វិញ ហើយបែរជាមិនបានប្រគល់ឱ្យប៉ុណ្ណោះទេ, ប៉ុន្តែយើងបែរជាបានទទួលនូវការហាមឃាត់

មិនឱ្យទទួលនូវស្ហួយសារអាករពីរដ្ឋនៅក្នុងចំណុះ ហើយប្រជារាស្ត្រកម្ពុជា ដែលបានកសាងនាវាធ្វើពាណិជ្ជកម្មជាមួយបរទេសនោះ មិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យធ្វើឡើយ។

បញ្ហាដែលកើតមាននៅប្រទេសកម្ពុជានេះ ព្រះករុណាអធិរាជបារាំងត្រូវព្រះតម្រិះអំពីការបង្កើតការត្រួតត្រារបស់អណ្ណាម ដោយគ្រាន់តែការកាន់កាប់របៀបយ៉ាងស្ងប់ស្ងាត់ ២០០ឆ្នាំមកហើយ។ ស្រុកដែលពួកអណ្ណាមយកធ្វើជារបស់ខ្លួន នៅពេលក្រោយមកគឺ សេកុង លុងហោរ សាដែក ស្ទឹងធំ ចូវដុក ក្រមួនសរ អូម៉ុន ទឹកខ្មៅ ស្រុកពាម និងកោះត្រល់ កោះត្រឡាច។

អំណេះតទៅ ប្រសិនបើពួកអណ្ណាមប្រគល់ឱ្យអធិរាជបារាំងនូវទឹកដីទាំងនេះ និងទឹកដីផ្សេងៗទៀតនោះ ទូលព្រះបង្គំសូមអង្វរព្រះករុណាអធិរាជបារាំងសូមមេត្តាកុំព្រមទទួលឱ្យសោះ ពីព្រោះថា ទេសភូមិនេះ គឺពិតជាទឹកដីរបស់កម្ពុជា។ ផ្នែកដែលចេញពីត្រើយខាងលិចនៃទន្លេសេកុងរហូតដល់ពាម(ហាទៀន)ដោយរួមទាំងកោះពីរផងនោះ ត្រូវតែស្ថិតនៅជារបស់កម្ពុជាដូចពេលមុន។ ចំណែកតំបន់ដែលស្ថិតនៅលើត្រើយខាងកើតទន្លេសេកុង ដែលពួកអណ្ណាមបានកាន់កាប់ចាប់តាំងពីយូរមកហើយ ទូលព្រះបង្គំមិនតវ៉ាទាមទារទេ។

មូលហេតុដែលទូលព្រះបង្គំយកបញ្ហាទាំងនោះ ទូលថ្វាយព្រះករុណាអធិរាជបារាំង ដើម្បីទ្រង់ជ្រាបដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់នោះ គឺព្រោះតែទូលព្រះបង្គំមិនចង់ដោយសារតែទ្រព្យសម្បត្តិរបស់យើង ហើយត្រូវឱ្យយើងទទួលឈឺចាប់ថែមទៀតនោះទេ។ ដូច្នេះព្រះករុណា អធិរាជបារាំង និងទទួលបាននូវព្រះកិត្តិនាមល្បីល្បាញដ៏ពិតប្រាកដថា ជាមហាក្សត្រដែលមានទឹកព្រះទ័យទូលាយ និងដែលបានធ្វើការដើម្បីផលប្រយោជន៍របស់ប្រទេសផ្សេងៗទៀត ហើយប្រជាជនកម្ពុជា និងប្រជាជនបារាំងនឹងស្រឡាញ់គ្នាហើយនឹងរក្សាឱ្យបានស្ថិតស្ថេរនូវទំនាក់ទំនងដ៏ល្អរបស់ប្រទេសទាំងពីរ ។

ធ្វើនៅព្រះបរមរាជវាំងឧដុង្គ និងប្រថាប់ត្រានៅថ្ងៃអង្គារ ខែកត្តិក ថ្ងៃ១៣រោជ ចុល្លសករាជ១២១៥ ឆ្នាំរោង អដ្ឋស័ក។

ផ្ញើទៅសាំងកាប៉ូ (សឹង្ហបុរី)
ព្រះករុណាទ្រង់ឡាយព្រះហស្ថលេខា អង្គដួង

រាជសារទី២ ដែលករុណាព្រះបាទអង្គដួងផ្ញើទៅព្រះចៅណាប៉ូឡេអុងទី៣នៅឆ្នាំ១៨៥៦ ព្រះអង្គដួង រាយការណ៍អំពីសិទ្ធិកាន់កាប់ទឹកដីរបស់«ប្រទេសកម្ពុជា»លើ«កូសាំងស៊ីន»ឱ្យបារាំងដឹង។ ព្រះអង្គដួងបានស្នើដល់អធិរាជបារាំងកុំឱ្យទទួលពីស្តេចអាណ្ណាម«នូវការផ្តល់ទឹកដីណាមួយដែលត្រូវបានកាន់កាប់យកពីប្រទេសខ្មែរនោះ»។

ព្រះរាជសារត្រូវផ្ញើទៅឱ្យអធិរាជបារាំង«ណាប៉ូឡេអុងទី៣»ជាង៧ឆ្នាំនៅមុនការចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី៥ មិថុនា ឆ្នាំ១៨៦២ ពេលនោះអធិរាជ«ធូឌឹក»បានប្រគល់ទៅឱ្យប្រទេសបារាំងនូវខេត្តបៀនហ្វា, ឌិនទឿង និងពូឡូកុងឌ័រ(កោះត្រឡាច)។

កាលនោះបុត្រារបស់ព្រះអង្គដួងគង់នៅបាងកកនៅឡើយ ប្រហែលដើម្បីជាការបញ្ជាក់ថា ព្រះបាទអង្គដួងនៅមានភក្តីចំពោះសៀម។ ឆ្នាំ១៨៥៦ ព្រះអង្គដួងបានស្នើសុំការអនុញ្ញាតពីស្តេចសៀម(មង្កុត) ដើម្បីតែងតាំងព្រះអង្គម្ចាស់អង្គវតី(នរោត្តម ឬព្រះអង្គច្រឡឹង) ជាមហាឧបរាជ និងសុំឱ្យបុត្រាទី២របស់

ទ្រង់ដែលជាអនាគតស្តេចស៊ីសុវត្ថិ ឡើងជាព្រះកែវហ្វា និងសុំឱ្យពួកព្រះអង្គទាំងនោះយាងត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញ។ ស្តេចមង្គុត ក៏យល់ព្រម។ គួរកត់សម្គាល់ថា ព្រះអង្គមិនបានបង្កើតតំណែង ឧភយោរាជឡើយ។ ប្រហែលព្រះបាទអង្គដួងចង់បំបាត់តំណែងនោះ ដែលពេលមុននោះបានបង្កឱ្យមានបញ្ហាច្រើនកើតឡើង។

នៅឆ្នាំ១៨៥៨ ព្រះបាទអង្គដួងបានព្យាយាមទាក់ទងជាមួយបារាំងម្តងទៀត ពេលដែលពួកបារាំងកំពុងចាប់ធ្វើអន្តរាគមន៍នៅវៀតណាម ដើម្បីជួយអ្នកកាន់សាសនាគ្រីស្ត ។

ក្នុងឆ្នាំនោះដែរ មានចលនាបះបោរធំមួយរបស់ពួកចាម្ប និងជ្វានៅក្នុងស្រុកត្បូងឃ្មុំ។ មេដឹកនាំនោះមានឈ្មោះ ទួនហ៊ីម, ទួនស៊ី និងទួនអ៊ិត។ ព្រះអង្គដួង បានបង្ក្រាបពួកគេ និងបានសម្លាប់មេដឹកនាំម្នាក់ រីឯអ្នកផ្សេងទៀតក៏បានភៀសខ្លួនទៅវៀតណាមបាត់អស់ទៅ។ កងទ័ពខ្មែរ បានចូលលុកលុយដល់ដីកម្ពុជាក្រោម ដើម្បីដេញតាមចាប់ពួកឧទ្ទាមចាម្ប ហើយជនជាតិចាម្បស្ទើរតែទាំងអស់បានចាកចេញពីកម្ពុជានៅពេលនោះ។ ប្រហែលនៅពេលនោះទ័ពវៀតណាមនៅកម្ពុជាក្រោមនៅទន់ខ្សោយ ព្រោះបារាំងបានចាប់ផ្តើមវាយលុក ដាណាំង/Tourane នៅភាគខាងជើង។

អ្វីដែលមានសារៈសំខាន់ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទអង្គដួង គឺការកើតមានសន្តិភាពក្នុងប្រទេសជាលើកដំបូង ក្រោមរដ្ឋាភិបាលរួបរួមមួយ។ ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គដួងនៅតែត្រូវគេបង្ខំឱ្យទទួលយកនូវក្រិត្យនយោបាយមួយចំនួន ក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រទេសយួន និងសៀម។ ទោះបីព្រះអង្គធ្វើសកម្មភាពដោយឯករាជ្យក្នុងប្រទេសក៏ដោយ ។

ព្រះអង្គដួង បានប្រឹងប្រែងពង្រីកពាណិជ្ជកម្មក្រៅប្រទេសឡើងវិញ ដែលមានកំពង់ផែសំខាន់នៅកំពត និងមានការកសាងផ្លូវមួយពីឧដុង្គទៅកំពត។ រូបិយប័ណ្ណកម្ពុជា ទម្រង់ជាកាក់បានបោះចេញឱ្យប្រើប្រាស់។ គេឃើញមានវិមជ្ឈការខ្លះ ក្នុងការដឹកនាំ។ ចំនួនខេត្តត្រូវបានកាត់បន្ថយ ហើយចៅហ្វាយខេត្តត្រូវបានដាក់ឱ្យនៅក្រោមរដ្ឋបាលរបស់ព្រះមហាក្សត្រច្រើនជាងមុន។

ការដែលព្រះបាទអង្គដួង បានទទួលលោក មូហូត៍ និងអ្នកដំណើរអឺរ៉ុបផ្សេងៗទៀតយ៉ាងរាក់ទាក់នៅពេលនោះ មកពីមិត្តភាពរបស់ព្រះអង្គជាមួយសាសនទូតបារាំងសែសជាសង្ឃរាជសាសនាកាតូលិក គឺលោកម្ចាស់ (Mon Seigneur) ហ្សង់ក្លូដ មីស្ហ(*Jean-Claude Miche*)ដែលបានទ្រទ្រង់យ៉ាងសកម្មដល់បេសកកម្មការទូតនៅឆ្នាំ១៨៥៦។ ព្រោះ គាត់បានទូលព្រះបាទអង្គថា ការដកខ្លួនចេញពីអំណាចរបស់សៀម និងពីការគំរាមកំហែងរបស់យួន អាចមានផលប្រយោជន៍ច្រើន។ ថ្វីបើ ការទាក់ទងលើកទី១នោះបរាជ័យ និងត្រូវសៀមប្រមាថក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គនៅតែបន្តការទាក់ទងជាសម្ងាត់ជាមួយបារាំងតមកទៀតដែរ។ ក្នុងពីរឆ្នាំចុងក្រោយនៃរាជ្យរបស់ព្រះអង្គ ។បានទ្រង់ព្រះតំរិះយល់ឃើញថា ការវាតទីរបស់បារាំងសែសចូលក្នុងទឹកដីយួន ជាឱកាសល្អមួយសម្រាប់ព្រះអង្គ ក្នុងការទាមទារទឹកដីខ្មែរដែលយួនដណ្តើមយកក្នុងរយៈពេលជាង២០០ឆ្នាំនោះ មកវិញបាន។

ដោយជាប់ផុងក្នុងសង្គ្រាមទ័ពព្រៃនៅប្រទេសអណ្ណាម និងដោយភាពមិនច្បាស់លាស់ចំពោះការគាំទ្រពីទីក្រុងប៉ារីស រដ្ឋបាលបារាំងនៅព្រៃនគរមានការយឺតយ៉ាវក្នុងការឆ្លើយតបនឹងសំណើសុំចងស្ពានមេត្រី

របស់ខ្មែរ។ រឿងនេះបានផ្លោះផ្លោយម្តងទៀត នៅពេលដែលព្រះបាទអង្គឌួង សោយទីវង្គតនៅឆ្នាំ១៨៦០ និងនៅក្នុងពេលដែលប្រទេសកម្ពុជាធ្លាក់ចូលទៅក្នុងសង្គ្រាមរវាងគ្នាឯងជាបន្តបន្ទាប់។ បន្ទាប់ពីព្រះអង្គដួង ទ្រង់សុគតទៅ សេនាបតីសព្វនាម៉ឺនមន្ត្រី និងព្រាហ្មណ៍បុរោហិតរួមទាំងរាជវង្សានុវង្ស បានយាងរាជបុត្រច្បង ព្រះនាមព្រះបាទ នរោត្តម ឱ្យសោយរាជ្យបន្តពីព្រះអង្គ ។

២- សន្ធិសញ្ញាអាណាព្យាបាល (១១ សីហា ១៨៦៣)

នៅមុនការចាកចេញពីកំពតទៅវិញរបស់ Montigny គាត់បានទុកគម្រោងសន្ធិសញ្ញាឱ្យបេសកបព្ជិតបារាំងពីររូប គឺលោក Hestrest និងម្នាក់ទៀត P-Aussoleil សេចក្តីព្រាងសន្ធិសញ្ញានេះមានចែងពីខផ្សេងៗ ក្នុង នោះ មាន និយាយ ពី កិច្ច ប្រតិបត្តិការ ដែល គេ បាន សម្រេច ក្រោយ មក នៅ ឆ្នាំ ១៨៦៣។ ជាឧទាហរណ៍ បារាំងចង់បានឈើម៉ៃសាក់ ដើម្បីសង់កប៉ាល់ព្រមទាំងសេរីភាពក្នុងការធ្វើដំណើរក្នុងប្រទេស និងសេរីភាពក្នុងការផ្សព្វផ្សាយសាសនាកាតូលិក។ ហើយក្រោយការបរាជ័យខាងផ្លូវយោធា ក្នុងការប៉ុនប៉ងកាន់កាប់តំបន់យូណាន់ និងតំបន់ដីសណ្តទន្លេក្រហមរបស់តុងកឹងដ៏មានភោគទ្រព្យធម្មជាតិសំបូរហូរហៀរ បារាំងបានងាកមកផ្តោតការយកចិត្តទុកដាក់លើដងទន្លេមេគង្គ ដែលគេសង្ឃឹមថា អាចធ្វើដំណើរតាមជើងទឹកឡើងដល់យូណាន់ ឬចិនភាគខាងត្បូង និងនិរតីបានដោយងាយ។ ហេតុនោះហើយ ទើបបារាំងជំរុលការកាន់កាប់ស្រុកខ្មែរ ដើម្បីបម្រើគោលដៅនោះ។

សន្ធិ សញ្ញា បារាំង ខ្មែរ ចុះ ថ្ងៃ ទី ១១ ខែសីហា ឆ្នាំ ១៨៦៣ មាន ខ្លឹមសារ ជា សន្ធិសញ្ញា មិត្តភាព និងពាណិជ្ជកម្មរវាងភាគីទាំងពីរ និងបានបើកទ្វារឱ្យបារាំងចូលមកកម្ពុជាដោយស្របច្បាប់ជាលើកដំបូង។ សន្ធិសញ្ញានេះ ធ្វើ ឡើង រវាង ព្រះ បាទ នរោត្តម និងឧត្តមនាវី ដឺឡាហ្គ្រង់ដីយែរ(De La Grandière) ជាអគ្គទេសាភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន សន្ធិសញ្ញាធ្វើនៅរាជវាំងឧដុង្គមានជ័យដោយបារាំងសន្យាថា នឹងមានរ៉េស៊ីដង់(អធិបតី)បារាំងម្នាក់ នឹងផ្តល់ការការពារដល់ព្រះអង្គ លុះត្រាតែព្រះអង្គទ្រង់អនុញ្ញាត និងផ្តល់សិទ្ធិឱ្យបារាំងធ្វើអាជីវកម្មព្រៃឈើ និងយករ៉ែបាន។ សម្តេចនរោត្តមបានចាត់ចែងលាក់ទុកសន្ធិសញ្ញានេះ មិនឱ្យអាមាត្យសៀមដឹងរឿងនេះអស់រយៈពេលជាច្រើនខែ។ នៅពេល ដែលពួកអាមាត្យសៀមបានដឹងរឿងនេះ ពួកគេបានរាយការណ៍ទៅក្រុងបាងកក។ ពេលនោះព្រះអង្គបានថ្លែងអះអាងឡើងវិញភ្លាមៗថា ព្រះអង្គស្ថិតនៅចំណុះ ព្រះ ចៅ សៀម ដោយ បញ្ជាក់ ទៅ អាមាត្យ សៀម ថា “សព្វ ព្រះ ទ័យ នៅ ជា ព្រះ រាជ បម្រើ ព្រះ ចៅសៀមរហូតអស់ជីវិត។ វាគ្មានអ្វីប្រែប្រួលទេ ក្នុងព្រះទ័យរបស់យើង”។ ចំណែក ពួកសៀមក៏បានលាក់ទុកការប្រែព្រះចិន្តាបែបនេះជាការអាថ៌កំបាំង ជាពិសេសមិនឱ្យបារាំងដឹង។ ហើយបារាំងក៏បានដឹងពីរឿងនេះ បន្ទាប់ពីការប្រកាសអំពីភក្តីភាពរបស់ព្រះអង្គចំពោះបារាំងបានចូលជាធរមាន នៅទីក្រុងប៉ារីស នាដើមឆ្នាំ ១៨៦៤។

ទំនាក់ទំនងជាផ្លូវការរវាងបារាំង និងខ្មែរដែលនឹងឈានទៅរកអាណាព្យាបាល គឺចាប់ផ្តើមឡើងតាមរយៈសន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី១១ សីហា ឆ្នាំ១៨៦៣ នេះហើយ។ តាមសន្ធិសញ្ញានេះ ប្រទេសបារាំងបានយល់ព្រមផ្តល់នូវការការពារចំពោះប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីកុំឱ្យប្រទេសជិតខាងមកឈ្លានពានបាន។ បារាំងមាន

សមត្ថកិច្ចតែនយោបាយក្រៅប្រទេសទេ។ រីឯព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ រក្សាអំណាចទាំងអស់ក្នុងផ្ទៃប្រទេស។ ត្បិតខ្លឹមសារនៃសន្ធិសញ្ញានេះ គឺជា«សន្ធិសញ្ញាមិត្តភាព និងពាណិជ្ជកម្ម» រវាងអធិរាជបារាំង និងស្ដេចកម្ពុជា ដែលតាមពិតពេលនោះ ព្រះអង្គ នៅមានឋានៈជាផ្លូវការត្រឹមតែជាព្រះមហាឧបរាជខ្មែរប៉ុណ្ណោះ។ សន្ធិសញ្ញានិយាយថា បារាំងបានយល់ព្រមប្ដូរសិទ្ធិគ្រប់គ្រងអធិបតេយ្យភាពរបស់គេលើប្រទេសកម្ពុជា ទៅជាអាណាព្យាបាលវិញ។ ខ្លឹមសារសន្ធិសញ្ញានេះភាគច្រើន និយាយអំពីសេរីភាពនៃការធ្វើពាណិជ្ជកម្ម ក៏ប៉ុន្តែក្នុងមាត្រាទី១ និយាយថា ប្រទេសបារាំងបានដាក់អាណាព្យាបាលលើកម្ពុជា។ ភាគីកម្ពុជា បានយល់ព្រមចំពោះការតែងតាំងទេសាភិបាលបារាំងម្នាក់ដោយទេសាភិបាលជាន់ខ្ពស់នៅកូសាំងស៊ីន ហើយទាំងអស់គ្នាសន្យាថា មិនអនុញ្ញាតឱ្យប្រទេសផ្សេងទៀតបញ្ជូនកុងស៊ុលមកកម្ពុជាទេ។

ក្នុងពេលនោះ បារាំងចាប់អារម្មណ៍លើកម្ពុជា ដែលជាប្រភពចំណីអាហារសម្រាប់អាណានិគមរបស់គេនៅកូសាំងស៊ីន ហើយគេក៏សង្ឃឹមដែរថា ទន្លេមេគង្គអាចជាផ្លូវពាណិជ្ជកម្មល្អមួយសម្រាប់នាវាឆ្ពោះទៅប្រទេសចិន (Vickery, 2001-02, 247-248) ដែលគេធ្លាប់បរាជ័យក្នុងការប្រើកម្លាំងយោធា ដើម្បីដណ្ដើមយកទីនោះ និងច្រកចូលតាមដងទន្លេក្រហមរបស់យួនតុងកឹងម្ដងរួចមកហើយ។

ក្រោយពីលាក់ព្រឹត្តិការណ៍ដ៏សំខាន់នេះលែងជិត សម្ដេចនរោត្តម មានការភិតភ័យកោលាហលជាខ្លាំងដោយសារការគំរាមកំហែង និងគំនាបពីស្ដេចសៀម។ ព្រះអង្គបានសន្យាជាមួយស្ដេចសៀម ថានៅតែមានភក្ដីភាពចំពោះគេ និងដាក់ប្រទេសកម្ពុជាជាសាមន្តរដ្ឋរបស់សៀម ព្រមទាំងចុះសន្ធិសញ្ញាជាសម្ងាត់នៅថ្ងៃទី០១ធ្នូ១៨៦៣ទទួលស្គាល់ទឹកដីខេត្តបាត់ដំបង, មង្គលបុរី, ស៊ីសុផុន, អង្គរ, កំពង់ស្វាយ និងពោធិ៍_សាត់ ថាជាទឹកដីរបស់សៀមដោយស្របច្បាប់។

អ្វីដែលសម្ដេច នរោត្តម ទ្រង់មានព្រះបំណងចង់បានពីបារាំង ដើម្បីទប់ទល់នឹងសៀមនោះ គឺមិនច្បាស់លាស់ទេ។ ប្រហែលជាព្រះអង្គទ្រង់មានព្រះបំណងចង់ឱ្យគេធ្វើរាជាភិសេកផ្លូវការថ្វាយទ្រង់។ ទើបគេឃើញនៅពាក់កណ្ដាលឆ្នាំ១៨៦៤ សៀម និង បារាំងសែស ក្រោយពីចរចាគ្នាយ៉ាងតឹងតែង ក៏បាននាំគ្នាយល់ព្រមធានាអភិសេកទ្រង់ឱ្យឡើងសោយរាជ្យជាផ្លូវការ។ ទើបសៀមប្រញាប់ប្រញាល់បញ្ជូនគេតនភ័ណ្ឌទាំងអស់សម្រាប់ព្រះអង្គសោយរាជ្យមកឧដុង្គវិញ។ នៅពេលធ្វើរាជាភិសេកនេះ នៅថ្ងៃទី០៣មិថុនា១៨៦៤ កើតរឿងកំប្លែងដោយអចេតនាមួយ ដូចមានរៀបរាប់នៅក្នុងឯកសារបារាំងសេសជាច្រើន ដូចតទៅនេះ៖ មន្ត្រីសៀម និងមន្ត្រីបារាំង បានឈ្លោះទាស់ទែងគ្នាអំពីរាជបវេណី ពិធីការ និងគ្រឿងរាជាភិសេក។ រីឯព្រះបាទនរោត្តម នៅពេលជាមួយគ្នានោះ ទ្រង់បានប្រកាសចុះចូលរាជវាំងទាំងសងខាងនោះ ដោយមានព្រះរាជបន្ទូលថា «ទុកព្រះអង្គដូចជាកូនរបស់សៀម និងបារាំងសែសទៅចុះ»។ ពេលនោះ គឺជាលើកចុងក្រោយបំផុត ដែលមានព្រះចៅសៀមបានប្រោសព្រះរាជទានរាជទិន្នន័យនាមដល់ព្រះរាជាខ្មែរ ហើយក៏ជាលើកចុងក្រោយបំផុត ដែលព្រះរាជាខ្មែរទទួលបានភាពស្របច្បាប់ពីរាជវាំងបរទេសទាំងពីរ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ វាក៏ជាលើកទី១ដែរ ដែលព្រះរាជាខ្មែរបានទទួលរាជាភិសេកពីជនជាតិអឺរ៉ុប។ ព្រះរាជាខ្មែរបីព្រះអង្គបន្ទាប់មកទៀត ក៏ធ្វើដូចគ្នានេះដែរ។ ពីពេលនោះមកឥទ្ធិពលរបស់សៀមលើប្រទេសកម្ពុជាបានចាប់ផ្ដើមចុះអន់

ថយ សាបរលាប និងកាន់តែខ្សោយទៅៗ ជាពិសេស បន្ទាប់ពីព្រះចៅសៀម ព្រះចមក្លាវ(ព្រះមកុដ) សោយទិវង្គតក្នុងឆ្នាំ១៨៦៧នោះមក។

៣- ចំណើរពីអាណាព្យាបាល ទៅជាអាណានិគម និងការបាត់បង់អំណាចរបស់ព្រះរាជាខ្មែរ

តាមការកត់សម្គាល់របស់បារាំងមួយចំនួន អំពីប្រទេស និងជនជាតិខ្មែរ ថា ÷ ជាប្រទេសមួយដ៏ចាស់គំរឹល, ហិនហោច ទ្រុតទ្រោម ដោយសារសង្គ្រាម និងអំពើបង្ក្រិនបង្ហោចជិះជាន់ពីប្រទេសជិតខាងរងនូវភាពទ្រុឌទ្រោមរាប់សតវត្សរ៍មកហើយ, ខ្មែរជាពួជដែលចាញ់គេ_ចាញ់ធម្មជាតិ_ចាញ់មនុស្ស_ចាញ់ខ្លួនឯង, ជាសង្គមនៃមនុស្សដែលរស់នៅដោយការខ្លាចភិតភ័យនៅក្នុងអន្លង់អវិជ្ជា, មានជំនឿផ្តេសផ្តាសអកុសលឥតហេតុផល។ បើតាមសៀវភៅ «*ឥណ្ឌូចិនបារាំង*» បោះពុម្ពផ្សាយពីឆ្នាំ១៩០០ អ្នកនិពន្ធបានកត់សម្គាល់ថា ÷

- ប្រជាជនកម្ពុជាទំនងជាខ្លាំងជាងប្រជាជនវៀតណាមខាងកម្លាំងកាយមែន
- តែខ្វះសមត្ថភាព, គ្មានគំនិតខ្លួនឯង, ពឹងផ្អែកតែលើអ្នកដទៃ
- ជាជនជាតិល្ងង់ខ្លៅ_ឥតតម្រិះវិជ្ជា_ឥតប្រាជ្ញា ធ្វើអ្វីៗតាមគេទាំងស្រុង ឥតមានការត្រិះរិះពិចារណាសោះឡើយ។ ដោយផ្ទុយទៅវិញ នៅវៀតណាម ជនជាតិវៀតណាម ទោះជាក្រីក្រយ៉ាងណាក្តី ទោះជាគ្រួសារធំតូចក្តី ក៏នៅតែមានការអប់រំស្មើរទាំងអស់គ្នា។
- ខាងផ្លូវចិត្តវិញ ខ្មែរខ្វះសាមគ្គី ឥតមានមនសិកាជាតិសោះ ឥតទាំងយល់ថា *មាតុភូមិជាអ្វីផង?*
- ជាសរុបជនជាតិខ្មែរអន់ជាងជនជាតិវៀតណាមយ៉ាងឆ្ងាយគ្រប់វិស័យ សូម្បីប្រាក់ចំណូលមែនទែនរបស់ស្តេចខ្មែរ ក៏សុទ្ធតែបានពីការយកតុងលើល្បែងស៊ីសង ដែលជនជាតិឯទៀតជាអ្នកកាន់កាប់ ហើយពាណិជ្ជកម្មប្រទេសទាំងមូល ក៏នៅក្នុងកណ្តាប់ដៃជនបរទេស គឺ÷ ចិន_ចាម_ជ្វា, យួន...)។

មានការរិះគន់អំពីចរិតខ្មែរ នៅក្នុងសៀវភៅ «*ទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ*» ដែលបោះពុម្ពផ្សាយពីឆ្នាំ១៩៣៨ អ្នកនិពន្ធបានកត់ត្រាទុកថា÷

- ជនជាតិខ្មែរទាំងឡាយដែលអួតថាខ្លួនជាអ្នកចេះដឹងនោះ ច្រើនតែមិនសូវមានប្រាជ្ញាឈ្លាសវៃ មិនសូវមានចំណេះអ្វីប្រាកដទេ
- ឥតរវល់យល់យកចិត្តទុកដាក់អ្វីទាំងអស់ក្នុងកិច្ចការសង្គម
- ពួកែខាងវាយឫកថា ខ្លួនជាពួជខ្មែរអង្គរនៅចំពោះមុខជនជាតិអឺរ៉ុប
- ធ្វើតាមជនជាតិអឺរ៉ុបតាំងពីឫកពាររហូតការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃ ដើម្បីឱ្យអ្នកនៅក្រោមបង្គាប់ខ្លបខ្លាច។
- ពួកនេះ សុទ្ធសឹង ជា អ្នក សុខចិត្ត រស់នៅក្រោម ម្លប់ បារមីនៃ អ្នកមាន អំណាច ដូច ជាអាទិទេពដែលគ្រប់គ្រងសង្គមខ្មែរ។

- រីឯនៅបាតសង្គមវិញ សុទ្ធតែជារាស្ត្រល្ងង់ខ្លៅ ក្រីក្រតោកយ៉ាក មានមុខរបរជាអ្នកស្រែចំការតូចតាច រស់នៅក្នុងពិភពមួយ ពោរពេញទៅដោយជំនឿផ្តេសផ្តាសអកុសល ប្រាសចាកហេតុផលគ្មានការពិត ចូលចិត្តជឿទៅលើអច្ឆរិយវត្ថុ, អារក្ស, អ្នកតា, មន្តគាថា អាគមខិមអាម។ល។
- ដូចនេះជនជាតិខ្មែរ ជាមនុស្សដែលគេស្រណុកបញ្ឆោត ហើយគ្មានប្រតិកម្មអ្វីឡើយ ។

នៅក្នុងសៀវភៅមួយទៀត ឈ្មោះ « *ឥណ្ឌូចិនបារាំងសែស* » ដែលបោះពុម្ពផ្សាយនៅឆ្នាំ ១៩០៥ និពន្ធដោយលោកប៉ូល ឌូមែរ(*Paul Doumer*) អ្នកនិពន្ធបានសរសេររិះគន់ត្មះតិះដៀលប្រជាជនខ្មែរដោយត្រង់ៗថា៖

- តើសាសន៍ខ្មែរនៅមានសេសសល់ទេ ?
- តើសាសន៍នេះបានដឹងពីភាពចុះអាប់ឱនរបស់ខ្លួនទេ ?
- តើជនានុជននៅកម្ពុជាសព្វថ្ងៃ ជាជនជាតិសៀមដែលជាកូនចៅរបស់ខ្លួនឬអ្វី?
- ឆ្លើយថា មិនមែនទេ ព្រោះថាសាសន៍ឈ្នះ គេមិនត្រឹមដឹកជញ្ជូនទ្រព្យសម្បត្តិរបស់សាសន៍ចាញ់តែប៉ុណ្ណោះទេ គឺគេថែមទាំងកំទេចសាសន៍ចាញ់ចេញពីបញ្ជីមនុស្សរស់ទៀតផង។
- មានភស្តុតាងយ៉ាងច្បាស់ ត្បិតនៅក្នុងបណ្តាជនកម្ពុជា ឥតមានសល់ប្រពៃណី ឬអនុស្សាវរីយ៍អ្វី១ជារបស់សាសន៍ខ្មែរឡើយ។
- *យើងជាបារាំង បានឃើញសាសន៍នេះ ឈរមើលជាទស្សនិកជនព្រងើយកន្តើយ មុខអច្ឆរិយភាពនៃស្ថាបត្យកម្មដ៏អស្ចារ្យ ឥតដឹង ឥតយល់នូវអក្សរចារឹកលើផ្ទាំងសិលានៃប្រាសាទដ៏ធ្មើមទាំងឡាយដែលនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ពួកគេ ក៏ជាជនបរទេសដូចពួកយើងដែរ នៅចំពោះមុខមនុស្សដែលរស់នៅទីនោះពីមុខខ្លួន ក្នុងជីវភាពមួយដ៏រុងរឿងខ្ពង់ខ្ពស់បំផុត ដែលឥតមានប្រជាជាតិណាមួយ ឬស្ទើរតែគ្មានបុគ្គលណាម្នាក់ហ៊ានអួតអាងថា ខ្លួនជាពូជសាសន៍ខ្មែរនោះឡើយ។*
- ករណីសាសន៍ខ្មែរនៅអាស៊ី មិនខុសពីករណីនៃសាសន៍ក្រិចរ៉ូម៉ាំងនៅអឺរ៉ុបសោះឡើយ
- Paul Doumer កត់ត្រាទៀតថា «សេចក្តីស្លាប់បានផ្តាច់ជីវិតមនុស្សទាំងឡាយ ក្នុងពេលដែលខ្លួនបានផ្តាច់ជីវិតប្រជាជាតិទាំងឡាយក៏ពិតមែនហើយ តែមានអព្ភូតហេតុទី៣កើតឡើង នៅទីឆ្ងាយដាច់ស្រយ៉ាលក្នុងកម្ពុជា ដែលកប់បាត់ក្នុងព្រៃស្រោងដ៏ជ្រៅធំធេងចូលមិនចុះ ដែលមានបណ្តាជនរស់នៅជាសាសន៍មួយ ខុសប្លែកពីសាសន៍មនុស្សម្នាដែលរស់នៅកម្ពុជា ហើយនិយាយភាសាប្រាសាទបុរាណលែងពិរោះអស់ហើយ រយីករយាកអស់ហើយ ប៉ុន្តែគេអាចសម្គាល់បានភ្លាមថា តើក្នុងចំណោមមនុស្សមួយក្រុមតូចនេះ មានខ្មែរដ៏ឧត្តមជាបុព្វការីឬទេ? ទំនងជាមាន១ ឬ២គ្រួសារក៏មិនដឹង ដែលបានគេចផុតពីអំពើសម្លាប់រង្គាល និងការបំផ្លិចបំផ្លាញ ដែលបានកើតឡើងកាលពី៥ ឬ៦សតវត្សរ៍កន្លងទៅនោះ ហើយមានជីវិតរស់នៅ បន្ទាប់ពីគេចខ្លួនទៅរស់នៅក្នុងតំបន់ព្រៃភ្នំដាច់ស្រយ៉ាល បន្តពូជរៀងរហូតមក ក្នុងភាពក្រីក្រលំបាកតោកយ៉ាក ក្នុងភាពអាប់ឱន និងភ័យខ្លាចជានិរន្តរ៍រហូតមក។ តើមនុស្សរហេមរហាមក្រុមនោះ ជា

កូនចៅអ្នកចម្បាំងដ៏ឆ្នើមឬ ? ជាកូនចៅអ្នកសិល្បៈដ៏ឧត្តម ឬក៏ជាកូនចៅវិស្វករដ៏មហិមានៃរាជាណាចក្រ ដែលរលត់រលាយបាត់ទៅនោះឬ ? ការសន្និដ្ឋាននេះ អាចជាសេចក្តីពិតដែរ ហើយបើដូច្នេះមែន

- ព្រលឹងឪពុកម្តាយជីដូនជីតា ខ្លួនដែលប្រមើលមើលកូនចៅ ពី ស្ថានសួគ៌នៃព្រះពុទ្ធ នោះ មិន ដឹង ជាឈឺចាប់ក្នុងខ្លួនគាត់យ៉ាងណាទេ! ច្បាស់ ជា គាត់ចង់ឱ្យអំពើសម្លាប់រង្គាលដែលបានផ្តាច់ជីវិតគាត់ក្នុង សម័យនោះ កុំទុកកូន ចៅគាត់ ឱ្យសល់ម្នាក់ ជាជាង ទុក ឱ្យ សល់ លើទឹកដី នេះ នូវ អនុស្សាវរីយ៍ដ៏ខ្លោចផ្សារបស់គាត់ និងដំបូន្មានរបៀបនេះ ដល់ប្រជាជនទាំងឡាយដែលបានបោះបង់ខ្លួនចោល» ។

ក្នុងតួនាទីជាអ្នកការពារ ឬអាណាព្យាបាលលើកម្ពុជាអស់ ៦១ ឆ្នាំ យ៉ាងអន្ទះសារ និងគិតថាខាតពេលទើបទេសាភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន ឈ្មោះ Charles Thompson ចាត់ការបង្ខំឱ្យព្រះបាទនរោត្តម ឱ្យឡាយព្រះហស្តលេខាទាំងយប់ លើអនុសញ្ញា ថ្ងៃទី១៧ មិថុនា ១៨៨៤ ដែលជាអនុសញ្ញាមិនស្មើភាពគ្នា ព្រោះខ្លឹមសាររបស់វាបានដកហូតរាជអំណាច និងសិទ្ធិគ្រប់គ្រងរាជការខ្មែរទាំងអស់។ នៅក្នុងរាជវាំងព្រះបាទនរោត្តម ទ្រង់គ្រប់គ្រងប្រទេសទៅតាមរបៀបម្យ៉ាង ដែលតាមយោបល់របស់បារាំងសែសថា ជារបៀបគ្រប់គ្រងតាមអំពើចិត្ត និងអំណាចផ្តាច់ការ។ ទោះជាបារាំងបានរិះគន់របបគ្រប់គ្រងនេះក៏ដោយ ក៏ពួកគេមិនបានថ្វាយរបៀបគ្រប់គ្រងផ្សេងទៀតដល់ព្រះអង្គឡើយ ហើយពេញមួយរាជ្យរបស់ព្រះបាទនរោត្តម អាទិភាពនៃព្រះអង្គពុំមែនជាគំនិតបង្កើតរដ្ឋបាលយ៉ាងត្រឹមត្រូវទេ។

នៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃភាពជាអាណាព្យាបាល លើប្រទេសកម្ពុជា បារាំងបានទាញយកផលប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ចពីធនធានធម្មជាតិរបស់ខ្មែរ និងផលប្រយោជន៍ខាងពាណិជ្ជកម្មតែប៉ុណ្ណោះ។ ប៉ុន្តែ បើតាមលោកដេវីឌ ឆាណ្ឌល័រថា នៅពេលក្រោយមក រូបភាពអាណាព្យាបាលនេះបានប្រែក្លាយបន្តិចម្តងៗមកជាទម្រង់នៃរបបអាណានិគមទៅវិញ។ លោកថា ចាប់ពីរាជ្យព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ដែលសោយរាជ្យឆ្នាំ១៩០៤-១៩២៧ រួមបញ្ចូលទាំងរជ្ជកាលនៃព្រះរាជបុត្រច្បងរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស ពីឆ្នាំ១៩២៧-១៩៤១ គេអាចចាត់ទុកបានជាសម័យអាណានិគមយ៉ាងពេញទីនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ។ ព្រោះបារាំងសែសបានក្តោបក្តាប់ការត្រួតត្រាកម្ពុជាយ៉ាងណែនក្នុងកណ្តាប់ដៃ និងសម្រេចធ្វើអ្វីៗស្រេចតែនឹងអំពើចិត្ត ដើម្បីផលប្រយោជន៍របស់ខ្លួន។ ចំណែកពេលវេលាដែលនៅសល់ មុនបរាជ័យឆ្នាំ១៩៤៥ និងការត្រឡប់មកវិញភ្លាមនៅចុងឆ្នាំដដែល គឺចាប់ពីឆ្នាំ១៩៤១រហូតដល់១៩៥៣ បារាំងបានព្រួយបារម្ភតែចំពោះការក្តាប់អំណាចជាជាងការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធអាណានិគម។

នៅមុនបារាំងមកដល់ មហាក្សត្រមានអំណាចយ៉ាងច្រើន ទាំងអំណាចក្នុងការតាក់តែងច្បាប់ និងសណ្តាប់ធ្នាប់របៀបរៀបរយសង្គម ជាដើម។ ដីធ្លីទាំងអស់ជារបស់ព្រះរាជា រាស្ត្រដែលធ្វើកសិកម្មលើដីធ្លីទាំងនោះ ត្រូវបង់ពន្ធដារជូនរាជការ។ តែឆ្លងតាមបទពិសោធន៍មួយរយៈពេលក្នុងរាជវាំងជាមួយស្តេចខ្មែរ អ្នកតំណាងអាណានិគម ហាក់កាន់តែមានគំនិតលោភលន់ខ្លាំង ដោយឃើញភាពមិនស្ទាវឈ្លាសវៃរបស់ខ្មែរជាពិសេស ការមិនអើពើរបស់អ្នកដឹកនាំ ក្នុងការប្រើប្រាស់ឱកាសសំខាន់ៗ ដើម្បីឱ្យបារាំងជួយគិតគូរ លើក

ផែនការអភិវឌ្ឍន៍ស្រុករបស់ខ្លួន។ ហេតុនេះហើយ ទើបបារាំងកើតគំនិតច្បាមយកអំណាចពីស្តេចខ្មែរឱ្យអស់ ដើម្បីគេងាយនឹងចម្រាញ់យកផលប្រយោជន៍ពីប្រទេសកម្ពុជា ឱ្យបានកាន់តែច្រើនឡើង។ ទើបប្រមាណ២០ ឆ្នាំក្រោយពីភាពស្ងប់ស្ងាត់នៃទំនាក់ទំនងបារាំង–ខ្មែរ ទេសាភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន បានរៀបចំផែនការ បង្ខំព្រះបាទនរោត្តម ឱ្យចុះហត្ថលេខា លើអនុសញ្ញាបន្ថែមមួយ ដើម្បីឱ្យដកអំណាចជាច្រើនផ្នែកទៀតពី ស្តេចផ្ទាល់តែម្តង។

ដោយសារអនុសញ្ញានៅថ្ងៃ១៧មិថុនាឆ្នាំ១៨៨៤នោះ ព្រះបាទ នរោត្តម យល់ព្រមបង្វែរពន្ធដារ ផ្សេងៗ ពិសេសលើការនាំចេញ ដើម្បីសងថ្លៃបំពេញកិច្ចការងាររបស់ភ្នាក់ងារបារាំង។ អនុសញ្ញានេះបាន ដកសិទ្ធិរបស់ស្តេច ទើបត្រូវប្រវត្តិវិទូ ចាត់ទុកថាជាដំណាក់កាលរបត់ប្រវត្តិសាស្ត្រមួយដែលកែប្រែតួនាទី របស់បារាំងពីភាពជា«អាណាព្យាបាល» មកជា«អាណានិគម»វិញ។ ព្រះបាទនរោត្តម បានផ្ញើសារទូរលេខ មួយទៅកាន់ប្រធានាធិបតីបារាំង ដើម្បីប្រកែកនឹងការគាបសង្កត់របស់បារាំង តែព្រះអង្គត្រូវGouverneur de Conchin-Chine ទេសាភិបាលដែនដីកូសាំងស៊ីន គឺលោក សាល ថមសុន ស្តីបន្ទោសអំពីរឿងនេះ។ គាត់ ប្រហែលជាបានចរចាស្ងាត់ជាមួយនឹងសម្តេចព្រះមហាឧបរាជស៊ីសុវត្ថិ ដើម្បីរៀបចំការផ្ទេរអំណាច បើសិន ព្រះបាទនរោត្តម បដិសេធមិនធ្វើកំណែទម្រង់អំណាច។

ក្នុងអនុសញ្ញានេះ ព្រះអង្គបានសន្យាទទួលនូវរាល់កំណែទម្រង់ទាំងអស់ដែលបារាំងស្នើឡើង។ ព្រះ អង្គបានសន្យាបញ្ចប់«ទាសភាព និងកែទម្រង់ដីធ្លី ពីដីទាំងអស់ជារបស់ស្តេច ទៅជារបបកម្មសិទ្ធិឯកជន» ផងដែរ។ ចំនួនមន្ត្រីបារាំងបានកើនឡើង ដោយមានរេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅក្រុងភ្នំពេញ និងមានរេស៊ីដង់នៅ គ្រប់ខេត្ត។ ហេតុផលមួយដែលនាំឱ្យព្រះបាទនរោត្តមយល់ព្រមចុះហត្ថលេខានោះ គឺព្រះអង្គភ័យខ្លាចក្រែង បារាំងដកទ្រង់ពីបល្ល័ង្ក ហើយដាក់ព្រះអនុជទ្រង់ គឺព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិឱ្យគ្រងរាជ្យជំនួសវិញ។ ព្រោះថា ជារឿយៗព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ តែងគាំទ្របារាំង និងធ្វើតាមសំណូមពរបារាំង។

តាមរយៈរាជប្បញ្ញត្តិ ចុះថ្ងៃទី១១ កក្កដា ១៨៩៧ ព្រះរាជាខ្មែរលែងមានអំណាចនយោបាយ នៅ សល់តែអំណាចជានិមិត្តរូបប៉ុណ្ណោះ។ ហើយនេះគឺជាការចាប់ផ្តើមនូវរបបអាណានិគមពិតប្រាកដរបស់បារាំង មកលើប្រទេសកម្ពុជា។ ចាប់ពីពេលនោះមកព្រះរាជាខ្មែរ បាត់អំណាចនីតិប្បញ្ញត្តិ ដែលពីមុនធ្លាប់មាន ហើយរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់(Résident Supérieur) បារាំង ជាអ្នកកាន់អំណាចពិតប្រាកដ។

៤- ការបះបោរ និងបាតុកម្មប្រឆាំងបារាំង

កាលពីឆ្នាំ១៨៦១ព្រះអនុជពៅរបស់នរោត្តម ព្រះនាមស៊ីវត្ថា និងម្ចាស់មារបស់ទ្រង់ស៊ីវត្ថា នាម ស៊ីវ៉ុស បានឱ្យឈ្មោះស្នងសួរ និងមនោកែវ ជាមន្ត្រីជំនិតដែលមានថ្វីដៃល្អ បំបះបំបោរសាស្ត្រ និងកាន់ កាប់ភាគខាងជើងកម្ពុជាស្ទើរតែទាំងអស់។ ការបះបោរនេះបន្តរហូតដល់ស្តេចស៊ីវត្ថាសោយទិវង្គតក្នុងឆ្នាំ ១៨៩១។ មូលហេតុនៃការបះបោរនេះ គេពុំដឹងច្បាស់ទេថា ជាហេតុផលនយោបាយ ឬក៏បញ្ហាបុគ្គលផ្ទាល់ ខ្លួន។ មានឯកសារមួយ បានអះអាងថា ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវត្ថាប្រកាន់យកបុគ្គលភាពរបស់ខ្លួន ដែលជាអ្នក ចេះដឹងភាសាខ្មែរ និងប្រពៃណីខ្មែរបានជ្រៅជ្រះជាងព្រះអង្គច្រឡឹង ដែលនិយមនិយាយភាសាសៀមជាជាង

ខ្មែរ។ ព្រះអង្គគិតថា រាជសម្បត្តិគួរតែបានមកអ្នកណាមានសមត្ថភាពជាង និងចេះស្គាល់ខ្មែរបានល្អច្បាស់ជាងគេដូចរូបព្រះអង្គ។ ជាការពិតនៅពេលមនុស្សដែលចូលគាល់ព្រះអង្គ ព្រះបាទនរោត្តម តែងតែនិយាយសៀមជាមុន ទើបនិយាយខ្មែរជាក្រោយប្រសិនបើដឹងថា អ្នកនោះឯងមិនចេះនិយាយសៀម។ ខុសពីស៊ីវត្ថា ដែលជានិច្ចកាល មានវោហារថ្វីមាត់ជាភាសាខ្មែរបានក្បោះក្បាយជាង។ ពេលដែលការបះបោរចាប់ផ្តើម ព្រះបាទ នរោត្តមបានភៀសព្រះកាយទៅបាងកក តែបានត្រឡប់មកវិញជាមួយកងការពារជាតិសៀមក្នុងឆ្នាំ ១៨៦២ ដោយមិនបានទទួលការអនុញ្ញាតឱ្យយកគ្រឿងប្រដាប់សម្រាប់សោយរាជ្យ ដែលព្រះអង្គបាននាំទៅជាមួយនោះ មកវិញឡើយ។ ការបះបោររបស់អ្នកអង្គម្ចាស់ស៊ីវត្ថា បានអូសបន្លាយពេលយ៉ាងយូរ។

ការបះបោរផ្សេងទៀតក្នុងឆ្នាំ១៨៦៤ នៅខាងត្បូងក្បែរបាភ្នំ ទ្រាំង និងព្រំប្រទល់វៀតណាម បានចាត់ចែងឡើងដោយបុរសម្នាក់ឈ្មោះ អាចារ្យសួរ ដែលគេហៅដោយទ្រគោះថា អាចារ្យស្វា ឬអាស្វា។ គាត់បានអះអាងថា គាត់ជាក្មួយរបស់ព្រះបាទអង្គដួង បុត្រាព្រះអង្គភិម។ តែមានឯកសារខ្លះ ថាគាត់បានបញ្ឆោតគេថា ជាព្រះអង្គភិម បងប្រុសរបស់អង្គឌួងទៅវិញ។ គាត់បានត្រួតត្រាតំបន់ភាគច្រើននៅខាងត្បូងអស់ប៉ុន្មានឆ្នាំ រហូតដល់គាត់ត្រូវបារាំងចាប់នៅឆ្នាំ១៨៦៦។ ទោះជាយ៉ាងណា ជោគវាសនាចុងក្រោយរបស់មេបះបោររូបនេះ មានប្រភពជាច្រើន ដែលបានអះអាងខុសៗពីគ្នា ដែលយើងមិនអាចជឿបានថា មួយណាជាការពិតបាន។

មានការបះបោរសំខាន់មួយទៀតនៅភាគខាងកើត ដែលដឹកនាំដោយលោកពោធិកំបោរ គាត់ក៏បានអះអាងថា មានដើមកំណើតចេញពីត្រកូលរាជវង្សដែរ ដោយត្រូវជាចៅរបស់ព្រះអង្គចន្ទ។ គាត់លេចមុខដំបូង និងជួបបារាំងនៅសៃហ្គនក្នុងឆ្នាំ១៨៦៥ រួចត្រឡប់មកកម្ពុជា និងបានចាប់ផ្តើមសកម្មភាពប្រឆាំងនឹងបារាំង និងប្រឆាំងនឹងអាជ្ញាធរកម្ពុជា។ ចលនាបះបោររបស់គាត់ចាប់ផ្តើមចេញដំណើរពីខេត្តរោងដំរី ឬខេត្តតៃនិញរបស់វៀតណាមសព្វថ្ងៃ។ ដោយសារមានថ្វីដៃយ៉ាងល្អខាងគុណដាវ កាប់ចាក់ គាត់បានជោគជ័យជាហូរហែ វាយសំរុកដល់ក្រុងឧដុង្គ។ ក្រោយពីរាជការ និងទ័ពបារាំង វាយរុញច្រានរហូតដល់ ខេត្តកំពង់ស្វាយ_កំពង់ធំ គាត់ត្រូវអ្នកស្រុកចាប់ខ្លួនបានក្នុងឆ្នាំ១៨៦៧ ហើយក៏សម្លាប់គាត់ចោលទៅ។ ចំពោះជោគវាសនារបស់មេបះបោររូបនេះម្នាក់ទៀត ក៏យើងមិនអាចដឹងបានដែរថា តើប្រភពណាមួយត្រឹមត្រូវពិតប្រាកដ។

ក្រោយសន្ធិសញ្ញា១៨៨៤ មានចលនាបដិវត្តន៍ខ្លាំងក្លាកើតឡើងនៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា ចាប់ពីខែវិច្ឆិកាមក ដើម្បីឆ្លើយតបនឹងការដកអំណាចអស់ពីព្រះរាជា។ មកដល់ខែមករា១៨៨៧ គឺអស់រយៈពេលជាងពីរឆ្នាំ ប្រជាជនកម្ពុជាដឹកនាំដោយចៅហ្វាយខេត្ត និងចៅហ្វាយស្រុកបានវាយប្រឆាំងនឹងបារាំងតែមិនបានជោគជ័យ។ ទាហានបារាំងរាប់ពាន់នាក់ស្លាប់ក្នុងការប្រយុទ្ធប្រឆាំងនេះ ទីបញ្ចប់បារាំងដឹងថា ព្រះបាទនរោត្តមបានជម្រុញឱ្យមានការបះបោរនោះ ដូចនេះពួកគេបានចរចាជាមួយទ្រង់ ដើម្បីបញ្ចប់ការបះបោរ។ ព្រះបាទនរោត្តម និងបុត្រាបានយាងទៅតាមខេត្តនានា ហើយស្នើសុំឱ្យប្រជារាស្ត្របញ្ឈប់ការវាយប្រយុទ្ធ ដោយមានបន្ទូលថា បារាំងយល់ព្រមមិនបង្ខំឱ្យអនុវត្តន៍នូវរាល់លក្ខខណ្ឌនៃអនុសញ្ញាឆ្នាំ១៨៨៤ នោះទេ

ហើយអនុញ្ញាតឱ្យកម្ពុជាដឹកនាំរដ្ឋតាមប្រពៃណី។ ក្នុងអំឡុងពេលជម្លោះនោះ ព្រះអនុជប្រុសនាមព្រះស៊ីសុវត្ថិ បានបង្ហាញនូវភក្តីភាពយ៉ាងស្មោះត្រង់ចំពោះបារាំង ហើយបារាំងបានសម្រេចថា រាល់កំណែទម្រង់របស់គេគួរតែរង់ចាំដល់ពេលព្រះបាទនរោត្តមសោយទិវង្គតនិងក្រោយពេលឱ្យទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ ឡើងស្នងរាជ្យជាស្តេចហើយ។ ទោះជាយ៉ាងណា ព្រះបាទនរោត្តម ត្រូវលះបង់យ៉ាងហោចណាស់មេបះបោរម្នាក់ ដើម្បីឱ្យបារាំងចាប់ខ្លួនយកទៅផ្តន្ទាទោស។ មេបះបោររូបនោះ គឺឧកញ្ញាក្រឡាហោម គង់ ដែលជាវីរបុរសដ៏ល្បីល្បាញម្នាក់, ឧកញ្ញាពិស្ណុលោក ឈូក, ឧកញ្ញាឧទយាធិរាជ ចៅហ្វាយស្រុកសំរោងទង, ឧកញ្ញាវង្សាឧទយាទិត្យ ចៅហ្វាយស្រុកភ្នំស្រួច, ឧកញ្ញាវិបុលរាជ កែប ចៅហ្វាយស្រុកគងពិសី, ឧកញ្ញាវង្សាអគ្គរាជ ញ៉ឹក ចៅហ្វាយស្រុកកណ្តាលស្ទឹង, ឧកញ្ញាវិបុសសង្គ្រាមស ចៅហ្វាយស្រុកស្អាង, និងឧកញ្ញាចក្រីម៉ា ចៅហ្វាយស្រុកបាទី។ មានឯកសារអះអាងថា ព្រះរាជាបានកោះហៅគាត់ឱ្យចូលគាល់នៅព្រះបរមរាជវាំង ហើយពេលចេញពីវាំងវិញ ត្រូវបារាំងចាប់ចងផ្អោបនឹងបំពង់ផ្សែងកប៉ាល់។ ម្ល៉ោះលោក ក៏ត្រូវស្លាប់មួយរំពេចនោះ ដោយសារកំដៅក្តៅពេក។ តែសៀវភៅប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរភាគទី២ របស់លោក ត្រឹង ងាថា មេដឹកនាំបះបោរដែលត្រូវគេសម្លាប់បន្ទាប់ពីនោះ មានពីរនាក់ គឺឧកញ្ញាពិស្ណុលោក ឈូក ត្រូវគេលួចធ្វើឃាត ចំណែកឧកញ្ញាក្រឡាហោមគង់ ត្រូវបារាំងឱ្យនាហ្មឺនខ្មែរបញ្ឆោតឱ្យឡើងមើលកប៉ាល់ ទើបត្រូវគេចាប់ចងផ្អោបនឹងបំពង់ភ្លើងកប៉ាល់រហូតដល់ក្ស័យជីវិតទៅ។ ឯកសារខ្លះ ថាគាត់ចេះមន្តអាគម សិល្ប៍សាស្ត្រ ខាងបែងភាគ ធ្វើឱ្យបារាំងយល់ច្រឡំរូបគាត់ជាមួយដើមចេក ហើយការពិតបារាំងចងដើមចេកទៅវិញទេ នៅនឹងបំពង់ផ្សែងកប៉ាល់នោះ។ ឯកសារខ្លះទៀត ថា ព្រះរាជាធ្វើកិច្ចបង្វែងដានបារាំង ដើម្បីជួយសង្គ្រោះលោកឧកញ្ញាក្រឡាហោមគង់ ហើយចុងក្រោយគាត់បានទៅរស់នៅក្នុងស្រុកបាកាន ខេត្តពោធិ៍សាត់ លាក់អត្តសញ្ញាណ លាក់ប្រវត្តិរបស់ខ្លួន កសាងជីវិតគ្រួសារថ្មី។ រហូតមកដល់ឥឡូវនេះ នៅមានមនុស្សដែលអះអាងថា ជាចៅរបស់គាត់នៅរស់នៅក្នុងស្រុកនោះឡើយ។

អំឡុងដើមសតវត្សរ៍ទី២០ គ្មាននយោបាយបះបោរណាមួយច្បាស់លាស់ទេ ប៉ុន្តែមានការបះបោរតូចៗជាច្រើន ដែលបារាំងចាត់ថា ជាពួកចោរព្រៃ។ នេះបង្ហាញថា ប្រជាជនមិនពេញចិត្តនឹងការដឹកនាំ ប៉ុន្តែគ្មានការរៀបចំចលនាប្រឆាំងបារាំងជាទ្រង់ទ្រាយធំណាមួយទេ។

សង្គ្រាមលោកលើកទី១(១៩១៤_១៩១៨)ពុំសូវជះឥទ្ធិពលលើអាស៊ីអគ្នេយ៍ប៉ុន្មានទេ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅវៀតណាម បារាំងបានកែនមនុស្សប្រមាណដប់ម៉ឺននាក់ ទៅធ្វើទាហាននៅស្រុកបារាំង។ នៅកម្ពុជាបារាំងបានស្នើអ្នកស្ម័គ្រចិត្ត ហើយមានខ្មែរខ្លះស្ម័គ្រចិត្តទៅច្បាំងនៅបារាំង ដោយរួមមានក្សត្រខ្មែរ៦អង្គផងដែរ ក្នុងចំណោមនោះ មានពីរអង្គសុគតនៅទីនោះ។

ភ្លាមនោះក្នុងខែមករា ឆ្នាំ១៩១៦ ប្រជាកសិកររាប់ពាន់នាក់ ដំបូងមកពីខ្សាច់កណ្តាល និងកំពង់ចាម ហើយក្រោយមក ក៏មានមកពីខេត្តផ្សេងៗទៀតដែរ បានមកធ្វើបាតុកម្មនាក្រុងភ្នំពេញនៅមុខព្រះបរមរាជវាំង។ នៅចុងបញ្ចប់មានមនុស្សកើនឡើងដល់ទៅមួយសែននាក់។ ពួកគេទាមទារចូលគាល់ព្រះមហាក្សត្រ ជាបាតុកម្មអហឹង្សាដោយពុំបានវាយបារាំង ឬបង្កចលាចលទេ។ ពួកគេប្តឹងតវ៉ាពីអំពើពុករលួយរបស់

មន្ត្រីកម្ពុជានៅតាមខេត្ត និងមូលដ្ឋានដែលកៀបសង្កត់ខ្លាំងលើកំណែនពលកម្ម ដោយការបំផ្លើសចំនួនលើសផែនការ និងការជំរិតទារថ្លៃមិនចូលរួមកំណែនលើសលប់ថ្លៃឈ្នួលពលករធម្មតា។

ព្រោះនៅពេលនោះ បារាំងបានចាប់ផ្តើមកម្មវិធីកសាងផ្លូវ ហើយគេបានអនុវត្តន៍កំណែនកម្លាំងពលកម្មតាម និងយកថ្លៃជាប្រាក់ជំនួសសម្រាប់ពលករណាជាប់កំណែនតែមិនចង់ទៅការដ្ឋាន ដែលនេះជាពន្ធពលកម្មចាស់ជាប្រពៃណី មានតាំងពីយូរយារណាស់មកហើយ។ តាមច្បាប់ក្នុងឆ្នាំ១៩១៦ មនុស្សម្នាក់អាចគេចពីពន្ធការងារបាន បើគាត់បង់ពន្ធពិសេសចំនួន៣ព្យាស(រូបិយប័ណ្ណឥណ្ឌូចិន)។ ប៉ុន្តែ មន្ត្រីខេត្តបានទារលើសចំនួនដល់ទៅ ១០ ឬ១៥ព្យាស។ ពួកគេបានយកប្រាក់នោះមួយចំនួន ជួលកម្មករសេរីជនជាតិចិន(បរទេសមិនត្រូវធ្វើពន្ធការងារទេ)ហើយគេទុកប្រាក់ដែលនៅសល់ទាំងនោះសម្រាប់ប្រើប្រាស់ផ្ទាល់ខ្លួន។ នេះជាមូលហេតុនៃការធ្វើបាតុកម្មក្នុងឆ្នាំ១៩១៦។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានមានព្រះឱង្ការទៅកាន់ពួកបាតុករ ដោយសន្យាថានឹងដោះស្រាយបញ្ហានេះ។ ពួកគេបានត្រឡប់ទៅភូមិស្រុកវិញ។ ក្រោយមក ពួកមន្ត្រីនៅខេត្តមួយចំនួនបានទទួលទណ្ឌកម្ម ប៉ុន្តែពួកបាតុករប្រមាណជាង៤០០ នាក់ត្រូវបារាំងចាប់ខ្លួន ដាក់គុក។

បាតុកម្មនេះ មានលក្ខណៈសំខាន់ខុសពីការបះបោរនាឆ្នាំ ១៨៨៤_១៨៨៦។ បដិវត្តន៍មុននេះដឹកនាំដោយមន្ត្រីចាស់ៗ ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំ១៩១៦ ប្រជាកសិករ ដឹកនាំប្រឆាំងនឹងពួកមន្ត្រីដែលកាន់ប្រពៃណីចាស់។ មានការបែកបាក់រវាងមេដឹកនាំនឹងប្រជាជន។

គោលនយោបាយបារាំងទូទៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី២០ មិនសូវមានសារៈប្រយោជន៍ចំពោះប្រជានុរាស្ត្រកម្ពុជាសាមញ្ញទេ។ ពន្ធឡើងខ្ពស់ មន្ត្រីតែងពុករលួយ ហើយថវិកាចំណាយលើការអភិវឌ្ឍន៍វិស័យអប់រំនិងសុខាភិបាលមានចំនួនតិចតួច។ ពន្ធការងារជួនកាលគាបសង្កត់ខ្លាំង ដូចករណីកសាងប៊ូវីបូកគោ ដែលមានកម្មករស្លាប់ដោយសារជំងឺគ្រុនចាញ់ចំនួន៩០០នាក់នៅទីនោះក្នុងរយៈពេល៩ខែ។ កត្តានេះមិនខុសប៉ុន្មានពីអត្រាស្លាប់ក្នុងការដ្ឋានខ្មែរក្រហម។

ហេតុការណ៍បះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំងយ៉ាងឃោរឃៅបន្ទាប់មកទៀត គឺឃាតកម្មលើរូបរេស៊ីដង់បារាំងម្នាក់ឈ្មោះ បារដែស នៅខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ។ បារដែស ព្យាយាមប្រើកម្លាំងប្រមូលពន្ធក្នុងភូមិក្រាំងលាវ ហើយត្រូវបានអ្នកភូមិសម្លាប់រួមទាំងអ្នកបកប្រែ និងទាហានម្នាក់ជាអង្គរក្សរបស់គាត់ផង ។ ពេលនោះព្រះរាជាបានប្តូរឈ្មោះទៅជាភូមិ តិរច្ឆាន នេះបង្ហាញថាព្រះរាជាគាំទ្របារាំង ។

៥- ការកាត់ទោសបាតុករខ្មែរ

រឿងអាស្រូវដ៏អយុត្តិធម៌របស់បារាំង គឺការឆ្លើយតបនឹងបាតុកម្មទាមទារយុត្តិធម៌ដោយអហឹង្សារបស់កសិករខ្មែរនៅឆ្នាំ១៩១៦ ដោយការចាប់អតីតបាតុករ កាត់ទោសប្រហារជីវិត, ដាក់គុកយ៉ាងយូរសម្រាប់ម្នាក់ៗ និងការកាត់ទោសអនីតិជនម្នាក់(១៦ឆ្នាំ)ឈ្មោះរៀល នៅខេត្តព្រៃវែង ឱ្យជាប់គុកជាង២០ឆ្នាំ។ នេះជាទង្វើរបស់អាណានិគមបារាំង ដែលជាអាណាព្យាបាលខ្មែរ និងជាអ្នកនាំអារ្យធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់ថ្លៃថ្លាមកឱ្យខ្មែរ។

នៅចុងឆ្នាំ១៩២៣ រេស៊ីដង់បារាំងប្រចាំខេត្តព្រៃវែង ដែលជាមនុស្សម្នាក់មានភាពស្វាហាប់ និងមហិច្ឆតាខ្លាំង ឈ្មោះ ហ្វេលិច ល្វីស៍ បារដេស បានរាយការណ៍ពីយោបល់របស់គាត់ថា មានបុព្វហេតុបីដែលធ្វើប្រាក់ពន្ធមានកម្រិតទាបខ្លាំងនោះគឺ «ភាពអសកម្មពេញទីនៃមន្ត្រីខ្មែរ ការខ្វះការត្រួតពិនិត្យលើមន្ត្រីប្រមូលពន្ធ និងគុណវិបត្តិក្នុងរបៀបប្រមូលពន្ធ»។ ដោយខឹងនឹងសេចក្តីរាយការណ៍ថាភូមិក្រាំងលាវនៅជំពាក់ពន្ធ លោកបាដេសបានចុះពិនិត្យមើលភូមិនោះដោយផ្ទាល់ខ្លួនឯង ជាមួយនិងចឹបកប្រែមួយរូប និងកងរក្សាស្រុក ជាតិខ្មែរម្នាក់ផងដែរ។ ចុងក្រោយបំផុត បារដេស សម្រេចដាក់ខ្នោះអ្នកមិនព្រមបង់ពន្ធ ហើយដាក់គុកថែមទៀត ដោយកំហឹងនឹងលោក បារដេស រាស្ត្រត្រូវរងទុក្ខដោយភាពអត់ឃ្លានផង ហើយត្រូវទារុណកម្មទៀត នៅក្នុងចំណោមមនុស្សរាប់រយនាក់ មានមនុស្សពី២០ទៅ៣០នាក់បានចោមរោមវាយដំច្រំធាក់ដោយក្តីក្តៅក្រហាយ។ បារដេស រួមជាមួយចឹបកប្រែ និងកងរក្សាស្រុកទាំងបីនាក់ត្រូវបានប្រជាជនខឹងសម្បារ សម្លាប់នៅឆ្នាំ១៩២៥។ ឃាតកម្មលើរូប បារដេសបារាំងបានទូលព្រះស៊ីសុវត្ថិ ឱ្យបញ្ជូនព្រះរាជបុត្រច្បងរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះអង្គម្ចាស់មុនីវង្ស ឱ្យយាងទៅកាន់តំបន់នោះជាមួយនឹងទីប្រឹក្សាបារាំងម្នាក់ទៀតទៅកាន់តំបន់នោះ ដើម្បីបញ្ជាក់ពីការមិនសព្វព្រះទ័យរបស់ព្រះរាជា។

រឿងនេះបានឈានទៅដល់ការប្រកាសមួយឱ្យប្តូរឈ្មោះភូមិក្រាំងលាវទៅជាភូមិតិរច្ឆាន និងមនុស្សចំនួន១៨នាក់ទៀតត្រូវបានចោទប្រកាន់ថា បានរួមគំនិតនេះ។ តែឈ្មោះនេះត្រូវដាក់បានតែមួយឆ្នាំ ក៏ត្រូវគេលុបចោលវិញ។

នៅថ្ងៃ៥ឧសភា១៩៣៦ ជាលើកដំបូងបំផុត ដែលសិស្សវិទ្យាល័យព្រះស៊ីសុវត្ថិ ធ្វើកូដកម្មប្រឆាំងនឹងបារាំងដែលចេញច្បាប់មួយ តម្រូវឱ្យសិស្សខ្មែរអាយុលើសពី២០ឆ្នាំត្រូវតែបង់ពន្ធ ក្នុងពេលដែលសិស្សយួនដែលរៀននៅក្នុងថ្នាក់ជាមួយគ្នានោះ មិនបានជាប់ពន្ធអ្វីទាំងអស់(កែវ ប៊ុនធឿន,១៩៩៥, *ក្រុងភ្នំពេញមុនឆ្នាំ១៩៥៤*,ទំព័រ៥៦_៧)។ នេះហើយ ជាទង្វើបង្កការឈឺចាប់របស់បារាំងមកលើខ្មែរម្ចាស់ស្រុក និងការលើកតម្កើងពួកយួននៅកម្ពុជា។

នៅឆ្នាំ១៩៤២ មានបាតុកម្មរបស់ព្រះសង្ឃទាមទារឱ្យបារាំងនៅសាលាក្រុងដោះលែងអាចារ្យ ហែម ចៀវ និងនួន ឌួង ដែលត្រូវបារាំងចាប់ផ្សឹក និងឃុំឃាំង ដោយសារបានទេសនា និងផ្សព្វផ្សាយដាស់តឿនទាហាន និងនិស្សិតឱ្យភ្ញាក់រឭកគិតដល់បញ្ហាជាតិ ជាពិសេសឯករាជ្យរបស់ជាតិ។ សង្គ្រាមឆ័ត្រនោះបានធ្វើឱ្យបារាំងបង្កប់ភ្នាក់ងារ ដើម្បីចាប់ទាំងលោកប៉ាច ឈឺនថែមទៀត។ លើសពីនោះ ក្រោយបាតុកម្មបារាំងបានតាមចាប់អ្នកពាក់ព័ន្ធជាច្រើនដាក់គុក និងនិរទេស។ នេះជាការបង្ក្រាបពួកបញ្ញាវន្តប្រពៃណីដែលជាអ្នកភ្ញាក់កំណើតស្នេហាជាតិ។

៦- ការជ្រើសរើសស្តេចឡើងសោយរាជ្យ

ព្រះបាទអង្គឌួង សុគតក្នុងឆ្នាំ១៨៥៩ ។ កាលពីព្រះអង្គនៅមានព្រះជន្មនៅឡើយ ព្រះអង្គមានព្រះទ័យចង់ឱ្យបុត្រារបស់ព្រះអង្គព្រះនាម អង្គវដ្តី(ឯកសារខ្លះ អង្គវតី) ឬអង្គច្រឡឹង ក្រោយមកហៅនរោត្តមស្នងរាជ្យ ។ តែពិធីគ្រងរាជ្យ កាន់ដោយសៀម ព្រោះគ្រឿងចាំបាច់ពិសេសទាំងប្រាំ ដូចជាព្រះខ័ន ជា

ដើម ត្រូវគេរក្សាទុកនៅឯក្រុងបាងកក ហើយសៀមជឿថា គេមានអំណាចលើកម្ពុជា។ ពួកគេមិនច្បាស់ថា តើគួរអភិសេកទ្រង់នរោត្តម ឬក៏ព្រះអនុជរបស់ទ្រង់មួយអង្គផ្សេងទៀត ។ ព្រះអង្គដួងសុគតទៅ សេនាបតីសព្វមុខមន្ត្រី និងព្រាហ្មណ៍បុរោហិត រួមទាំងរាជវង្ស បានអញ្ជើញ ព្រះអង្គវតី ឱ្យគ្រងរាជ្យ នៅឧដុង្គ មានជ័យតាមបណ្តាំរបស់ព្រះអង្គដួង ដោយមាននាមថា : ព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តមព្រហ្មបរិរក្ស ។

មានការលើកឡើងរបស់លោក វិកឃើរី ថា បារាំងបញ្ចុះបញ្ចូលសៀមឱ្យយល់ព្រមអភិសេកទ្រង់នរោត្តម ជាព្រះមហាក្សត្រ ហើយនៅក្នុងខែមិថុនា ឆ្នាំ១៨៦៤ មន្ត្រីសៀមបាននាំយកគ្រឿងអភិសេករាជ្យមកឧដុង្គ ហើយទ្រង់នរោត្តមក៏បានអភិសេកជាមហាក្សត្រ ដោយមានការចូលរួមពីតំណាងប្រទេសសៀម និងបារាំង ។

តំណែងរាជវង្សកម្ពុជាបានធ្លាក់ចុះ ក្នុងពេលដែលវណ្ណៈមន្ត្រីថ្មីបានរីកដុះដាលក្រោមការដឹកនាំរបស់បារាំង។ មន្ត្រីថ្មីទាំងនោះភាគច្រើនចេញពីគ្រួសារក្រីក្រ ប៉ុន្តែបានរៀនភាសាបារាំង ហើយត្រូវបានតម្លើងឋានៈតួនាទីយ៉ាងឆាប់។ ឧទាហរណ៍ ដ៏ល្អមួយគឺលោក វាំង ជួនដែលនៅឆ្នាំ១៨៩៨ បានឡើងជាអគ្គលេខាក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី ហើយពេលនោះជារដ្ឋមន្ត្រីប្រឆាំងនឹងព្រះបាទ នរោត្តម ត្រូវបានតែងតាំងឡើង។

ក្នុងឆ្នាំ១៩០០ បុត្រាច្បងបង្អស់របស់ព្រះ នរោត្តម គឺព្រះអង្គយុគន្ធរ ដែលទ្រង់នរោត្តមសង្ឃឹមថានឹងអាចស្នងរាជ្យពីទ្រង់នោះ បានយាងទៅក្រុងប៉ារីស ហើយធ្វើការតវ៉ាប្រឆាំងនឹងនយោបាយបារាំងនៅកម្ពុជាលើទំព័រកាសែត និងកិច្ចប្រជុំ។ ចំណុចសំខាន់ពិសេសនៃការតវ៉ារបស់ព្រះអង្គគឺថា ព្រះអង្គមិនប្រឆាំងនឹងអាណាព្យាបាលទេ ប៉ុន្តែជំទាស់នឹងស្ថានការណ៍ដែលបារាំងមិនរក្សាសង្គមប្រពៃណី និងរាជវង្ស តែបានអនុញ្ញាតឱ្យមនុស្សថ្មីដូចលោក ជួន ឡើងមានអំណាចលើសព្រះអង្គម្ចាស់។

ព្រះបាទនរោត្តម សោយទីវង្គតនៅថ្ងៃទី២៤ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩០៤ ក្នុងព្រះជន្ម៧០វស្សា ដោយរោគាពាធ។ ព្រះអនុជទ្រង់ គឺព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បានឡើងសោយរាជ្យតាមដែលបារាំងពេញចិត្ត។

ក្រោយព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ គ្រងរាជ្យភ្លាម បារាំងមានលទ្ធភាពបញ្ចុះបញ្ចូលសៀមឱ្យប្រគល់មកវិញនូវខេត្តដែលគេបានយកពីកម្ពុជាមុននោះ។ ក្នុងឆ្នាំ១៩០៤ តំបន់មួយចំនួននៅភាគខាងជើងតាមជួរភ្នំដងរែកក្នុងស្រុកម្លូព្រៃ ទន្លេរពៅ និងខេត្តស្ទឹងត្រែង ត្រូវបានប្រគល់មកឱ្យកម្ពុជាវិញ ហើយនៅឆ្នាំ១៩០៧ខេត្តដ៏ធំនៅភាគពាយ័ព្យ គឺបាត់ដំបង, សៀមរាប និងបន្ទាយមានជ័យ ក៏ត្រូវបានប្រគល់ឱ្យកម្ពុជាវិញដែរ។ ព្រះអង្គ ស៊ីសុវត្ថិ សុគតនៅថ្ងៃទី០៩ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩២៧ ក្នុងព្រះជន្ម ៨៨វស្សា។

ក្រោយរាជ្យព្រះបាទនរោត្តម មានបញ្ហាយ៉ាងច្រើនក្នុងការជ្រើសរើសព្រះមហាក្សត្រថ្មី ។ បារាំងបានប្រឆាំងនឹងប្រពៃណីកម្ពុជាពីមុននោះ ដោយសម្រេចថា មានតែខ្សែស្រឡាយរាជវង្សពីរ គឺនរោត្តម និងស៊ីសុវត្ថិ។ កម្ពុជា មិនដែលមើលរាជវង្សក្នុងខ្សែបែបនេះទេ ហើយជាការពិតនៅមុនឆ្នាំ១៩០៧ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា រាជវង្សគ្មាននាមត្រកូលគ្រួសាររបស់ខ្លួនទេ។ ប្រសិនបើយើងសង្កេតមើលពង្សាវតាររាជវង្សក្នុងសតវត្សរ៍ទី១៦_១៩ យើងឃើញថា ពួករាជវង្សរៀបអភិសេករវាងគ្នា ហើយយើងមិនអាចរកខ្សែស្រឡាយរាជវង្សផ្សេងគ្នាឃើញទេ។

នៅមុនពេលព្រះបាទ នរោត្តមសោយទិវង្គតទៅ ព្រះអង្គសង្ឃឹមថា បារាំងនឹងជ្រើសរើសបុត្រាទ្រង់មួយអង្គ។ ក៏ប៉ុន្តែបារាំង បារម្ភខ្លាចបុត្រារបស់ព្រះបាទនរោត្តមប្រឆាំងនឹងបារាំង ហើយពួកគេដឹងថាទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ គាំទ្របារាំង។ ក្នុងអំឡុងរជ្ជកាលព្រះស៊ីសុវត្ថិ ព្រះអង្គចង់បញ្ចុះបញ្ចូលបារាំងឱ្យជ្រើសរើសបុត្រាទ្រង់មួយអង្គ តែពេលនោះព្រះអង្គម្ចាស់ខ្សែនរោត្តមមានបន្ទូលថា ពួកទ្រង់គួរតែបានឡើងសោយរាជ្យវិញពីព្រោះពួកទ្រង់បានជាប់ខ្សែស្រឡាយច្បងក្នុងរាជវង្ស។ នេះបញ្ជាក់ថា ព្រះអង្គម្ចាស់កំពុងប្រើគំនិតបារាំងអំពីរាជវង្ស ដែលមិនមែនជាគំនិតប្រពៃណីរបស់កម្ពុជាទេ។ នៅចុងបញ្ចប់រាជ្យព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បារាំងនៅតែបារម្ភពីព្រះអង្គម្ចាស់ខ្សែនរោត្តម ហើយពួកគេក៏បានសម្រេចជ្រើសរើសបុត្រារបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ព្រះនាមមុនីវង្ស ឱ្យឡើងគ្រងរាជ្យ។

នៅពេលដែលព្រះរាជាស៊ីសុវត្ថិ សោយទិវង្គតនៅឆ្នាំ១៩២៧ ដើម្បីជ្រើសរើសក្សត្រមួយអង្គទៀតសោយរាជ្យបន្ត អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន សំលឹងមើលខ្សែក្សត្រទាំងពីរ គឺនរោត្តម និង ស៊ីសុវត្ថិដោយជ្រើសរើសបេក្ខភាពម្ខាង៥រូប ដែលរដ្ឋាភិបាលឥណ្ឌូចិន ថ្ងៃទី០៣_សីហា_១៩២៧ ផ្ញើទៅរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគម នូវបញ្ជីរាយនាមរាជបុត្រដូចខាងក្រោមនេះ

	ខាងព្រះនរោត្តម (មានរាជបុត្រ)		**ខាងព្រះស៊ីសុវត្ថិ (មានរាជបុត្រ)**
១	យុគន្ធរ(Yukanthor) មានព្រះជន្ម ៦៧ឆ្នាំ	១	*មុនីវង្ស មានព្រះជន្ម ៥១វស្សា*
២	ផានុវង្ស មានព្រះជន្ម ៥៦ឆ្នាំ	២	ខ្ទងលក្ខិណា មានព្រះជន្ម ៤១ឆ្នាំ
៣	សាលវ័ន្ត មានព្រះជន្ម ៥៥ឆ្នាំ	៣	ខណ្ឌារក្ស មានព្រះជន្ម ៤៩ឆ្នាំ
៤	សត្ថារតន៍ មានព្រះជន្ម ៥៥ឆ្នាំ	៤	សុផានុវង្ស មានព្រះជន្ម ៣៩ឆ្នាំ
៥	ចន្ទលក្ខិណា មានព្រះជន្ម ៥៤ឆ្នាំ	៥	វង្គត មានព្រះជន្ម ៣៥ឆ្នាំ

រីឯសមាសភាពឧត្តមក្រុមប្រឹក្សារាជសម្បត្តិ នៅពេលដែលព្រះសិុសុវត្ថិសុគត ÷

១_រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ (Resident Superieur)

២_ឧកញ៉ាវាំង ជួន (ជាមនុស្សដែលមានឥទ្ធិពលខ្លាំងនៅសម័យបារាំង ជាមនុស្សខ្លាំងនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល) ជារដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុករាជវាំង ហិរញ្ញវត្ថុ និងវិចិត្រសិល្បៈ ។

៣_ឧកញ៉ាចក្រីប៉ុន រដ្ឋមន្ត្រីខាងចម្បាំង, សាធារណសិក្សា និងសាធារណការ

៤_ឧកញ៉ាយមរាជ សុន ឌៀប រដ្ឋមន្ត្រីយុត្តិធមិ

៥_ព្រះធម្មលិខិត អ៊ុក ជា ប្រធានគណៈមហានិកាយ

៦_ព្រះមង្គលទេព្វាចារ្យ ស៊ុក ប្រធានគណៈធម្មយុត្តិ

៧_សម្តេចខាងបាតូ សម្តេចព្រះឥសីភទ្ទ[2] រស់ ប្រធានខាងបាតូ(ប្រធានក្នុងវាំង?)សម្តេចនេះឈឺ ត្រូវជំនួសដោយ ព្រះធម្មឫទ្ធិ ម៉ាង (ជាកូន)

៨_ព្រះរាមាធិបតី ជុំ ប្រធានក្រុមគ្រួសារមហាក្សត្រខ្មែរ

៩_ឧកញ៉ាមហាមន្ត្រី ល្មុត (ប្រធានពិធីការ)

១០_លោក ឡារុនេត ជាតំណាងរបបអាណាព្យាបាល នៅអមរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ មានវត្តមានក្នុងឱកាសនោះក្នុងឋានៈជាលេខាធិការ ។

ក្នុងការជ្រើសរើសបេក្ខភាពមហាក្សត្រ ពីបេក្ខជននីមួយៗ គណកម្មការចម្រុះបារាំង_ខ្មែរលើកយកមកវាយតំលៃលើបេក្ខភាពបុគ្គលភាពមួយអង្គៗយកមកពិភាក្សា ខាងបេក្ខជនដែលមានខ្សែខាងនរោត្តម ដែលមានសមាសភាពទាំងប្រាំព្រះអង្គ គណៈកម្មការបានយក ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរមកពិភាក្សាថា ដោយគេបានលើកនូវអនុស្សរណៈរបស់ព្រះអង្គកាលពីដើមទសវត្សរ៍១៩០០មកពិភាក្សា ។ ព្រះអង្គបានសរសេរថា របបអាណាព្យាបាលដ៏សាមញ្ញ ទង្វើរបស់បារាំង ឥឡូវនេះបានក្លាយទៅជាការត្រួតត្រាទាំងស្រុង ផ្តាច់ការ និងតឹងរ៉ឹងជាងនៅក្នុងប្រទេស ដែលគេច្បាំងដណ្តើមបាននោះទៅទៀត។ ជនជាតិខ្មែរមានសេរីភាពក្រោមអំណាចផ្តាច់ការរបស់ព្រះរាជា ឥឡូវនេះបានក្លាយជាទាសករនៅក្នុងសេរីភាព នៃអ្នកគ្រប់គ្រងបារាំង សំណុំរឿងរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរត្រូវបានគេលើកយកមកពិភាក្សា ហើយក៏សម្រេចដកបេក្ខភាពនេះចេញពីការជ្រើសរើសព្រះមហាក្សត្រ ដោយសារទ្រង់មិនបានគាំទ្រ ឬមានភាពក្រអឺតក្រទមចំពោះបារាំងដែលជាអ្នកអាណាព្យាបាល ពុំសក្តិសមនឹងទទួលតំណែងមហាក្សត្រឡើយ។ ជាលទ្ធផលព្រះអង្គភៀសខ្លួនទៅបាងកក មិនអាចត្រឡប់មកវិញទេ។ សូមបញ្ជាក់ថា នៅខែ តុលា ឆ្នាំ១៩០០ ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរបានភៀសខ្លួនទៅប្រទេសប៊ែលស៊ិក មកដល់ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩០០ បានមកដល់សិង្ហបុរី ចាប់ពីពេលផ្តើមសង្គ្រាមលោកលើកទី១ យុគន្ធរបានទៅនៅប្រទេសសៀម ហើយក៏សុគតនៅទីក្រុងបាងកកក្នុងឆ្នាំ១៩៣៤។ ចំពោះបេក្ខភាពទី២ គឺព្រះអង្គម្ចាស់ ផានុវង្ស តាមការវាយតំលៃរបស់បារាំងថា មានគុណសម្បត្តិគ្រប់គ្រាន់ហើយ។ បេក្ខជនទី៣ គឺព្រះអង្គម្ចាស់សាលវន្ត គ្មានមុខងារជាផ្លូវការក្នុងរដ្ឋាភិបាលទេ ជក់អាភៀនផង។ បេក្ខជនទី៤ គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់សត្ថារតន៍ មានគុណសម្បត្តិគ្រប់គ្រាន់ ស្លៀកពាក់ស្អាតបាត មានលំនឹងក្នុងស្មារតី ជាធុរីខាងពុទ្ធសាសនា(បានដកខ្លួនចេញពីរាជ្យសម្បត្តិមិនប្រជែង និងរាជសម្បត្តិទេ)ភៀសខ្លួនទៅនៅជាយក្រុង ។ បេក្ខជនទី៥ គឺព្រះអង្គម្ចាស់ចន្ទ លក្ខិណា សមាជិកនៃគណកម្មាធិការក្រុងភ្នំពេញ មិននិយាយពីគុណសម្បត្តិទេ។

---

[2] ក្នុងសៀវភៅនិក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិតប្រវត្តិវិទ្យារបស់លោក ស៊ន សំណាង ដាក់ឈ្មោះ អធិបតីបាតូរូបនេះថា *សម្តេចព្រះឥសីផុត រស់* ជាឈ្មោះដែលមាននាមត្រកូល "ផុត"។ តែគួរឱ្យឆ្ងល់ត្រង់កូនប្រុសរបស់គាត់"រស់" គឺព្រះធម្មឫទ្ធិ ម៉ាង បែរជាគ្មានភ្ជាប់នាមត្រកូល ដូចឪពុកខ្លួនសោះ។ ហេតុនេះហើយ ទើបយើងគិតថា លោកតានោះគួរតែមានឋានន្តរនាមដូចអធិបតីបាតូរ ឬអ្នកកាន់កាប់រក្សាប្រដាប់សម្រាប់ស្តេចសោយរាជ្យនៅសម័យបុរាណដែរ គឺ "សម្តេចព្រះឥសីភទ្ទ" ដែលមានឈ្មោះ "រស់" តែមួយម៉ាត់ប៉ុណ្ណោះ។

រីឯសមាសភាព ខ្សែខាងស៊ីសុវត្ថិ ដែលមានបេក្ខភាពប្រាំព្រះអង្គដែរ ត្រូវបានគណកម្មការលើកយកមកពិភាក្សាដែរថា ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីវង្ស ជាបេក្ខជនដែលបិតា ចង់ឱ្យឡើងសោយរាជ្យ ប៉ុន្តែមិនសូវមានប្រាជ្ញា ដូចរាជបុត្រខាងនរោត្តមទេ។ ប៉ុន្តែចិត្តល្អ មានប្រជាប្រិយភាពក្នុងមជ្ឈដ្ឋានប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ជាបេក្ខជនក្នុងគណៈមហានិកាយ ដែលជាគណៈសង្ឃមានប្រជាប្រិយភាព ដោយមានប្រជាជនកាន់គោរពតច្រើនជាងគេ។ ទី២គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ឌួងលក្ខិណា ជានាយកខាងភ្នាក់ងារដឹកជញ្ជូនរបស់ព្រះរាជវាំង។ ប៉ុន្តែតាមរបាយការណ៍ថា គ្មានគុណសម្បត្តិទេ(មិនអាចសោយរាជ្យបាន)។ បេក្ខជនទី៣ គឺព្រះម្ចាស់ខណ្ឌារក្ស នាយកភ្នាក់ងារខាងជើងទឹក របស់ព្រះមហាក្សត្រ (មិនមានគុណសម្បត្តិ)។ បេក្ខជនទី៤ ព្រះអង្គម្ចាស់សុផានុវង្ស រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងកងទ័ពជើងទឹក(ម៉ារីន) ស្លៀកពាក់ស្អាតបាត ចិត្តគំនិតល្អមិនសូវសកម្ម ជាប្អូនព្រះអង្គម្ចាស់មុនីវង្ស។ បេក្ខជនទី៥ គឺព្រះអង្គម្ចាស់វង្គត បានស្នាក់នៅស្រុកបារាំង ប៉ុន្តែមិនបានទាញយកផលប្រយោជន៍ពីការនៅស្រុកបារាំងទេ។

នៅក្នុងការពិភាក្សា ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សារាជបល្ល័ង្ក លើកយកបេក្ខភាពរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីវង្សមកពិចារណា ដោយយើងសុំលើកបណ្តាំផ្ញើរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ដែលសរសេរនៅថ្ងៃទី១១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩២៤ ឱ្យទុករាជបុត្រច្បងរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះអង្គម្ចាស់មុនីវង្ស ជាស្តេចដែលត្រូវទទួលរាជ្យសម្បត្តិ។ បានឃើញរាជលិខិត ចុះថ្ងៃទី២៥ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩០៩ ផ្ញើជូនលោក ប៉ូល លុស(Paul Luce) ជារេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៃសាធារណរដ្ឋបារាំងប្រចាំនៅកម្ពុជា ដោយស្នើសុំឱ្យបញ្ជូនទៅឱ្យលោកក្លូបូកូវស្គី (Klobukowski) ជាអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន នូវសាររបស់យើងលេខ៧ ចុះកាលបរិច្ឆេទដដែល ដែលបានតែងតាំងរាជបុត្រច្បង គឺព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស ដោយសារទ្រង់មានប្រាជ្ញា មានការអប់រំ មានចំណេះដឹង មានសម្បទាគ្រប់គ្រាន់ និងភក្តីភាពចំពោះប្រទេសបារាំង ដែលទ្រង់បានទទួលការសិក្សាវិជ្ជាយោធានៅទីនោះ គុណសម្បត្តិទាំងនេះហើយ ដែលអាចនឹងដឹកនាំរាជាណាចក្រកម្ពុជាឱ្យបានរុងរឿងក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំងបាន។ បើឧត្តមក្រុមប្រឹក្សារាជបល្ល័ង្ក មិនអនុញ្ញាតឱ្យបុត្ររបស់ព្រះស៊ីសុវត្ថិ សោយរាជ្យទេ បានសេចក្តីថា ក្បត់នឹងបណ្តាំរបស់ព្រះរាជា។ ដោយមានការលើកឡើងរបស់លោក ឌៀប ដែលជារដ្ឋមន្ត្រីយុត្តិធម៌ ហើយក៏ជាសមាជិកគណកម្មការដែរនោះ បានលើកពីគុណសម្បត្តិរបស់ព្រះមុនីវង្ស ថាបានជួយបារាំង ពួកគេក៏លើករាជសម្បត្តិឱ្យព្រះអង្គម្ចាស់មុនីវង្សទៅ។

ក្នុងរាជ្យព្រះអង្គ(១៩២៧_១៩៤១) ព្រះអង្គក៏សាងសមិទ្ធផល សំខាន់ៗមានដូចជា ស្ពានបេតុងមួយដែលកាត់តាមទន្លេបាសាក់ប្រវែង២៩២ម ត្រូវបានសម្ពោធនៅថ្ងៃទី១៨ វិច្ឆិកា ១៩២៨ ដែលមានឈ្មោះថា ស្ពានព្រះមុនីវង្ស(អ្នកខ្លះស្ពានក្បាលថ្នល់ ឬស្ពានជ្រោយអាអោក), នៅឆ្នាំ១៩៣០ ក៏បង្កើតវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ និងសាលាអនុវត្តន៍សម្រាប់ព្រះសង្ឃ"សង្ឃ_គ្រូ"ឡើង។

ការជ្រើសរើសមហាក្សត្រ ដើម្បីឡើងសោយរាជ្យដែលគិតគូរដោយបារាំង ក៏ត្រូវបានបន្តនៅក្រោយការសោយទីវង្គតរបស់ព្រះបាទមុនីវង្ស (ព្រះអង្គសុគត នៅ១៩៤១)។ រេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់បារាំង *Thibaudeau* សម្លឹងឃើញបេក្ខភាពស្តេចពីរព្រះអង្គ ដែលសក្តិសមនឹងទទួលរាជ្យសម្បត្តិ គឺ ទ្រង់មុនី

រ៉េត និង ទ្រង់សុរាម្រិត។ បារាំងបានយកបេក្ខភាពក្សត្រទាំងពីរព្រះអង្គនេះ យកមកពិភាក្សាថា ទ្រង់មុនីរ៉េត(បញ្ចប់ការសិក្សាមធ្យមសិក្សានៅស្រុកបារាំង) គេយល់ថា ទ្រង់មានការប្រឆាំងនឹងបារាំង។ ប៉ុន្តែក៏មានអ្នកការពារបេក្ខភាពទ្រង់មុនីរ៉េត គឺលោក *Marineth* (១៩៣៦)លោកជាអ្នកតំណាងប្រទេសខ្មែរ នៃក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់នៃប្រទេសបារាំងឯនាយសមុទ្រ។ គាត់អះអាងថា មុនីរ៉េតទទួលការអប់រំពីស្រុកបារាំង ដូចនេះធ្លាប់បានទទួលស្មារតីពីបារាំង ដូចនេះមុនីរ៉េត មានឫកពារមិនខ្លាចបារាំង គឺជាលក្ខណៈសម្បត្តិនាំពីប្រទេសបារាំង ដែលតែងផ្តល់នូវសេរីភាពក្នុងការនិយាយស្តី សេរីភាពក្នុងគំនិត ដែលជាមូលដ្ឋាននៃអរិយធម៌មួយ។ មានការលើកឡើងថា ទ្រង់មុនីរ៉េត និយមសៀម (ជិតដិតសៀម) ព្រោះទ្រង់បានរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍ជាមួយនាង Rosette Pok ជាកូនស្រីរបស់ចៅក្រមម្នាក់ឈ្មោះ ប៉ុក ហែល ដែលមានទំនាក់ទំនងក្រុមគ្រួសារនៅក្នុងប្រទេសសៀម។

ទ្រង់ សុរាម្រិត ដែលជារាជបុត្ររបស់សុធារស(បារាំងហៅ សុថារ៉េត ឬសត្ថារតន៍-ខ្សែនរោត្តម) លក្ខណៈទន់ខ្សោយ(ស្លូតបូតពេក) ព្រះអង្គម្ចាស់ធ្លាប់បានទៅសិក្សានៅវិទ្យាល័យ *Chasseloup Laubat* (ជាឈ្មោះរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងទ័ពជើងទឹកឆ្នាំ១៩២៩)នៅក្រុងព្រៃនគរ)។ រីឯ នរោត្តម សុធាពិន និរន្ទតេជ (កើត១៩០៦)មានមធ្យមសិក្សាប័ត្រនៅប្រទេសបារាំង និងវិញ្ញាបនប័ត្រថ្នាក់បរិញ្ញាប័ត្រ ខាងអក្សរសាស្រ្ត ផ្នែកចិត្តវិទ្យា នៅឆ្នាំ១៩៣៤ ដែលត្រូវបានតែងតាំងជាក្រមការថ្នាក់លេខ២។

នៅទីបំផុត ឆ្នាំ១៩៤១ ឧត្តមនាវីអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន *Decoux* បានសម្រេចជ្រើសរើសព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សីហនុ ដោយគេអះអាងថា ព្រះអង្គម្ចាស់សុរាម្រិត ដែលជាព្រះរាជបិតា មានសាច់សារលោហិតខាងនរោត្តម និងព្រះមាតាជាបុត្រីព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស ជាប់ខ្សែស្រឡាយក្សត្រទាំងពីរខ្សែទាំងស្រុង។

ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ប្រសូត្រនៅឆ្នាំ១៩២២ រៀបអភិសេកជាស្តេចនៅឆ្នាំ១៩៤១។ ព្រះអង្គបានដាក់រាជ្យសម្បត្តិថ្វាយទៅព្រះរាជបិតា គឺព្រះសុរាម្រិត នៅឆ្នាំ១៩៥៥។

៧- ការលុកលុយរបស់ជប៉ុន និងឯករាជ្យខ្មែរឆ្នាំ១៩៤៥

នៅក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី២ ពិភពលោកមានការផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងច្រើន ជាពិសេសចំពោះបណ្តាប្រទេសដែលស្ថិតនៅក្រោមអាណានិគម។ នៅមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី២ កើតឡើង ឥទ្ធិពលរបស់បារាំង មានការចុះខ្សោយ បន្ទាប់ពីអាល្លឺម៉ង់វាយកាន់កាប់ប្រទេសខ្លួននៅចុងឆ្នាំ១៩៤០។ ដោយដឹងថា បារាំងកំពុងតែខ្សោយដែរនៅឥណ្ឌូចិន ប្រទេសថៃបានធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងនឹងបារាំងនៅក្នុងទឹកដីខ្មែរ នៅខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៤០ដដែល។ ចំណែកប្រទេសជប៉ុនដែលមានបំណងត្រួតត្រាទ្វីបអាស៊ីនោះ បានខិតខំពង្រឹងឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួននៅឥណ្ឌូចិនដែរ ហើយតាមរយៈកិច្ចព្រមព្រៀងដាឡង់-កាតូ (Darland kato) រវាងបារាំង និងជប៉ុននៅថ្ងៃទី២៩ កក្កដា ១៩៤១ ដែលបានចុះហត្ថលេខានៅទីក្រុងវីស៊ី(Vichy)នោះ បានអនុញ្ញាតឱ្យជប៉ុនមានសិទ្ធិដាក់កងទ័ពលើទឹកដី ឥណ្ឌូចិនទាំងមូល បន្ទាប់មកនៅខែសីហា ១៩៤១ ទាហានជប៉ុន ៨០០០នាក់ បានដាក់ទ័ពនៅកម្ពុជា។

បន្ទាប់ពីពេលនោះ កម្លាំងចលនាជាតិនិយម ដែលបានកើតឡើងនៅកម្ពុជាតាំងពីពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៣០ បានចេញមុខប្រឆាំងបារាំងយ៉ាងខ្លាំង តាមរយៈការសម្តែងបាតុកម្មព្រះសង្ឃនៅថ្ងៃទី២០ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ១៩៤២ ដឹកនាំដោយលោក ស៊ឺង ង៉ុកថាញ់ និងលោក ប៉ាច ឈឿន ដោយសង្ឃឹមថា កងទ័ពជប៉ុននឹងជួយធ្វើអន្តរាគមន៍។

ចាប់តាំងពីត្រួតត្រាឥណ្ឌូចិនពីឆ្នាំ១៩៤០ មកទល់នឹងដើមឆ្នាំ១៩៤៥ ជប៉ុនបានចាប់ផ្តើមធ្វើសកម្មភាពប្រឆាំងបារាំងកាន់តែខ្លាំងក្លាឡើង ហើយទីបំផុតក៏សម្រេចប្រើកងកម្លាំងយោធារបស់ខ្លួនវាយប្រហារបារាំងមួយរាត្រីនៅទូទាំងឥណ្ឌូចិន នៅថ្ងៃទី០៩ មីនា ១៩៤៥ ដែលគេហៅថា ពលប្រហាររបស់ជប៉ុន និងបានរុញច្រានមហាអំណាចបារាំងឱ្យទៅម្ខាង។ ដោយកងទ័ពបារាំងទាំងអស់ត្រូវចាប់ឃុំឃាំង

ជាលទ្ធផលក្នុងបរិការណ៍នៃការលុកលុយរបស់កងទ័ពជប៉ុន ឬចក្រភពព្រះអាទិត្យរះ និងដោយសារបានជំនួយពីពួកនេះ បីថ្ងៃក្រោយ បន្ទាប់ពីជប៉ុនកាន់កាប់ឥណ្ឌូចិននៅក្នុងដៃ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ បានចេញព្រះរាជក្រមមួយចុះ *ថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៤៥* ថាព្រះអង្គកាន់តំណែងរេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ និងព្រះរាជក្រមមួយទៀតចុះថ្ងៃដដែល *ស្តីពីការប្រកាសឯករាជ្យនៃប្រទេសកម្ពុជា ហើយប្រកាសលុបចោលសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ ១៨៦៣ និងនិងអនុសញ្ញាឆ្នាំ១៨៨៤ ដែលធ្វើឱ្យប្រទេសកម្ពុជាក្លាយជារដ្ឋក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំងនោះ ជាពិសេសលុបចោលតំណែងរេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់លែងឱ្យមានទៀត*។ ចាប់ពីពេលនោះមក ព្រះមហាក្សត្របានយកអំណាចទាំងអស់មកកាន់កាប់វិញ ដូចក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យផ្តាច់ការ ពីសម័យដើមតាមព្រះរាជក្រម លេខ៩៩ន.សចុះថ្ងៃទី១៧ខែមីនាឆ្នាំ១៩៤៥។ នេះជាការប្រឹងប្រែងលើកទី១ របស់ព្រះមហាក្សត្រ ដើម្បីឯករាជ្យជាតិ។ ប៉ុន្តែ ឯករាជ្យនេះមិនបានទទួលស្គាល់ ដោយរដ្ឋាភិបាលជប៉ុនជាផ្លូវការនៅឡើយទេ។

បន្ទាប់ពីជប៉ុនចាញ់សង្គ្រាមលោកលើកទី២ សភាពការណ៍បានប្រែប្រួលយ៉ាងឆាប់រហ័សនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន។ នៅថ្ងៃទី២៣ខែកញ្ញា អង្គភាពនៃកងទ័ពបារាំង ក្រោមការដឹកនាំរបស់ឧត្តមសេនីយ ដឺហ្គោល និងកងទ័ពអង់គ្លេស បានវាយចូលកាន់កាប់ទីក្រុងព្រៃនគរ។ អន្តរាគមន៍បែបនេះ បានរីកសាយដល់ប្រទេសកម្ពុជា។ នៅថ្ងៃទី៩ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៤៥ អង្គភាពនៃកងឆ័ត្រយោងបារាំង បានចូលមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញតាមផ្លូវអាកាស។ តាមបញ្ជារបស់ឧត្តមសេនីយ៍បារាំង ឡឺក្លែក, សឺង ង៉ុកថាញ់ និងសមាជិកនៃរដ្ឋាភិបាលរបស់ខ្លួនបានត្រូវចាប់ឃុំឃាំង ។

ចាប់ពីពេលនោះមកចលនាតស៊ូរំដោះជាតិរបស់ពួកឥស្សរៈ កាន់តែមានភាពខ្លាំងក្លាឡើង ដោយមានការគាំទ្រពីកម្លាំងទ័ពវៀតមិញថែមទៀតផង។ ដើម្បីជៀសវាងពីសង្គ្រាមបង្ហូរឈាមគ្នាមួយ ដែលមានស្ថានភាពមិនស្មើគ្នារវាងប្រជាជនកម្ពុជា ជាមួយនឹងកងទ័ពមហាអំណាចបារាំងប្រកបដោយសព្វាវុធទំនើបៗ សម្តេច នរោត្តមសីហនុ បានជ្រើសរើស យកមាគ៌ា កិច្ចព្រមព្រៀងសម្របសម្រួល ជាមួយនឹងពួកអាណានិគមបារាំង ដើម្បីឯករាជ្យជាតិ។ ក្នុងការតស៊ូ ដើម្បីឯករាជ្យរបស់ព្រះមហាក្សត្រត្រូវបានចាប់ផ្តើមឡើងពីលេខសូន្យឡើងទៅវិញ ។

ព្រះមហាក្សត្រព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ពុំទទួលស្គាល់សាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យវៀតណាមនៅក្នុងស្ថានភាពសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិនបែបនេះឡើយ ព្រះអង្គបានបន្តនយោបាយជាមួយបារាំងតទៅទៀត។ ទន្ទឹមនឹងនេះ ការបង្កើតសម្ព័ន្ធភាពប្រជាជនឥណ្ឌូចិន បានធ្វើឱ្យការវាយលុករបស់កងទ័ពវៀតណាម និងកងទ័ព «ខ្មែរឥស្សរៈ» កាន់តែមានសន្ទុះខ្លាំងឡើងៗ មួយកម្រិតថែមទៀត។

៩- ម៉ូឌុសវីវ៉ង់ឌី និងឯករាជ្យខ្មែរ ១៩៤៩

ម៉ូឌុសវីវ៉ង់ឌី(Modus Vivendi) ជាសន្ធិសញ្ញា ដែលឈានទៅដល់កិច្ចព្រមព្រៀងបណ្ដោះអាសន្នមួយរវាងប្រទេសបារាំងតំណាងដោយឧត្ដមសេនីយ៍ អាឡិចសង់ដ្រ៍ និងប្រទេសកម្ពុជាតំណាងដោយ ស្ដេចក្រុមហ្លួង ស៊ីសុវត្ថិ មុនីរ៉េត ដោយចែងអំពីការប្រគល់ឱ្យប្រទេសកម្ពុជា នៅជារដ្ឋគ្រប់គ្រងដោយខ្លួនឯង(រដ្ឋស្វ័យត) តែស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតពិនិត្យរបស់សហភាពបារាំង។ សន្ធិសញ្ញានេះធ្វើឡើង នៅពេលបន្ទាប់ពីបារាំងវិលត្រឡប់មកជាន់ដីកម្ពុជា ជាលើកទី២ចាប់ពីខែកញ្ញា១៩៤៥ នៅក្រោយពេលដែលជប៉ុនចុះចាញ់សង្គ្រាមលោកលើកទី២។ បារាំង ចូលកម្ពុជានៅលើកទីពីរ បារាំងបានធ្វើការផ្លាស់ប្ដូរនយោបាយជាច្រើនផ្នែករបស់ខ្លួន។

ពេលដែលបារាំងវិលត្រឡប់ចូលមកកម្ពុជាវិញភ្លាម បានចាប់ខ្លួនលោកស៊ឺង ង៉ុកថាញ់ ដែលពេលនោះ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ នៅថ្ងៃទី១៥តុលាឆ្នាំ១៩៤៥ ហើយដាក់សម្ដេច ស៊ីសុវត្ថិ មុនីរ៉េត ដែលត្រូវជាព្រះបិតុលារបស់ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ ឱ្យឡើងជំនួស នៅថ្ងៃទី១៧ តុលា ១៩៤៥ ដើម្បីឡាយព្រះហស្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងបណ្ដោះអាសន្នមួយ ជាមួយឧត្ដមសេនីយ អាឡិចសង់ដ្រ៍(Alexandre) ស្នងការនៃសាធារណរដ្ឋបារាំងប្រចាំប្រទេសកម្ពុជា។ សន្ធិសញ្ញានោះ ធ្វើនៅថ្ងៃទី០៧ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៤៦។

ក្រោយពីចុះសន្ធិសញ្ញា *ម៉ូឌុសវីវ៉ង់ឌី* ដែលមានខ្លឹមសារសន្យាផ្ដល់ស្វ័យភាពដល់កម្ពុជានោះហើយ បារាំងមិនបានអើពើធ្វើអ្វីទាំងអស់។ ពេលវេលាបានអូសបន្លាយទៅអស់ប្រមាណបីឆ្នាំ បារាំងផ្ដោតការយកចិត្តទុកដាក់តែទៅលើសង្គ្រាមជាមួយពួកវៀតមិញ ដែលមានចិនធ្វើខ្នងបង្អែក។ សភាពការណ៍នៅវៀតណាមខាងជើងកាន់តែធ្ងន់ធ្ងរ ធ្វើឱ្យបារាំងបែកគំនិតចង់ចាប់យួនបៅដាយឱ្យខាំគ្នាជាមួយយួនខាងជើងដែលជាកុំមុយនីស្ត។ តែបៅដាយ ក៏ជាស្ដេចដ៏ឆ្លៀវឆ្លាតគិតតែពីផលប្រយោជន៍ជាតិគេយ៉ាងខ្ពស់ដែរ ថ្វីបើមានពតិមានខ្លះថាចូលចិត្តប៉ោឡែ អាវ៉ាសែផ្ដេសផ្ដាសក៏ដោយ។ ព្រោះគាត់បានទាមទារឱ្យបារាំងកាត់ដីកូសាំងស៊ីន ដែលស្ទើរតែទាំងមូលជាទឹកដីកម្ពុជាក្រោម ឱ្យទៅគាត់ជាមុនសិន ទើបគាត់អាចរៀបចំកងទ័ពប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងពួកវៀតមិញបាន។ ហេតុនេះហើយទើបនៅថ្ងៃទី២៥ខែមេសាឆ្នាំ១៩៤៩ បារាំងបានសន្យាថា នឹងប្រគល់ទឹកដីកូសាំងស៊ីននោះទៅឱ្យគាត់ ដែលជាហេតុធ្វើឱ្យពួកអេលីតខ្មែរនៅភ្នំពេញ មានការជ្រួលច្របល់យ៉ាងខ្លាំងចំពោះដំណឹងនេះ។

បើតាមខ្លឹមសារសៀវភៅ *ក្រុងភ្នំពេញមុនឆ្នាំ១៩៥៤* (ទំព័រ១១០_៣)របស់អ្នកនិពន្ធ កែវ ប៊ុនធឿន បានឱ្យដឹងថា មកដល់ឆ្នាំ១៩៤៩ បារាំងបានយល់ព្រមឱ្យខ្មែរបង្កើតគណៈកម្មការមួយ ដើម្បីចូលចរចាជាមួយបារាំង នៅភ្នំពេញ ក្នុងគោលបំណងបញ្ចប់អាណត្តិសន្ធិសញ្ញាម៉ូឌុសវីវ៉ង់ឌី និងប្រែក្លាយមកជាកិច្ច

ព្រមព្រៀងរៀបចំទំនាក់ទំនងបារាំង_ខ្មែរ ឱ្យបានច្បាស់លាស់ឡើងជាងពេលមុន។ ស្របពេលក្រុមអ្នកចរចាសមភាគីជាមួយបារាំងនៅភ្នំពេញកំពុងប្រព្រឹត្តទៅ ក្រោមការដឹកនាំរបស់លោក ឈាន វ៉ម, ធន់ អ៊ុក និងសុន វ៉ុនសៃ ការសន្យាកាត់ដីកូសាំងស៊ីនឱ្យបោជាយបានលេចឡើង ទើបរដ្ឋាភិបាលសម្រេចចិត្តបញ្ជូនប្រតិភូទៅចរចារឿងដីកម្ពុជាក្រោមនេះ ជាមួយរដ្ឋាភិបាលបារាំងនៅទីក្រុងប៉ារីសតែម្តង។ គណៈកម្មការនោះប្រុងប្រៀបទាមទារជាឱឡារិកនៅចំពោះមុខប្រធានាធិបតីបារាំង ហ្វ្រង់ស្វ័រ អូរីយ៉ូល ដែលគាំទ្រយួន និងមេដឹកនាំបក្សប្រឆាំងនាម សាល ដឺហ្គោល (Charles De Gaulle) ដែលមានទំនោរគាំទ្រការទាមទាររបស់ខ្មែរ។ ពេលនោះការសម្រេចកាត់ដីកូសាំងស៊ីនឱ្យយួនបោជាយ មិនទាន់សម្រេចនៅឡើយ ដោយសារ ព្រឹទ្ធសភាបារាំងដែលដឹកនាំដោយសាល ដឺហ្គោល មិនទាន់ប្រជុំអនុម័តនៅឡើយ។ ម្ល៉ោះហើយ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ និងលោក យ៉ែម សំបូរ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី បានបញ្ជូនប្រតិភូ ដែលដឹកនាំដោយលោក ឈាន វ៉ម ទៅចរចាជាមួយបារាំងនៅប៉ារីស ដោយទាមទារឱ្យបារាំងធានាបញ្ហាបីចំណុច ÷

ខទី១_ សុំឱ្យខ្មែរកម្ពុជាក្រោម ដែលរស់នៅលើទឹកដីកូសាំងស៊ីន មានសិទ្ធិរក្សាសញ្ជាតិរបស់ខ្លួនជាខ្មែរជនជាតិភាគតិច មានសិទ្ធិរក្សាភាសាខ្មែរជាភាសារបស់ខ្លួន និងរក្សាវប្បធម៌ប្រពៃណីរបស់ខ្លួនជាខ្មែរ។

ខទី២_ សុំឱ្យពន្យារការប្រគល់ទឹកដីកូសាំងស៊ីនទាំងមូលសិន។ សុំធ្វើការកែប្រែព្រំដែនខ្មែរ ឱ្យសមស្របតាមភូមិសាស្ត្រធម្មជាតិ គឺយកព្រែកជីកវិញតេជាព្រំដែនដើម ដោយពុំមែនគូសព្រំដែនខ្មែរនៅចម្ងាយ៣គីឡូម៉ែត្រពីព្រែកជីក ដោយមិនឱ្យខ្មែរចុះដងទឹកបានក្នុងព្រែកដែលខ្លួនបានជីកនោះទេ។ល។ និង។ល។

ខទី៣_ សុំឱ្យទុកទន្លេមេគង្គជាផ្លូវទឹកអន្តរជាតិសម្រាប់ចុះទៅសមុទ្រ។

ពេលគណៈប្រតិភូកំពុងពិភាក្សាគ្នាយ៉ាងផុលផុស នៅក្នុងវិមានព្រឹទ្ធសភា ក្រោមការរង់ចាំជួយគាំទ្ររបស់ដឺហ្គោល ដែលជាមេបក្សប្រឆាំង អាចបោះឆ្នោតទម្លាក់រដ្ឋាភិបាលបារាំងនៅពេលនោះបាន។ ប៉ុន្តែ ជាអកុសលមានសារទូរលេខមួយពី *ដឺប៉េម៉ុង* រ៉េស៊ីដង់ស៊ុបេរីយ័រនៅភ្នំពេញបានទៅដល់។ លោក ប៉ូល កូស្តហ្វ្លរែ (Paul Coste Floret) ដែលជារដ្ឋមន្ត្រីកិច្ចការឯនាយសមុទ្ទ សុំផ្អាកសម័យប្រជុំ ដើម្បីផ្តល់សារទូរលេខនោះ។ លោករ៉េស៊ីដង់ស៊ុបេរីយ័រ បានផ្តល់ដំណឹងថា «គណៈប្រតិភូខ្មែរដែលនៅក្នុងសាលព្រឹទ្ធសភានេះ ពុំមែនជាតំណាងខ្មែរទេ អ្នកដែលមកនេះ តំណាងឱ្យតែខ្លួនឯងតែប៉ុណ្ណោះ។... នៅភ្នំពេញមានការព្រមព្រៀងគ្នារួចអស់ហើយ លើខ្លឹមសារនៃកិច្ចព្រមព្រៀងខ្មែរ_បារាំង អំពីគម្រោងដាក់ជំនួសម៉ូឌុសវីវ៉ង់ឌីនោះ»។

ក្រុមបារាំងដែលចង់ជួយប្រតិភូខ្មែរ ប្រែជាស្រឡាំងកាំង ងើបឡើងពីតុមើលមុខគណៈប្រតិភូខ្មែរដោយក្តីងឿងឆ្ងល់ ដំណាលគ្នានឹងសេចក្តីកាន់តែងឿងឆ្ងល់ មិនយល់ការវិវត្តន៍សភាពការណ៍របស់គណៈប្រតិភូខ្មែរដែរ។ ពួករដ្ឋាភិបាលបារាំង ដែលចង់ជំរុញល្បឿននៃការផ្ទេរសមត្ថកិច្ចគ្រប់គ្រងកូសាំងស៊ីន ឱ្យទៅបោជាយឱ្យបានឆាប់ បានប្រញាប់ពន្យល់សមាជិកបក្សប្រឆាំងរបស់ខ្លួនថា ផលប្រយោជន៍របស់គេនៅវៀតណាមមានទំហំធំជាង និងបន្ទាន់ជាង ត្បិតចិនកុំមុយនីស្តកាន់តែរំកិលមកកៀកកិតជិតព្រំដែនយួនមែនទែនហើយ ដើម្បីគាំទ្រពួកវៀតមិញនៅវៀតណាមខាងជើង។ ដូច្នេះ បារាំងត្រូវការយកយួនខាងត្បូងរបស់

បៅដាយ ទៅទប់យួនខាងជើងរបស់ហូជីមិញ។ អញ្ចឹងហើយ ទើបត្រូវកាត់ផ្ដាច់កូសាំងស៊ីនឱ្យបៅដាយជាប្រញាប់ ដើម្បីស្តារសភាពការណ៍ឱ្យទាន់ពេលវេលា។

ពេលគណៈប្រតិភូខ្មែរ ដែលរួមមានលោក សឺន សាន ផងដែរនោះ មកដល់សណ្ឋាគារវិញ ក៏បានឃើញសារទូរលេខយ៉ាងខ្លីរបស់លោក យ៉ែម សំបូរ បញ្ជាក់ថា «បេសកកម្មរបស់គណៈប្រតិភូ ត្រូវចប់តែត្រឹមនេះ»។ នេះជាការបាត់បង់ឱកាសល្អដ៏ធំមួយរបស់ខ្មែរ ក្នុងការទាមទារយកសិទ្ធិមួយចំនួនសម្រាប់ដែនដីកម្ពុជាក្រោម។ ពេលគណៈប្រតិភូត្រឡប់មកដល់មាតុប្រទេសវិញ ទើបបានដឹងថា នៅអំឡុងពេលពួកគេកំពុងចរចា នៅភ្នំពេញរដ្ឋាភិបាលបារាំងបានប្រញាប់ប្រញាល់ធ្វើកិច្ចព្រមព្រៀងមួយជាមួយរាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ស្ដីពីកម្មវិធីសន្យាប្រគល់ស្វ័យភាពកម្ពុជា ដើម្បីជាថ្នូរនឹងការដែលខ្មែរទាមទារសិទ្ធិលើដីកូសាំងស៊ីន។ បើតាមសៀវភៅ *កម្ពុជា និងសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិន* របស់លោក ចាន់ ដារ៉ា ថានៅពេលនោះ លោកអគ្គទេសាភិបាលបារាំងប្រចាំនៅឥណ្ឌូចិន បានធ្វើទស្សនកិច្ចនៅភ្នំពេញ ហើយបានលើបញ្ហាពីរឱ្យព្រះមហាក្សត្រនរោត្តម សីហនុ ជ្រើសរើសយកតែមួយប៉ុណ្ណោះ នោះគឺ ជម្រើសរវាងទឹកដីកូសាំងស៊ីន និងឯករាជ្យរបស់កម្ពុជា។ បើចង់បានទឹកដីកូសាំងស៊ីន បារាំងនឹងមិនទាន់ប្រគល់ឯករាជ្យឱ្យខ្មែរទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ បើចង់បានឯករាជ្យ នោះត្រូវតែបាត់ទឹកដីកូសាំងស៊ីន។[៣] ហើយចម្លើយរបស់ព្រះរាជាគឺព្រះអង្គចង់បាន«ឯករាជភាព» ទើបបារាំងអស់កង្វល់ក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហានេះ។ ក្រោយពីព្រះមហាក្សត្ររំលាយរដ្ឋសភាចោល ព្រោះពួកសភាដែលភាគច្រើនជាសមាជិកគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ អាចជាអ្នកជំទាស់ដំណើរការទទួលឯករាជ្យរបស់ព្រះអង្គ ៗបានប្រគល់នាទីឱ្យស្ដេចក្រុមហ្លួង ស៊ីសុវត្ថិ មុនីពង្ស ចុះហត្ថលេខាលើគម្រោងឯករាជ្យពីបារាំងរបស់កម្ពុជានៅ *ថ្ងៃទី៨ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៤៩* នោះដោយជោគជ័យ។ ឯករាជ្យនេះត្រូវបានប្រកាសផ្សព្វផ្សាយ និងទទួលបានការអបអរសាទរពីបណ្ដាប្រទេសជាច្រើន ប្រមាណជាង៤០ប្រទេសក្នុងអំឡុងពេលប្រមាណបីខែបន្តបន្ទាប់មក។ តែទោះជាយ៉ាងណា ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ នៅតែចាត់ទុកឯករាជ្យនោះថាជាឯករាជ្យក្លែងក្លាយ មិនពេញលេញឡើយ រហូតធ្វើឱ្យព្រះអង្គសម្រេចព្រះទ័យចាប់ធ្វើរាជបូជនីយកិច្ចទាមទារឯករាជ្យពិតប្រាកដមួយចាប់ពីដើមឆ្នាំ១៩៥២ ចេញពីខេត្តសៀមរាប។

[3] នៅថ្ងៃទី០៤ខែមិថុនាឆ្នាំ១៩៤៩ បារាំងបានសម្រេចជាផ្លូវការប្រគល់ទឹកដីកម្ពុជាក្រោមឱ្យទៅស្ដេចបៅដាយរបស់វៀតណាម។

មេរៀនទី២

អភិក្រមទំនើបកម្មរបស់បារាំងនៅកម្ពុជា និងផលវិបាក

អភិក្រមទំនើបកម្ម គឺជាសកម្មភាព ឬគោលនយោបាយដែលបារាំងសាបព្រោះ ដើម្បីធ្វើឱ្យជីវភាពរស់នៅរបស់អ្នកស្រុកមានការប្រែប្រួលបែរឆ្ពោះទៅរកភាពទំនើប តាមគម្រូនៃមហាប្រទេសនៅទ្វីបអឺរ៉ុប។ ក្នុងករណីកម្ពុជា ដែលស្ថិតនៅក្រោមរបបអាណាព្យាបាល និងអាណានិគមបារាំង គេបានដឹងថា បានទទួលឥទ្ធិពលនៃចរន្តទំនើបភាវូបនីយកម្មពីបារាំង ស្ទើរគ្រប់វិស័យ។ ជាការពិត មានអ្នកនិពន្ធអឺរ៉ុបម្នាក់បានថ្លែងកោតសរសើរ ថា ប្រសិនបើកម្ពុជាគ្មានបារាំងទេ ម៉្លោះកម្ពុជា គ្មានកំណែទម្រង់ស្ថាប័នជាតិតាមបែបបស្ចឹមប្រទេស និងញ៉ាំងឱ្យប្រទេសរបស់ខ្លួនមានភាពជឿនលឿនបានដែរ។ យ៉ាងហោចណាស់ បារាំងបានចាប់ផ្តើមគិតគូរពីទវូបនីយកម្មនៅកម្ពុជា ចាប់ពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៨៨០មកដែរ បើយើងក្រឡេកមើលទៅព្រឹត្តិការណ៍បង្ខំស្តេចនរោត្តម ឱ្យចុះអនុសញ្ញាថ្ងៃទី១៧មិថុនា១៨៨៤ ដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន នាម Charles Thompson។

ទាក់ទងនឹងចំនួនប្រជាជនកម្ពុជា ចាប់ទាំងពីស្ថិតក្រោមការការពាររបស់បារាំងរហូតដល់បានទទួលឯករាជ្យ ដែលមានអំឡុងពេលជិតមួយសតវត្សរ៍ ក្នុងសុខសន្តិភាព ឃើញថា មានកំណើនប្រមាណ៤ដង៖

- ឯកសារខ្លះថា មានខ្មែរជិតមួយលាននាក់នៅពេលបារាំងចូលមកដល់ដំបូង
- ឯកសារខ្លះទៀត ថាមានជាងមួយលាននាក់ (អេគៀន អែម៉ូនីញេ =១,២លាននាក់)
- បន្ទាប់ពីការគ្រប់គ្រងអស់ជិតមួយសតវត្សរ៍ គេឃើញប្រជាជនខ្មែរកើនឡើងប្រមាណ៤ដង គឺជាង៤លាននាក់នៅឆ្នាំ១៩៥៧

១- អភិក្រមទំនើបកម្ម

១.១. កំណែទម្រង់រចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាល

បើតាមស្នាដៃនិក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិតប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់លោកបណ្ឌិត ស៊ន សំណាង បានគូសបញ្ជាក់អំពីការវិវត្តន៍នៃអង្គការរដ្ឋបាល នៅកម្ពុជាក្រោមរបស់អាណានិគមបារាំង ដូចតទៅនេះ៖

*__រដ្ឋបាលកណ្តាល__

១_ រដ្ឋបាលអាណាព្យាបាល

អ្នកតំណាងប្រទេសបារាំងមានឈ្មោះជាបន្តបន្ទាប់ថា

_អ្នកតំណាងរបបអាណាព្យាបាល (១៨៦៣_១៨៨៥)

_អគ្គរេស៊ីដង់ (១៨៨៥_១៨៨៩)

_រេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ (១៨៨៩ រហូតដល់ចប់របបអាណានិគម)

ក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី ២០ តុលា ១៩១១ បញ្ជាក់ច្បាស់អំពីអំណាចរបស់រេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ដែលប្រគល់ឱ្យដោយអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ។

១_១_ក្រុមប្រឹក្សាអាណាព្យាបាល

ក្រិត្យចុះថ្ងៃទី២០ តុលា ១៩១១ បង្កើតក្រុមប្រឹក្សាមួយហៅថា ក្រុមប្រឹក្សាអាណាព្យាបាលនៅអមរេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅកម្ពុជាដើម្បីដាក់ស្នើគម្រោងផ្សេងៗ និងពិគ្រោះយោបល់ក្នុងគ្រប់ករណីដែលចាំបាច់ ។

ពោលឱ្យខ្លីក្រុមប្រឹក្សាអាណាព្យាបាល នៅអមរេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ ដើម្បីជួយសម្រួលភារកិច្ចរដ្ឋបាល ប៉ុន្តែមិនអាចជំទាស់យោបល់ និងសកម្មភាពការងាររបស់រេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ទេ ។

១_២_ការិយាល័យនៃទីស្តីការរេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់

ខុទ្ទកាល័យ, ទីចាត់ការការិយាល័យ, ការិយាល័យទី១, ការិយាល័យទី២, ការិយាល័យទី៣ និងការិយាល័យទី៤

១_៣_អធិការកិច្ចនៃកិច្ចការនយោបាយ និង រដ្ឋបាល

ដើម្បីជួយរំលែកកិច្ចការរបស់រេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ តាមអនុក្រិត្យចុះថ្ងៃទី៣១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩១២ អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន បង្កើតនៅកម្ពុជា នូវអធិការកិច្ចនៃកិច្ចការនយោបាយ និងរដ្ឋបាល ។

១_៤_សាលាក្រុងភ្នំពេញ (មើលមាត្រាទី១០ នៃអនុសញ្ញាថ្ងៃទី១៧ មិថុនា ១៨៨៤)។

២_រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា

គឺរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី០៣ និងទី១១កក្កដា ១៨៩៧ ដែលបានកំណត់នូវរបត់ដ៏សំខាន់មួយក្នុងនយោបាយរដ្ឋបាលនៃរាជាណាចក្រកម្ពុជា ។

***ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី**

រាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី ៣កក្កដា១៩០៥, ៣១ធ្នូ១៩២៦ និង១៩មីនា១៩២៩ កំណត់នូវសមត្ថកិច្ចរបស់ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី។ ក្រុមប្រឹក្សានេះ ដែលរួមប្រជុំក្រោមអធិបតីភាពរបស់រេស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ មានសមាសភាពដូចតទៅ ÷

អគ្គមហាសេនា : រដ្ឋមន្ត្រីទី១, រដ្ឋមន្ត្រីមហាផ្ទៃ និងធម្មការ

វាំង : រដ្ឋមន្ត្រីរាជវាំង, ហិរញ្ញវត្ថុ និងវិចិត្រសិល្បៈ

យមរាជ : រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយុត្តិធម៌

ចក្រី : រដ្ឋមន្ត្រីសង្គ្រាម, សាធារណសិក្សា និងសាធារណការ

ក្រឡាហោម : រដ្ឋមន្ត្រីទំពជើងទឹក, កសិកម្ម, ឧស្សាហកម្ម និងពាណិជ្ជកម្ម ។

*<u>រដ្ឋបាលខេត្ត</u>

តាមក្រមចៅហ្វាយស្រុកនៅឆ្នាំ១៨០៨ ដែលសល់កេរ្តិ៍ពីព្រះបាទជយជេដ្ឋាទី៣ឆ្នាំ១៦៩៣ បានរៀបរាប់ឈ្មោះស្រុក(គឺខេត្ត) សរុប ឱ្យដឹងថា មានចំនួន៣១។ បើតាមប្រកាសអារ៉េតេរបស់លោក រ៉េស៊ីដង់ស៊ុប៉េរ្យេរ ចុះថ្ងៃទី៣ខែធ្នូឆ្នាំ១៩១៧ បានកំណត់ឱ្យមានខេត្ត៥១ ដែលត្រូវចាត់ថ្នាក់ជា៥ក្រុម គឺខេត្តផុត

លេខចំនួន៣ខេត្ត, ខេត្តលេខមួយ ចំនួន៦, ខេត្តលេខពីរ ៧ខេត្ត, ខេត្តលេខបី ១០ខេត្ត, ខេត្តលេខបួន ១២ខេត្ត, និងខេត្តលេខប្រាំ ១៣ខេត្ត។

១_ការអនុវត្តកំណែទម្រង់រដ្ឋបាលនៅប្រទេសកម្ពុជាក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី១(១៩១៨)។

១_១ ការប្រមូលផ្ដុំអំណាចរដ្ឋបាល

រាជប្រកាសថ្ងៃទី១១ខែធ្នូឆ្នាំ១៩២១ បង្កើតតំបន់រដ្ឋបាលមួយហៅថា ខ័ណ្ឌនៅចន្លោះស្រុក និងឃុំ។

១_២ ការផ្ដាច់ខ្លួនចេញនៃអំណាចតុលាការ

តុលាការសម្រាប់ជនម្ចាស់ស្រុកត្រូវបានកែទម្រង់ដោយរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី១៤ កញ្ញា ១៩២២។ អត្ថបទនៃរាជប្រកាសនេះ បានលុបចោលសាលាឧក្រិដ្ឋចំនួន៩២ នៅតាមខេត្ត ហើយជំនួសដោយសាលាឧក្រិដ្ឋតែមួយដែលបើកសវនាការមួយ ហើយជំនួសទៅដោយសាលាឧក្រិដ្ឋតែមួយដែលបើកសវនាការមួយត្រីមាសម្ដងនៅភ្នំពេញ ។

២_ការវិវត្តចាប់ពីឆ្នាំ ១៩២១

២_១ អំណាចរដ្ឋបាល

តារាងខាងក្រោមនេះបង្ហាញនូវការវិវត្តនៃរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាលថ្នាក់ខេត្តៈ

មុនកំណែទម្រង់	ក្រោយកំណែទម្រង់ (រ.ប ១១ ធ្នូ ១៩២១)
រេស៊ីដង់ខេត្ត	រេស៊ីដង់ខេត្ត = ខេត្ត
ខេត្ត	ស្រុក
ស្រុក	ខ័ណ្ឌ
ឃុំ	ឃុំ

២_២ ការវិវត្តនៅក្នុងរេស៊ីដង់ព្រៃវែង

របបរដ្ឋបាលចាស់		របបរដ្ឋបាលថ្មី
<u>១៩២១</u>	<u>មករា ១៩២២</u>	<u>១០ កញ្ញា ១៩២២</u>
ខេត្ត៥ :	ខេត្ត៤ :	ខេត្ត១ :
_ព្រៃវែង	_ព្រៃវែង	_ព្រៃវែង
_បាភ្នំ	_បាភ្នំ	
_ស៊ីធរកណ្ដាល	_ស៊ីធរកណ្ដាល	ស្រុក២ :
_ស៊ីធរពារាំង	_ពារាំង	_ព្រៃវែង
_ល្វាឯម		_បាភ្នំ
ខ័ណ្ឌ ៤ :	ខ័ណ្ឌ ៣ :	ខ័ណ្ឌ ៨ :
_កំចាយមារ	_កំចាយមារ	_កំចាយមារ
_កញ្រៀច	_កញ្រៀច	_កញ្រៀច

-អានបិញ	-អានបិញ	-អានបិញ
-បាណាម		-ព្រៃវែង, ពារាំង, ស៊ីធរកណ្ដាល,
		-កំពង់ត្របែក, ឈើកាច់

ក្នុងរយៈពេលដប់ឆ្នាំក្រោយកំណែទម្រង់ អង្គការរដ្ឋបាលមានស្ថេរភាព។ ការប្រែប្រួលកើតមានឡើងជាថ្មីនៅឆ្នាំ ១៩៣៤ ដោយការលុបបំបាត់ខ័ណ្ឌទៅវិញ ។

តារាងខាងក្រោមនេះសង្ខេបនូវការវិវត្ត :

មុន ១៩២១	ចាប់ពី១៩២១	កក្កដា ១៩៣៤
ទីរេស៊ីដង់	រេស៊ីដង់ខេត្ត = ខេត្ត	រេស៊ីដង់ខេត្ត = ខេត្ត
ខេត្ត	ស្រុក	ស្រុក
ស្រុក	ខ័ណ្ឌ	..... (លុបចោល)
ឃុំ	ឃុំ	ឃុំ

ចាប់ពីថ្ងៃទី ១ សីហា ១៩៣៧ មានការបង្កើតនិគម ជាការពិសោធន៍នៅខេត្តព្រៃវែង ។

ដូច្នេះ បារាំង បាន រៀបចំ កែទម្រង់ ដែនដី រដ្ឋបាល ទូទាំង ប្រទេស ដែល មាន លក្ខណៈ សាំញាំ ស្មុគស្មាញឱ្យមានទម្រង់រចនាសម្ព័ន្ធ និងឋានានុក្រមបែបបារាំង។ ដោយដំបូងឡើងបារាំងរួបរួមអតីតខេត្តបុរាណមួយចំនួនបញ្ចូលគ្នា បង្កើតជា«តំបន់» Circonscription/Division ។ ក្រោយមក «តំបន់»នេះឯងត្រូវបន្ថយមកជា «ខេត្ត» Province វិញ។ ចំណែកអតីតខេត្ត ខ្លះត្រូវបន្ថយមកជា«ស្រុក» District , ខ្លះទៀតធ្លាក់ទៅជា«ឃុំ»Commune និងខ្លះទៀត ត្រូវធ្លាក់ទៅនៅត្រឹមជាឈ្មោះ«ភូមិ» Village និងខ្លះទៀត ត្រូវបាត់ឈ្មោះសូន្យឈឹងតែម្ដង ដូចជា *ខេត្តអន្លង់រាជ, កុញ្ជរ, ព្រំទេព* ជាដើម។

ជាង៣០ឆ្នាំដំបូង បារាំងមិនបានតាំងរេស៊ីដង់របស់ខ្លួននៅតាមខេត្តទេ តែនៅចុងសតវត្សរ៍ទី១៩និងដើមសតវត្សរ៍ទី២០ បារាំងបានតាំងមន្ត្រីរបស់ខ្លួនឱ្យឈរត្រួតមើល មន្ត្រីរាជការខ្មែរនៅតាមតំបន់ និងខេត្ត (ពេលក្រោយមក) យ៉ាងសកម្ម ហើយដែលមានរបៀបរបបធ្វើការខុសគ្នាស្រឡះពីអ្នករាជការខ្មែរ។

១.២. នយោបាយសារពើពន្ធ

នយោបាយទារពន្ធដារពីប្រជារាស្ត្រខ្មែរ ដោយរដ្ឋបាលបារាំង ចាប់ផ្ដើមឡើងក្រោយមានការលុបបំបាត់ចោលនូវរបបទាសភាព និងរបបដែលចាត់ទុកថា ដីធ្លីទាំងអស់របស់ប្រទេសគឺ ដីរបស់ស្ដេច។ ហើយគេបានអនុញ្ញាតឱ្យមាន និងទទួលស្គាល់របបកម្មសិទ្ធិឯកជនរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ។

បារាំងបានចាប់ផ្ដើមលុបបំបាត់ចោលនូវបទបញ្ញត្តិពន្ធដារបែបប្រពៃណីរបស់កម្ពុជា នៅអំឡុងចុងសតវត្សរ៍ ទី១៩ បន្ទាប់ ពី ពេល ដែល គេ អាច ដក អំណាច ទាំង អស់ ពី ព្រះបាទ នរោត្តម បាន ប្រកប ដោយ ជោគជ័យ។ ជាពិសេស របៀបទារពន្ធដារដោយអាជ្ញាហ្លួង ដែលជាភ្នាក់ងារទារពន្ធដាររបស់ព្រះរាជា ត្រូវជំនួសដោយភ្នាក់ងារជាមេឃុំ ដែលធ្វើការក្រោមកិច្ចត្រួតពិនិត្យ និងណែនាំដោយបារាំង។ ហើយសារពើ

ពន្ធបានចាប់ផ្ដើមពង្រឹងនៅពេលបារាំងតាំងរ៉េស៊ីដង់នៅតាមទីរ៉េស៊ីដង់នីមួយៗ ដែលគេបានប្រមូលខេត្តខ្មែរបុរាណមួយចំនួនចូលគ្នា ហើយដែលទីរ៉េស៊ីដង់ទាំងនោះ យើងអាចចំណាំបានដោយងាយ ដោយសព្វថ្ងៃវាក្លាយជាទីរួមខេត្តទាំងអស់នៃប្រទេសកម្ពុជា។ លើកលែងតែពន្ធលើកម្លាំងពលកម្មមួយប៉ុណ្ណោះ ដែលបារាំងមិនបានលុបបំបាត់ចោល ព្រោះពន្ធបែបនេះ វាបានចម្រើនដល់រាជការបារាំង។

ទាក់ទងនឹងនយោបាយសារពើពន្ធនេះ យើងបានលើកយកស្នាដៃសង្ខេបមួយរបស់លោកបណ្ឌិតវង្ស ឃីន សុខ ដែលសរសេរសម្រាប់ការបង្រៀនស្ដីអំពី*«ប្រទេសកម្ពុជាក្នុងវជ្ជកាល៖ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ពី គ.ស.១៩០៤ដល់១៩២៧, ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស ពីគ.ស.១៩២៧ដល់១៩៤១ និងព្រះបាទ សីហនុពី គ.ស.១៩៤១.....»* មកសម្រួលដូចតទៅនេះ ÷

ក_ពន្ធខ្លួន

ការបង់ពន្ធខ្លួនបានចាប់ផ្ដើមឡើង សម្រាប់ប្រជាជនខ្មែរភេទប្រុសទាំងអស់ដែលមានអាយុចាប់ពី១៨ឆ្នាំគត់រហូតដល់៦០ឆ្នាំគត់ លើកលែងតែព្រះរាជបុត្រា បុត្រី ព្រះរាជនត្តា អ្នកដែលជាប់ជាព្រះវង្សនៃស្ដេចកំពុងសោយរាជ្យ និងបុព្វក្សត្រ ពួកបារគូ ព្រះវង្ស ព្រះសង្ឃ ដែលមានសញ្ញាប័ត្រ (ដូចមានចែងនៅក្នុងព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី១៨មីនា១៩១៦) ជនពិការ ទាហានខ្មែរ ពួកយាមល្បាតដែលបំពេញបំពេញមុខការ ទាហានបម្រុង និងទាហានយាមល្បាតចូលនិវត្ត និងជនពិការទទួលប្រាក់បំណាច់។ ក្រៅពីនោះមានជនជាតិសៀម និងលាវ ដែលបារាំងចាត់ទុកដូចជាជនជាតិខ្មែរដែរ។ ចំណែកជនជាតិយួន_អណ្ណាម នៅអំឡុងទសវត្សរ៍១៨៨០_១៩០០ ត្រូវបារាំងលើកលែង ដើម្បីទាក់ទាញពួកនេះឱ្យចូលមករស់នៅកម្ពុជាកាន់តែច្រើនឡើង។ ហើយចាប់ពីទសវត្សរ៍១៩១០មក ទើបត្រូវជាប់កាតព្វកិច្ចបង់ពន្ធដូចគ្នានឹងខ្មែរ។ តែបារាំងបានចាត់ចែងប្រធានឃុំយួនសម្រាប់គ្រប់គ្រង ទទួលខុសត្រូវលើពួកយួនដោយឡែកពីខ្មែរ។ ទោះបីជាពួកគេរស់នៅលាយឡំជាមួយសង្កាត់ខ្មែរក៏ដោយ។ ប្រធានថ្នាក់ឃុំពួកយួនទាំងនោះ តែងតាំងដោយរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់របស់បារាំង។ សម្រាប់ពួកយួន ត្រូវបង់ពន្ធខ្លួនម្នាក់ៗចំនួន ៣,១ប៉ាស ឬបីរៀលមួយកាក់ក្នុងមួយឆ្នាំ។ អ្នកទារពន្ធគឺជាមេឃុំខ្មែរ និងប្រធានយួន(ថ្នាក់ឃុំ)។ រីឯជនជាតិក្លិង្គ(ឥណ្ឌា) និងចិនកាត់យួន គេចាត់ទុកដូចជាជនជាតិមិញហួងនៃដែនដីកូសាំងស៊ីន ឬដូចគ្នានឹងជនជាតិយួន_អណ្ណាមដែរ។

ខ_ពន្ធកំណែន

ខ_១_ជនជាតិខ្មែរ និងជនជាតិអាស៊ី

ក្នុងចំណោមមុខពន្ធទាំងអស់ដែលបារាំងបានកែប្រែ មានតែពន្ធកំណែននេះឯង ដែលបារាំងនៅមានចេតនារក្សាទុក។ ព្រោះ វាធ្វើឱ្យបារាំងចំណេញថវិកា និងកម្លាំងពលករដែលធ្វើការងារពលកម្មសព្វបែបយ៉ាងដោយមិនបាច់ចំណាយលុយឈ្នួល។ ពន្ធកំណែន គឺជាពន្ធសម្រាប់យកទៅចំណាយលើការងារសាធារណការ។ ប្រជាជនខ្មែរត្រូវជាប់ពន្ធធ្វើការងារកំណែនចំនួន១០ថ្ងៃ ហើយវាជាកាតព្វកិច្ចសម្រាប់តែប្រជាជនណាដែលជាប់ពន្ធខ្លួនប៉ុណ្ណោះ។ ជនជាតិខ្មែរ, សៀម, លាវ, យួន_អណ្ណាម ត្រូវបង់ពន្ធនេះ

ចំនួន៤ប៉ាស្ត ឬ៤រៀលក្នុងមួយឆ្នាំ ដោយគិតកម្រៃ០,៤ប៉ាស្ត ឬ៤កាក់ក្នុងមួយថ្ងៃ។ លើកលែងតែពួកបរទេសអាស៊ី (គឺចិន) ត្រូវបង់តម្លៃទ្វេគុណ គឺ៨ប៉ាស្ត ឬ៨រៀលក្នុងមួយឆ្នាំ។

លោកអគ្គទេសាភិបាល សម្រេចឱ្យយកប្រាក់ចំនួន៣%នៃពន្ធកំណែន ឱ្យទៅប្រធានជនជាតិយួន និងប្រធានសហគមន៍នៅក្រុងភ្នំពេញ ដែលជាអ្នកទទួលខុសត្រូវក្នុងការទារពន្ធនេះ ដោយពុំចាំបាច់មានជំនួយពីចៅសង្កាត់ខ្មែរឡើយ។ នៅឆ្នាំ១៩១៤ ពន្ធកំណែននៅកម្ពុជាប្រមូលបានចំនួន ១០៩២០០០ប៉ាស្ត។

សម្រាប់ការលោះពន្ធកំណែនសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ គឺ

ជនជាតិ និងក្រុមដែលនៅជាមួយ	អាយុមនុស្សជាប់កំណែន	ឆ្នាំ១៩២០	ឆ្នាំ១៩៣០
ខ្មែរ	២១_៦០ឆ្នាំ	១០ថ្ងៃ=៤ប៉ាស្ត	៤ថ្ងៃ=១,៦ប៉ាស្ត
យួន_អណ្ណាម	១៨_៦០ឆ្នាំ	១០ថ្ងៃ=៤ប៉ាស្ត	៥ថ្ងៃ=២ប៉ាស្ត
បរទេសអាស៊ី	១៨_៦០ឆ្នាំ	១០ថ្ងៃ=៨ប៉ាស្ត	៦ថ្ងៃ=៤,៨ប៉ាស្ត

ខ_២_ជនជាតិអឺរ៉ុប

ជនបរទេសអឺរ៉ុប ក៏ដូចជាជនជាតិបារាំងដែរ ត្រូវជាប់ពន្ធអាករ ជំនួសឱ្យពន្ធខ្លួន និងពន្ធកំណែនដែលក្នុងមួយឆ្នាំៗ ពួកគេត្រូវបង់មានចាប់ពី១០ប៉ាស្ត ទៅ៥០ប៉ាស្ត អនុលោមទៅតាមចំនួនប្រាក់ចំណូលដែលបាននៅចន្លោះ ២៣៩៩ប៉ាស្តដល់៣២០០ប៉ាស្ត។ កម្រិតពន្ធនេះ នៅមានការបន្ធូរបន្ថយថែមទៀតអាស្រ័យតាមចំនួនមនុស្សនៅក្នុងបន្ទុក ដូចជា ÷

គេបន្ថយ១ភាគ៥ បើអ្នកជាប់ពន្ធនោះមានមនុស្សម្នាក់ នៅក្នុងបន្ទុក,

គេបន្ថយ១ភាគ៣ បើអ្នកជាប់ពន្ធនោះមានមនុស្សពីរនាក់ នៅក្នុងបន្ទុក,

គេបន្ថយ១ភាគ២ បើអ្នកជាប់ពន្ធនោះមានមនុស្សបីនាក់ នៅក្នុងបន្ទុក,

គេបន្ថយ៣ភាគ៤ បើអ្នកជាប់ពន្ធនោះមានមនុស្ស៤នាក់ឡើង នៅក្នុងបន្ទុក,

គ_ពន្ធដារ និងពន្ធអាករ

គ_១_ពន្ធលើដីដាំដំណាំ

ចាប់ពីថ្ងៃទី១៧ខែតុលាឆ្នាំ១៩២១មក ដីដែលអាចធ្វើដំណាំបាន ត្រូវតែជាប់ពន្ធ គឺលើ«ដីដាំដុះ»ឬ «ពន្ធដីដំណាំ»។ ពោលគឺ ដីណាដែលកាប់ឆ្ការរួចហើយ ៗអាចធ្វើដំណាំបាន ទោះជាមានដំណាំក្តី មិនមានដំណាំក្តី លើកលែងតែដីស្រែដែលគេប្រើច្បាប់មួយដោយឡែកទៀត។ គេបែងចែកដីដំណាំទាំងនោះជាប្រភេទ យោងតាមដីនោះមានជីវជាតិ ឬអត់ និងតាមទំហំផ្ទៃរបស់វា។ ចំពោះដីដំណាំណា ដែលម្ចាស់មិនទាន់ធ្វើដំណាំនៅលើវានៅឡើយ បារាំងមិនទាន់គិតពន្ធទេ។ តែចំពោះដីណា គេធ្លាប់ដាំដំណាំហើយ ធ្លាប់ទទួលបានផលហើយ បើទុកជាឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ ម្ចាស់មិនបានធ្វើក៏ដោយ ក៏រដ្ឋការបារាំងត្រូវគិតពន្ធដារដែរ ដោយម្ចាស់មិនអាចយកលេសផ្សេងៗមានដោះសារ ដើម្បីសុំឱ្យលើកលែងពន្ធបានដែរ។ អាណានិគមបារាំងធ្វើយ៉ាងនេះ ដើម្បីបង្ខំម្ចាស់ដីកុំឱ្យទុកដីចោលទំនេរ។ ព្រោះ គេត្រូវការធ្វើឱ្យខ្មែរក្លាយជាកសិករសកម្ម

មានសេដ្ឋកិច្ចរីកចម្រើន។ ព្រោះគេមិនឱ្យកសិករធ្វើឱ្យខូចដល់ប្រយោជន៍រួម ដោយសារប្រទេសត្រូវបាត់បង់ផលិតផលដំណាំនៅលើដីទាំងនោះ។

តាមពិតទៅ ការកំណត់ច្បាប់បែបនេះ មិនបានធ្វើឱ្យប្រជាកសិករខ្មែរសប្បាយចិត្តឡើយ។ ពួកគាត់ពេលខ្លះទប់កំហឹងមិនបាន។ ព្រោះថា ការងារដាំដុះ ដំណាំចំការ អាចធ្វើទៅកើត អាស្រ័យលើអំណោយផលរបស់ធម្មជាតិជាច្រើនផ្នែក និងលទ្ធភាពរបស់មនុស្ស។ បើទោះបីជា គ្រឿងចក្រ ក៏នៅគ្មានភាពទៀងទាត់ក្នុងការប្រើប្រាស់បានដែរ ចុះទម្រាំកម្លាំងមនុស្ស រឹតតែមិនអាចបញ្ចេញប្រកបដោយនិយតភាពបានឡើយ។

ដីបួនប្រភេទដែលបារាំងបានបែងចែក គឺ ៖

-ប្រភេទទី១ គឺដីពិសេសសម្រាប់ដាំថ្នាំ និងអំពៅ ថ្លៃពន្ធដី១ហិចតា ១២ប៉ាស្រ

-ប្រភេទទី២ គឺដីដែលអាចដាំកាហ្វេ កប្បាស ដូង ស្លា និងកៅស៊ូ ថ្លៃពន្ធដី១ហិចតា ៨ប៉ាស្រ

-ប្រភេទទី៣ គឺដីដែលអាចដាំត្រុំ ចេក សណ្តែក ល្ង បន្លែ និងមន ថ្លៃពន្ធដី១ហិចតា ៥ប៉ាស្រ

-ប្រភេទទី៤ គឺសម្រាប់ដាំដំឡូងជ្វា សណ្តែកបាយ សណ្តែកសៀង ត្រាវ ពោត ល្ពៅ ឪឡឹក ត្រសក់ ត្រប់ ប៉េងប៉ោះ ល្ហុងខ្មែរ ដើមឈើស៊ីផ្លែ ថ្លៃពន្ធដី១ហិចតា ៣ប៉ាស្រ។

គ-២- ពន្ធចម្ការ និងពន្ធដីពន្លាស

គ-២-១- ដីចម្ការ

តាមសេចក្តីប្រកាសចុះថ្ងៃទី៣១ធ្នូ១៩១៧ ដាក់ឱ្យអនុវត្តន៍ព្រមគ្នានូវបទបញ្ញត្តិ៨ ដែលតម្រូវឱ្យទារពន្ធផ្សេងៗ ដូចជា ពន្ធលើការការទាក់ និងលក់ដីរ, លើដីចម្ការ និងដីពន្លាស, លើដំណាំម្រេច, លើប្រដាប់ប្រដារនេសាទ, លើទូក, ពន្ធខ្លួន និងកំណែន។ ក្នុងនោះ បារាំងកំណត់ពន្ធដីចម្ការតាមប្រភេទដី និងមុខដំណាំដែលត្រូវដាំដុះលើដីនោះ តាមចំនួនឯកតាហិចតា។

ប្រភេទដំណាំ	ប្រភេទទី១	ប្រភេទទី២	ប្រភេទទី៣
-អំពៅ	២០ប៉ាស្រ	១៧ប៉ាស្រ	១៥ប៉ាស្រ
-ថ្នាំជក់	១៦ប៉ាស្រ	១៤ប៉ាស្រ	១២ប៉ាស្រ
-កប្បាស មន ចេក	១០ប៉ាស្រ	៨ប៉ាស្រ	៥ប៉ាស្រ
-សណ្តែកបាយ, សណ្តែកដី, សណ្តែកសៀង, ត្រាវ, ល្ង, ពោត, ដំឡូង	៨ប៉ាស្រ	៦ប៉ាស្រ	៤ប៉ាស្រ
-ឪឡឹក, ម្ទេស, ប៉េងប៉ោះ, ត្រសក់, ត្រប់	៤ប៉ាស្រ	៣ប៉ាស្រ	២ប៉ាស្រ
ដីចោលទំនេរ មិនដាំដំណាំ	៣ប៉ាស្រ	២ប៉ាស្រ	១ប៉ាស្រ

គ-២-២- ដីពន្លាស

ជាប្រភេទដីចម្ការដែលមិននៅតាមមាត់ទន្លេ ហើយមិនលិចទឹក ត្រូវជាប់ពន្ធអាករ តាមប្រភេទដំណាំ ក្នុង១ហិចតា។

មុខដំណាំ		ទំហំដី១ហិចតា
_ថ្នាំជក់		១២ប៉្យាស
_កប្បាស, សណ្តែកបាយ, ល្ង, គ, ចេក, អំពៅ, ត្រំ		៤ប៉្យាស
_ឪឡឹក, ត្រាវ, ដំឡូងបារាំង, ដំឡូង		២,៥ប៉្យាស
_ត្រសក់, ម្ទេស, ត្រប់, ប៉េងប៉ោះ, ល្ពៅ, ល្ហុងប្រេង, មន		១,៥ប៉្យាស
_ដើមឈើស៊ីផ្លែ		១ប៉្យាស
_ម្លូមួយជន្លង់	ជាប់ពន្ធថ្លៃ	០,២ប៉្យាស
_ត្នោតមួយដើម	ជាប់ពន្ធថ្លៃ	០,១ប៉្យាស

គ_៣_ពន្ធលើផលដំណាំ, សត្វ, ប្រដាប់ប្រដារធ្វើស្រែ

គ_៣_១_ស្រូវ

តាមព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី២៦ខែកញ្ញាឆ្នាំ១៩២៤ បានចែងថា ÷ ជនជាតិខ្មែរ ឬអ្នកដែលគេចាត់ទុកដូចជាជនជាតិខ្មែរ ចាប់ពីខែមករាឆ្នាំ១៩២៥តរៀងទៅ ត្រូវបង់ពន្ធសម្រាប់ដីកម្មសិទ្ធិរបស់ខ្លួន និងដីដែលគេគ្រាន់តែកាន់កាប់ ទោះបីមិនបានដាំដុះក្តី។ ពន្ធបែបនេះ គេឱ្យឈ្មោះថា «ពន្ធស្រូវ»។ ថ្លៃពន្ធត្រូវគេគិតតាមផលប្រចាំឆ្នាំ គិតតាមផ្ទៃដីដកស្ទូង និងមើលទៅតាមផលជាមធ្យមតាមតំបន់នីមួយៗ។

ថ្លៃពន្ធស្រូវ គឺ ០,០៥ប៉្យាស ឬ៥សេន ក្នុងមួយថាំង (=៤០ដម^{៣})

តាមច្បាប់ថ្មីរាជការយកពន្ធស្រូវប្រចាំឆ្នាំ ដោយគិតតាមទំហំដីស្រែ គឺទារថ្លៃ ០,២ប៉្យាស ឬ២កាក់ សម្រាប់ដីស្រែ១ហិចតា ដែលមិនបានធ្វើដាំដុះ ដោយមូលហេតុអ្វីក៏ដោយ។ ចំពោះប្រភេទស្រែរបស់ជនជាតិអឺរ៉ុប និងមនុស្សដែលគេចាត់ទុកជាពួកអឺរ៉ុប ត្រូវកំណត់ពន្ធតម្លៃដូចគ្នា ឬស្រដៀងគ្នានឹងខ្មែរដែរ។

គ_៣_២_ពន្ធម្រេច

ចម្ការម្រេចមានច្រើននៅក្នុងខេត្តកំពត គេតម្រូវឱ្យបង់ពន្ធអាករក្នុងបរិមាណដែលកម្រិតតាមកម្ពស់នៃដើមជន្លង់មួយដើមៗរបស់វា ដូចតទៅនេះ÷

_ម្រេចកម្ពស់ពី១,៥ម៉ែត្រទៅ២,៥ម៉ែត្រ ត្រូវបង់ពន្ធជាម្រេចចំនួន ១តម្លឹង (=០,០៣៧៥គ.ក.)

_ម្រេចកម្ពស់ពី២,៥១ម៉ែត្រទៅ៣ម៉ែត្រ ត្រូវបង់ពន្ធជាម្រេចចំនួន ២តម្លឹង

_ម្រេចកម្ពស់ពី៣,០១ម៉ែត្រទៅ៣,៥ម៉ែត្រត្រូវបង់ពន្ធជាម្រេចចំនួន ៣តម្លឹង

_ម្រេចកម្ពស់ពី៣,៥១ម៉ែត្រឡើងទៅ ត្រូវបង់ពន្ធជាម្រេចចំនួន ៤តម្លឹង

ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៣៦មក ទោះបីម្រេចមានដើមកម្ពស់ណាក៏ដោយ ក៏ត្រូវបង់ពន្ធជាប្រាក់ចំនួន០,៥ប៉្យាស ឬ ៥កាក់ ទាំងអស់។

គ_៣_៣_ពន្ធសត្វ

បារាំងបានកំណត់ពន្ធលើក្បាលសត្វពាហនៈ ដែលខ្មែរប្រើប្រាស់សម្រាប់កម្លាំងអូសទាញ ជួយកសិករក្នុងការងារស្រែចម្ការ និងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ។

- ក្របី១ក្បាល ក្នុង១ឆ្នាំ ត្រូវបង់ពន្ធ 0,២ប៉ាស្ទ (=២កាក់)
- គោ១ក្បាល ក្នុង១ឆ្នាំ ត្រូវបង់ពន្ធ 0,១ប៉ាស្ទ (=១កាក់)
- សេះ១ក្បាល ក្នុង១ឆ្នាំ ត្រូវបង់ពន្ធ 0,២ប៉ាស្ទ (=២កាក់)
- ដំរី១ក្បាល ក្នុង១ឆ្នាំ ត្រូវបង់ពន្ធ ១,៥ប៉ាស្ទ (=១រៀល៥កាក់)
- ឆ្កែឈ្មោល១ក្បាល ក្នុង១ឆ្នាំ ត្រូវបង់ពន្ធ 0,៣ប៉ាស្ទ (=៣កាក់)
- ឆ្កែញី១ក្បាល ក្នុង១ឆ្នាំ ត្រូវបង់ពន្ធ 0,៥ប៉ាស្ទ (=៥កាក់)

គ_៣_៤_ពន្ធយានជំនិះ

- រទេះសេះ១ ក្នុង១ឆ្នាំត្រូវបង់ពន្ធ 0,៥ប៉ាស្ទ (=៥កាក់)
- ស៊ីក្លូ១ ក្នុង១ឆ្នាំត្រូវបង់ពន្ធ 0,៣ប៉ាស្ទ (=៣កាក់)
- កង់មួយ ក្នុង១ឆ្នាំត្រូវបង់ពន្ធ 0,៥ប៉ាស្ទ (=៥កាក់)
- រ៉ឺម៉ក១ ក្នុង១ឆ្នាំត្រូវបង់ពន្ធ 0,២ប៉ាស្ទ (=២កាក់)

នៅខែកក្កដាឆ្នាំ១៩២០ លោករ៉េស៊ីដង់ខេត្តកំពង់ចាម បានស្នើឱ្យរាជការបារាំងយកពន្ធរទេះគោថែមមួយមុខទៀត។ គាត់ដឹងថា តែកាលណាបង្កើតមុខពន្ធដារថ្មី មុខជាប្រជារាស្ត្រមិនសប្បាយចិត្ត ឬអបអរសាទរឡើយ។ ម៉្លោះហើយ ដើម្បីកុំឱ្យពួកគេមានប្រតិកម្មប្រឆាំង រាជការគួរតែកំណត់ថ្លៃពន្ធទាប គឺត្រឹមតែ 0,១ប៉ាស្ទសម្រាប់រទេះទឹមគោមួយក្បាល ហើយបើប្រើគោ២ក្បាល ត្រូវហួតថ្លៃ 0,២កាក់។ ហើយចំនួនពន្ធនេះ នឹងត្រូវឡើងទ្វេគុណ ពី១ទៅ៥ដង នៅពេលអនាគត។

សរុបសេចក្តីមក បើតាមរបាយការណ៍របស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ សរសេរនៅឆ្នាំ១៩៣២ បានឱ្យដឹងថា «គណៈកម្មការធ្វើអធិការកិច្ចលើដែនដីអាណានិគម ក្រោយពីបានពិនិត្យ និងប្រៀបធៀបបរិមាណប្រាក់បង់ពន្ធរបស់ប្រជាពលរដ្ឋនៅគ្រប់ស្រុកនៃសហភាពឥណ្ឌូចិន បានមើលឃើញថា ប្រជាជនខ្មែរបង់ពន្ធច្រើនក្រៃពេកណាស់។ គណៈកម្មការបានស្នើសុំឱ្យបន្ថយប្រាក់ពន្ធខ្លួនពីខ្មែរ ចំនួន២ប៉ាស្ទ(២រៀល)។» នៅក្នុងកាសែតឡេកូឌុយកាំបូដ (L'Echo du Cambodge) ចុះថ្ងៃទី៥ធ្នូ១៩២៥ លោក ឡេអូប៉ែរតាំង បានសរសេរឱ្យដឹងថា «រៀងរាល់ឆ្នាំ ប្រទេសកម្ពុជាបញ្ជូនឱ្យទៅឃ្លាំងប្រាក់ឥណ្ឌូចិន គិតតាំងពីប្រាក់ចំណូលផ្សេងៗក្នុងស្រុក និងពន្ធដារផ្ទាល់ និងប្រយោល មានចំនួនពី១៤ទៅ១៥លានប៉ាស្ទ ហើយកម្ពុជាបានទទួលមកវិញ ស្ទើរតែមិនដល់៦លានប៉ាស្ទផង»។ ដូច្នេះប្រទេសកម្ពុជា ប្រៀបបានទៅនឹងមេគាផ្តល់ទឹកដោះ ឬជាអណ្តូងនៃពន្ធដារសម្រាប់ផ្តល់ទៅឱ្យប្រទេសឯទៀតៗនៃសហភាពឥណ្ឌូចិនបារាំង។

១.៣. ការអប់រំ

បើតាមសៀវភៅនិក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិតប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់លោក ស៊ន សំណាង បានឱ្យដឹងថា ការសិក្សានៅសម័យអាណានិគម មានបីប្រភេទ គឺការសិក្សានៅសាលាវត្តកែទម្រង់, ការសិក្សានៅសាលារៀនផ្លូវការរបស់បារាំង និងការសិក្សាខាងផ្លូវធម៌ពុទ្ធសាសនា ជាពិសេសភាសាបាលី។

ក_សាលាវត្តកែទម្រង់

ការសាកល្បងបង្កើតសាលាវត្តបណ្តុះបណ្តាលកុលបុត្រខ្មែរដំបូង បានធ្វើនៅវត្តដីដុះ ខេត្តកំពង់ចាម តែត្រូវបរាជ័យទៅវិញនាឆ្នាំ១៩១៦ ដោយសារមូលហេតុមួយចំនួន ដូចជា ការបញ្ចូលកម្មវិធីសិក្សាភាសាបារាំង, ព្រះសង្ឃជាគ្រូបង្រៀន តែគ្រហស្ថជាអធិការត្រួតមើលការបង្រៀនរបស់ព្រះសង្ឃ នាំឱ្យព្រះសង្ឃគ្រូមិនសូវសប្បាយចិត្ត។ ក្រោយមកបារាំងបានសាកល្បងម្តងទៀត នៅវត្តជុំក្រៀល ឬជើងក្រៀល នៅក្នុងខេត្តកំពត ជិតមាត់សមុទ្រ ម្តងទៀតនៅឆ្នាំ១៩២៤។ ដោយកម្មវិធីសិក្សាម្តងនេះ មានការកែសម្រួលខុសពីមុន, ព្រះសង្ឃជាគ្រូបានទទួលការបណ្តុះបណ្តាលជំនាញគរុកោសល្យរួចស្រេច, តាំងអធិការជាព្រះសង្ឃដូចគ្នាដែលបានទទួលការបណ្តុះបណ្តាលគរុវិជ្ជាដែរ, ការសិក្សាគ្មានបញ្ចូលកម្មវិធីភាសាបារាំង។ ម្ល៉ោះហើយ សាលាវត្តនៅទីនេះបានជោគជ័យ បារាំងបានបើកអនុវត្តអប់រំតាមបែបសាលាវត្តនៅទូទាំងប្រទេស នាឆ្នាំ១៩៣១។ តែសាលានេះ ក្រោយពីបញ្ចប់ការសិក្សារយៈពេលបីឆ្នាំ សិស្សមិនអាចទៅបន្តការសិក្សានៅថ្នាក់បឋមសិក្សាបានឡើយ។ ពួកគេចេះបានត្រឹមតែអាន និងគិតលេខតិចតួចប៉ុណ្ណោះ។

ខ_ សាលារៀនផ្លូវការបារាំង_ ខ្មែរ

នៅក្នុងវេលាដ៏យឺតយ៉ាវបំផុត ដែលបារាំងបានបង្កើតឱ្យមានសាលារៀនសម័យទំនើបថ្នាក់បឋមសិក្សា និងអនុវិទ្យាល័យ សាលាបណ្តុះបណ្តាលវិជ្ជាពេទ្យបឋម និងមន្ទីរពេទ្យដ៏តិចតួចសម្រាប់សេវាកម្មសុខភាពប្រជាជនខ្មែរ ដែលជាអ្នកមានជីវភាពធូរធារគួរសម។

ដំបូងឡើយ សាលារដ្ឋផ្លូវការបានចេញដំណើរពីកម្មវិធីបង្រៀនភាសាមួយ ដែលហៅថា «ការបង្រៀនអ្នកធ្វើការក្នុងស្រុក» នៃប្រទេសកម្ពុជា(“Service local d’Enseignement” du Cambodge) ដែលគេបានបង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ១៩១១ និងគ្រប់គ្រងផ្ទាល់ដោយអធិការអប់រំបឋមសិក្សា ដែលត្រូវបានជ្រើសរើសដោយរ៉េស៊ីដង់ខេត្ត ដែលជាអ្នកកាន់កាប់ថវិកា។[4] បន្ទាប់ពីនេះ មានសាលាបឋមសិក្សាបីប្រភេទ ដែលគេបានបង្កើតជាបន្តបន្ទាប់គ្នា ដូចជា សាលារៀនសហគមន៍ ដែលទ្រទ្រង់ដោយថវិកាឃុំ_សង្កាត់។ នៅទសវត្សរ៍១៩២០ នៅតាមខេត្តភាគច្រើនមានសាលានេះត្រឹមតែមួយក្នុងមួយខេត្តប៉ុណ្ណោះ។ ហើយតួលេខបានកើនឡើងខ្ពស់តែនៅឆ្នាំ១៩៣០ សម្រាប់ឆ្នាំបន្តបន្ទាប់មកទៀត, បរិមាណនេះបានថមថយចុះជាលំដាប់គឺ

១៩៣០ ២០៣សាលា សិស្ស ៧២៥៩នាក់

១៩៣១ ១៣៦

១៩៣២ ១១៣

១៩៣៥ ៨៥ សិស្ស ៣៧១៣នាក់

១៩៣៦ ៨២ _ _ ៣៦២៣នាក់ជាមួយនឹងអ្នកត្រួតពិនិត្យ ៧៧រូប[5]

បន្ទាប់មក គឺសាលាបឋមសិក្សា (Ecoles élémentaires) ដែលជាសាលាបង្រៀនផ្លូវការដ៏មានប្រជាប្រិយភាពនៅកម្ពុជា។ មកដល់ថ្ងៃទី១៨ កញ្ញា ឆ្នាំ១៩២៤ ទើបគេឃើញមានក្រឹត្យមួយចេញដោយ

---

[4] Voir, Sorn Samnang. 1995, Octobre. *L’Evolution de la soiété cambodgienne entre les deux guèrres mondiales (1919-1939).* Thèse pour doctorat d’histoire, tome II, Université Paris VII, Paris, p. 238.

[5] Voir, *Ibid,* p. 239.

អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ដើម្បីប្រកាសបញ្ជាក់ពីសញ្ញាបត្រការសិក្សារយៈពេល៣ឆ្នាំនេះ ដោយដាក់ឈ្មោះថា «បដិញ្ញាណបឋមសិក្សាវិជ្ជាស្រុកអាយ» (Certificat d'études élémentaires indigènes) ។ ទោះជាយ៉ាងណា តួលេខនៃបរិមាណសាលាប្រភេទនេះ និងចំនួនកូនសិស្ស មានការកើនឡើងគួឱ្យកត់សម្គាល់ចាប់តាំងពីឆ្នាំបើកដំបូងមក។

១៩២១	៦១ សាលា	សិស្ស ៣១២៥ នាក់	ពីឆ្នាំ១៩២១ ដល់១៩៣១
១៩២២	៦៦ សាលា	សិស្ស ២៩៥៦ នាក់	ឃើញថាតួលេខសិស្សកើន
១៩៣១	៧៤ សាលា	សិស្ស ៣៥០៧ នាក់	ឡើងតិចតួចយឺតជាងសាលា
១៩៣៦	៩៦ សាលា	សិស្ស ៦៧៧០ នាក់	
១៩៤៤	---	សិស្ស ២២៧១៣ នាក់ ឃើញសិស្សកើនលើស៦ដង	

ក្រៅពីនេះនៅមានសាលាបឋមសិក្សាមួយប្រភេទទៀត ហៅថា«សាលាបឋមសិក្សាបំពេញវិជ្ជា ឬសាលា អនុវត្តន៍ ពេញលេញ (Ecoles primaire complémentaires ou Ecoles de plain exercise)។ សាលានេះ ផ្តល់នូវការសិក្សាបានទូលាយ និងយូរឆ្នាំជាងសាលាមុនៗ ដោយសារវាតម្រូវឱ្យបំពេញមុខងារពីរវគ្គសិក្សា គឺវគ្គបឋមសិក្សា និងវគ្គបំពេញបន្ថែម។ ដូច្នេះនៅក្នុងវង្វង់សាលានេះ អាចត្រូវរួមបញ្ចូលជាមួយសាលាបឋមសិក្សាផ្លូវការ។ ចំណែក មុខវិជ្ជាសិក្សាឃើញថា មានលក្ខណៈស៊ីជម្រៅ និងទូលាយជាងមុន។

គ_ ការសិក្សាខាងផ្លូវធម៌ព្រះពុទ្ធសាសនា

តាមលោក ឃីន សុខ បានដឹងថា គោលបំណងដំបូងនៃការសិក្សាខាងផ្លូវធម៌ពុទ្ធសាសនាកើតឡើងនៅឆ្នាំ១៩០៩ តាមព្រះគំនិតផ្តួចផ្តើមរបស់សម្តេចព្រះមហាសង្ឃរាជ និល ទៀង សង្ឃនាយកគណៈមហានិកាយ។ ក្រោយពីព្រះសង្ឃឆ្លងយោបល់ និងទទួលការឯកភាពពីរដ្ឋការបារាំង និងខ្មែររួចហើយ គេបានសម្រេចបង្កើតសាលាបាលីមួយនៅអង្គរវត្ត តែអាយុកាលសាលានេះបានតែបីឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ។ ព្រោះត្រូវតែលុបចោលនៅឆ្នាំ១៩១១ ពេលគេគេបង្កើតជាលើកដំបូងនូវគ្រឹះស្ថានសិក្សាបារាំង_ខ្មែរខាងពុទ្ធិកសិក្សាដែលត្រូវក្លាយជាគម្រោងការសិក្សាផ្លូវការ។ ដើម្បីរារាំងការចូលចិត្តនិមន្តទៅរៀនភាសាបាលី និងសំស្ក្រឹតនៅបាងកកទៀត នៅចុងឆ្នាំ១៩១៤ រដ្ឋការបារាំងបានសម្រេចបង្កើតសាលាបាលីមួយទៀតជាជំនួសនៅភ្នំពេញ ហើយសាលានោះបានក្លាយជាវិមានរដ្ឋសភាចាប់ពីឆ្នាំ១៩៤៦មក។ សាលាបាលីនេះ ក្រោយមកនៅឆ្នាំ១៩២២_៥ បានឡើងជាសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ ហើយនៅឆ្នាំ១៩៣៣ គេបានបង្កើតសាលាបាលីរងនៅទូទាំងប្រទេសខ្មែរ។ ចុងក្រោយនៅទសវត្សរ៍១៩៤០ គេអាចបង្កើតពុទ្ធិកវិទ្យាល័យព្រះសុរាម្រិតឡើង នៅក្នុងមណ្ឌលជាមួយគ្នានោះ។

ឃ_ ថ្នាក់មធ្យមសិក្សា

សាលាមធ្យមសិក្សាមានតែមួយគត់ នៅកម្ពុជា ក្នុងអំឡុងពេលពេញមួយសម័យអាណានិគមបារាំងគឺ *វិទ្យាល័យព្រះស៊ីសុវត្ថិ* ដែលត្រូវគេតម្លើងឋានៈចាប់ពីឆ្នាំសិក្សា១៩៣៥_៦។ តាមពិតទៅសាលានេះមាន

សាវតារ ដំបូង ជា *អនុវិទ្យាល័យនៃអាណាព្យាបាលបារាំង* ដែលកើតឡើងនៅភ្នំពេញនាឆ្នាំ១៨៩៣ ហើយបន្ទាប់មកនៅឆ្នាំ១៩០៥ គេហៅថា *សាលាបឋមសិក្សាជាន់ខ្ពស់ភ្នំពេញ* ។ មកដល់ឆ្នាំ១៩១១ ក្លាយជា *អនុវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ* ។

សារៈសំខាន់របស់សាលានេះ គឺជាកន្លែងបណ្តុះបណ្តាលមន្ត្រីរាជការនៅតាមក្រសួងនានា នៅក្នុងប្រទេស។ នៅឆ្នាំ១៩២០សិស្សនៅអនុវិទ្យាល័យនេះ មានចំនួន១៥០នាក់។ ពេលបន្ទាប់មកគេចែកសាលានេះចេញជាពីរផ្នែក គឺសាលាបឋមសិក្សាជាន់ខ្ពស់ និងសាលាមធ្យមសិក្សា។ មកដល់ខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៩២២ គេបានបង្កើតផ្នែកមួយទៀត ហៅថា ផ្នែកគរុវិជ្ជា សម្រាប់បណ្តុះបណ្តាលសិស្សបញ្ចប់ការសិក្សាចំណេះទូទៅឱ្យទៅជាគ្រូបង្រៀន។

ផ្នែកគរុវិជ្ជា ដែលបានបើកការបណ្តុះបណ្តាលតាំងពីឆ្នាំ១៩២៣ មកដល់ឆ្នាំ១៩៣៩ ផលិតបានគ្រូត្រឹមតែ៧៥នាក់ប៉ុណ្ណោះ នៅទូទាំងប្រទេស ដែលក្នុងនោះ មានអ្នកគ្រូ១១នាក់។

ង_ ថ្នាក់ឧត្តមសិក្សា

នៅពេលដែលនៅហាយណូយ បារាំងបានបង្កើតសាកលវិទ្យាល័យតាំងពីថ្ងៃទី២៨ខែមេសាឆ្នាំ១៩១៨ នៅកម្ពុជារហូតមកដល់ឆ្នាំ១៩៤៨ ទើបមានគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សាខ្លះកើតឡើង ដូចជា វិជ្ជាស្ថានជាតិខាងច្បាប់ នយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ច និងសាលាភូមិន្ទវិជ្ជាពេទ្យ។ ៦ឆ្នាំបន្ទាប់មក ទើបកើតវិជ្ជាស្ថានគរុកោសល្យ, នៅឆ្នាំ១៩៥៦ទើបកើតសាលាភូមិន្ទរដ្ឋបាល, នៅឆ្នាំ១៩៥៩ កើតសាលជាតិពាណិជ្ជកម្ម, នៅឆ្នាំ១៩៦០ គេបង្កើតមហាវិទ្យាល័យពីរ គឺមហាវិទ្យាល័យអក្សរសាស្ត្រ និងមនុស្សសាស្ត្រ និងមហាវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្រ។ ដូច្នេះនៅមុនឆ្នាំ១៩៤៨ កូនសិស្សខ្មែរ ដែលរៀនចប់មធ្យមសិក្សាទុតិយភូមិ បើចង់បន្តការសិក្សាទៀត ត្រូវតែទៅរៀននៅហាណូយ ឬប្រទេសបារាំងតែម្តង។

តួលេខនិស្សិតខ្មែរ ដែលបានរៀនថ្នាក់ឧត្តមសិក្សានៅឥណ្ឌូចិន ឃើញថាមានចំនួនតិចតួចណាស់ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងពួកយួនទាំងបីដែនដីរដ្ឋបាល។ ហេតុនេះហើយ បានជាយួនសំបូរធនធានមនុស្សជាបញ្ញវន្តច្រើនជាងគេក្នុងចំណោមប្រទេសទាំងបី ដែលនៅក្រោមការត្រួតត្រារបស់បារាំង។ បរិមាណនិស្សិតខ្មែរតិចបែបនេះ ត្រូវប្រវត្តិវិទូគិតថា មកពីនៅកម្ពុជាមានសាលាមធ្យមសិក្សានៅភ្នំពេញតែមួយកន្លែងប៉ុណ្ណោះ ដែលជាហេតុបង្កការលំបាកដល់សិស្សដែលមានធនធានមធ្យមនៅតាមខេត្ត មិនអាចឱ្យពួកគេបន្តការសិក្សាថ្នាក់វិទ្យាល័យនៅភ្នំពេញបាន។

ស្ថិតិនិស្សិតឧត្តមសិក្សានៅឥណ្ឌូចិនពីឆ្នាំ១៩៣៩ដល់១៩៤៤

សញ្ជាតិ	១៩៣៩	១៩៤០	១៩៤១	១៩៤២	១៩៤៣	១៩៤៤
បារាំង	៨៨	៨៩	១៣៨	២០៦	៣១៣	៣៧១
យួនតុងកឹង	៣៩៤	៤២៨	៤១៩	៤៧៦	៥៥៦	៦៨១
យួនកូសាំងស៊ីន	១៣២	១៣៧	១៣៦	១៩៧	២២៣	២១២
យួនអណ្ណាម	៩២	១១៧	១៤៩	១៧២	២០២	២១៨

ខ្មែរ	៨	៨	១១	៨	១៥	២៣
ឡាវ	៧	៦	៨	៦	៥	១២
ចិន និងជាតិដទៃ	១១	២០	១៤	២០	១១	១១

ថ្វីបើក្រឡេកមើលមួយភ្លែត គេឃើញថារដ្ឋការបារាំងហាក់ដូចជាខំប្រឹងប្រែងដោយយកចិត្តទុកដាក់ក្នុងការពង្រីកការសិក្សានៅកម្ពុជា តែទូទៅគេមិនបានផ្តល់សារៈសំខាន់ដល់ការសិក្សាអប់រំនៅកម្ពុជា ដូចនៅបណ្តាប្រទេសផ្សេងទៀតនៃសហភាពឥណ្ឌូចិនរបស់បារាំងនោះទេ។ បើតាមអត្ថបទមួយនៅក្នុងព្រឹត្តិបត្រនៃសាលបឋមសិក្សានៅប្រទេសកម្ពុជា ឆ្នាំ១៩៤០ លេខ៣ ទំព័រ១១ ដែលលោក ឃីន សុខ បានលើកយកមកធ្វើការវិភាគនោះ បានពន្យល់ថា នៅដើមខែមករាឆ្នាំ១៩៤០ បារាំងមិនព្រមបន្ថែមថវិកាជាង១លានប៉្យាសឱ្យខ្មែរ សម្រាប់វិស័យអប់រំនៅកម្ពុជាឡើយ។ ដូច្នោះហើយបានជាខ្មែរមិនអាចសង់សាលារៀនល្អៗបាន ហើយខ្មែរនៅតែខ្វះគ្រូបង្រៀនសម្រាប់បង្រៀនកូនខ្មែរឱ្យបានត្រឹមត្រូវ។

ចំណែកជនជាតិបារាំងម្នាក់ឈ្មោះ ឡេអូ ប៉ែរតាំង បានសរសេរអត្ថបទមួយក្រោមចំណងជើងថា "ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវគេបោះបង់ចោល" នៅក្នុងកាសែត *ឡេកូឌុយកាំបូជ* ចុះថ្ងៃទី៥ខែធ្នូឆ្នាំ១៩២៥ ដោយមានសេចក្តីថា "ដើម្បីបង្ហាញឱ្យឃើញថា ខ្ញុំនិយាយមិនបំផ្លើសទេ នៅពេលខ្ញុំសរសេរនៅខាងដើមអត្ថបទនេះថា ប្រជាជនខ្មែរ ត្រូវគេចាត់ទុកដូចវណ្ណៈថោកទាប បើប្រៀបធៀបទៅនឹងប្រជាជននៃរដ្ឋផ្សេងទៀតនៅក្នុងសហភាពឥណ្ឌូចិនបារាំងដូចគ្នា។ ជាតឹកតាងនៃការអះអាងនេះ ខ្ញុំសូមលើកយកចំនួនតិចតួចនៃគ្រឹះស្ថានសិក្សាខ្មែរ និងភាពមិនយូរអង្វែងនៃជំនួយរបស់អាណាព្យាបាលបារាំង។ ឧទាហរណ៍ នៅឆ្នាំ១៩២០ ប្រទេសកម្ពុជាបានទទួលប្រាក់ពីសហភាពឥណ្ឌូចិនទាំងអស់ សម្រាប់ចំណាយគ្រប់ប្រភេទក្នុងប្រទេសទាំងមូល តែក្នុងចំនួនទឹកប្រាក់ ៣០០ ០០០ប៉្យាសប៉ុណ្ណោះ។ នៅពេលដំណាលគ្នានេះ យួនអណ្ណាមទទួលបាន ១លានប៉្យាស ហើយសម្រាប់យួនតុងកឹងឯណោះ ទទួលបានដល់ទៅ ១២០០០០០ប៉្យាស។ ទឹកប្រាក់៣០០ ០០០ប៉្យាសសម្រាប់ខ្មែរនេះ ត្រូវរដ្ឋការបារាំងកំណត់ឱ្យចាយវាយសម្រាប់ការងារបន្ទាន់ផង និងសម្រាប់ចំណាយទៅលើការសិក្សា និងចំណាយផ្សេងៗទៀតផង។..... គេសង្កេតឃើញថា ក្នុងរយៈពេលដូចគ្នាចំពោះការសិក្សា បារាំងតែងឱ្យមកខ្មែរស្តួចស្តើងជាងគេ ក្នុងចំណោមប្រទេសទាំងឡាយនៃសហភាពឥណ្ឌូចិន។ ជាឧទាហរណ៍ នៅពេលដែលក្នុង១ឆ្នាំ យួនអណ្ណាមបើកបាន ៥១៥ ០០០ប៉្យាស, យួនតុងកឹងបាន៥៦០ ០៨០ប៉្យាស ហើយលាវបាន២០០ ០០០ប៉្យាស ខ្មែរបានត្រឹមតែ ១៦៥ ០០០ប៉្យាសប៉ុណ្ណោះ។"

តារាងប្រៀបធៀបការចំណាយសម្រាប់វិស័យសិក្សាធិការនៃប្រទេសឥណ្ឌូចិនបារាំង+ភាគរយតាមរដ្ឋនីមួយៗ

ឈ្មោះប្រទេស	ឆ្នាំ១៩៣០	%	ឆ្នាំ១៩៣៨	%	ឆ្នាំ១៩៤៤	%
កូសាំងស៊ីន	២៥៦៣៤១៦	១២,៤៧%	៤៨៧៤១៥៥	១៣,៤០%	៩៤៧៧៦០៣	១១,៨២%
តុងកឹង	២៨៩៨៦៥០	១៤,២៣%	២៩៥៤៦០៣	១៤,២២%	៧៦៣៧៣៨១	១៣,៣៦%
អណ្ណាម	១៥៩៦២៦៩	១៤,៤៥%	១៧០៨៧២១	១១,២៧%	៣៧៧៦៣២៦	១០,៥៩%
ខ្មែរ	៨២៤ ៥៥៨	៦,១៦%	៨៧០ ១៦៥	៧,៤០%	២៤៦២ ៦០០	១០,៥៧%
ឡាវ	៣៦៧ ២០១	៨,៧៦%	២៧២ ៣៦៣	៨,៥១%	៩៤៤ ៣៧០	១០,៥២%

១.៤. គមនាគមន៍

បារាំងយកចិត្តទុកដាក់អភិវឌ្ឍន៍វិស័យគមនាគមន៍ផ្លូវគោក និងផ្លូវដែក គឺជាយុទ្ធសាស្ត្រនយោបាយដ៏សំខាន់មួយ ដើម្បីពង្រឹងការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាល និងសន្តិសុខ និងដើម្បីបង្កើនការបូមប្រមូលយកប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ចពីផ្នែកផ្សេងៗគ្នានៃប្រទេសកម្ពុជាតែប៉ុណ្ណោះ។ សមិទ្ធិផលជាផ្លូវថ្នល់ដែលបារាំងធ្វើបានសម្រេច គឺដោយសារការប្រើប្រាស់ពន្ធកំណែនជាប្រាក់ និងកម្លាំងពលកម្មរបស់ប្រជារាស្ត្រខ្មែររៀងរាល់ឆ្នាំដែលម្នាក់ៗត្រូវមានកាតព្វកិច្ចបរិច្ចាគចំនួន ១០ថ្ងៃនោះឯង។ បើតាមតថភាពនៃរឿងនិពន្ធក្រោមចំណងជើងថា«គូលីកំណែន» ប្រជាជនខ្មែរសាមញ្ញមិនសូវសប្បាយចិត្តឡើយ ដោយសារពួកគេមិនអាចប្រើប្រាស់ផ្លូវថ្នល់ទាំងនោះ ដើម្បីផលប្រយោជន៍របស់ខ្លួនបាន នៅលើផ្លូវគមនាគមន៍ដែលពួកគេបានចំណាយញើសឈាមកសាងឡើងនោះ។ ព្រោះ ក្នុងករណី ដែលពួកគេបររទេះគោលើផ្លូវនោះត្រូវភ្នាក់ងាររាជការហាមឃាត់ ដោយព្រមានថាខ្លាចខូចផ្លូវ។

ផ្លូវថ្នល់ជាតិក្រាលកៅស៊ូ ដែលបារាំងបានចាប់ផ្តើមគូសវាសឡើង និងបន្សល់ទុកជាកេរ្តិ៍មានដូចជា ផ្លូវជាតិលេខ១ ពីភ្នំពេញទៅស្វាយរៀងដល់ច្រកព្រំដែនបាវិត, ផ្លូវជាតិលេខ២ ពីភ្នំពេញទៅតាកែវ ដល់ច្រកព្រំដែនភ្នំដិន, ផ្លូវជាតិលេខ៣ពីភ្នំពេញទៅកំពត, ផ្លូវជាតិលេខ៥ ពីភ្នំពេញទៅបាត់ដំបងដល់ព្រំដែនប៉ោយប៉ែត, ផ្លូវជាតិលេខ៦ពីភ្នំពេញទៅកំពង់ធំ_សៀមរាបដល់សិរីសោភ័ណ, ផ្លូវជាតិលេខ៧ ពីស្គន់ទៅមេមត់ដល់ស្នួល, ផ្លូវជាតិលេខ១៣ ពីស្នួលទៅក្រចេះ_ស្ទឹងត្រែងដល់ច្រកដុំក្រឡ, ផ្លូវលេខ១៥ ភ្ជាប់ពីផ្លូវជាតិលេខ១ទៅផ្លូវជាតិលេខ៧ ដោយកាត់ទីរួមខេត្តព្រៃវែង_អូរាំងឳ និងផ្លូវលេខ១០ភ្ជាប់ខេត្តបាត់ដំបងជាមួយក្រុងបរប៉ៃលិន។ ក្រៅពីនេះ នៅមានផ្លូវតភ្ជាប់ពីទីរួមខេត្ត ទៅកាន់ទីប្រជុំជនស្រុក និងជនបទសំខាន់ៗ នៅទូទាំងប្រទេស។ ផ្លូវទាំងនោះ គឺជាមូលដ្ឋានដ៏មានសក្តានុពលសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍន៍បណ្តាញផ្លូវថ្នល់នៅកម្ពុជាសព្វថ្ងៃ។

នៅមានផ្លូវដែកដ៏សំខាន់មួយខ្សែ ពីភ្នំពេញទៅអូរជ្រៅ ព្រំដែនខ្មែរថៃ ដែលត្រូវស្ថាបនារួចនៅឆ្នាំ ១៩៣២ ដើម្បីដឹកនាំផលិតផលពីខេត្តបាត់ដំបងមកភ្នំពេញ។ ផ្លូវនេះនៅតែជាកេរ្តិ៍ដំណែលយ៉ាងសំខាន់ខាងគមនាគមន៍ផ្លូវដែកនៅកម្ពុជាសព្វថ្ងៃ។ ព្រោះរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ នៅតែគ្មានសមត្ថភាពសាងផ្លូវថ្មី ឬក៏កែលម្អផ្លូវចាស់នេះបាននៅឡើយ។

១.៥. សង្គមកិច្ច និងសុខាភិបាល

បារាំងបានរៀបចំកែទម្រង់របៀបរៀបចំភូមិស្រុកនៅតាមជនបទរបស់ខ្មែរឱ្យមានលក្ខណៈប្រសើរឡើង។ ដោយតម្រូវឱ្យនាំគ្នាតាំងលំនៅតាមដងផ្លូវ មិនឱ្យនៅបែបប្រមូលផ្តុំផ្ទះស្អេកស្អះ នៅតំបន់ដាច់ស្រយាល ឆ្ងាយពីផ្លូវគមនាគមន៍, គ្មានច្រកចូលផ្ទះត្រឹមត្រូវ និងងាយស្រួល។ ទម្លាប់ឱ្យមានការប្រើប្រាស់ទឹកអណ្តូងផឹក ជៀសវាងប្រើប្រាស់ទឹកត្រពាំងរួមគ្នា មនុស្ស សត្វ ដែលនាំឱ្យងាយឆ្លងជំងឺ។ ទន្ទឹមនោះ បារាំងបានកេណ្ឌអ្នកស្រុកលើកបណ្តាញផ្លូវគមនាគមន៍ឡើង ខ្វាត់ខ្វែងពេញផ្ទៃប្រទេស។ ការរៀបចំដ៏ប្រសើរ

នេះ ក៏ស្ថិតនៅក្នុងផែនការយុទ្ធសាស្ត្ររបស់បារាំង ដើម្បីត្រៀមទុកក្នុងការបង្ក្រាបពួកបះបោរ និងបង្កលក្ខណៈសម្បត្តិឱ្យងាយស្រួលគ្រប់គ្រងប្រជាជន។

នាឆ្នាំ១៨៨៧ បារាំងបានបង្ខំឱ្យស្តេចនរោត្តម លុបបំបាត់ចោលបែបផែនទាសភាពដែលមាននៅកម្ពុជា តាំងពីយូរយារណាស់មកហើយ។ ពួកអ្នកបម្រើនៅតាមផ្ទះសាមញ្ញជន, អភិជន, មន្ត្រី, និងវត្តអារាមព្រមទាំងព្រះសង្ឃ។ ស្តេចលែងជាសក្តិភូមិដែលជាម្ចាស់ដីធ្លីនៅទូទាំងប្រទេសទៀតហើយ ។អ្នកស្រុកក៏ចាប់ផ្តើមមានកម្មសិទ្ធិដីធ្លីឯកជន សម្រាប់ប្រកបរបរកសិកម្មដោយសេរីភាព។

សេវាកម្មព្យាបាលជំងឺ និងចំណេះដឹងអនាម័យបែបវិទ្យាសាស្ត្រទំនើប មានការរីកចម្រើនសន្សឹមៗនៅតាមទីក្រុងធំៗ ដូចជា ភ្នំពេញ នឹងទីរួមខេត្តធំៗ ដោយសារបារាំងមិនសូវអើពើដល់វិស័យនេះដែរ ដូចដែលលោក ឡេអូ ប៉ែរតាំង បានសរសេរអត្ថបទមួយក្រោមចំណងជើងថា «ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវគេបោះបង់ចោល» នៅក្នុងកាសែត *ឡេក្ងូយកាំបូជ* ចុះថ្ងៃទី៥ខែធ្នូឆ្នាំ១៩២៥ ថា «ពីឆ្នាំ១៩២២មក១៩២៥ ប្រទេសកម្ពុជាបានទទួលថវិកាប្រចាំឆ្នាំ សម្រាប់កិច្ចការសុខាភិបាល នូវទឹកប្រាក់ត្រឹមតែ២៨០ ០០០ប៉ាសប៉ុណ្ណោះ ខណៈដែលយួនតុងកឹងទទួលបាន ៤៣៥០០០ប៉ាស។»

១.៦. គណបក្សនយោបាយ

ការអនុញ្ញាតឱ្យមានគណបក្សនយោបាយច្រើន គឺជាការបង្កើតឱ្យមានទម្រង់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យដែលជាលទ្ធិដឹកនាំមួយ មានកំណើតតាំងពីសម័យក្រិកបុរាណ ដែលមេដឹកនាំប្រទេសភាគច្រើននៅអឺរ៉ុបចាប់អារម្មណ៍យកមកកែច្នៃ និងអនុវត្តន៍ចាប់ពីសតវត្សរ៍ទី១៨មក។

ពាក្យ**ប្រជាធិបតេយ្យ** មាននិយមន័យថា ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋរបស់ប្រជារាស្ត្រ ដោយប្រជារាស្ត្រ និងសម្រាប់ប្រជារាស្ត្រ។ តាមប្រវត្តិសាស្ត្រសម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា យើងមានប្រពៃណីអនុវត្តន៍លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ដោយសារបារាំងជាអ្នកនាំមក។ ព្រោះ ក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី២ផុតទៅ ពិភពលោកមានការផ្លាស់ប្តូរ ប្រទេសកម្ពុជាមិននៅក្រៅរង្វង់នេះដែរ។ ឥទ្ធិពលបារាំងចុះខ្សោយបន្ទាប់ពីអាល្លឺម៉ង់វាយកាន់កាប់ប្រទេសខ្លួននៅចុងឆ្នាំ ១៩៤០។ ឆ្នាំ ១៩៤១បារាំងចេញពីកម្ពុជា ជំនួសដោយរដ្ឋការជប៉ុនម្តងបន្តរហូតដល់ ១៩៤៥ ពេលជប៉ុនចាញ់សង្គ្រាមលោកលើកទី២ ជប៉ុនចេញពីកម្ពុជា។

នៅពេលដែលបារាំងឈានជើងចូលដីកម្ពុជាជាលើកទី២ បារាំងបានធ្វើការផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងច្រើននូវឥរិយាបថទាំងឡាយដែលធ្លាប់មានកាលពីមុន។ នៅក្នុងរយៈកាលលើកទីមួយដែលបារាំងត្រួតត្រាកម្ពុជាបាននាំឱ្យមានការមិនសប្បាយចិត្តយ៉ាងច្រើនពីសំណាក់ប្រជារាស្ត្រខ្មែរ ចំពោះអ្នកអាណាព្យាបាល និងអាណានិគម ទើបបង្កបង្កើតឱ្យមាននូវចលនាជាច្រើនដែលប្រឆាំងនឹងបារាំង។ ដើម្បីជាការលួងចិត្តខ្មែរឱ្យងាយចេញពីការតស៊ូប្រឆាំងនឹងខ្លួន បារាំងបានដាក់លំហាត់ប្រជាធិបតេយ្យបែបបារាំងមកឱ្យខ្មែរអនុវត្តន៍។ ការអនុវត្តន៍ជាបឋម គឺព្រះរាជក្រមលេខ ១៦៦ន.ស. និងព្រះរាជក្រមលេខ ១៦៧ន.ស. ចុះថ្ងៃទី១៥ ខែមេសាឆ្នាំ១៩៤៦ ដែលចែងអំពីសេរីភាពនៃការប្រជុំ និងសេរីភាពនៃការបង្កើតសមាគម។ ព្រះរាជក្រមទាំងពីរនេះបានផ្តល់ឱ្យប្រជារាស្ត្រខ្មែរនូវសេរីភាពនៃការរួមប្រជុំ និងការបង្កើតសមាគមដោយរួមទាំងគណបក្ស

នយោបាយផង។ ទោះបីជាព្រះរាជក្រមទាំងពីរនេះ ដាក់ឱ្យប្រើប្រាស់ជាបណ្ដោះអាសន្នក៏ដោយ។ ក្រោយពីការប្រកាសឱ្យប្រើព្រះរាជក្រមនេះ សមាគមនយោបាយនៅប្រទេសកម្ពុជាក៏ចាប់បដិសន្ធិឡើងដែរ ដែលសុទ្ធសឹងតែស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំរបស់ក្រុមព្រះញាតិវង្ស មានជាអាទិ៍គឺ ÷

-គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ(មានរូបក្បាលដំរីកាន់ផ្កាឈូកបីជាសញ្ញាលក្ខណ៍) ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស ។

-គណបក្សសេរីភាព (រូបប្រាសាទកំពូលបីជាសញ្ញាលក្ខណ៍)ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សុទ្ធាវង្ស នរិន្ទតេជ ដែលនិយមបារាំង ព្រោះបានទទួលជំនួយថវិកាពីបារាំង ដើម្បីបន្ថយល្បឿនយុត្តិវង្ស។

-គណបក្សចម្រើនជាតិ (រូបព្រួញទំលុះកងបួន ជាសញ្ញាលក្ខណ៍) ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ ន. ម៉ុងតាណា ដែលមានគំនិតអភិរក្សដូចបក្សសេរីភាពដែរ ទើបរះឡើងមិនយូរ(ឆាណ្ណល័រ,២០០៥:១៩០_១)។

នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ កម្ពុជា មានគណបក្សនយោបាយតែបីប៉ុណ្ណោះ ដែលយើងចាត់ទុកនៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការចាប់ផ្ដើមរបបនយោបាយពហុបក្ស ។ ចំណោមគណបក្សទាំងបីខាងលើនេះ មានតែគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យទេដែលទាញការគាំទ្រពីសំណាក់រាស្ត្របានយ៉ាងច្រើន ។

នៅឆ្នាំ ១៩៥១ បន្ថែមលើគណបក្សនយោបាយដែលមានបីពីលើកមុន មានគណបក្សផ្សេងទៀតជាច្រើនដែលគណបក្សទាំងនោះបានបែកចេញពីគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ដោយសារតែការខ្វែងទស្សនៈគ្នាក្នុងបក្សចាស់។ ក្នុងនោះមាន ÷

-គណបក្សតំកើងប្រជាជាតិ (រូបហនុមានទ្រផែនទីស្រុកខ្មែរជាសញ្ញាលក្ខណ៍) ដឹកនាំដោយលោក យ៉ែម សំបូរ អតីតអ្នកតំណាងរាស្ត្រមកពីគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យដែរ។

-គណបក្សខេមរប៉ុណ្ណាការ (រូបនាងគង្ហីងព្រះធរណី, ដឹកនាំដោយលោក លន់ នល់)

-គណបក្សវិសានមានជ័យ(រូបទង់ជាតិពីរខ្វែងគ្នាទ្រមកុដជាសញ្ញាលក្ខណ៍) ដឹកនាំដោយលោកម៉ៅ ចយ អតីតសមាជិករបស់គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ

-គណបក្សរាស្ត្រ(រូបកណ្ដាប់ស្រូវជាសញ្ញាលក្ខណ៍)ដឹកនាំដោយលោក សំ ញាណ អតីតសមាជិកគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ។

នៅឆ្នាំ ១៩៥៥ គណបក្សនយោបាយនៅកម្ពុជា មានការថយចុះ ដោយសារគណបក្សខ្លះបានចូលរួមជាមួយចលនាសង្គមរាស្ត្រនិយមតែម្ដង នេះប្រហែលមានការទុកចិត្តលើគណបក្សសង្គម ឬក៏មកពីការបែកបាក់នៅក្នុងគណបក្សខ្លួនពីមុនផង ។

-គណបក្សរាស្ត្រនិយមដែលមានឆាយាលក្ខណ៍សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ ជារូបសញ្ញា

-គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ

-គណបក្សសេរីភាព (នរោត្តម សុទ្ធាវង្ស នរិន្ទតេជ)

-គណបក្សតម្កើងជាតិ

-គណបក្សខ្មែរឯករាជ្យ ដែលមានរូបកងចក្រ និងផ្កាឈូកប្រាំ ជាសញ្ញាលក្ខណ៍

-គណបក្សប្រជាជន ដែលមានរូបនង្គ័លជាសញ្ញា

-គណបក្សកម្មករខ្មែរ ដែលមានរូបភ្ជីផ្កា និងស្លឹកឈើជាសញ្ញា និង

-គណបក្សឯកច្ឆ័ន្ទ មានសញ្ញាបី គឺ ជើងពានទ្រូវដ្ឋធម្មនុញ្ញ បន្ទាត់ និងកូនសោ ។

ដូចនេះនៅក្នុងដំណើររបបសេរីពហុបក្ស ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៤៦មកដល់ឆ្នាំ១៩៥៥ មានគណបក្សនយោបាយជាច្រើនប្រកួតប្រជែងគ្នា។ នេះជាដានប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាលើកដំបូងនៅលើមាគ៌ារបបអនុវត្តន៍លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ។ ប៉ុន្តែនយោបាយប្រកាន់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនោះ មិនបានដើរលើផ្លូវរលូននោះទេ។

១.៧. រដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងរបស់កម្ពុជា

និយមន័យរបស់ «រដ្ឋធម្មនុញ្ញ» គឺជាគោលការណ៍គ្រឹះ ជាច្បាប់កំពូល របស់រដ្ឋដែលមានអាទិភាពជាងគេ។ លើកទីមួយនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រសម្រាប់ប្រទេសយើង មានរដ្ឋធម្មនុញ្ញជាលើកដំបូងនៅឆ្នាំ១៩៤៧។ នៅក្នុងសេចក្តីព្រាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលបានធ្វើឡើងកាលពីឆ្នាំ១៩៤៦ គឺជាការរៀបចំឡើងដោយគណៈកម្មការបារាំង-ខ្មែរ ។ ដោយសារគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ជាបក្សដែលមានសម្លេងភាគច្រើននៅក្នុងសភា ដូចនេះគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានទាមទារសិទ្ធិ តាមរយៈសភាជាប់ឆ្នោតដើម្បីរៀបចំរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយឡើង ដោយគ្មានការជ្រៀតជ្រែកពីសំណាក់បារាំង និងពីរដ្ឋាភិបាល ។

រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរឆ្នាំ ១៩៤៧ ជារដ្ឋធម្មនុញ្ញដែលបានចម្លងចេញពីរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃសាធារណរដ្ឋទី៤របស់បារាំងឆ្នាំ ១៩៤៦ ។ ដោយហេតុដូចនេះហើយ ទើបរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៅឆ្នាំនោះបង្កើតឱ្យមានសភាពីរដូចបារាំងដែរ គឺ រដ្ឋសភា ឬសភាជាតិក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជាណាចក្រ ដែលមានសមាជិកជ្រើសតាំងដោយវិធីចាត់តាំងខ្លះ នឹងសមាជិកចាត់តាំងដោយព្រះមហាក្សត្រ មានសមាជិកជ្រើសតាំងដោយរដ្ឋសភា តែយកក្រៅពីអ្នកតំណាងរាស្ត្រ មានសមាជិកជ្រើសតាំងដោយការបោះឆ្នោតអសកលមិនចំពោះ ដែលជាអ្នកតំណាងភូមិភាគនីមួយៗឬក្រុងភ្នំពេញ ហើយនិងមានសមាជិកតំណាងវិជ្ជាជីវៈផ្សេងៗ និងតំណាងអ្នករាជការ ដែលត្រូវបានបោះឆ្នោតដោយចំពោះនិងតាមសំបុត្រ ។ក្នុងចំណោមសភាទាំងពីរនេះមានតែរដ្ឋសភាទេដែលមានសិទ្ធិបញ្ចេញមតិតាំងច្បាប់ សិទ្ធិនេះរដ្ឋសភាមិនអាចប្រគល់ឱ្យទៅនរណាបានឡើយ ។ ចំណែកឯក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជាណាចក្រ ដែលមានអាណត្តិស្មើនឹងអាណត្តិរបស់រដ្ឋសភាដែរនោះ មានតួនាទីត្រឹមតែជាអ្នកពិនិត្យ ហើយឱ្យយោបល់អំពីសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងសេចក្តីស្នើច្បាប់ដែលរដ្ឋសភាដាក់ឱ្យពិនិត្យ ។

ដូចបារាំងដែរ រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៤៧ ក៏មានបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់នៃតុលាការ ដែលបច្ចុប្បន្នហៅថា ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សានៃអង្គចៅក្រម ។ សមាជិកក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់នៃតុលាការមាន រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយុត្តិធម៌ជាអធិបតី សមាជិកពីររូបដែលព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ចាត់តាំង សមាជិកពីររូបដែលរដ្ឋសភាជ្រើសតាំង និង សមាជិកពីររូបដែលតុលាការទាំងឡាយជ្រើសតាំង ។ ក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់នៃតុលាការត្រូវប្រព្រឹត្តិតាមបញ្ញត្តិច្បាប់ ដើម្បីឱ្យចៅក្រមទាំងឡាយរក្សាវិន័យ និងប្រតិបត្តិជាឯកច្ឆ័ន្ទបាន។

តាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះរបបនយោបាយខ្មែរ ជារបបសភានិយម គឺរដ្ឋាភិបាលត្រូវតែមានសេចក្តីទុកចិត្តរបស់សភា ដូច្នេះរដ្ឋាភិបាលត្រូវទទួលខុសត្រូវខាងនយោបាយចំពោះមុខសភា ។

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ ដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៤៧ ជាស្នាដៃរបស់បញ្ញវន្តជាតិនិយម ដែលមិនសូវយល់ដឹងផ្នែកច្បាប់បានល្អិតល្អន់ និងចូលចិត្តចម្លងតាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញបារាំងឆ្នាំ១៩៤៦ ដោយមិនបានដឹងថាទ្រឹស្តី អធិបតេយ្យជាតិបណ្តាលឱ្យមានវិបត្តិរវាងព្រះមហាក្សត្រ និងរដ្ឋសភាទៅថ្ងៃមុខ។ សូម្បីសមាជិករដ្ឋសភា និងសមាជិកក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជាណាចក្រខ្លះយល់ថា មានតែរដ្ឋសភាទេដែលត្រូវមានអធិបតេយ្យ ពោលគឺអំណាចស្ថិតនៅលើរដ្ឋសភា ឯអ្នកខ្លះទៀតយល់ថា ព្រះមហាក្សត្រទេដែលត្រូវមានអធិបតេយ្យខាងផ្លូវច្បាប់ ដូចជាមាត្រាទី២១ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញចែងថា ៖ អំណាចគ្រប់យ៉ាងមកពីព្រះមហាក្សត្រ(នេះជាទ្រឹស្តីរាជាធិបតេយ្យ) តែប្រយោគបន្ទាប់មកសរសេរថា អំណាចទាំងនេះត្រូវប្រើទៅតាមបទប្បញ្ញត្តិនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះបានន័យថា ព្រះមហាក្សត្រមិនកាន់អំណាចទាំងឡាយដាច់ខាតទេ។ ក្នុងមាត្រាទី២២ទៀតក៏ចែងថា ៖ រដ្ឋសភាជាអង្គការតែមួយគត់ ដែលមានអំណាចនីតិប្បញ្ញត្តិ ដើម្បីញែកឱ្យដាច់រវាងអំណាចព្រះមហាក្សត្រ និងរដ្ឋសភា។ តែទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏រដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះបានផ្តល់អំណាចយ៉ាងច្រើនទៅឱ្យរដ្ឋសភាដែរ។

សម្តេចព្រះនរោត្តមសីហនុ ព្រះចៅក្រុងកម្ពុជា ទ្រង់បានយល់ព្រមឡាយព្រះហស្តលេខាលើរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះនៅថ្ងៃទី០៦ ឧសភា ១៩៤៧ ក្នុងឋានៈប្រទេសកម្ពុជា ជាសមាគតរដ្ឋ (Etat Associé) នៅក្នុងសហភាពឥណ្ឌូចិនបារាំង។

២- វិបាកនៃទំនើបកម្ម

២.១. ការនាំយួនចូលស្រុកខ្មែរ

បើតាមស្នាដៃ*ប្រវត្តិសាស្ត្រសង្ខេបនៃប្រទេសកម្ពុជា* និពន្ធដោយ សាស្ត្រាចារ្យបណ្ឌិតរដ្ឋ ឃីន សុខ សម្រាប់បង្រៀននៅសាលាភូមិន្ទរដ្ឋបាល បានឱ្យដឹងថា «បារាំងបានអនុវត្តន៍នយោបាយបដិបក្សជាតិសាសន៍ ដើម្បីគ្រប់គ្រងកម្ពុជា»។ អ្នកតំណាងដំបូងបំផុតរបស់រាជការអាណាព្យាបាលបារាំងនៅកម្ពុជា(ពីខែមេសាឆ្នាំ១៨៦៣ ដល់ខែកក្កដាឆ្នាំ១៨៦៦ គឺឌូដាដឺឡាគ្រេ(Doudard de Lagrée) ក៏ដូចជាជនជាតិបារាំងដទៃទៀត ដែលបានមកដល់ស្រុកខ្មែរ បានសម្តែងនូវក្តីអស់សង្ឃឹមរបស់គេចំពោះចរិតធ្វើហី មិនអើពើរបស់ខ្មែរ។ ទើបធ្វើឱ្យគាត់ អនុញ្ញាតឱ្យពួកយួនច្រៀតចូលស្រុកខ្មែរ ដោយសន្សឹមៗ ល្មមៗ ដោយមិនឱ្យខ្មែរដឹងខ្លួន ដែលអាចនាំឱ្យខឹងនឹងគាត់។

ដោយដឹងច្បាស់ថា ពេលនោះ«ខ្មែរស្អប់យួនខ្លាំងពេក» ជាការមួយជួយឱ្យកើតប្រយោជន៍ដល់បារាំងក្នុងការទន្ទ្រានកាន់កាប់ប្រទេសយួននោះ លោក ឡាហ្គ្រង់ឌីយែរ (La Grandière) ដែលជាទេសាភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន បានធ្វើឱ្យពួកមន្ត្រីខ្មែរមើលឃើញថា ប្រសិនបើពួកគេចង់ឱ្យបារាំងជួយការពារទល់នឹងពួកយួន ពួកគេត្រូវតែមានភក្តីស្មោះស្ម័គ្រទាំងកាយ ទាំងចិត្តចំពោះ«លោកបារាំង»។ អនុព័ន្ធបារាំងម្នាក់ប្រចាំនៅស្ទឹល ឈ្មោះ លូីស៍ដឺការណេ (Louis de Carnet) បានទស្សន៍ទាយថា យួនជាពូជសាយកូននៅពេលបន្តិចទៀត តែកាលណានៅកូសាំងស៊ីន ពួកគេរស់នៅកាន់តែចង្អៀតទៅ ពួកគេមុខជារាលដាលមកនៅតាមតំបន់វាលទំនាបរបស់ខ្មែរជាមិនខាន។ ផលប្រយោជន៍បារាំង គឺត្រូវបង្កលក្ខណៈសម្បត្តិងាយស្រួលឱ្យដល់ចលនាពង្រីកទឹកដីរបស់កូនចៅយួន។ ហើយយោបល់បែបនេះ គឺត្រូវមេដឹកនាំសំខាន់ៗរបស់

បារាំងដែលបានឡើងកាន់អំណាចនៅកម្ពុជា និងអ្នកស្រាវជ្រាវរបស់ពួកគេ យល់ស្របគ្នារៀងមក ដូចជា លោក ហ្សង់ ម៉ូរ៉ា, លោក អេត្យេន អៃម៉ូនីញេ, លោក លុយរ៉ូ ជាដើម។

បើតាមគំនិតដ៏ចង្អៀតមួយទៀតរបស់លោក ឡឺមៀរ ដឺវីលែរ ដែលជាទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនពីឆ្នាំ ១៨៧៩_១៨៨៣ និងធ្លាប់ជាអ្នកធ្វើការរដ្ឋបាលនៅប្រទេសបារាំង និងនៅអាល់ហ្សេរី និងដែលបានចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំងចំពោះនយោបាយបារាំងនៅកម្ពុជាពេលនោះ ម្ល៉េះសមស្រុកខ្មែរត្រូវក្លាយជារបស់យួនយ៉ាងស្ងៀមស្ងាត់តាំងពីចុងសតវត្សរ៍ទី១៩មក។ ក្នុងពេលស្នាក់នៅភ្នំពេញ រយៈពេល២០ថ្ងៃ នាដើមឆ្នាំ ១៨៨២ គាត់បានធ្វើការវិភាគអំពីស្ថានភាពនៃប្រទេសនេះថា៖ ចំពោះរូបលោក ជនជាតិខ្មែរដែលពុំមានចំណង់ខាងការសិក្សានោះ «មិនងាយនឹងវិវឌ្ឍន៍ឡើងទេ»។ ប្រទេសបារាំងមុខជាខាតពេលវេលាក្នុងការជំរុញជាតិសាសន៍នេះ ដែលត្រូវទំនាយថា នឹងត្រូវរលុបរលាយសាបសូន្យ។ ......

«ផលប្រយោជន៍បារាំង គឺជួយយួនឱ្យចូលមកស្រុកខ្មែរដោយសន្តិវិធី ហើយត្រូវធ្វើយ៉ាងប្រញាប់យកយួនមកជំនួសខ្មែរ ដូចរឿងដែលបានកើតឡើងរួចហើយនៅលើដែនដីកូសាំងស៊ីន នៅរវាងប៉ុន្មានឆ្នាំចុងក្រោយនេះ»។ នៅក្នុងទស្សនៈវិស័យបែបនេះហើយ ដែលបារាំងបានប្រើវិធានការណ៍សមស្របជាច្រើន ដើម្បីឱ្យយួនចូលមករស់នៅក្នុងស្រុកខ្មែរ។ ក្រិត្យមួយចុះថ្ងៃទី២៣កុម្ភៈ១៨៨១ បើកផ្លូវឱ្យប្រមែប្រមូលពួកជនជាតិយួន ដែលជាមនុស្សរបស់បារាំង (protegés) ឱ្យចុះឈ្មោះនៅក្រោមរាជការអាណាព្យាបាលបារាំង ដាក់ក្រោមអំណាចរបស់តុលាការបារាំង ឬតុលាការចម្រុះ ហើយបន្ទាប់មក មានបទបញ្ញត្តិមួយទៀតចុះថ្ងៃទី១២មេសា១៨៨២ សម្រេចឱ្យពួកយួនដែលកំពុងរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទាំងអស់នោះ រួចពន្ធខ្លួន។ ដូច្នេះ នយោបាយរបស់របស់ ឡឺមៀរដឺវីលែរ គឺពង្រឹងការត្រួតត្រារបស់បារាំងនៅប្រទេសកម្ពុជា ដោយបញ្ចូលយួនឱ្យមកនៅស្រុកខ្មែរ ដើម្បីឱ្យខ្មែរ ដែលជាប្រជាជនស្ពឹក មិនអើពើចំពោះការអប់រំ និងទំនើបកម្មភ្ញាក់ខ្លួនឡើង នៅពេលរស់នៅប្រឈមមុខចំពោះការប្រណាំងប្រជែងជាមួយយួន។ តាមរយៈការដាក់បញ្ចូលយួននៅក្រោមអំណាចតុលាការបារាំង និងការលើកលែងពន្ធខ្លួនសម្រាប់ជនជាតិយួននៅកម្ពុជា ក្នុងអនាគតដ៏ខ្លីពួកយួនមុខជាសំដៅមករស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានកាន់តែច្រើនឡើង លើសពី ១០០ ០០០នាក់ភ្លាមៗ។

ស្របគ្នានឹងគំនិតនេះ គឺគំនិតរបស់លោក អាមីរ៉ាល់ ចូរ៉េគីបេរី ជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគមរបស់បារាំងនៅពេលនោះ។ គាត់មានជំនឿយ៉ាងមុតមាំថា ភារកិច្ចរបស់បារាំងដែលចាត់ចែងទៅយ៉ាងនេះ នឹងទៅជារឿងសាមញ្ញ ហើយអាចកាត់បន្ថយពេលវេលាបានយ៉ាងខ្លីបំផុត ប្រសិនបើក្នុងពេលជាមួយនេះ ប្រទេសបារាំងបង្កភាពងាយស្រួលឱ្យយួន ធ្វើការទន្ទ្រានយកប្រទេសកម្ពុជាដោយសន្តិភាព។ ក្នុងទស្សនៈនេះហើយ ដែលមន្ត្រីអាណាព្យាបាលបារាំងលើកទឹកចិត្តអ្នកនៅក្រោមបង្គាប់របស់ខ្លួន ឱ្យខិតខំប្រឹងប្រែងជួយយួន យកឱ្យបានជាបណ្តើរៗនូវសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លី និងការធ្វើជំនួញដោយសេរី រួមទាំងការការពារយួនទល់នឹងការលោភលន់របស់មន្ត្រីខ្មែរ។ ការយកជនជាតិយួនមកដាក់ជំនួសខ្មែរ មុខតែប្រព្រឹត្តិទៅដោយឯកឯង បើសិនជាការធ្វើខ្មែរឱ្យទៅជាយួនមិនអាចធ្វើបាននៅឡើយ។ ចំណែកលោករដ្ឋមន្ត្រីក្រសួង

ការបរទេសបារាំង ពេលនោះក៏យល់ស្របនឹងនយោបាយស្ងៀមស្ងាត់របស់បារាំង ដូចគ្នានឹងសហសេវិកនៃក្រសួងអាណានិគមដែរ។ គាត់យល់ស្របនឹងវិធានការណ៍ផ្សេងៗ ដែលលោកទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនទើបនឹងចាត់ចែងឡើងនោះ គឺការធ្វើអន្តរាគមន៍បន្តិចម្តងៗនៅក្នុងរដ្ឋការខ្មែរ និងការពារជនជាតិយួន ដែលជាមនុស្សរបស់បារាំងប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព ជួយយួនឱ្យមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីពង្រឹងរដ្ឋអំណាចរាជការអណាព្យាបាលឱ្យបានប្រាកដ ដោយកុំឱ្យមានវិបត្តិអ្វីកើតឡើង។

ជាភ័ព្វល្អបន្តិច លោក ក្លូប៊ូកូវស្គី ដែលជានាយកខុទ្ទកាល័យរបស់លោកទេសាភិបាល សាលថមសុន នៅខែកក្កដាឆ្នាំ១៨៨៥ បានធ្វើរបាយការណ៍មួយ ដែលមានខ្លឹមសារបដិសេធនយោបាយប្រកាន់ពូជសាសន៍ របស់អតីតទេសាភិបាល ឡឺមៀរដឺវីលែរ។ ប៉ុន្តែ គាត់បានបញ្ជាក់បន្ថែមថា « *ជនជាតិខ្មែរស្ពឹកមិនអើពើ* បានជួយបារាំងត្រឹមតែធ្វើស្រុកខ្មែរឱ្យបានឡើងជាបង្គរប៉ុណ្ណោះ» ។

ដំណាលគ្នានោះលោកឧត្តមសេនីយ បេសាំង ជាទេសាភិបាលថ្មីនៃដែនដីកូសាំងស៊ីន(ពីខែកក្កដា១៨៨៥ដល់១៨៨៦) បានធ្វើការប្រៀបធៀបការបះបោររបស់អ្នកប្រាជ្ញយួនតុងកឹង និងយួនអណ្ណាម ទៅនឹងចលនាបះបោររបស់ប្រជាជនខ្មែរ(វិច្ឆិកា១៨៨៤_មករា១៨៨៧) ដែលគាំទ្រដោយព្រះបាទនរោត្តម។ គាត់បានខិតខំប្រើគ្រប់មធ្យោបាយ ដើម្បីធ្វើឱ្យមានការស្ងប់ស្ងាត់ទៅវិញនៅស្រុកខ្មែរ។ គាត់បានសរសេរថា៖ បើធ្វើឱ្យខ្មែរទុកចិត្ត ខ្មែរស្រឡាញ់រាប់អាន ហើយបារាំងខំការពារប្រយោជន៍របស់ខ្មែរ នោះបារាំងមុខជាទទួលការគាំទ្រយ៉ាងមុតមាំពីខ្មែរ ដែលស្អប់យួន។ ខ្មែរមានចិត្តអង់អាចក្លាហាន ជាទាហានយ៉ាងល្អវិសេស។ ជាមួយនឹងខ្មែរ បើគេប្រើការអត់ធ្មត់ និងការប្រុងប្រយ័ត្ន នោះជនជាតិខ្មែរមុខជាជួយយើង ដើម្បីនឹងពង្រឹងការត្រួតត្រានៅប៉ែកខាងត្បូងនៃដែនដីឥណ្ឌូចិនបានមុតមាំ។ មុននឹងស្វែងរកការកាន់កាប់ទូទាំងដែនដីជ្រោយឥណ្ឌូចិន ដោយឱ្យជនជាតិយួនជាអ្នករាតត្បាត មុនដំបូងយើងត្រូវពង្រីកអត្តភាពរបស់ខ្លួនឱ្យបានខ្លាំងពូកែសិន ដោយធ្វើឱ្យមានការគាំទ្រពីខ្មែរដែលស្អប់ពួកយួន ដែលពេលនេះមានពួកអ្នកប្រាជ្ញកំពុងធ្វើការបះបោរពេញមុខ។ វិធានការណ៍ដែលត្រូវធ្វើជាដំបូង គឺរាជការអាណាព្យាបាលត្រូវបណ្តេញឱ្យអស់ពីរដ្ឋការខ្មែរនូវពួកយួន ដែលកំពុងតែសម្តែងការប្រមាថមាក់ងាយដោយឥតលាក់លៀម។ បារាំងត្រូវបណ្តុះបណ្តាលខ្មែរ ឱ្យទៅជាអ្នកបកប្រែភាសា ជាអ្នកធ្វើការខាងប្រៃសណីយ៍។ នៅពេលនោះ គេបង្កើតកងអាសារស្ម័គ្រខ្មែរ ដើម្បីជំនួសពួកទាហាន និងកងអាសារស្ម័គ្រយួន ដើម្បីឱ្យខ្មែរដើរតួនាទីជាអ្នករក្សាសន្តិសុខនៅប្រទេសកម្ពុជាវិញ។

នយោបាយជាតិសាសន៍ប្រើតុល្យភាពរវាងយួន និងខ្មែរបែបនេះ លោក ប្លង់ឝូបេ ដែលជាតំណាងរាស្ត្រនៅកូសាំងស៊ីន ក៏បានសម្តែងការយល់ស្របដែរ។ គាត់បានថ្លែងថា ចលនាបះបោររបស់ជនជាតិខ្មែរបណ្តាលឡើងជាពិសេសមកពីការភ័ន្តច្រឡំនៃអនុសញ្ញាចុះថ្ងៃទី១៧មិថុនាឆ្នាំ១៨៨៤ ដែលបារាំងបានប្រើនយោបាយ«ចូលលុកលុយ» និងការ«លេបត្របាក់ខ្មែរ» បញ្ចូលទៅក្នុងទឹកដីកូសាំងស៊ីន ពោលគឺឱ្យទៅយួន។ នោះគឺជានយោបាយភ័ន្តច្រឡំ និងចង្រៃ ផ្ទុយពីផលប្រយោជន៍នៃការត្រួតត្រាកាន់កាប់របស់បារាំងតទៅអនាគត។ ការរក្សាទុកកម្ពុជា ឱ្យនៅជារដ្ឋស្វយ័ត អាចឱ្យផលល្អពីរយ៉ាង៖ ប្រទេសបារាំងវាតទីនៅដែនដី

កូសាំងស៊ីនដោយប្រើអំណាចតិច បើគេប្រើតុល្យភាពរវាងខ្មែរ និងយួន ព្រោះគេស្អប់គ្នាខ្លាំងណាស់។ ដោយហេតុថា ខ្មែរមានអត្តសញ្ញាណខាងសាសនា និងអរិយធមិ ខ្មែរជាសារធាតុយ៉ាងសំខាន់ និងចាំបាច់ចំពោះបារាំង សម្រាប់បង្កើតជាការទាក់ទងខាងនយោបាយ និងពាណិជ្ជកម្មជាមួយនឹងប្រទេសលាវ និងអាណាខេត្តនានានៅជិតជាប់នឹងប្រទេសសៀម។ ការកែទម្រង់ ដែលទើបតែនឹងអនុវត្តន៍តាមអនុសញ្ញាខែមិថុនាឆ្នាំ១៨៨៤ មិនត្រឹមតែធ្វើឱ្យមានការប៉ះពាល់ដល់មនោសញ្ចេតនាស្នេហាជាតិរបស់ប្រជាជនខ្មែរទេ ថែមទាំងធ្វើឱ្យជាតិសាសន៍ខ្មែរខ្សោយ ធ្វើឱ្យខ្មែរបាត់បង់នូវលក្ខណៈពិសេសរបស់ខ្លួនទៀត ធ្វើឱ្យខ្មែរឆាប់រលាយជាមួយនឹងជាតិសាសន៍យួន គឺបញ្ចូលសារធាតុដែលមានលក្ខណៈប្លែកៗគ្នា ឱ្យទៅជាអ្វីមួយ ថាអាចប្រើសម្រាប់ធានារ៉ាប់រងការត្រួតត្រារបស់បារាំងបាន។

យ៉ាងណាក៏ដោយ គំនិតបារាំងប្រឆាំងនឹងនយោបាយឱ្យយួនចូលមកនៅក្នុងស្រុកខ្មែរ ដើម្បីឱ្យបារាំងត្រួតត្រានៅឥណ្ឌូចិនបានស្រួលនោះ បានកើតឡើងតែមួយពេលដែលបារាំងកំពុងប្រឈមមុខតទល់នឹងចលនាបះបោររបស់យួនតែប៉ុណ្ណោះ។ បានន័យថា បារាំងប្រើនយោបាយតុល្យភាពកម្លាំងសត្រូវនេះ តែនៅពេលបារាំងមានការលំបាក។ លុះសន្តិភាពកើតមានឡើងវិញ ដោយសារពួកយួនសុខចិត្តដាក់កាយធ្វើកញ្ជះបារាំងដោយអស់ចិត្តហើយនោះ ទាំងលោកទេសាភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន និងលោករ៉េស៊ីដង់បារាំងទាំងប៉ុន្មាននៅស្រុកខ្មែរ ក៏ចាប់ផ្តើមប្រកាន់យកគោលគំនិតដើម ដែលចាត់ទុកជនជាតិយួនរស់នៅស្រុកខ្មែរថា មានតួនាទីសំខាន់ខ្លាំង តមកទៀត។

ក្រោយពីបារាំងបានសម្រេចបង្កើតសហភាពឥណ្ឌូចិនបារាំងនៅឆ្នាំ១៨៩៧ តាមគំនិតរបស់លោកជូល អារម៉ង់ (Jule Armand) ដែលបានគូសវាសឡើងតាំងពីឆ្នាំ១៨៨៦ មេដឹកនាំរដ្ឋបាលបារាំងដំបូងគេឈ្មោះ ប៉ូល ឌូម៉េ ជាអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន បានសុំឱ្យព្រះបាទនរោត្តម យល់ព្រមតាមនៅឆ្នាំ១៨៩៧ ទើបព្រះរាជាត្រូវបង្ខំព្រះទ័យចេញរាជប្រកាសដកអំណាចរបស់ខ្លួនមួយ នៅថ្ងៃទី១១កក្កដាឆ្នាំដដែល។ ចាប់ពីពេលនោះមក រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់បានក្លាយជាអ្នកមានអំណាចពិតប្រាកដនៅកម្ពុជា ដោយគាត់ជាអ្នកគ្រប់គ្រងគណៈរដ្ឋមន្ត្រីរបស់ស្តេចខ្មែរដោយផ្ទាល់ ដោយមិនចាំបាច់មានការចូលរួមជាអធិបតីភាពពីព្រះមហាក្សត្រដូចពេលមុន និងសុំការសម្រេច ឬថ្វាយដំណឹងនៃការសម្រេចចិត្តរបស់អង្គប្រជុំដល់ព្រះរាជាឡើយ។ ព្រះមហាក្សត្រក្លាយជាស្តេចនៅក្នុងតែរាជវាំង ដែលចាមតែទទួលប្រាក់បៀវត្សរ៍ពីបារាំងប៉ុណ្ណោះ។ ប្រទេសខ្មែរ លាវ យួនទាំងបីដែនដីរដ្ឋបាលគឺ កូសាំងស៊ីន, អណ្ណាម និងតុងកឹង ត្រូវស្ថិតក្រោមដែនដីរដ្ឋបាលធំរួមមួយ ដែលធ្វើឱ្យព្រំដែននៃប្រទេសនីមួយៗលែងក្លាយជាបញ្ហាសំខាន់។ ប្រជាជនសរុបនៃដែនដីរដ្ឋបាលថ្មីនេះ ប្រមាណ៤ភាគ៥ គឺជាពួកយួន។ បារាំងបន្តនយោបាយលើកតម្កើងផលប្រយោជន៍ពួកយួនឱ្យមានប្រៀបលើជនជាតិខ្មែរ និងលាវបន្ថែមទៀត។ ព្រោះពួកយួនស្ទើរគ្រប់ជំនាញវិជ្ជាជីវៈ អាចដើរចេញពីស្រុកកំណើតរបស់ខ្លួន មកតាំងទីលំនៅថ្មីបាននៅគ្រប់ទីកន្លែងទាំងអស់។ នៅក្នុងរបាយការណ៍ផ្លូវការខ្លះ គេគ្រាន់តែនិយាយអំពីការធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ទៅនៅក្នុងស្រុកឯទៀតកាន់តែច្រើនឡើង។ តែនៅក្នុងឯកសារភាគច្រើន បារាំងបានប្រើពាក្យថា “ការលុកលុយ” ឬ “ការរាតត្បាត” ឬ “ការទន្ទ្រានកាន់កាប់ដោយ

សន្តិវិធី» របស់ពួកយួន។ អណិកជននៃរដ្ឋឥណ្ឌូចិននាន បានក្លាយទៅជាមានឈ្មោះថា «ជនស្រុកងាយនៃសហភាពឥណ្ឌូចិន»។ ព្រោះជនជាតិណាក៏ដោយ អាចធ្វើដំណើរពីស្រុកមួយទៅមួយទៀតបាន ក្នុងដែនដីឥណ្ឌូចិនបារាំង ដោយគ្រាន់តែមានកាតសម្គាល់ខ្លួនសម្រាប់បង្ហាញអាជ្ញាធរមូលដ្ឋានប៉ុណ្ណោះ។

បទប្បញ្ញត្តិទាក់ទងនឹងកិច្ចសម្រួលផលប្រយោជន៍ជនជាតិយួននៅកម្ពុជា ដែលអន្តរាគមន៍ដោយបារាំងមានតាំងពីនៅក្នុងសន្ធិសញ្ញាបារាំង_ខ្មែរ ថ្ងៃទី១១សីហា១៨៦៣មកម្ល៉េះ គឺនៅក្នុងមាត្រាទី៥ ដែលមានខ្លឹមសារបែបបង្វែងថា «*មនុស្សរបស់បារាំង* មានសិទ្ធិសេរីភាពពេញលេញនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា»។ ដោយពាក្យខាងដើមនេះ មានន័យសំដៅដល់ពួកយួន នេះឯង។ នៅឆ្នាំ១៨៦៥ លោក ឡាហ្គ្រង់ឌីយែរ បានទទួលរាជានុញ្ញាតពីព្រះបាទនរោត្តម លុបចោលនូវការបង់ពន្ធគយដោយពួកមនុស្សរបស់បារាំង ឬយួនកូសាំងស៊ីន ដែលទៅរកស៊ីនៅបឹងទន្លេសាប។ នៅថ្ងៃទី១១កុម្ភៈ១៨៩៣ អគ្គទេសាភិបាលបានចេញប្រកាសចេញលិខិតធ្វើដំណើរ និងស្នាក់នៅមួយរយៈពេល១ឆ្នាំម្តងដល់ពួកយួនកូសាំងស៊ីនណាដែលមានបំណងចង់រស់នៅរកស៊ីក្នុងស្រុកខ្មែរ។ បើសិនបុត្រនោះអស់សុពលភាព គេអាចទៅប្រកាសសុំពន្យារពេលតមកទៀត។

នៅឆ្នាំ១៩២០ ពេលបង្កើតដំណាំកៅស៊ូនៅភាគខាងកើតខេត្តកំពង់ចាម បារាំងបាននាំយួនតុងកឹងនិងអណ្ណាម ចំនួនរាប់ម៉ឺននាក់ មកឱ្យធ្វើកម្មករចៀរជ័រនៅទីនោះ។ បន្ទាប់ពីនោះ គឺពួកផ្សាយសាសនាកៅដាយ ដែលចេញពីខេត្តតៃនិញ មានចលនាផ្សព្វផ្សាយរកតែពួកយួននៅក្នុងក្នុងស្រុកខ្មែរ ដែលមកដល់ឆ្នាំ១៩២៨ ធ្វើឱ្យផែនទីយួននៅស្រុកខ្មែរ មានស្នាមអុជស្នេកស្នះដែលតំណាងឱ្យភូមិដ្ឋានរបស់យួន។ ហើយនៅទីក្រុងភ្នំពេញ ជនជាតិខ្មែរមានប្រមូលផ្តុំគ្នាតែនៅតំបន់ជាយក្រុង ខាងលិចផ្លូវព្រះមុនីវង្ស ដែលជាសង្កាត់ក្រីក្រប៉ុណ្ណោះ។ ចំណែកតំបន់ទីក្រុងសំខាន់នៅចាប់ពីផ្លូវព្រះមុនីវង្សទៅមាត់ទន្លេ ភាគខាងជើងព្រែកផ្សារចាស់ គឺជាលំនៅរបស់ពួកបារាំង ចាប់ពីផ្សារចាស់ដល់អនាគតសួនច្បារវិមានឯករាជ្យជាសង្កាត់ចិន និងចាប់នោះទៅត្បូងដល់ក្បាលថ្នល់ជាសង្កាត់របស់ពួកយួនអណ្ណាម។

គឺកម្លាំងពួកយួនដែលចូលមកស្រុកខ្មែរតាំងយូរយារមក និងទើបនឹងចូលមកអស់ទាំងនេះហើយ ដែលបានក្លាយជាមូលដ្ឋានបង្អែកនៃការតស៊ូកុំមុយនីស្តរបស់វៀតណាមនៅកម្ពុជា នាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៤០ និង១៩៥០។[6]

២.២. ការចូលស្រុកខ្មែររបស់ពួកចិន

ចិនចូលមកស្រុកខ្មែរមានរបៀបខុសពីយួន។ បារាំងចាត់បញ្ចូលជនជាតិចិនទៅក្នុងប្រភេទ«ជនជាតិបរទេសនៃទ្វីបអាស៊ី»។ ពេលចូលកាន់កាប់នៅកូសាំងស៊ីនបានភ្លាម បារាំងចាប់អារម្មណ៍ជាខ្លាំងចំពោះ សមត្ថភាព ក្តោប ក្តាប់ ពាណិជ្ជកម្ម របស់ ពួកចិន ដែល អាច ជា ការ កាត់ បន្ថយ ផល ប្រយោជន៍ពាណិជ្ជកម្មរបស់ពួកបារាំង។ ទើបបារាំងត្រូវរកវិធីគ្រប់គ្រងពួកនេះ ដោយការបង្កើតច្បាប់សហគមន៍ដោយបង្ខំឱ្យជាតិពន្ធចិននីមួយៗបង្កើតជាសមាគម។ ក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង គេហៅសហគមន៍

[6] Cf., Ben Kiernan, *Pol Pot Regime,* and *How Pol Pot Came to Power?*

ស្របច្បាប់ទាំងអស់នោះថា «ហួយគួន»(Hui Guan) តាមភាសាចិន និងដែលកំណត់ដោយភាសាបារាំងថា Congrégation។ នេះជាសហគមន៍ជាតិពន្ធុដូចគ្នា ហើយកេណ្ឌនីមួយៗប្រមូលផ្ដុំពួកអ្នកនិយាយភាសាដើមតែមួយដូចគ្នា។[7] ច្បាប់នេះត្រូវបារាំងយកមកអនុវត្តន៍នៅប្រទេសកម្ពុជាដូចគ្នានោះដែរ។ ប្រសិនបើជនជាតិចិនណា ចង់មករស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវតែមានការទទួលអនុញ្ញាតពីប្រធានសមាគមចិន ដែលនិយាយភាសាដូចគ្នានោះសិន។ ប្រធានសមាគមនោះឯង គេហៅថា «អុងប៉ាង» គឺជាអ្នកទទួលធានារ៉ាប់រងពួកនោះ ចំពោះរដ្ឋការបារាំង។ ទោះជាយ៉ាងណា ដោយរាប់បញ្ចូលទាំងពួកចិនដែលមានជាច្រើនជនជាតិផ្សេងគ្នានៅស្រុកខ្មែរ សង្គមខ្មែរពេលនោះ គេអាចហៅបានថា ជា«សង្គមចម្រុះ» ជាតិសាសន៍។ ដោយសារ ពួកឥណ្ឌា និងជ្វា ធ្វើពាណិជ្ជកម្មមានចំនួនតិចតួច យើងមិនចាំបាច់យកមកនិយាយក្នុងទីនេះឡើយ។ ប៉ុន្តែ ការប្រមូលផ្ដុំជនជាតិចិនតាមមាគមបែបនេះ បានបង្កើតទៅជារចនាសម្ព័ន្ធនយោបាយសម្រាប់អង្គការសង្គមចិននៅតាមមជ្ឈមណ្ឌលសេដ្ឋកិច្ចសំខាន់ៗនៅកម្ពុជា។ រហូតមកដល់ទសវត្សរ៍១៩៦០, សហគមន៍ចិននៅកម្ពុជា ក¾ដូចនៅតាមប្រទេសទីបីដទៃទៀត បានបង្កើតជាសមាគមស្ម័គ្រចិត្ត ដើម្បីផ្ដល់នូវគ្រោងឆ្អឹងនយោបាយផង និងនូវអត្តសញ្ញាណវប្បធម៌មួយចំណែកធំផងដែរ។

មកដល់ឆ្នាំ១៩១២ គេបានបង្កើតមន្ទីរអន្តោប្រវេសន៍ និងមន្ទីរធ្វើកាតមួយ ក្នុងគោលបំណងត្រួតពិនិត្យជនបរទេសអាស៊ី ដែលជាចិន។ ជាពិសេស ដើម្បីត្រួតពិនិត្យលើការស្នាក់នៅ និងការចេញចូលនៃពួកបរទេសអស់ទាំងនោះ។ ទោះបីជាយ៉ាងណា នៅដើមដំបូងនៃកិច្ចការនេះ គេបានកំណត់សកម្មភាពរបស់អាជ្ញាធរនេះ ឱ្យនៅត្រឹមតែពិនិត្យមើលសារពើពន្ធនៃជនបរទេសអាស៊ីក្នុងក្រុងភ្នំពេញ។ ពីមួយថ្ងៃទៅមួយថ្ងៃ បារាំងពិនិត្យពិច័យយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះដំណើរសេដ្ឋកិច្ចរវាងសហគមន៍ចិននៃរាជធានីភ្នំពេញ និងសហគមន៍ចិនធំៗតាំងនៅព្រៃនគរ និងទីក្រុងច្រឹឡឹង។ នេះជាការចាំបាច់ ក្នុងការដាក់ពួកចិនអន្តោប្រវេសន៍ស្រុកខ្មែរជាមួយនឹងអន្តោប្រវេសន៍កូសាំងស៊ីន។ ត្រង់នេះបញ្ជាក់ឱ្យឃើញថា បារាំងធ្វើតែច្បាប់ស្ដីអំពីអន្តោប្រវេសន៍ចិន។ ប៉ុន្តែបារាំងពុំបានធ្វើច្បាប់ណាមួយស្ដីអំពីអន្តោប្រវេសន៍យួននៅស្រុកខ្មែរទេ។

តាមសៀវភៅរបស់លោក H. J. H. Alers បានស្នើថា ពួកជនជាតិចិនចូលមកកាន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍តាមរបៀបពីរប្រភេទខុសពីគ្នា ÷ ១)_នៅក្នុងតំបន់កសិកម្មដែលមានប្រជាជនរស់នៅ (ជាពិសេសកោះជ្វា) ជនជាតិចិនបានចូលទៅកាន់តំបន់នេះក្នុងឋានៈជាអ្នកជំនួញ។ ពីព្រោះតែពួកគេគ្មានដីធ្លីសម្រាប់ធ្វើកសិកម្ម។ ២)_ប៉ុន្តែនៅក្នុងតំបន់ដែលមិនសូវមានប្រជាជនច្រើន (កោះប័រណេអូ, ម៉ាឡាយ៉ា), ជនជាតិចិនតាំងលំនៅនៅលើកោះទាំងនោះ ក្នុងឋានៈជាអ្នកស្រែចម្ការ និងជីករ៉ែ។ របៀបតាំងលំនៅទាំងពីរបែបនេះ គេឃើញកើតមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។[8] នៅក្នុងតំបន់វាលស្រែទំនាបដ៏សំបូរជីវជាតិនៃអាងទន្លេ

---

[7] Cf., William E. Willmott, (1967). *The Chinese in Cambodia,* University of Brittish Columbia.

[8] ច្បាស់ណាស់ថា ការតាំងទីលំនៅទាំងពីរប្រភេទនេះ គេឃើញមាននៅក្នុងផ្នែកជាច្រើនទៀតនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ជាពិសេសម៉ាឡាយ៉ា និងប្រទេសថៃ។ កត្តាដែលមានដីធ្លីគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ការតាំងទីលំនៅក្នុងតំបន់ឧបទ្វីបឥណ្ឌូចិន យ៉ាងយឺតពីរ

សាប និងទន្លេមេគង្គ ជនជាតិចិនបោះទីតាំងរស់នៅក្នុងឋានៈជាអ្នកលក់ដូរ និងចងការប្រាក់ ដោយប្រមូលផ្តុំគ្នាជាពិសេសនៅភ្នំពេញ។ នៅតំបន់មិនសូវសំបូរមនុស្សដូចកំពត កន្លែងដែលផ្ទៃដីខ្ពស់ផុតពីទឹកជំនន់ ជនជាតិចិនតាំងទីលំនៅក្នុងតំបន់ជនបទនេះ ដើម្បីដាំដំណាំម្រេច។

លក្ខណៈសម្បត្តិសេដ្ឋកិច្ចសំខាន់បំផុតរបស់ដែលគេហៅថា «កសិករ» ចិននៅកម្ពុជា គឺការរស់នៅក្នុង*ការដាំដុះគ្រាប់ពូជក្រដាសប្រាក់* ជាពិសេសសម្រាប់ទីផ្សារ ដែលជារូបិយប័ណ្ណដែលគេត្រូវប្រើសម្រាប់ទិញអាហារបរិភោគ។[9] ក្នុងន័យម្យ៉ាងទៀត សូម្បីតែចិននៅស្រុកស្រែចម្ការ ក៏ត្រូវភ្ជាប់ខ្លួននឹងរបរជួញដូរដែរ ដែលជាការខុសគ្នាឆ្ងាយពីកសិករជនជាតិដើម ឬកសិករចិននៅក្នុងប្រទេសចិន។ ដោយសារពួកគេដាំដំណាំ ដើម្បីផ្គត់ផ្គង់ជីវភាពគ្រួសារ និងយ៉ាងច្រើនគោលដៅទីពីរ គឺដើម្បីតែទិញរបស់ចាំបាច់នានាសម្រាប់ជីវភាពប៉ុណ្ណោះ។ (មានតែជនជាតិចិន ដែលក្លាយជាអ្នកធ្វើស្រែនៅកម្ពុជា ក្នុងខេត្តបាត់ដំបងប៉ុណ្ណោះ ដែលបង្ហាញនូវការដាក់ចិត្តកាយជាប្រជាជាតិខ្មែរ ស្របតាមបរិយាកាសនៅជុំវិញលំនៅដ្ឋានរបស់ពួកគេ)។ នៅក្នុងន័យធម្មតារបស់ពាក្យនេះ វាគ្មានកសិករចិនទេ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។

កង្វះកម្មករជាតិចិននាំឱ្យកើតមាននូវកត្តា ដែលថានៅកម្ពុជាមិនទាន់មានការនាំចូលនូវកម្លាំងកម្មករកិច្ចសន្យា ក្នុងបរិមាណគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍នៅឡើយ លើកលែងតែពួកកម្មករភាគច្រើនជាជនជាតិចិនហៃណាន់នៅក្នុងចំការដំណាំម្រេចខេត្តកំពត ដែលក្រោយពីបញ្ចប់កិច្ចសន្យា ពួកគេមានទាំងត្រឡប់ទៅប្រទេសចិនវិញផង និងមានទាំងអ្នកបន្តរស់នៅកម្ពុជាផង ដើម្បីចាប់ផ្តើមដាំដំណាំម្រេចដោយខ្លួនឯងនៅលើផ្ទៃដីដែលអាចអនុគ្រោះដល់ពួកគេ។ កម្មករចិននៅឯនាយសមុទ្ទ ដូចគ្នានឹង«កសិករ»ចិន គឺថាប្រភេទ

សតវត្សរ៍កន្លងទៅនេះ បានដាក់ប្រស្នាចំពោះអ្នកជំនាញភូមិសាស្ត្រមួយចំនួន។ លោក Zelinski និយាយអំពីតំបន់នេះថាជា «ប្រជាជនមិនប្រក្រតី» សម្រាប់ការបង្ហាញនូវដង់ស៊ីតេប្រជាជនគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ ក្រោមលក្ខខណ្ឌតំបន់ជិតខាង និងមានទិដ្ឋភាពដូចគ្នា។ គាត់បានស្នើហេតុផលបីឡើងថា តើមូលហេតុអ្វីក៏រឿងនេះទៅជាដូច្នេះ ÷ ១)_ដីទំនាបចន្លោះជួរភ្នំជាច្រើនដែលដូចគ្នានឹង«ភាពជាច្រកផ្លូវ» ដែលអាចឱ្យគេធ្វើចំណាកស្រុកជាប្រចាំពីផ្ទៃខាងក្នុង ដោយគ្មានឧបសគ្គដល់ការតាំងទីលំនៅ។ ២)_«ការតាំងលំនៅជាស្នូល» មានទំហំតូចតាច។ ៣)_ពុទ្ធសាសនាប្រតិស្ឋានដោយគ្មានតម្លៃទៅលើបច្ចាជន ហើយធម្មភាពបូជារបស់បុព្វបុរសក៏ត្រូវបាត់បង់។ បើក្រឡេកមើលប្រទេសកម្ពុជាវិញ បរិមាណមួយភាគបួន និងប្រហែលជាហេតុផលសំខាន់បំផុតដែលគប្បីបន្ថែមថា សង្គ្រាមប្រឆាំងនឹងពួកអណ្ណាម និងថៃ បានដឹកនាំឱ្យមានការកាប់សម្លាប់អ្នកលក់ដូរបោះដុំជាច្រើននាក់ និងការចាប់ជម្រត់ខ្មែរអស់រយៈពេលបួនសតវត្សរ៍ ចន្លោះការធ្លាក់ចុះនៃមហាអំណាចអង្គរ និងការបង្កើតសន្ធិសញ្ញាសន្តិភាពព្រមរួមរស់នៅក្រោមមហាអំណាចមួយ បីដូចនឹង *the pax gallica* (ឈ្មោះសន្ធិសញ្ញាសន្តិភាពដែលពួកហ្គោល ឬបារាំងបុរាណត្រូវទទួលស្គាល់អំណាចរបស់រ៉ូមលើប្រទេសបារាំង កាលពីសតវត្សរ៍ទី១មុនគ. ស.)។

[9] នេះគឺពិតជាដូចគ្នានឹងជនជាតិចិនខិ ដែលជាអ្នកដាំចំការកៅស៊ូនៅកោះសារ៉ាវ៉ាក់(តៀន) និងពួកចិនទាជីវ ដែលជាអ្នកដាំបន្លែនៅម៉ាឡាយ៉ា(ញូវែល)។

តែមួយដូចគ្នានៃទស្សនវិស័យ និងមហិច្ឆតារបស់ពួកគេ ក្នុងការរួបរួមគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយនឹងពួកពាណិជ្ជករចិននៅក្រៅប្រទេសភាគច្រើន នៅក្នុងសង្គមចម្រុះរបស់កម្ពុជា។[10]

គំនិតនាំមកនូវសន្តិភាព ក្នុងសង្គមចម្រុះរបស់កម្ពុជា ពឹងផ្អែកលើវត្តមានរបស់មហាអំណាចអាណានិគមបារាំង ត្រូវបានគេស្នើឡើងតាំងពីយូរ ដោយលោកបណ្ឌិត ម៉ូរីស ហេប្ប (Maurice Hepp) មុនលោក ហ្វឺនីវ៉ល (Furnivall) ទៅទៀត។ ក្នុងស្នាដៃរបស់គាត់នៅឆ្នាំ១៩២៨, លោក ហេប្បបានស្នើថា បើទុកជាពួកគេមានអរិយធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់ក៏ដោយ ក៏ពួកជនជាតិចិនមានសារៈប្រយោជន៍ណាស់នៅក្នុងរបបអាណានិគម ដរាបណារដ្ឋបាលអាណានិគមដាក់ការត្រួតពិនិត្យលើពួកគេដោយតត់មត់ (Hepp, 251) ។ ប៉ុន្តែថា ទាំងលោក ហេប្ប និងទាំងលោក ហ្វឺនីវ៉ល បានពន្យល់ចំណុចនេះមិនបានច្បាស់គ្រប់គ្រាន់ដូចគ្នា ដោយសារកត្តាដែលថា សង្គមចម្រុះនៅកម្ពុជា បានកើតមានយ៉ាងហោចណាស់ពីរសតវត្សរ៍មុនការមកដល់របស់បារាំង ជាក់ស្តែងវាគ្មានទាំងអំពើហិង្សា ឬទាំងព្រឹត្តិការណ៍មិនល្អ។[11] ច្បាស់ណាស់ គេត្រូវតែរកឱ្យឃើញ នូវការពន្យល់កាន់តែល្អពីសារជាតិនៃសាមគ្គីភាពក្នុងសង្គមចម្រុះ។

លោក វីលៀម វីលមុត(William E. Willmott) ធ្វើការពន្យល់ ដោយផ្អែកលើរចនាសម្ព័ន្ធសង្គមនៃបំណែកជាតិពន្ធនីមួយៗក្នុងសង្គមចម្រុះ។ កត្តាសំខាន់មួយទៀត គឺទំនាក់ទំនងសេដ្ឋកិច្ច ដែលពួកគេផ្ទាល់ជាប់ជំពាក់ជាមួយសហគមន៍ជាតិពន្ធខុសៗពីគ្នា។ ទោះបី ការពិតថា សង្គមចម្រុះអាចខ្វះនូវការរួមចំណែកខាង«ឆន្ទៈសង្គម» ដូចដែលលោក ហ្វឺនីវ៉លបានលើកឡើង ក៏សារជាតិនៃចំណងសេដ្ឋកិច្ចរវាងពួកពាណិជ្ជករជាតិចិន និងកសិករជនជាតិដើម ទាមទារឱ្យមាននិរន្តរភាព និងការពន្យល់បន្ថែម ក្នុងន័យដើម្បីផលប្រយោជន៍ទាំងសងខាង។ បើគ្មានពាណិជ្ជករទេ កសិករក៏គ្មានប្រភពធនធានជាផលិតផលផ្សេងៗពីរោងចក្រ ដែលជាតម្រូវការចាំបាច់ដែរ ហើយបើគ្មានកសិករទេ អ្នកជំនួញក៏គ្មានអតិថិជនសម្រាប់ទំនិញរបស់គាត់ដែរ ថែមទាំងគ្មានអ្នកផ្គត់ផ្គង់ផលកសិកម្ម សម្រាប់គាត់យកទៅលក់នៅទីក្រុងដែរ។ ជាងនេះទៀត ការចាត់ចែងឱ្យខ្ចីបុលប្រាក់ ដោយផ្អែកលើមូលដ្ឋានទុកចិត្តគ្នាជាពិសេស ដែលភាគីទាំងពីរមិនដែលក្បត់គ្នា បានចងពួកគេមិនឱ្យបែកចេញពីគ្នាបាន (cf. Ward 150f.) ។ និយាយម្យ៉ាងទៀត ទំនាក់ទំនងសេដ្ឋកិច្ចរវាងក្រុមអ្នកមានមុខងារជាក់លាក់ទាំងឡាយ បង្កើតនូវប្រយោជន៍រួមគ្នា ដែលចងក្រងសង្គម

---

[10] កត្តាដែលកម្មករជាតិចិននៅបរទេស តែងតែមានមហិច្ឆតាដូចៗគ្នា នៅខណៈពេលដែលពួកបញ្ញាវន្តធ្វើការវិភាគលើមនោគមវិជ្ជាម៉ាក់និយមទៅលើការលំបាក និងការដឹកនាំខុសខាងសង្គមរបស់ពួកជនជាតិចិននៅឯនាយសមុទ្ទ។ Simoniya បានព្យាយាមធ្វើការវិភាគបែបនេះ ប៉ុន្តែមិនសូវបានបានជោគជ័យល្អទេ (cf. W. Willnott 1963) ។

[11] គំនិតសង្គមចម្រុះកើតមាននៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ផ្តល់អាទិភាពដល់ការវាតទីរបស់ពួកអឺរ៉ុប ដែលហាក់ដូចជាគេចចេញពីគំនិតរបស់ហ្វឺនីវ៉ល ដែលមិនមែនជាអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រ សម្រាប់អ្វីដែលគាត់ចង្អុលបង្ហាញថា សង្គមចម្រុះ គឺជាការបង្កើតឡើងពីគោលនយោបាយរបស់ពួកអាណានិគម (Furnivall 1942, 198-9) ។ វាពិតណាស់ថា អ្នកកាន់អំណាចអាណានិគមបានជួយជុំរុញលក្ខខណ្ឌសេដ្ឋកិច្ចសម្រាប់សង្គមចម្រុះ និងថា របបអាណានិគមខ្លះ ជាពិសេសហូឡង់ និងបារាំង បានផ្តល់នូវនិយមន័យស្របច្បាប់ បង្កើតទម្រង់សារជាតិចម្រុះនៃសង្គមអាណានិគម។ ប៉ុន្តែ បើតាមយោបល់ខ្ញុំ វាគ្មានហេតុផលអ្វី ត្រូវទាត់ចោលនូវលទ្ធគោលការណ៍ និងចក្រពត្តិនិយមរបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍មុនរបបអាណានិគម ពីគំនិតនេះដែរ។

ជាច្រើនជាមួយគ្នា ថាតើ មានឬគ្មានសម្ពាធពីខាងក្រៅរបស់មហាអំណាចអាណានិគម បង្ខំឱ្យពួកគេរស់នៅដោយស្ងប់ស្ងៀមដែរឬទេ។

គំនិតនេះ ទើបតែចម្រើនជឿនលឿនឡើងដោយសារអត្ថបទមួយរបស់លោកសាស្ត្រាចារ្យ វើធីម (Prof. Wertheim) ដែលថា ភាពខុសគ្នាខាងវប្បធម៌ មិនបានទាំងពន្យល់ពីពួកគេផ្ទាល់ខ្លួន នូវភាពតានតឹងក្នុងសង្គមចម្រុះផង និងទាំងការកេងប្រវ័ញ្ចសេដ្ឋកិច្ចនៃក្រុមជាតិពន្ធមួយ ដោយក្រុមមួយទៀតដែលចាំបាច់នាំឱ្យកើតជម្លោះ។ ជាការពិត ការសិក្សាអំពីប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់អាស៊ីអាគ្នេយ៍លេចចេញនូវសំណើថា ជម្លោះឆ្លងព្រំដែនជាតិពន្ធបានកើតឡើង នៅពេលណាមានវណ្ណៈសេដ្ឋកិច្ចស្រដៀងគ្នាច្រើន នៅក្នុងក្រុមជាតិពន្ធទាំងពីរ ក្នុងការប្រកួតប្រជែងដោយផ្ទាល់រវាងពួកគេទាំងសងខាង (Wertheim 1964, 76ff.) ។ នៅកោះជ្វា សំនួនវោហារនៃមនោសញ្ចេតនា និងព្រឹត្តិការណ៍ហិង្សាប្រឆាំងពួកចិនកើតឡើងនៅពេលវណ្ណៈជ្វាថ្នាក់កណ្តាលបានចាប់កំណើតឡើង, នៅពេលឯកទេសនីយកម្មជាប្រពៃណីរបស់ជាតិពន្ធកំពុងរងការវិនាស, ភ្លាមនោះ នៅពេលរចនាសម្ព័ន្ធបានចាប់ផ្តើមផ្លាស់ប្តូរពីប្រភេទឧត្តមគតិនៃសង្គមចម្រុះ ដែលបានពិពណ៌នាដោយហ្វឺនីវ៉ល (*ibid.*) ។[១២] ស្ថិតក្នុងស្ថានភាពបែបនោះ វត្តមាននៃកងទ័ពអាណានិគមអាចរារាំងអំពើហិង្សា ក៏ប៉ុន្តែ ជាញឹកញាប់ ចលនាប្រឆាំងនឹងជនជាតិចិនមួយ អាចជាផលប្រយោជន៍របស់មហាអំណាចអាណានិគម។ ដោយហេតុដូច្នេះហើយ ទើបគេបានលើកទឹកចិត្តឱ្យវាកាន់តែរីកដុះដាលឡើង។ ជាឧទាហរណ៍ នៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន អំឡុងសតវត្សរ៍ទី១៩ ពួកអេស្ប៉ាញពិតជាសប្បាយចិត្ត ពេលឃើញមនោសញ្ចេតនាប្រឆាំងពួកជនជាតិ ចិន សម្តែងចេញឡើងដោយពួកហ្វីលីពីន (Wickberg 1962, 276f) ។ បាតុកម្មប្រឆាំងជនជាតិចិននៅសៃហ្គនក្នុងឆ្នាំ១៩១៩ និងនៅកំពង់ផែហៃហ្វុង ក្នុងឆ្នាំ១៩២៧ យ៉ាងហោចណាស់ មានការគាំទ្រជាកម្លាំងចិត្តដោយដោយពួកបារាំង ដែលបានអនុគ្រោះឱ្យពួកពាណិជ្ជករយួនបំបាក់សេដ្ឋកិច្ចពួកចិន ដែលបានក្តាប់នៅទូទាំងឥណ្ឌូចិន និងកាត់បន្ថយខ្លះ នៅតុងកឹង។[១៣] ជាការ

---

[12] វិកបើក បាននិយាយបន្ថែមនូវរឿងដូចគ្នានេះនៅប្រទេសហ្វីលីពីន (Wickberg 1962, 276-7)។ នៅទំព័រ២៨៥ គាត់ធ្វើការអះអាងយ៉ាងច្បាស់លាស់អំពីនិក្ខេបបទរបស់លោក វើធីម ÷

ក្រោយឆ្នាំ១៨៥០ កំណើនបរិមាណ, របាយ និងអំណាចសេដ្ឋកិច្ចរបស់ជនជាតិចិន បាននាំមកនូវសភាពការប្រកួតប្រជែងគ្នាជាមួយអាជីវកម្មរបស់ពួក *mestizo* និងពួកហ្វីលីពីន ដែលបានអភិវឌ្ឍន៍តាំងពីអំឡុងមួយសតវត្សរ៍១៧៥០_១៨៥០មកហើយ។ គម្លាតគ្នាខាងវប្បធម៌បានកើតឡើងយ៉ាងច្បាស់ក្រឡែត នៅក្នុងជម្លោះប្រឆាំងពួកចិននៅរវាងទសវត្សរ៍១៨៨០ និង ១៨៩០។ ប៉ុន្តែកត្តាសេដ្ឋកិច្ចបានធ្វើឱ្យមានឥទ្ធិពលដល់ការសម្រេចចិត្ត។

កត្តាអាទិភាពចំពោះ អារម្មណ៍ប្រឆាំងជាជាតិចិន នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី១៦ និង១៧ បានជុំរុញឡើង និងប្រើប្រាស់ដោយពួកអេស្ប៉ាញ។ ប៉ុន្តែវាខ្វះនូវមូលដ្ឋានបង្អែកសេដ្ឋកិច្ចក្នុងចំណោមពួកហ្វីលីពីន។

[13] នៅឆ្នាំ១៩១៩ បាតុកម្មនៅសៃហ្គន ប្រកាន់យកទម្រង់នៃការបដិសេធចោលនូវពាណិជ្ជកម្មចិន និងការប្រឹងប្រែងរបស់ពួកយួន ដើម្បីបង្កើតក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មរបស់ខ្លួនឯង ជំនួសតួនាទីរបស់ចិន។ បំណងនោះត្រូវបរាជ័យ នៅពេលពួកចិនទារយកប្រាក់ចងការដ៏ច្រើនៗទាំងអស់នោះមកវិញ។ កុប្បកម្មនៅទីក្រុងហៃហ្វុង ត្រូវគេផ្តើមធ្វើនៅខែសីហាឆ្នាំ១៩២៦ ហើយដឹកនាំឱ្យមានការដុតបំផ្លាញសង្កាត់ចិននៅទីក្រុងនេះ ដោយពួកកម្មករកំពង់ផែយួន (Dennery 1931, 156)។ លោក រ៉ូបេក្វែន(ទំព័រ៤០)

ពិតណាស់ថា ការប្រៀបធៀបជាមួយប្រទេសវៀតណាម នាំឱ្យគេកត់សម្គាល់នូវហេតុផលសេដ្ឋកិច្ចថា ហេតុអ្វីក៏ជម្លោះបែបនេះ មិនបានអភិវឌ្ឍន៍ផងនៅកម្ពុជារវាងពួកខ្មែរ និងចិន។ សម្រាប់បញ្ហានេះ វាចង្អុលបង្ហាញឱ្យឃើញច្បាស់ថា មកពីនៅកម្ពុជាគ្មានវត្តមានយ៉ាងហោចណាស់នូវវណ្ណៈខ្មែរថ្នាក់កណ្ដាលមួយ។

ទ្រព្យសម្បត្តិភាគច្រើនរបស់ពួកយួននៅឥណ្ឌូចិន បានមកពីការធ្វើម្ចាស់ដីធ្លី សម្រាប់៨០%នៃដីស្រែចម្ការស្ថិតនៅក្នុងដៃពួកកុម្ម៉ីក៍ នៅខណៈដែលមានតែកសិករម្នាក់ក្នុងចំណោមម្ចាស់ដីតូចតាចបួននាក់ ដែលគាត់បានធ្វើការដាំដុះ (Jacoby, 160f.) ។ ផ្ទុយទៅវិញ នៅកម្ពុជា កសិករ៩៥%គឺជាអ្នកដាំដុះដំណាំលើដីធ្លីរបស់ខ្លួន (*ibid.*, 157) ហើយមានប្រជារាស្ត្រតិចតួចណាស់ ដែលមានដីកម្មសិទ្ធិធំជាងទំហំដែលគេអាចដាំដុះបានដោយខ្លួនឯង។[១៤] កង្វះវណ្ណៈកុម្ម៉ីក៍នៅកម្ពុជា អាចបណ្ដាលមកពីមូលហេតុមួយចំនួន រួមទាំង កត្តាដែលថា វាលស្រែភាគច្រើនជាវាលទំនាបលិចទឹកច្រើនជាងវាលស្រែដីគោកត្រូវប្រើប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រ, ដីទាំងអស់នោះជារបស់ម្ចាស់តែម្នាក់ គឺស្ដេច រហូតដល់ឆ្នាំ១៩០៤ ហើយដែលតែងតែមានដីកសិកម្មមិនបានដាំដុះគ្រប់គ្រាន់នៅក្នុងតំបន់មានជីវជាតិ រារាំងដល់ការអភិវឌ្ឍន៍ទីផ្សារដីដាំដំណាំសកម្មមួយ។ ហេតុផលអ្វីក៏ដោយ មានខ្មែរតែប៉ុន្មាននាក់ប៉ុណ្ណោះ ឡើងជាអ្នកមានទ្រព្យសម្បត្តិហូរហៀរដោយភាពជាម្ចាស់ដី។ ដូចដែលលោក ដែលវើរ បានសរសេរថា “អ្នកមាននៅកម្ពុជាគឺជាពាណិជ្ជករ មិនមែនម្ចាស់ដីធ្លីនោះទេ” (Delvert, 498) ។ ជាផលវិបាក ដោយលើកលែងសម្រាប់ពួកអភិជនមួយក្ដាប់តូច មានតែពួកចិនប៉ុណ្ណោះ ដែលមានដើមទុនដើម្បីចូលប្រឡូកក្នុងអាជីវកម្មជំនួញ ហើយចំពោះពួកអភិជនបានសប្បាយចិត្តតែបង្កើនចំណូលទ្រព្យសម្បត្តិតាមរយៈពួកឈ្មួញចិន ជាជាងដើរតួនាទីជំនួសពួកគេ។

ហេតុផលទីពីរ សម្រាប់កង្វះវណ្ណៈខ្មែរថ្នាក់កណ្ដាលកប់នៅក្នុងសារជាតិនៃអ្នកគ្រប់គ្រងអាណានិគមអំឡុងពេលបារាំងដាក់អាណាព្យាបាលលើកម្ពុជា។ ដោយសាររដ្ឋការបារាំងនិយមប្រើបុគ្គលិកយួនជាជាងខ្មែរ កម្ពុជាមិនអាចអភិវឌ្ឍន៍វណ្ណៈនៃអ្នកបម្រើរាជការជាជនជាតិដើមបានទេ, អ្នកមានកម្រិតវប្បធម៌ខ្ពស់គ្រាន់បើជាងកសិករទេ និងដោយផ្នែកពួកគេត្រូវបានអប់រំការឱ្យតម្លៃចំពោះបស្ចឹមប្រទេសរួចជាស្រេច យ៉ាង

និងឃូឡេត ផ្ដល់កាលបរិច្ឆេទនៃកុប្បកម្មនៅហែហ្ស៊ុងថានៅឆ្នាំ១៩២៧។ អនុលោមតាមលោក ឃូឡេត លទ្ធផលនៃកុប្បកម្មនោះធ្វើឱ្យមនុស្សស្លាប់៦នាក់, របួស១០០នាក់, បំផ្លាញផ្ទះអស់៣០, ដុតបំផ្លាញអគារ៨, មនុស្ស ១៥០នាក់ត្រូវចាប់ខ្លួន ហើយ៥៧នាក់ក្នុងចំណោមនោះ ត្រូវផ្ដន្ទា ដោយកាត់ក្ដីព្យួរទោសពី៣ខែទៅ៦ខែ (Coulet, 464)។

[14] See Delvert, 488-501, ជាពិសេសទំព័រ៤៩៥ ដែលគាត់ផ្ដល់ជាបន្តបន្ទាប់នូវរបាយនៃផ្ទាស់ដី (ម្ចាស់កម្មសិទ្ធិអចលនទ្រព្យ) ចំនួន ៧២៧០០០នាក់ នៅក្នុងការសិក្សាអង្កេតរបស់គាត់ ដែលបានរួមបញ្ចូលនូវដីវាលស្រែទំនាបភាគច្រើនបំផុតនៃប្រទេសកម្ពុជា ÷

	៤០២ ០០០	(៥៥%)	មានដីស្រែ	តិចជាង ១ហិចតា
	១៨៣ ០០០	(២៥%)	មានដីស្រែពី	១ហិចតាទៅ ២ហិចតា
	៩០ ០០០	(១២%)	មានដីស្រែពី	២ហិចតាទៅ ៤ហិចតា
	៤៨ ០០០	(៧%)	មានដីស្រែពី	៥ហិចតាទៅ ១០ហិចតា
	៩ ៣០០	(១%)	មានដីស្រែពី	១០ហិចតាទៅ ២០ហិចតា
	១ ១៩១		មានដីស្រែ	លើសពី ២០ហិចតា

ណាក៏ដោយពួកគេត្រូវបដិសេធដោយរបបអាណានិគម។ ខុសពីឥណ្ឌូនេស៊ី និងវៀតណាម នៅកម្ពុជាគ្មានគ្រោះថ្នាក់អ្វីទាំងអស់ នៅពេលមានការតស៊ូ ដើម្បីឯករាជ្យពីអ្នកដឹកនាំអាណានិគម គឺពួកវណ្ណៈថ្នាក់កណ្ដាលដែលមិនសប្បាយចិត្តទាំងអស់នេះឯងដែលបាននាំមុខគេ (Wertheim 1962, 5-8; Lancaster, 66) ដណ្ដើមយកឯករាជ្យរបស់ខ្លួន តាមរយៈរាជបូជនីយកិច្ចផ្ទាល់ខ្លួន ដែលដឹកនាំដោយព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ។ ដូច្នោះហើយ ខ្មែរអ្នកជាតិនិយមរួមមានអ្នកគ្មានសញ្ចេតនាប្រឆាំងជនជាតិចិន មានសម្ដែង និងបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងសេចក្ដីថ្លែងការអ្នកជាតិនិយមនៅក្នុងប្រទេសជាច្រើននៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ឡើយ។[15]

បន្ទាប់មក ដោយសារប្រវត្តសាស្ត្រជាក់លាក់របស់ខ្លួន កម្ពុជាបានបង្កើតនូវសង្គមមួយដែលគ្មានវណ្ណៈខ្មែរមួយប្រកួតប្រជែងនឹងវណ្ណៈពាណិជ្ជកម្មចិន។ ខ្ញុំបានពិភាក្សាតាមក្រោយលោក វើធឹម ថា ទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាសាច់ញាតិ ដែលបានទទួលរវាងពួកខ្មែរ និងចិន មានការពាក់ព័ន្ធនឹងកង្វះនៃការប្រកួតប្រជែងគ្នានោះឯង។ សារៈសំខាន់ចម្បងនៃកង្វះជម្លោះរវាងខ្មែរ និងក្រុមជាតិពន្ធចិនជាច្រើនក្រាបនៅក្នុងពន្លកនៃវរជនចិនកាត់ខ្មែរ។[16]

២.៣. សេដ្ឋកិច្ច

បង្កើតច្បាប់ទារពន្ធដារ ជំនួសមន្ត្រីអាជ្ញាហ្លួង តែការនេះបារាំងបានអនុវត្តន៍ជ្រុលជ្រួសធ្ងន់ធ្ងរក្លាយជាការគាបសង្កត់ បង្ខិតបង្ខំ នាំឱ្យកសិករខ្មែរមានកំហឹង និងប្រឆាំងតបតវិញ ដូចមានបាតុកម្មកសិករនៅឆ្នាំ១៩១៥ និង១៩១៦ ជាឧទាហរណ៍។

របរពាណិជ្ជកម្មបារាំងប្រគល់អាទិភាពឱ្យចិនក្ដោបក្ដាប់ ធ្វើឱ្យពួកចិនក្លាយជាអ្នកមានធនធានច្រើន និងមានឥទ្ធិពលសង្កត់សង្កិនទីផ្សារផលិតផលរបស់ខ្មែរស្រេចទំនើងចិត្ត។ កសិករក្រីក្រមានកាន់តែច្រើនឡើង ដោយសារខ្ចីបុលប្រាក់ពីចិន ដោយសន្យាកាត់សងវិញជាផលិតផល និងគ្មានផលិតផលគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់សង ឬលក់ឱ្យចិន។ ម្ល៉ោះហើយ ជាបន្តបន្ទាប់ គេក្លាយជាកសិករគ្មានដីធ្លី សម្រាប់ធ្វើកសិកម្ម ដោយសារការកាត់សងបំណុល និងលក់យកលុយបំពេញតម្រូវការចាំបាច់ក្នុងកាលៈទេសៈអាសន្នអន់ក្រ

[15] ខ្មែរឥស្សរៈ ឬ «រណសិរ្សខ្មែរសេរី» ដែលបានធ្វើការប្រយុទ្ធជាសង្គ្រាមឧទ្ទាមទ័ពព្រៃប្រឆាំងនឹងបារាំងតាំងពីឆ្នាំ១៩៤៥ គេត្រូវសម្រួលឱ្យនៅក្រោមក្រសែភ្នែករបស់ខ្មែរ ដោយទំនាក់ទំនងជាមួយចលនាជាតិនិយមវៀតណាម។ ពិតណាស់ វាច្បាស់ជាត្រឹមត្រូវថា រាជបូជនីយកិច្ចរបស់ព្រះមហាក្សត្រមិនអាចដំណើរការទៅមុខដោយជោគជ័យទេ បើបារាំងមិនបានប្ដេជ្ញាចិត្តខ្ពស់ប្រើប្រាស់យោធា ដើម្បីប្រឆាំងនឹងពួកវៀតមិញ ក្នុងន័យការពារតំបន់មានសារៈសំខាន់ខាងសេដ្ឋកិច្ចនៃដីសណ្ដទន្លេក្រហម និងមេគង្គ។ ពួកគេមិនអាចប្រឹងប្រែងធ្វើសកម្មភាពពីក្រោយខ្នងប្រឆាំងខ្មែរឥស្សរៈនៅក្នុងតំបន់តែមួយបានទេ គឺកម្ពុជា។ សម្រាប់គំនិតពួកគេ គឺវាមានតែនៅតំបន់ឆ្ងាយពីទីក្រុងប៉ុណ្ណោះ។ យ៉ាងណាក៏ដោយ ចលនាទីមួយៗរំកិលទៅមុខដោយសារបារាំងបែរឆ្ពោះទៅរកការប្រគល់ឱ្យនូវឯករាជ្យ ដែលត្រូវបង្ខិតបង្ខំដោយសកម្មភាពជាក់លាក់មួយចំនួនរបស់ស្ដេច និងវរជនទាំងអស់ដែលកំពុងធ្វើការជាមួយព្រះអង្គ។ កម្ពុជាដណ្ដើមបានឯករាជ្យរបស់ខ្លួន ចំនួន៨ខែមុនសន្និសីទហ្សឺណែវ ដែលត្រូវបើកឡើងបន្ទាប់ពីការបរាជ័យរបស់បារាំងនៅឌៀនបៀនហ្វូ និងដែលបានពុះចែកប្រទេសវៀតណាម។ សម្រាប់រឿងរ៉ាវផ្លូវការនៃការតស៊ូដើម្បីឯករាជ្យជាតិរបស់កម្ពុជា, សូមមើល ញ៉ឹក ជូឡុង, *Livre Jaune;* សម សារី, ១–១២០។ បទសង្ខេបដ៏សំខាន់មួយស្ដីពី«រាជបូជនីយកិច្ចដើម្បីឯករាជ្យ» មានផ្ដល់ឱ្យនៅក្នុងជំពូកទី៣ របស់អាមស្រ្តូង ទំព័រ៥៣–៧៥។

[16] William E. Willmott. 1968. *The Chinese in Cambodia,* pp. 44-102.

ផ្សេងៗ។ ជនជាតិចិន ក្លាយជាក្រុមមនុស្សមានឥទ្ធិពលលើខ្មែរដែលជាម្ចាស់ស្រុក បន្ទាប់ពីបារាំង និងរួចផុតពីការគ្រប់គ្រងរបស់ខ្មែរ។

មកដល់ឆ្នាំ១៩៥០ ខ្មែរអ្នកចេះដឹង១ក្រុមបានបង្កើតភាសិតថា “ច្របាច់កចិនលៀនអណ្ដាតខ្មែរ”។ ព្រោះចិនតែងរួចខ្លួនពីការបំពេញកាតព្វកិច្ចជាពលរដ្ឋខ្មែរ ដោយសារនយោបាយគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង ជាពិសេស ទាក់ទងនឹងកំណែនបំពេញការងារពលកម្មសាធារណៈ និងពន្ធអាករ។ ក្នុងពេលដែលបារាំងតម្លើងថ្លៃពន្ធអាជីកម្មលើពួកគេម្ដងៗ និងនៅរដូវបុណ្យទានជាប្រពៃណីម្ដងៗ ចិនដែលសុទ្ធសឹងជាអ្នកលក់ទំនិញសព្វសារពើ បានតម្លើងថ្លៃទំនិញយកចំណេញស្រេចតែអំពើចិត្ត ដែលនាំឱ្យកសិករ និងកម្មករខ្មែររងការចម្រាញ់ និងកេងប្រវ័ញ្ចកាន់តែធ្ងន់ឡើងៗ។

ចំណែកខាងសាធារណៈសុខាភិបាល មានសកម្មភាពបន្តិចបន្តួច ឬស្ទើរតែគ្មាន នៅទីក្រុងភ្នំពេញលើកលែងមន្ទីរពេទ្យចិនរបស់សមាគមចិន សម្រាប់ទទួលអ្នកជំងឺជាជាតិចិន ដែលបើកទ្វារឡើងតាំងពីឆ្នាំ១៩១៦។ នៅអំឡុងចុងសម័យអាណានិគម ដោយសារអត្ថិភាពអំពើពុករលួយខាងតុលាការនៅតែបន្ត នាំឱ្យភ្នាក់ងាររាជការមានការច្រណែនគ្នា ចំពោះតួនាទីដែលអាចរកលុយបានដោយងាយ និងដោយលំបាកតាមរយៈអំពើពុករលួយ។ ក្នុងចំណោម នោះគេសង្កេតឃើញ សម្ដីផ្ទឹរផ្ទងគ្នាក្នុងសង្គមបានកើតឡើង រវាងពួកគ្រូពេទ្យ និងចាងហ្វាងសាលាដំបូង(តុលាការខេត្ត)ថា÷“ចំណីណាឆ្ងាញ់យកទៅឱ្យសាលាដំបូង ដំបៅណាខ្ញុំងៗយកមកឱ្យគ្រូពេទ្យ” បានន័យថា តុលាការអាចប្រព្រឹត្តិអំពើពុករលួយ កេងប្រវ័ញ្ចបានលុយដោយស្រួល ពីភាគីអធិករណ៍ណាដែលនាំក្ដីទៅប្ដឹងពួកគាត់ ប៉ុន្តែគ្រូពេទ្យវិញ បើទុកជាចង់ប្រព្រឹត្តិអំពើពុករលួយ ក៏ការងារពួកគាត់ត្រូវតែប្រឈមមុខនិងការលំបាកជាងពួកតុលាការដែរ។ ព្រោះគាត់ជួបប្រទះតែអ្នកឈឺថ្កាត់ ដោយជំងឺសព្វបែបយ៉ាង, មនុស្សរងរបួស និងមានដំបៅដែលឃើញគួរឱ្យព្រឺព្រួច ខ្ពើមរអើម និងមានវិការភាពប្រកបដោយភាពសង្វេគ ជាពិសេស គឺសុទ្ធសឹងជាអ្នកមានទុក្ខ។ ជារួមគុណសម្បត្តិរបស់ភ្នាក់ងារពីរជំពូកនេះ គឺសុទ្ធសឹងបំពេញការងារសង្គហកិច្ចដូចគ្នា ដែលមួយត្រូវរកភាពយុត្តិធម៌ឱ្យប្រជាជន និងមួយទៀតត្រូវសង្គ្រោះជីវិតមនុស្ស ដោយផ្ទាល់តែម្ដង។

ខឿនសេដ្ឋកិច្ចបែបទំនើបកម្មដំណើរការទៅមិនបានល្អ បានបន្តជះឥទ្ធិពលអាក្រក់រហូតដល់សព្វថ្ងៃ។ ប៉ុន្តែចំណុចជាច្រើននេះ បារាំងបានទម្លាក់កំហុសលើព្រះរាជាខ្មែរ តាំងពីរជ្ជកាលនរោត្តម ដែលជានិច្ចកាល តែងតែរារាំងដល់ដំណើរការកំណែទម្រង់ស្ថាប័នគ្រប់គ្រង និងនវូបនីយកម្មសេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា។

ជាវិបាកធំខាងសេដ្ឋកិច្ច បន្តិចម្ដងៗបញ្ហាសេដ្ឋកិច្ច ធ្វើឱ្យសង្គមខ្មែរមានការបែងចែកគម្លាតគ្នាកាន់តែឆ្ងាយរវាងស្រទាប់ប្រជាពលរដ្ឋ ជា“អ្នកមាន និងអ្នកក្រ” ដែលមានចំនួនកាន់តែកើនឡើងជាលំដាប់នៅតាមជនបទ ជាពិសេស។ ត្រង់ចំណុចនេះហើយ ដែលធ្វើឱ្យពួកខ្មែរមាននិន្នាការកុំមុយនីស្តនៅចុងសម័យអាណាព្យាបាលបារាំងបានលេស និងឱកាស ខិតខំពន្យល់អ្នកស្រុកអំពីមូលហេតុ និងឫសគល់នៃបញ្ហានេះ ហើយចុងក្រោយធ្វើឱ្យកើតជា“បដិវត្តន៍វណ្ណៈអធន” ឡើងនៅកម្ពុជា។

២.៤.វប្បធម៌

អភិក្រមទំនើបកម្មដែលបារាំងនាំមកឱ្យខ្មែរមាន ÷ ការលុបបំបាត់អំពើពុករលួយជាប្រពៃណីក្នុងជួរមន្ត្រីរាជការខ្មែរ ដោយការលុបបំបាត់របៀបទារពន្ធដារបែបបុរាណដែលអនុវត្តន៍ដោយក្រុមអាជ្ញាហ្លួងរបស់ព្រះរាជា ម្ដងក្នុងមួយឆ្នាំ នៅរដូវបន្ទាប់ពីកសិករប្រមូលកសិផលរួច។ មន្ត្រីរាជការត្រូវតែងតាំងឱ្យកាន់មុខ

តំណែងតាមសមត្ថភាពចំណេះដឹង និងបទពិសោធន៍ការងារ។ គ្មានការស៊ីសំណូកសម្រាប់ឡើងបុណ្យស័ក្តិក្នុងជួរក្រមការ និងអភិបាលស្រុកខេត្ត។ មានការកែទម្រង់ក្នុងការជ្រើសរើស និងតែងតាំងមេឃុំ ដោយមានការបោះឆ្នោត។ របៀបរបបនៃការធ្វើការងាររដ្ឋបាល ដែលមានបទដ្ឋានពេលធ្វើការ, ច្បាប់ការងារ និងឋានានុក្រមការងារបែបបស្ចឹមប្រទេសជាដើម។

ដោយសារ បារាំង បង្ហាញ ឱ្យ ឃើញ ពី ការ ស្រឡាញ់ ជាតិ បារាំង របស់ ពួកគេ និង មាន បារាំង ខ្លះ មានសណ្ដានចិត្តស្រឡាញ់ខ្មែរពិតប្រាកដ បានលួចពន្យល់យុវបញ្ញាវន្តខ្មែរ ធ្វើឱ្យខ្មែរចេះដឹងមួយចំនួននោះ បែកគំនិត ដុះឆន្ទៈជាតិនិយមឡើង ជាពិសេស បញ្ញវន្តប្រពៃណីខ្មែរនៅពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ។ បន្តិចម្តងៗ គេបានបង្កើតទម្រង់ចលនាជាតិនិយមខ្មែរ ដោយការដាស់តឿន ក្រើនរំឭកប្រជាជាតិខ្មែរ ឱ្យចេះរៀនគិត និងធ្វើអ្វីៗដោយខ្លួនឯង ដើម្បីសមត្ថភាពម្ចាស់ការដោយខ្លួនឯង ទៅអនាគត។ គេចាប់ផ្តើមបង្កើតអត្តសញ្ញាណខ្មែរ ទំនើប ឡើង តាម បែប ផែន ថ្មី ពី ឥទ្ធិពល បរទេស ដូច ជា បញ្ហា ជីវភាព រស់ នៅ ប្រចាំ ថ្ងៃ, សិល្បៈ, ចម្រៀង, តន្ត្រី, និងគំនូរ។

ចំណែក វប្បធម៌ ដែល បារាំង បញ្ចូល មក សាប ព្រោះ នៅ កម្ពុជា មិន សូវ មាន លក្ខណៈ ស៊ី សង្វាក់ គ្នាជាមួយវប្បធម៌របស់អ្នកស្រុកដើម—ខ្មែរ, វា មានលក្ខណៈទំនាស់គ្នាច្រើន ដូចជា ទម្លាប់រស់នៅ, ស្លៀកពាក់, វេជ្ជសាស្ត្រ, ភាសា, និងការសាកល្បងធ្វើកំណែទម្រង់អក្សរខ្មែរ ដោយប្រើអក្សរឡាតាំងនៅពីឆ្នាំ ១៩៤១។

របៀបរបបរស់នៅរបស់ខ្មែរមានការជឿនលឿនជាងមុន បើទោះបីជាមិនអាចយល់បាន និងធ្វើតាមបានទាំងស្រុងនូវកម្រិតជីវភាពរបស់បារាំង។

ការនាំមកនូវក្បួនច្បាប់បែបបស្ចឹមប្រទេស ដែលភាគច្រើនមិនស៊ីគ្នានឹងប្រពៃណីក្នុងស្រុក ត្រង់នេះធ្វើឱ្យខ្មែរ ដែលមានទម្លាប់ចូលចិត្តប្រើមនោសញ្ចេតនា ធំជាងការអនុវត្តន៍ច្បាប់ បង្កើតពាក្យស្លោកថា «យល់ញាតិ ឃ្លាតច្បាប់» ដើម្បីក្រើនរំឭកអ្នកកាន់ច្បាប់ និងអនុវត្តន៍វិធានការច្បាប់។

ការផ្ទេរសមត្ថកិច្ច ឬកេតនភ័ណ្ឌឯករាជ្យសម្រាប់កម្ពុជា ធ្វើឡើងគ្មានលក្ខណៈរលូន និងស្មេរភាពល្អ។ បារាំងមិនបានរៀបចំដំណើរការនូវបនីយកម្មស្ថាប័នរដ្ឋបាល និងសេដ្ឋកិច្ច ព្រមទាំងបង្រៀនខ្មែរឱ្យយល់ពីសារៈសំខាន់នៃបទប្បញ្ញត្តិដ៏សំខាន់មួយ ដែលគេហៅថា «រដ្ឋប្រជាជាតិសម័យទំនើប» (Modern Nation-State)។ ហេតុដូច្នេះហើយនាំឱ្យអ្នកដឹកនាំខ្មែរ មិនសូវបានយល់ច្បាស់អំពីតម្លៃ និងសារៈសំខាន់របស់វា នៅក្នុងការដឹកនាំរដ្ឋនាសម័យទំនើបនេះ រហូតដល់សព្វថ្ងៃ។

២.៩. សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

ទោះជាបារាំងបានយកចិត្តទុកដាក់តែលើផលប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ច និងវប្បធម៌របស់ខ្លួន ចាត់ទុកកម្ពុជាដូចមេគោចិញ្ចឹមយកតែទឹកដោះ ហើយយកលុយជាច្រើនទៅបំពេញតែសេចក្តីត្រូវការរបស់ខ្លួននៅហាណូយ និងដែនដីរដ្ឋបាលយួនពីរទៀតដែលជាកូនសំលាញ់ ឬសំណព្វជាងគេយ៉ាងណាក្តី ក៏យើងទទួលស្គាល់ថា ក្នុងចំណោមគុណវិបត្តិដ៏ច្រើនរបស់បារាំងដែលយើងមើលឃើញ បារាំងមានគុណសម្បត្តិដ៏ធំមួយគឺបានទាមទារពីសៀមមកវិញបាន នូវទឹកដីខេត្តបាត់ដំបង សៀមរាប ម្លូព្រៃ កំពង់ធំភាគខាងជើង និងស្ទឹងត្រែង ដែលប្រទេសសៀមបានរឹបអូសយកតាំងពីយូរមកហើយ។ គុណសម្បត្តិដ៏ធំមួយទៀត ដែលយើង

មិនអាចកែកាឡៃបាន គឺបានថែរក្សាស្រុកខ្មែរនៅគង់វង្ស ចាកផុតពីការហែកចែកគ្នារបស់សៀម និងយួន នៅសតវត្សរ៍ទី១៩។

បារាំង បាន ខិត ខំ ស្រាវជ្រាវ សរសេរ ប្រវត្តិសាស្ត្រ ពិត ប្រាកដ មួយ ឱ្យ ខ្មែរ និង បាន ខិត ខំ ចាប់ ផ្ដើម សង្គ្រោះ ជួសជុល ថែរក្សា ការពារ អភិរក្សប្រាង្គប្រាសាទដ៏ច្រើនអនេកជាបេតិកភ័ណ្ឌមិនអាចកាត់ថ្លៃបាន របស់ខ្មែរ ទុកឱ្យខ្មែរសព្វថ្ងៃ បានធ្វើអាជីវកម្មទាញយកប្រយោជន៍យ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង។ បារាំងជាអ្នកបើក បង្ហាញភាពល្បីល្បាញ និងគំនិតដ៏អស្ចារ្យរបស់ខ្មែរពីអតីតកាលឱ្យពិភពលោកបានដឹង និងកោតសរសើរ។

ហើយទោះបី នៅមានការសន្យាជាច្រើនចំណុចរបស់បារាំង ដែលបារាំងមិនបានធ្វើសម្រាប់កម្ពុជា ក៏នៅមានចំណុចគុណសម្បត្តិមួយទៀតដែលយើងមិនអាចបំបាត់ចោលបានដែរនោះ គឺបារាំងពិតជាបាននាំ ទំនើបភាវូបនីយកម្មទាំងសម្ភារៈនិយម និងមនោគមវិជ្ជាដឹកនាំប្រទេសមកឱ្យកម្ពុជា ដែលខ្មែរខ្លួនឯងភាគ ច្រើន នៅតែមិនព្រមយល់អំពីគំនិតទាំងអស់នោះ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ។

មេរៀនទី៣

បញ្ហានយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ចសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម

ដោយសាស្ត្រាចារ្យ វង់ សុធារ៉ា និង ណុប សុខា ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា សភភព២

១- ការតស៊ូដើម្បីឯករាជ្យ

បារាំងបានធ្វើអាណាព្យាបាលលើប្រទេសកម្ពុជា អស់រយៈពេល៩០ឆ្នាំ (១៨៦៣_១៩៥៣) នៅពេលដែលបារាំងត្រួតត្រាកម្ពុជា បារាំងធ្វើទុក្ខបុកម្នេញខ្មែរយ៉ាងខ្លាំង រហូតធ្វើឱ្យមានការតស៊ូប្រឆាំងនឹងបារាំងយ៉ាងខ្លាំងក្លា ដូចមានចលនាជាតិនិយមយ៉ាងច្រើនបានរីករាលដាលក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីប្រឆាំងនឹងបារាំងទាមទារនូវឯករាជ្យ។ ការទាមទារនូវឯករាជ្យ យើងឃើញមានជាច្រើនតំណាក់កាល។ ប៉ុន្តែ ឯករាជ្យ ដែលខ្មែរមាននៅពេលនោះពុំមែនជាឯករាជ្យពិតប្រាកដទេ។

ក្រុមដែលតស៊ូដើម្បីឯករាជ្យមានច្រើន ដូចជា សមាជិកសភាគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ, ពួកខ្មែរឥស្សរៈសេរីនៅបាត់ដំបង ដែលក្រោយមកបែកសំបុក និងបំបែកជាច្រើនក្រុម, ពួកគណៈជាតិមុត្តគាហារ ដែលគេហៅថា ក្រុមឥស្សរខ្មែរវៀតមិញ និងក្រុមឥស្សរៈបែកខ្ញែកដទៃទៀត។ ប៉ុន្តែ អ្នកដែលដណ្តើមបានឯករាជ្យពិតប្រាកដ ដោយសន្តិវិធី ជូនកម្ពុជាបានមុនគេ គឺព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ដែលធ្វើរាជបូជនីយកិច្ចទាមទារឯករាជ្យក្រោយគេនៅឆ្នាំ១៩៥២ តែបានជោគជ័យជាស្ថាពរ នៅថ្ងៃទី៩វិច្ឆិកា១៩៥៣។ ដូច្នេះហើយ ទើបក្រុមខ្មែរឥស្សរក្រៅពីនេះ ទាំងពួកឥស្សរចោរព្រៃ និងអ្នកតស៊ូពិតប្រាកដ បានចុះចូលរួបរួមជារាជរដ្ឋាភិបាល និងសង្គមជាតិទាំងអស់។ លើកលែងតែក្រុមខ្មែរឥស្សរ-វៀតមិញ និងកងទ័ពវៀតមិញរបស់វៀតណាមខាងជើង ដែលនៅតែធ្វើសកម្មភាពយោធា រំខានអាជ្ញាធរកម្ពុជានៅឡើយ ជាពិសេស នៅតាមជនបទនៃប្រទេសកម្ពុជា។

២- សន្និសីទហ្សឺណែវ ឆ្នាំ១៩៥៤

សន្និសីទអន្តរជាតិក្រុងហ្សឺណែវ បានចាប់ផ្តើមបើកនៅថ្ងៃទី២៦ ខែមេសា ១៩៥៤ ដើម្បីពិភាក្សាអំពីបញ្ហាកូរេខាងជើង និងខាងត្បូង ចំណែកការពិភាក្សាស្តីអំពីបញ្ហាបញ្ចប់សង្គ្រាមនៅឥណ្ឌូចិន ធ្វើឡើងចាប់ពីថ្ងៃទី៧ឧសភា១៩៥៤ ដោយមានការចូលរួមពីរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសនៃមហាប្រទេស ដែលអ្នកចូលរួមផ្ទាល់ និងចូលរួមក្នុងឋានៈជាអ្នកសង្កេតការណ៍ ដែលសរុបមកពីប្រទេសចំនួន១៩ប្រទេស ដូចជា ÷ ចក្រភពអង់គ្លេស សហភាពសូវៀត សហរដ្ឋអាមេរិក បារាំង សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតចិន និងប្រទេសពាក់ព័ន្ធមួយចំនួនទៀត ។ នៅក្នុងឱកាសពិភាក្សាឥណ្ឌូចិនបានចូលរួមដោយរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសអង់គ្លេស បារាំង សហភាពសូវៀត សហរដ្ឋអាមេរិច ចិនប្រជាមានិត សាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យវៀតណាម រាជាណាចក្រឡាវ រាជាណាចក្រកម្ពុជា និងអំណាចបាវដាយវៀតណាម។ គណៈប្រតិភូនៃរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាដឹកនាំដោយរដ្ឋមន្ត្រីការបទេសទេពផន, នង គីមនី, សម សារី, សីន សាន, ញឹក ជូឡុងជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួង

ការពារជាតិ, ប៉ុក ធឿនស្រី សាម៉ន និងស៊ុត សាខន ដែលទាំងពីនាក់ចុងក្រោយ ជាវរសេនីយត្រី ។ ក្រៅពីសមាជិកប្រតិភូនេះ នៅមានអ្នកតំណាងខ្មែរឥស្សរៈសំខាន់ៗបួននាក់ទៀត គឺជាប ឈួន, ចន្ទរង្សី, ពុត ឆាយ និងសារ៉ាំងវង្ស ដែលត្រូវនាំទៅបង្ហាញអន្តរជាតិ ក្នុងឋានៈជាអ្នកតស៊ូប្រដាប់អាវុធ ដើម្បីឯករាជ្យជាតិពីបារាំង និងដែលបានចុះចូលរួបរួមជាមួយរាជរដ្ឋាភិបាលស្របច្បាប់រួចហើយ។ ចំណែកប្រតិភូវៀតមិញ ឬវៀតណាមខាងជើង បាននាំអ្នកតំណាងចលនាតស៊ូរំដោះជាតិខ្មែរឥស្សរៈវៀតមិញ ទៅហ្សឺណែវដែរ ដើម្បីឱ្យសហភាពសូវៀត និងសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតចិន និងសាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យវៀតណាម ជួយទាមទារឱ្យមានចំណែកនៅក្នុងការប្រជុំនោះដែរ។ តែទោះបីជាមានជួយជ្រោមជ្រែងពីសូវៀត និងយួនខាងជើងយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏តំណាងចលនាតស៊ូនោះពុំបានទទួលការអនុញ្ញាតឱ្យចូលរួមក្នុងសន្និសីទដែរ។

ក្រោយពីដំណើរការចរចាយ៉ាងស្វិតស្វាញអស់ប្រមាណ៧៥ថ្ងៃ គេបានចុះហត្ថលេខាលើឯកសារមួយចំនួន ដែលក្នុងនោះទាក់ទងជាមួយកម្ពុជាដូចតទៅ ៖

- កិច្ចព្រមព្រៀង ស្តីពីការបញ្ឈប់បទបាញ់គ្នានៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។
- សេចក្តីប្រកាសរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ទាក់ទងនឹងសម្ព័ន្ធភាពយោធា ទាក់ទងទៅនឹងមូលដ្ឋានទ័ពបរទេស និងការជួយឧបត្ថម្ភកម្លាំងយោធាពីបរទេស ។
- សេចក្តីប្រកាសពីរបស់រដ្ឋាភិបាលបារាំង ស្តីអំពីការដកកងទ័ពបារាំងចេញពីទឹកដីឥណ្ឌូចិន និងការប្រកាសផ្តល់ឯករាជ្យ អធិបតេយ្យភាពដល់ប្រទេសនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន។
- សេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់តំណាងសហរដ្ឋអាមេរិក ស្តីអំពីឥរិយាបថរបស់ខ្លួនទាក់ទងនឹងកិច្ចព្រមព្រៀងហ្សឺណែវ ។
- សេចក្តីថ្លែងការបិទសន្និសីទ ។

នៅលើកិច្ចព្រមព្រៀងទាក់ទងទៅនឹងការបញ្ឈប់សកម្មភាពយោធានៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា បានចុះហត្ថលេខាដោយថ្នាក់អនុរដ្ឋមន្ត្រីការពារជាតិសាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យវៀតណាម ដែលតំណាងឱ្យអគ្គមេបញ្ជាការកងទ័ពជាតិវៀតណាម និងកងទ័ពខ្មែរឥស្សរៈ និងរដ្ឋមន្ត្រីការពារជាតិរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា លោក ញឹក ជូឡុង ក្នុងនាមតំណាងឱ្យអគ្គមេបញ្ជាការជាន់ខ្ពស់កងទ័ពជាតិខ្មែរ (កងទ័ពខេមរភូមិន្ទ) ។ ដោយអាស្រ័យទៅនឹងកិច្ចព្រមព្រៀងនេះ សកម្មភាពការប៉ះទង្គិចគ្នា ដោយយោធាត្រូវបញ្ឈប់នៅលើទឹកដីកម្ពុជាទាំងស្រុងចាប់ពីថ្ងៃទី៧ ខែ សីហា ឆ្នាំ១៩៥៤ ។ កិច្ចព្រមព្រៀងបាននិយាយអំពីការដកកងទ័ពបរទេសចេញពីទឹកដីកម្ពុជាឱ្យអស់នៅក្នុងកំឡុង៩០ថ្ងៃ បន្ទាប់ពីចាប់ផ្តើមសុពលភាពកិច្ចព្រមព្រៀងហ្សឺណែវ។

ចំពោះកម្លាំងទ័ពខ្មែរឥស្សរៈត្រូវរំសាយក្នុងកំឡុង៣០ថ្ងៃ។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាបានធ្វើសេចក្តីប្រកាស ស្តីពីការធានាដល់អតីតអ្នកចូលរួមចលនាតស៊ូ ធានាដល់សិទ្ធិពលរដ្ឋ ការពារជីវិត និងទ្រព្យសម្បត្តិ និងធានាដល់សិទ្ធិនៃការអនុវត្តសេរីភាពប្រជាធិបតេយ្យ ។ រាជរដ្ឋាភិបាលបានធ្វើការអះអាងចំពោះសេចក្តីសម្រេចចិត្តរបស់ខ្លួនថា ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាទាំងអស់រួមរស់នៅក្នុងសហគមន៍តែមួយ

ដោយគ្មានការប្រកាន់ពូជសាសន៍ និងធានាដល់ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាទាំងអស់ក្នុងការប្រើសិទ្ធិ និងសេរីភាពរបស់ខ្លួន ដូចមានចែងក្នុងការប្រើសិទ្ធិ និងសេរីភាពរបស់ខ្លួនដែលមានចែងក្នុងច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ។ ដោយយោងទៅតាមមាត្រាអភិវឌ្ឍន៍សន្តិភាពូបនីយកម្មនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដែលមានចែងក្នុងសេចក្ដីសម្រេចចិត្តសន្និសីទនាទីក្រុងហ្សឺណែវនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានប្រព្រឹត្តិទៅនូវការបោះឆ្នោតជាសកលនាឆ្នាំ១៩៥៥។

នៅក្នុងសេចក្ដីប្រកាសបិទសន្និសីទទីក្រុងហ្សឺណែវ សមាជិកទាំងអស់បានប្រកាសស្ដីអំពីកាតព្វកិច្ចរបស់ខ្លួន គោរពដល់អធិបតេយ្យភាព ឯករាជ្យភាព ឯករាជ្យជាតិ និងអធិបតេយ្យភាពរបស់ប្រទេសនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន។

សន្និសីទទីក្រុងហ្សឺណែវបានកំណត់នូវដំណើររីកចំរើននយោបាយជាប្រវត្តិសាស្ត្រថ្មីរបស់ប្រទេសកម្ពុជា ដោយការពង្រឹងគោលជំហររបស់ខ្លួននៅលើឆាកអន្តរជាតិ អធិបតេយ្យភាព និងកិត្យានុភាពស្នេហាជាតិមាតុភូមិរបស់ខ្លួន។ នៅក្នុងសេចក្ដីថ្លែងការណ៍របស់រដ្ឋាភិបាលសហភាពសូវៀត ដែលធ្វើឡើងនៅថ្ងៃទី២៣ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៥៤ បានគូសបញ្ជាក់ថា «កិច្ចព្រមព្រៀងហ្សឺណែវបានឱ្យអត្ថន័យទៅលើការតស៊ូរំដោះជាតិ និងវីរភាពដ៏អស្ចារ្យរបស់ប្រជាជនឥណ្ឌូចិន ដែលបានធ្វើពលិកម្មនៅក្នុងការតស៊ូនេះ »។

ទោះបីតំណាងរបស់ចលនាខ្មែរឥស្សរៈ ពុំត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យចូលរួមនៅក្នុងសន្និសីទយ៉ាងណាក្ដី ពួកគេក៏បានវាយតំលៃខ្ពស់ចំពោះលទ្ធផលនៃសន្និសីទនេះផងដែរ។

នៅក្នុងខែសីហា គណៈកម្មការបានចាប់ផ្ដើមបំពេញការងាររបស់ខ្លួន នៅថ្ងៃ១៨តុលា១៩៥៤ កងទ័ពវៀតណាមបានដកចេញទាំងស្រុងពីទឹកដីកម្ពុជា។ ក្នុងកំឡុងខែ សីហា-កញ្ញា កងទ័ពខ្មែរឥស្សរៈបានរំសាយ។ ថ្ងៃទី១២ ខែតុលា ១៩៥៤ ព្រះមហាក្សត្របានធ្វើសេចក្ដីប្រកាសលើកលែងទោសដល់អ្នកចូលរួមចលនាតស៊ូប្រឆាំងនឹងរាជរដ្ឋាភិបាល។

លោក Vickery ថា រាល់ចម្បាំងទាំងអស់ក្នុងឥណ្ឌូចិនបានបញ្ចប់ក្នុងឆ្នាំ១៩៥៤។ កងទ័ពបារាំងចាញ់វៀតណាម ហើយត្រូវបង្ខំឱ្យប្រគល់ឯករាជ្យរួចហើយនៅកម្ពុជា។ បារាំងបានយល់ព្រមប្រគល់ឯករាជ្យឱ្យប្រទេសទាំងបីនៅឥណ្ឌូចិន ហើយកិច្ចប្រជុំនៅហ្សឺណែវ រៀបចំឡើងក្នុងគោលបំណងនេះ។ ប្រទេសអន្តរជាតិសំខាន់ៗ ដែលបានចូលរួមមាន អង់គ្លេស, បារាំង, សហរដ្ឋអាមេរិក, ចិន និងគណៈប្រតិភូឯករាជ្យមកពីប្រទេសកម្ពុជា និងរដ្ឋាភិបាលកុំម្មុយនីស្តវៀតណាមខាងជើង មានគណៈប្រតិភូមកពី លាវ និងវៀតណាមខាងត្បូងដែលមិនមែនកុំម្មុយនីស្ត។ ក៏ប៉ុន្តែ ពួកគេស្ថិតនៅក្រោមការមើលខុសត្រូវរបស់បារាំងព្រោះគេមិនទាន់បានឯករាជ្យ។

កិច្ចប្រជុំហ្សឺណែវ បានផ្ដល់ឯករាជ្យឱ្យឥណ្ឌូចិន បានកំណត់ឱ្យមានការដកកងទ័ពបារាំង និងមានការបោះឆ្នោតក្នុងប្រទេសនីមួយៗក្រោមរដ្ឋធម្មនុញ្ញចាស់។ ការបោះឆ្នោតក្នុងប្រទេសវៀតណាមបានកំណត់ធ្វើឡើងក្នុងឆ្នាំ ១៩៥៦ ដើម្បីរួបរួមវៀតណាមក្រោមពួកកុំម្មុនីស្ត ហូជីមិញ ឬក្រោមមេដឹកនាំវៀតណាមខាងត្បូងតាមជម្រើសអ្នកបោះឆ្នោត ។ នៅកម្ពុជា ការបោះឆ្នោតបានធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៥៥ ក្រោមរដ្ឋធម្មនុញ្ញចាស់ គឺមានចំនួនគណបក្សដែលដូចមុន ។

ក្នុងប្រទេសលាវ គេប្រគល់ខេត្តពីរនៅភាគខាងជើងឱ្យទៅទ័ពពួកកុំមុយនីស្តកាន់កាប់ផ្ទាល់ ក៏ប៉ុន្តែពួកកុំម្មុនីស្ត និងពួកឥស្សរៈនៅកម្ពុជា គេពុំបានប្រគល់តំបន់ដោយឡែកណាមួយឱ្យទេ។ ពួកគេត្រូវបញ្ឈប់រាល់ការប្រយុទ្ធ និងរស់នៅជាពលរដ្ឋសាមញ្ញ។ យោងលើកិច្ចព្រមព្រៀងហ្សឺណែវ ពួកនេះមិនត្រូវធ្វើគេធ្វើទុក្ខទោសទេ ហើយអាចកើតគណៈបក្សនយោបាយដើម្បីការបោះឆ្នោតអាណត្តិក្រោយ។

អតីតពួកឥស្សរៈ និងពួកកុំម្មុយនីស្តមិនសប្បាយចិត្តនឹងកិច្ចប្រជុំហ្សឺណែវទេ ព្រោះពួកគេមិនបានទទួលតំបន់ពិសេសណាមួយ។ ក៏ប៉ុន្តែសម្តេចសីហនុ និងអ្នកគាំទ្រពិតជាសប្បាយចិត្ត ព្រោះពួកគេអាចបន្តកាន់អំណាច។ ចំណែក រដ្ឋសភាត្រូវសម្តេចសីហនុរំលាយចោលតាំងពីឆ្នាំ១៩៥២។ តែភាគីកម្ពុជាបានយល់ព្រមនៅហ្សឺណែវថា នឹងមានការបោះឆ្នោតសេរី នៅក្នុងឆ្នាំ១៩៥៥។

៣- នយោបាយក្នុង និងក្រៅប្រទេស

ដូចបានបង្ហាញពីខាងដើមខ្លះ មកហើយថា «ភាពជាអព្យាក្រឹត្យរបស់កម្ពុជា» គឺជាក្តីប្រាថ្នា និងជាលក្ខខណ្ឌរបស់មហាអំណាចកុំមុយនីស្តនៅក្នុងសន្និសីទហ្សឺណែវឆ្នាំ១៩៥៤ តម្រូវឱ្យកម្ពុជាទទួលយក។ មិនត្រឹមប៉ុណ្ណោះ ភាគីវៀតណាម ដែលមានផាម វ៉ាន់ដុងជាប្រធាន បានទាមទារកុំឱ្យកម្ពុជា មានគ្រឿងសព្វាវុធ និងមានកងទ័ពប្រកបដោយសមត្ថភាពប្រយុទ្ធខ្ពស់ សម្រាប់ការពារខ្លួនជាអចិន្ត្រៃយ៍ផងដែរ។ បន្ទាប់មក សម្តេចសីហនុ សព្វព្រះទ័យចូលរួមនៅក្នុងចលនាមិនចូលបក្សសម្ព័ន្ធនេះតាំងពីឆ្នាំ១៩៥៥ នៅក្នុងការប្រជុំ នៅទីក្រុងបានឌុងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី។ នៅទីនោះហើយ ដែលព្រះអង្គបានជួបប្រាស្រ័យទាក់ទងយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយលោកជូ អេនឡាយ នាយករដ្ឋមន្ត្រីចិន និងផាម វ៉ាន់ដុង នាយករដ្ឋមន្ត្រីវៀតណាម និងសព្វព្រះទ័យខ្លាំង ចំពោះការផ្តល់នូវកិត្តិយសដ៏ឧត្តុង្គឧត្តមមួយរបស់មហាអំណាចក្នុងតំបន់ទាំងពីរនេះ ដោយសារតែពិធីការដ៏ទន់ភ្លន់ និងបដិសណ្ឋារកិច្ចដ៏គួរសមគ្មានខ្ចោះរបស់ពួកគេ និងបានក្លាយជាមហាមិត្តរបស់ប្រទេសកុំមុយនីស្តទាំងនេះបន្តិចម្តងៗរហូតដល់ដើមទសវត្សរ៍១៩៧០។

ទោះបីមានការចោទប្រកាន់ពីអាមេរិកថា ព្រះអង្គជាព្រះអង្គម្ចាស់ក្រហមក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គចាត់ទុកការដឹកនាំនយោបាយរបស់ព្រះអង្គ ថាត្រឹមតែ«នយោបាយពណ៌ស៊ីជម្ពូ» ដែរ ដែលជារួមគេមើលឃើញថា ជាអព្យាក្រឹត្យស្និទ្ធនឹងកុំមុយនីស្ត។ ហេតុនោះហើយ ទើបចំណងនយោបាយការបរទេសជាមួយលោកសេរី ជាពិសេស ជាមួយសហរដ្ឋអាមេរិក កាន់តែរង្គោះរង្គើឡើងពីមួយថ្ងៃទៅមួយថ្ងៃ រហូតដល់ប្រកាសឈប់ទទួលជំនួយពីអាមេរិកនៅខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៩៦៣ និងផ្តាច់ទំនាក់ទំនងទូតជាមួយគ្នានៅឆ្នាំ១៩៦៤។ បន្ទាប់ពីភាពតានតឹងខាងព្រំដែនជាមួយថៃ និងវៀតណាមខាងត្បូង ដែលជាមហាសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់អាមេរិក។ កត្តានេះ បានជំរុញឱ្យកម្ពុជាកាន់តែខិតទៅកៀកកិតជិតពិភពលោកកុំមុយនីស្ត ជាពិសេស វៀតណាមខាងជើង និងចិន ដែលប្រកាសថារង់ចាំតែជួយខ្មែរប៉ុណ្ណោះ។

ចំពោះនយោបាយក្នុងប្រទេសវិញ សម្តេច ស៊ីហនុ បានព្យាយាមបង្កើតចលនាសង្គមរាស្ត្រនិយម ដើម្បីប្រមូលកម្លាំងបាក់បែកនៅក្នុងបណ្តាបក្សនយោបាយនានា ឱ្យមកចូលរួមជាមួយព្រះអង្គ។ ដោយសារភាពជារាជវង្ស របស់ព្រះអង្គ ជាមួយនឹងព្រះគុណបំណាច់ក្នុងការទាមទារឯករាជ្យជាតិ គណបក្សរបស់ព្រះអង្គបានឈ្នះ

ផ្ដាច់ខាត ដែលអាចបង្កើតរដ្ឋាភិបាលបានដោយខ្លួនឯង។ រាជរដ្ឋាភិបាលសម័យនេះ គេហៅថា រដ្ឋាភិបាលសង្គមរាស្ត្រនិយម ឬ សម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម ដែលក្ដាប់ជោគវាសនារបស់ប្រទេសជាតិអស់១៦ឆ្នាំ។

ចន្លោះពីឆ្នាំ១៩៥៥ដល់១៩៦០ ព្រះនរោត្តម សីហនុកាន់តំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រី តែចាប់ពីឆ្នាំ១៩៦០ បន្ទាប់ពីព្រះបិតានាមនរោត្តម សុរាម្រិត ជាព្រះមហាក្សត្របានសោយទិវង្គត ព្រះអង្គបានឱ្យសភាបង្កើតតំណែង«ព្រះប្រមុខរដ្ឋ» មួយទៀតសម្រាប់ព្រះអង្គ។ ម្ល៉ោះហើយ ចាប់ពីពេលនោះមក ព្រះអង្គកាន់តំណែងជានាយករដ្ឋមន្ត្រីផង និងព្រះប្រមុខរដ្ឋផង តែជួនកាលក៏កាន់តែតំណែងចុងក្រោយនេះតែមួយដែរ។ អ្វីដែលគួរឱ្យកត់សម្គាល់នោះ គឺនោះក្នុងរវាង១៦ឆ្នាំនេះ ព្រះអង្គបានបង្កើតឱ្យមាន ដល់ទៅ ២៥គណៈរដ្ឋមន្ត្រី ឬរដ្ឋាភិបាល។ ដោយរដ្ឋាភិបាលខ្លះមានអាយុត្រឹមតែ១សប្ដាហ៍ លើកលែងតែគណៈរដ្ឋមន្ត្រីរបស់ព្រះអង្គទើបអាចមានអាយុវែងជាងគេ។

៤- រឿងក្ដីប្រាសាទព្រះវិហារ

ក_ ដើមហេតុនៃរឿងក្ដី

ជម្លោះខ្មែរ_ថៃ លើការទាមទារប្រាសាទព្រះវិហារ ចេញពីការចូលលុកលុយកាន់កាប់ប្រាសាទនេះដោយកងទ័ពថៃ នៅឆ្នាំ១៩៥៥ ដែលជាទង្វើដ៏ព្រហើន គគ្លើន និងមើលងាយដល់បូរណភាពទឹកដីរបស់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ ទំនងជាដោយសារ ថៃយល់ថា កម្ពុជាទើបនឹងទទួលបានឯករាជ្យបរិបូណ៌ នៅថ្ងៃទី០៩ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៥៣ និងមិនទាន់បានចូលជាសមាជិកនៃអង្គការសហប្រជាជាតិនៅឡើយទេ រហូតមកដល់ចុងឆ្នាំ១៩៥៥ ទើបបានចូលជាសមាជិក។ បន្ទាប់ពីអស់លទ្ធភាពក្នុងការប្រកាសទាមទារឱ្យថៃដកកងទ័ពចេញតាមផ្លូវសន្តិវិធី ក្រោមការដឹកនាំរបស់សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ បានសម្រេចធ្វើការការពារបូរណភាពទឹកដី ដោយប្ដឹងចំពោះប្រទេសថៃ ពីករណីរំលោភកាន់កាប់ នឹងឈ្លានពានលើទឹកដីកម្ពុជាយើង រឿងដីប្រាសាទព្រះវិហារនេះទៅកាន់តុលាការអន្តរជាតិ(International Court of Justice in Hague) នៅទីក្រុងឡាអេ នៃប្រទេសហូឡង់នៅថ្ងៃទី៣០ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៥៩ ។

ខ_ សវនាការសំខាន់ៗនៃរឿងក្ដី

សវនាការសំខាន់នៃការដោះស្រាយរឿងក្ដីសំខាន់ៗនៅទីក្រុងឡាអេ មានដូចតទៅ ÷

សវនាការថ្ងៃទី២៦ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៦១

នៅក្នុងការប្ដឹងតវ៉ាគ្នានេះ គេបានកត់សម្គាល់ថា គូភាគីនីមួយៗបានយកនូវសេចក្ដីសម្រេចរបស់តុលាការមកធ្វើការបកស្រាយ គឺ ÷

១_ការបកស្រាយរបស់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ប្រទេសកម្ពុជាយើងបានលើកឡើងពីគោលការណ៍ចំបងស្ដីពីការរួមផ្សំគ្នារវាងផលប៉ះពាល់នៃការទទួលយកនូវការបង្គាប់បញ្ជា សេចក្ដីសម្រេចរបស់តុលាការ និងការប្រកាសជាសាធារណៈដែលធ្វើឡើងដោយប្រទេសថៃនៅថ្ងៃទី ២០ ខែ ឧសភា ឆ្នាំ ១៩៥០ ហើយបានចេញសេចក្ដីថ្លែងការដូចតទៅ ÷

«ខ្ញុំ មានកិត្តិយសសូមជម្រាបជាពតិមានថា តាមរយៈសេចក្តីប្រកាសធ្វើនៅថ្ងៃទី២០ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩២៩ ព្រះករុណា ជា ម្ចាស់ ជីវិត លើ ត្បូង បាន ទទួល យក នូវ ការ បង្គាប់ នៃ យុត្តាធិការ របស់ តុលាការ អន្តរជាតិអចិន្ត្រៃយ៍(Permanent CIJ)ទៅលើលក្ខ័ន្តិកៈសម្រាប់រយៈពេល១០ឆ្នាំ និងលក្ខខណ្ឌទៅវិញទៅមក ឬបដិការដែលបានអនុលោមទៅតាមមាត្រា៣៦ កថាខ័ណ្ឌទី២។ ការប្រកាសនេះបានត្រូវធ្វើឡើងវិញនៅថ្ងៃទី០៣ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៤០សម្រាប់កំឡុងពេល១០ឆ្នាំផ្សេងទៀត»។

«កិច្ចព្រមព្រៀងជាមួយ ខដែលបានចែងលើមាត្រា៣៦ កថាខ័ណ្ឌទី៤ ស្តីពីលក្ខន្តិកៈនៃតុលាការអន្តរជាតិ ។ នៅពេលនេះខ្ញុំបាទសូមជម្រាបថា ព្រះករុណាជាម្ចាស់ជីវិតតំកល់លើត្បូងបានធ្វើឡើងវិញនូវសេចក្តីប្រកាសថ្មីមួយ តាមរយៈការធ្វើនិទ្ទេសវែកញែកសេចក្តីដូចបានជម្រាបជូនខាងលើសម្រាប់រយៈពេល ១០ឆ្នាំតទៅទៀត ដោយរាប់ចេញពីថ្ងៃទី០៣ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៥០ ដោយមានពេលកំណត់ និងប្រធានបទដែលមានលក្ខខណ្ឌ និងការបម្រុងទុកដូចគ្នានៅក្នុងសេចក្តីប្រកាសលើកទី៤នេះ ដែលលើកទី១គឺនៅថ្ងៃទី ២០ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩២៩ » ។

២_ការបកស្រាយរបស់ព្រះរាជាណាចក្រថៃ

ឯកភាគីនៃប្រទេស គឺបានលើកឡើងពីប្រធានបទផ្តើមទី១ថា សេចក្តីប្រកាសនេះមិនបានចែងពីការទទួលយកជាបានការនៅលើផ្នែកខ្លះនៃការបង្គាប់របស់យុធិការតុលាការអន្តរជាតិឡើយ។ ថៃគ្មានផ្លូវអាចប្រកែកថា ខ្លួនមិនមានឆន្ទៈពេញលេញចំពោះការទទួលយកនូវការបង្គាប់បញ្ជានៃយុត្តាធិការរបស់តុលាការអន្តរជាតិទេ ប៉ុន្តែមានការព្រមព្រៀងទៅនឹងការឈ្លោះប្រកែកឬជជែកគ្នា ។ ថៃបានធ្វើពង្រៀងសេចក្តីប្រកាសរបស់ខ្លួន ដោយបញ្ចេញឱ្យគេឃើញច្បាស់ពីសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការអន្តរជាតិនៅថ្ងៃទី ២៦ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៥៩ នៅក្នុងករណីរឿងក្តីមួយ រវាងអ៊ីស្រាអែល និងប៊ុលហ្គារី ក្នុងករណីឧប្បតិហេតុលើផ្លូវអាកាស នៅថ្ងៃទី២៧ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៥៥ ដែលមិនមានប្រសិទ្ធភាព ។

នៅមាត្រា៣៦ កថាខ័ណ្ឌទី៥ នៃលក្ខន្តិកៈតុលាការអន្តរជាតិបានចែងថា «សេចក្តីប្រកាសធ្វើក្រោមមាត្រាទី៣៦នៃល័ក្ខន្តិកៈរបស់តុលាការអន្តរជាតិអចិន្ត្រៃយ៍ និងដែលយល់ថា នៅតែស្ថិតក្នុងការគ្រប់គ្រងនៃតុលាការនៅឡើយ។ ក្នុងពេលបច្ចុប្បន្នរវាងគូភាគីទាំងពីរនោះ ភាគីណាមួយបានទទួលយកនូវការបង្គាប់របស់តុលាការ ក្នុងកំឡុងពេលដែលពួកគេនៅតែអនុវត្តចាត់ទុកជាបានការ និងដោយអនុលោមទៅតាមការព្រមព្រៀងរបស់គូភាគី »។

៣_ការបកស្រាយរបស់ចៅក្រមនៃតុលាការអន្តរជាតិ

ឯការសម្រេចរបស់តុលាការលើ ខ ដែលបានចែងនោះគឺមានឥទ្ធិពលតែនៅលើគូភាគីដំបូងបំផុតដែលទាក់ទងនឹងល័ក្ខន្តិកៈនោះ ហើយគេក៏បានកំណត់ថា ប៊ុលហ្គារីមិនបានក្លាយជាគូភាគីនៃល័ក្ខន្តិកៈនេះរហូតដល់ថ្ងៃទី១៤ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៥៥ ហើយថាសេចក្តីប្រកាសទទួលយកការសម្រេចរបស់តុលាការរបស់គេនោះត្រូវអស់សុពលភាពត្រឹមថ្ងៃទី ១៩ ខែ មេសា ឆ្នាំ១៩៤៦មកម្ល៉េះ ។ ពេលនោះតុលាការបានបញ្ឈប់នូវការប្តឹងបន្តនូវរឿងក្តីនោះ ។

ឯចំណែករឿងក្តីព្រះវិហារវិញ ប្រទេសសៀមបានបន្តប្តឹងដោយឈរលើគោលជំហរថា ស្ថានភាពនេះខ្លួនមានលក្ខណៈដូចគ្នានឹងករណីរបស់ប្រទេសប៊ុលហ្គារីដែរ។ តាំងតែពេលដែលគេបានក្លាយជាភាគីតែមួយគត់នៃល័ក្ខន្តិកៈ នាថ្ងៃទី ១៦ ខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៤៦ ដែល៨ខែបន្ទាប់ពីការរំសាយនៃតុលាការអចិន្ត្រៃយ៍អន្តរជាតិ(១៩_៤_១៩៤៦)។

សេចក្តីប្រកាសរបស់សៀម គឺចង់ទទួលបាននូវសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការ ដែលគួរតែមិនត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរចំពោះការទទួលយកនូវសេចក្តីសម្រេចនោះ ដោយទាក់ទងទៅនឹងតុលាការនៅពេលបច្ចុប្បន្ននេះ។ ថែមលើនេះទៀត ថៃនឹងសម្រេចនូវគោលបំណងពិតប្រាកដរបស់ខ្លួនទាំងអស់ គឺត្រូវការចាំបាច់នូវការបិទមិនឱ្យដំណើរការថ្មី ក្នុងការទទួលយកនូវការបង្គាប់លើសេចក្តីសម្រេចរបស់សាលាក្តី ដែលមិនមានពេលច្រើនក្នុងការប្តឹងតវ៉ា ឬជំទាស់ឡើយ។ ពោលគឺគេមិនចង់ឱ្យខ្មែរលើកយកហេតុផលផ្សេងដើម្បីប្តឹងជំទាស់ឡើយ ហើយគេចង់បញ្ឈប់រឿងក្តីនេះ ។

តុលាការមិនបានពិចារណាថា ការវិនិច្ឆ័យរបស់ខ្លួននៅឆ្នាំ ១៩៥៩ មានផលវិបាកដល់ការទាមទាររបស់សៀមឡើយ។ ក្រៅពីនេះដំណើរហេតុនៃការវិនិច្ឆ័យបានចាត់ទុកជាមោឃៈ នូវការមិនបានរាប់បញ្ចូលកងកម្លាំងរវាងគូភាគីទាំងសងខាង។ តុលាការបានធ្វើការពិនិត្យមើលទៅលើប្រទេសថៃតាមរយៈសេចក្តីប្រកាសរបស់ថៃនៅថ្ងៃទី ២០ ខែ ឧសភា ឆ្នាំ១៩៥០ ដែលបានកំណត់ថាប្រទេសថៃមានលក្ខណៈខុសពីប្រទេសប៊ុលហ្គារី ។

តែនៅឆ្នាំ ១៩៤០ មិនមែនមានតែសេចក្តីប្រកាសរបស់ប្រទេសថៃតែម្នាក់ឯងទេ ដែលមិនទាន់ត្រូវបានគេផ្លាស់ប្តូរនូវការទទួលយកនូវយុត្តាធិការរបស់តុលាការបច្ចុប្បន្ននោះ ប៉ុន្តែវាហួសពេលកំណត់ទៅហើយ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះយើងតាមសេចក្តីប្រកាសរបស់ថៃ គឺធ្វើឡើងដោយមុនពេលកំណត់២សប្តាហ៍ នៅថ្ងៃទី០៦ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៥០។ សេចក្តីប្រកាសថ្ងៃទី២០ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៥០ មិនមែនជាសេចក្តីប្រកាសថ្មីមួយ និងមានការប្រព្រឹត្តិទៅដោយឯករាជ្យឡើយ ។ ដូច្នេះគេបានធ្វើតាមមាត្រា៣៦ កថាខ័ណ្ឌទី ០៥ នៃល័ក្ខន្តិកៈនេះ ជាកិច្ចប្រតិបត្តិការណ៍លើការពិនិត្យមើលមួយដើម្បីទាត់ចោលនូវការទាមទាររបស់ថៃ ។

នៅក្នុងគោលបំណងនៃការបន្តនូវរឿងក្តីនេះ មានការវែកញែកខ្លះយល់ថា ទោះជាការប្រព្រឹត្តិទៅនោះអស់សុពលភាពក៏ដោយតែគេអាចធ្វើសាជាថ្មីឡើងវិញបាន ។ ក៏ប៉ុន្តែតុលាការបានពិចារណាថានេះគឺជាបញ្ហាពិតដែលបានធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ទៅលើសេចក្តីប្រកាសឆ្នាំ ១៩៥០។ ការសម្រេចរបស់តុលាការក៏បានបញ្ជាក់ឱ្យបានច្បាស់លាស់ផងដែរថា ថៃមានសេចក្តីប្រកាសនេះនៅឆ្នាំ ១៩៥៩ ដែលមានការខ្វះខាតក្នុងការត្រួតពិនិត្យ និងសេចក្តីសំអាង ដោយគេបានប្រើប្រាស់សេចក្តីប្រកាសដែលមានលាយល័ក្ខអក្សរជាភាសារបស់ខ្លួន(ភាសាថៃ)ប៉ុណ្ណោះ។ ការសម្រេចចិត្តនៅឆ្នាំ១៩៥៩នេះ បានបង្ហាញឱ្យឃើញពីការមិនមានប្រសិទ្ធភាពគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការសម្រេចគោលបំណងរបស់ថៃ។ តែតុលាការមិនបានធ្វើការសម្រេចថា បញ្ហានោះជាការខុសឆ្គងមួយយ៉ាងពិតប្រាកដនៅក្នុងករណីរឿងក្តីបច្ចុប្បន្ននេះទេ ។ បញ្ហានេះក៏ត្រូវបានគេជជែកគ្នាថា គោលបំណងវាគ្មានភាពគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ជាការគួបផ្សំគ្នាដើម្បីក្លាយជាសេចក្តីសម្រេចមួយមានតំលៃ

ខាងផ្លូវច្បាប់នោះទេ ។ វាគ្រាន់តែជាការបង្គ្រប់កិច្ចទៅតាមការទាមទារសម្រាប់ការបំពេញករណីកិច្ចក្នុងមហាសន្និបាតអង្គការសហប្រជាជាតិប៉ុណ្ណោះ។ ហើយការបង្គ្រប់កិច្ចនេះបានត្រូវបំពេញជាស្រេចដោយភាគីថៃនៅក្នុងកិច្ចព្រមព្រៀងដោយយោងតាមមាត្រា៣៦ កថាខ័ណ្ឌទី៤នៃល័ក្ខន្តិកៈនេះ ។

ដូច្នេះបញ្ហាដែលទាក់ទងតែមួយគត់ គឺបើទោះជាមានការប្រើប្រាស់នូវភាសារបស់ថៃក្នុងសេចក្ដីប្រកាសរបស់គេនៅឆ្នាំ១៩៥០ ដែលមានការទាក់ទងទៅនឹងចេតនាយ៉ាងច្បាស់ក្នុងការទទួលស្គាល់នូវការបង្គាប់របស់តុលាការ ដែលមាននៅក្នុងមាត្រាទី៣៦ ទី២នៃល័ក្ខន្តិកៈ។ បើសិនជាតុលាការអនុវត្តន៍នូវគោលការណ៍ធម្មតាទូទៅរបស់ខ្លួនក្នុងការបកប្រែលើសេចក្ដីប្រកាសនេះ វាមិនអាចមានន័យផ្សេងដ៏ទៃទៀតជាជាងការទទួលយកនូវការបង្គាប់យុត្តាធិការរបស់តុលាការបច្ចុប្បន្ននោះទេ។ ប្រទេសថៃ មិនត្រឹមតែមានគោលបំណងនៅក្នុងការថ្លែងសន្ទរកថាក្នុងមហាសន្និបាតអង្គការសហប្រជាជាតិក្រោមកថាខ័ណ្ឌទី៤ នៃមាត្រា៣៦ របស់ល័ក្ខន្តិកៈនេះជាជាងទទួលស្គាល់នូវការបង្គាប់យុត្តាធិការរបស់តុលាការនៃកថាខ័ណ្ឌទី២របស់មាត្រានេះប៉ុណ្ណោះ និងថៃមទាំងធ្វើតាមបែបផ្សេងទៀត ទោះជាប្រទេសថៃបានយល់ដឹងយ៉ាងច្បាស់ថាតុលាការអចិន្ត្រៃយ៍អន្តរជាតិនោះមិនអាចបន្តអាយុកាលក៏ដោយ ពោលគឺវាដឹងច្បាស់តែយកលេសនេះមកធ្វើការបកស្រាយទៅវិញ ។ ឯផ្នែកនៅសល់នៃសេចក្ដីប្រកាសនេះ បានបកស្រាយជាចំហរក្នុងទីភ្លឺ និងច្បាស់លាស់ពីហេតុការណ៍សំខាន់ និងការបកស្រាយពីបរិបទទូទៅនៃសេចក្ដីប្រកាសដោយមានឯកសារយោងលើសេចក្ដីថ្លែងការឆ្នាំ១៩២៩ និង១៩៤០ ត្រូវតែមើលដោយភាពសាមញ្ញ និងមានរបៀបងាយស្រួលគ្មានការថ្លែងការណ៍លើសេចក្ដីប្រកាសនេះក្នុងការព្រមព្រៀងគ្នាទេ ហើយវាជាលក្ខខណ្ឌមួយដែលយោងដោយការទទួលយកមកធ្វើ ។

៤_ការប្រកាសនូវសេចក្ដីសម្រេច និងបង្គាប់ឱ្យមានការគោរព

ក្រោយពីទទួលនូវពាក្យបណ្ដឹងរួចរាល់ហើយនោះ តុលាការអន្តរជាតិបានលើកយករឿងនេះមកពិចារណា។ ក្រោយមកមានការសម្រេចជាឯកច្ឆ័ន្ទ ថារឿងក្ដីនេះបានត្រូវជំនុំជំរះរួចរាល់ហើយ។ នៅក្នុងចំណោមចៅក្រមទាំងអស់នោះ យើងឃើញថាអនុប្រធាន Alfaro នៅចៅក្រម Wellington Koo, Sir Gerald Fitzmaurice និង Tanaka បានរក្សាការប្រកាសនៃការវិនិច្ឆ័យ ឯលោកចៅក្រម Sir Perey Spender និង លោក Morelli បានរក្សាអំពីការបែងចែកនៃសេចក្ដីសម្រេចនោះផងដែរ ។

តុលាការបានពិចារណាថា សេចក្ដីប្រកាសទាំងនោះមិនអាចរក្សាទុកជាការមន្ទិលសង្ស័យណាមួយដែលមានបង្កប់អត្ថន័យ និងផលប៉ះពាល់នោះទេ។ ដូច្នេះវាគួរតែបានគេសន្និដ្ឋានថាជាសេចក្ដី ប្រកាសឆ្នាំ១៩៥០ ហើយតុលាការបានធ្វើការច្រានចោលនូវប្រធានបទទីមួយរបស់ថៃ ដែលបានទាមទារយកប្រាសាទព្រះវិហារនោះ ។

តុលាការបានរកឃើញថា ការសន្និដ្ឋាននោះសមល្មមក្នុងការរកពីយុត្តាធិការនៃតុលាការអន្តរជាតិ និងថា វាក្លាយជាភាពមិនចាំបាច់ក្នុងការបន្តទៅការពិចារណាអំពីការយកមកប្រើប្រាស់របស់កម្ពុជា នូវមូលដ្ឋានទី២នៃយុត្តាធិការ(វាជាសន្ធិសញ្ញាពិតប្រាកដសម្រាប់ការព្រមព្រៀងគ្នានៃតុលាការទៅលើការជជែក

គ្នាអំពីការទាក់ទងទៅនឹង ករណីយរឿងក្ដីបច្ចុប្បន្ន) និងអំពីប្រធានបទរបស់ថៃសម្រាប់មូលដ្ឋាននៃយុត្តាធិការនេះ ។

គ_ការសម្រេចក្នុងសវនាការថ្ងៃទី១៥ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៦២

ចៅក្រមបានរកឃើញថា ប្រធានបទនៃជម្លោះ គឺជាអធិបតេយ្យភាពនៃតំបន់ប្រាសាទព្រះវិហារនៅក្នុងសវនាការរបស់គេ។ បដិសរណដ្ឋានបុរាណ និងភាគខ្លះរបស់វា នេះបានឈរយ៉ាងត្រដែតលើជ្រោយដ៏ខ្ពស់នៃជួរភ្នំដងរែក ដែលបានកសាងឡើងនៅចន្លោះព្រំប្រទល់ខ្មែរ_សៀម ។ ជម្លោះនេះមាន Fon និង Origo របស់វានៅតាមព្រំប្រទល់ព្រមព្រៀងគ្នាធ្វើឡើងនៅកំឡុងឆ្នាំ ១៩០៤_១៩០៨ រវាងបារាំង(ពេលនោះជាអ្នកធ្វើតំណាងនៃទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិរបស់ឥណ្ឌូចិន)ជាមួយសៀម។ ការស្នើសុំនៃសន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី១៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩០៤ គឺទាក់ទងទៅនឹងលក្ខណៈពិសេសរបស់វា។ សន្ធិសញ្ញានេះធ្វើឱ្យមានឡើងនូវលក្ខណៈទូទៅនៃខ្សែបន្ទាត់ត្រង់ព្រំដែនពិតនៃអ្វីដែលគ្មានព្រំដែនតាមរយៈ« គណៈកម្មការចំរុះ Franco-Siam» ។[១៧]

---

17 ប្រាសាទព្រះវិហារ មានលក្ខណៈគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍លើខ្សែព្រំដែនកម្ពុជា_ថៃ ពោល គឺនៅលើជួរភ្នំដងរែក ដែលមានកំពស់៦២៥ ម៉ែត្រធៀបនឹងកំពស់ទឹកសមុទ្រ។ ប្រាសាទនេះមានលក្ខណៈជាច្រាំងបាក់ចុះទៅខាងដីខេត្តព្រះវិហារទៀតផង។ វាមានទីតាំងស្ថិតនៅខាងជើងនៃប្រទេសកម្ពុជា មានចំងាយ ៦២៥គីឡូម៉ែត្រពីរាជធានីភ្នំពេញ និងជាកន្លែងជួបប្រសព្វគ្នានៃព្រំប្រទល់កម្ពុជា_ថៃផងដែរ ។ខ_លក្ខណៈសំខាន់នៃប្រាសាទព្រះវិហារ

ប្រាសាទនេះ មានលក្ខណៈខុសពីប្រាសាទដទៃទៀត ដោយបែរមុខទៅទិសខាងជើង ។ ប្រាសាទនេះបែរមុខទៅទិសខាងជើង ដោយសណ្ឋិកលើភ្នំដងរែក ។

ប្រាសាទព្រះវិហារមានលក្ខណៈជាភ្នំ បើយើងសង្កេតលើភាពស្ថាបត្យកម្មខ្មែរពីមុន ដែលគោរពលើព្រះសុមេរុនោះ។ ពោល គឺវាមានលក្ខណៈជំរេលចុះទៅខាងទឹកដីសៀម ។

បើគិតពីលក្ខណៈស្ថាបត្យកម្មវិញនោះ យើងឃើញថាមូលហេតុដែលកសាងប្រាសាទនេះបែរទៅទិសខាងជើង គឺដោយសារសម័យនោះ មានការគោរពព្រហ្មណ៍សាសនា ដូចនេះគេសង់ប្រាសាទនេះឡើង គឺឧទ្ទិសដល់ព្រះវិស្ណុ ។ ដោយយើងមើលរូបភាពពុះនោះ យើងនឹងឃើញហាក់បីដូចជាព្រះវិស្ណុកំពុងផ្ទំ ដោយយកជើងបែរទៅទិសខាងជើង ។ រួមសេចក្ដីមកប្រាសាទព្រះវិហារ ជាប្រាសាទដែលបុព្វបុរសខ្មែរបានបន្សល់ទុកឱ្យ ។

ឯចំណែកបញ្ហាដែលថា ប្រាសាទព្រះវិហារបែរមុខទៅប្រទេសថៃ(ទិសខាងជើង)មិនមានអ្វីដែលគួរឱ្យងឿងឆ្ងល់ទេ ព្រោះទឹកដីរបស់ខ្មែរយើងនាសម័យនោះមានទំហំធំធេងណាស់ គឺខាងជើងទល់នឹងប្រទេសចិន។ នៅពេលនោះថៃមិនទាន់មានទឹកដីនៅឡើយទេ(ថៃមានដើមកំណើតពីជនជាតិចិនភាគតិចដែលបានរត់ភៀសខ្លួនពីការវាយប្រហាររបស់ប្រទេសម៉ុងហ្គោលី) ។

គ_លក្ខណៈព្រំដែនគោកកម្ពុជា_ថៃ

ព្រំដែនកម្ពុជា_ថៃ មានប្រវែង៨០៣គីឡូម៉ែត្រ ចាប់ពីឈូងសមុទ្រសៀម ឆ្ពោះទៅទិសខាងជើងរួចបត់ទៅទិសខាងកើតតាមជួរភ្នំដងរែករហូតដល់ព្រំប្រទល់ទាំង៣ គឺកម្ពុជា ថៃ និងឡាវ នៅត្រង់ច្រកភ្នំព្រះចោមបុត្រ។ ព្រំដែនកម្ពុជា–ថៃ ត្រូវកំណត់ឡើងដោយសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិ ហើយព្រមទាំងបោះបង្គោលខ័ណ្ឌសីមានៅនឹងកន្លែងទៀតផង ។ ព្រំដែននេះបានត្រូវគេទទួលស្គាល់ជាថ្មីថា ជាព្រំដែនអន្តរជាតិនៅក្នុងរឿងក្ដីក្ដាំ ប្រាសាទព្រះវិហារឆ្នាំ ១៩៦២នៅក្នុងតុលាការអន្តរជាតិក្រុងឡាអេ ។

*លក្ខណៈច្បាប់

ព្រំដែនកម្ពុជា_ថៃ ជាព្រំដែនបានកំណត់ឡើងដោយកិច្ចព្រមព្រៀងអន្តរជាតិ រវាងអាណានិគមបារាំង និងប្រទេសថៃ។ ព្រំដែននេះបានត្រូវគណៈកម្មការចំរុះ បារាំង_សៀម បានកំណត់ឡើង និងបោះបង្គោលខ័ណ្ឌសីមា ចំនួន៧៣ បង្គោល

ក្នុងអំឡុងឆ្នាំ ១៩១៨_១៩១៩ ។ ប៉ុន្តែ ដោយបង្គោលខ្លះធ្វើអំពីឈើ ឬយកដើមឈើធ្វើបង្គោលនោះ គណៈកម្មការចំរុះបារាំង_សៀម បានសម្រេចបោះបង្គោលសារជាថ្មី និងមានឯកសារស្តីពីការដាំបង្គោល ព្រមទាំងមានការបញ្ជាក់អះអាងថា បង្គោលទាំងនោះសាងសង់ដោយ បេតុងអាមេ ក៏ដោយ ក៏យើងមានសង្ឃឹមតិចតួចណាស់ថា នឹងមានលទ្ធភាពរកបង្គោលដែលបានធ្វើឡើង ជិតមួយសតវត្សហើយនោះ ឱ្យឃើញទាំងអស់បានដែរ។

ឯកសារដែលមានដូចខាងក្រោមនោះ គឺជាឯកសារផ្លូវច្បាប់ដ៏ចម្បងសម្រាប់កំណត់ព្រំដែនកម្ពុជា_ថៃ ÷

សន្ធិសញ្ញាបារាំង_ខ្មែរ ចុះថ្ងៃទី១១ ខែសីហា ឆ្នាំ១៨៦៣ និងប្តូរសច្ចាប័ននៅថ្ងៃទី១៩ ខែមេសាឆ្នាំ១៨៦៤។

តាមរយៈសន្ធិសញ្ញាដែលមាន២០ មាត្រា ចុះហត្ថលេខាដោយព្រះរាជាខ្មែរព្រះបាទនរោត្តម ជាមួយលោកអគ្គទេសាភិបាលបារាំងប្រចាំកូសាំងស៊ីន De La Grandière បានចែងក្នុងមាត្រា១ថា “ព្រះចៅអធិរាជនៃប្រទេសបារាំង មានសិទ្ធិផ្តល់នូវការការពារដល់ប្រទេសកម្ពុជា ”។ តាមរយៈមាត្រានេះ មានន័យថា បារាំងដាក់ប្រទេសខ្មែរក្រោមអាណាព្យាបាលរបស់គេ ។

*សន្ធិសញ្ញាខ្មែរ_សៀម ចុះថ្ងៃទី ០១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៨៦៣

នេះជាសន្ធិសញ្ញាសំងាត់មួយដែលធ្វើឡើងដោយព្រះបាទនរោត្តម ជាមួយព្រះចៅសៀម ក្នុងកំឡុងពេលដែលសន្ធិសញ្ញាបារាំង_ខ្មែរ ថ្ងៃទី ១១ សីហា ឆ្នាំ១៨៦៣ បានបញ្ជូនទៅឱ្យព្រះចៅណាប៉ូឡេអុង ដើម្បីផ្តល់សច្ចាប័ន។ តាមរយៈសន្ធិសញ្ញានេះ ប្រទេសខ្មែរគឺជាសម្ព័ន្ធរដ្ឋរបស់សៀម នូវខេត្តបាត់ដំបង អង្គរ មង្គលបុរី ស៊ីសុផុន កំពង់ស្វាយ និងពោធិសាត់។
សន្ធិសញ្ញាបារាំង_សៀម ចុះថ្ងៃទី១១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៨៦៧

តាមរយៈមាត្រា១ នៃសន្ធិសញ្ញានេះ ព្រះចៅសៀមទ្រង់ទទួលស្គាល់ជាឧឡារិកនូវអាណាព្យាបាលភាពរបស់បារាំងមកលើប្រទេសកម្ពុជា ហើយបារាំងបានសន្យាថា មិនវាយយកប្រទេសកម្ពុជាទៅបញ្ចូលជាមួយអាណានិគមកូសាំងស៊ីនរបស់ខ្លួនឡើយ ។ រីឯមាត្រា៤ នៃសន្ធិសញ្ញានេះដដែលបានទទួលស្គាល់ថា ខេត្តបាត់ដំបង អង្គរ មង្គលបុរី ស៊ីសុផុន កំពង់ស្វាយ និងពោធិសាត់ជាកម្មសិទ្ធិរបស់សៀម ។
សន្ធិសញ្ញាសន្តិភាព និង អនុសញ្ញារវាងបារាំង_សៀម ចុះហត្ថលេខានៅថ្ងៃទី ០៣ ខែតុលា ឆ្នាំ១៨៩៣ នៅទីក្រុងបាងកក ហើយឱ្យសច្ចាប័ននៅថ្ងៃទី ០២ ខែ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៨៩៩។

សៀមបានប្រគល់ទឹកដីទាំងអស់ នៅភាគខាងកើតទន្លេមេគង្គ ទៅឱ្យបារាំង ។ ដោយរាប់បញ្ចូលទាំងខេត្តស្ទឹងត្រែង ដែលបារាំងបានដាក់ឱ្យនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលបណ្តោះអាសន្នរបស់ឡាវផង។ក្រោយមក ខេត្តនេះបានត្រូវគេបែងចែកក្នុងចំណោមប្រទេសឡាវ_កម្ពុជា និងអណ្ណាម ។

*អនុសញ្ញា បារាំង_សៀម ចុះថ្ងៃទី០៧ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩០២

សន្ធិសញ្ញានេះ សៀមបានប្រគល់នូវខេត្តម្លូព្រៃ ទន្លេរពៅ និងអាណាចក្របាសាក់ តែអនុសញ្ញានេះ មិនប្តូរសច្ចាប័នទេ ដោយសារមានការទិតៀន ហើយបានត្រូវគេជំនួសអនុសញ្ញាឆ្នាំ១៩០៤វិញ។
អនុសញ្ញាបារាំង_សៀម លើការសម្របសម្រួលបញ្ហាខ្លះ ចុះថ្ងៃទី១៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩០៤ ។

តាមអនុសញ្ញានេះ ខេត្តម្លូព្រៃ ទន្លេរពៅ បណ្តោយត្រើយខាងលិចទន្លេមេគង្គ និងអាណាចក្របាសាក់បានត្រូវមកឥណ្ឌូចិន_បារាំងសេស។ អនុសញ្ញាដដែលនេះ ក៏បានកំណត់ព្រំដែនពីត្រើយខាងឆ្វេងបឹងទន្លេសាប ដោយយកខ្សែបែងចែកទឹកដីនៃភ្នំដងរែកធ្វើជាព្រំដែន ហើយបារាំងក៏បានបោះពុម្ពផែនទីមួយចំនួនដែរពេលក្រោយមក អនុសញ្ញានេះឱ្យយើងយកជាឯកសារក្នុងការកាត់ក្តីតវ៉ាយកប្រាសាទព្រះវិហារ ។
សន្ធិសញ្ញាបារាំង_សៀម និង ប្រូតូកូលលើការកំណត់ព្រំដែនចុះថ្ងៃទី២៣ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩០៧

តាមរយៈសន្ធិសញ្ញា និងប្រូតូកូលនេះ សៀមបានប្រគល់ខេត្តបាត់ដំបង សៀមរាប និងស៊ីសុផុនមកឱ្យបារាំង ។ ប៉ុន្តែបារាំងបានឱ្យជាថ្នូរមកវិញនូវដែនដី ដាន់សៃ និងត្រាត ។ បន្ទាប់គណៈកម្មការបារាំង_សៀម បានកំណត់ព្រំដែនរវាង

ទើបចៅក្រមធ្វើការសម្រេចចុងក្រោយ ដោយបោះឆ្នោត ÷

១_ សេចក្តីសម្រេចពីចៅក្រមប្រាំបួនទល់និងបី បានរកឃើញថា “ប្រាសាទព្រះវិហារពិតជាស្ថិតនៅក្នុងអធិបតេយ្យភាពដែនដីខ្មែរយ៉ាងប្រាដក”

២_ សេចក្តីសម្រេចពីចៅក្រមប្រាំបួនទល់និងបី បានប្រកាសថា ប្រទេសថៃត្រូវតោរពក្នុងការដកកងទ័ពតម្រួតកងការពារឬកងរក្សាទាំងអស់របស់ខ្លួនចេញពីប្រាសាទព្រះវិហារ ឬដែនអធិបតេយ្យភាពរបស់កម្ពុជា

៣_ សេចក្តីសម្រេចដោយចៅក្រមប្រាំពីរទល់និងប្រាំ បានប្រកាសថា ប្រទេសថៃត្រូវប្រគល់មកវិញនូវសម្បត្តិទាំងឡាយដែលថៃបានជញ្ជូនចេញពីប្រាសាទព្រះវិហារ និងក្នុងតំបន់ប្រាសាទព្រះវិហារក្នុង

ប្រទេសទាំងពីរ ដោយបានចែកព្រំដែនជា៥តំបន់នេះគឺ ជាផែនទីប្រើប្រាស់ខ្នាត ១ភាគ២០០.០០០ ដែលមានឈ្មោះថាផែនទីគណៈកម្មការកំណត់ព្រំដែនរវាងឥណ្ឌូចិន និងសៀម ។

- តំបន់ទី១ : បោះពុម្ពឡើងក្នុងឆ្នាំ១៩០៧_១៩០៨ ចាប់ពីឈូងសមុទ្រសៀមឆ្ពោះទៅភ្នំធំ ដោយមានបង្គោលព្រំដែនចំនួន៣គិតចាប់ពីលេខ ៧១ ដល់៧៣
- តំបន់ទី២ : បោះពុម្ពឡើងក្នុងឆ្នាំ១៩០៨_១៩០៩ ដោយមានបង្គោលព្រំដែនចំនួន៥គិតចាប់ពីលេខ៦៦ដល់៧០
- តំបន់ទី៣ : បោះពុម្ពឡើងក្នុងឆ្នាំ១៩០៧_១៩០៨ ដោយមានបង្គោលព្រំដែនចំនួន១៧ គិតចាប់ពីលេខ៤៩ដល់៦៥
- តំបន់ទី៤ : បោះពុម្ពឡើងក្នុងឆ្នាំ១៩០៧_១៩០៩ ដោយមានបង្គោលព្រំដែនចំនួន២៥ គិតចាប់ពីលេខ២៣ដល់៤៨
- តំបន់ទី៥ : បោះពុម្ពឡើងក្នុងឆ្នាំ ១៩០៧_១៩០៨ ដោយមានបង្គោលព្រំដែនចំនួន២៤ គិតចាប់ពីលេខ០១ដល់លេខ២២B ដោយគេបានបញ្ជាក់ថា២២A មិនទាន់បានសាងសង់ពីបេតុងនៅឡើយទេ ។

គួរកត់សំគាល់ដែរថា ផែនទីទាំង៥តំបន់នេះ មិនបានកំណត់ព្រំដែនទាំងអស់រវាងប្រទេសកម្ពុជានឹងថៃទេ ដោយនៅសល់មួយតំបន់ទៀត លើជួរភ្នំដងរែកដល់ច្រកភ្នំព្រះចោមបុត្រនៃព្រំប្រទល់ប្រទេសទាំងបី កម្ពុជា ថៃ និងឡាវ។ ដោយគណៈកម្មការចំរុះ ស្នើសុំទុកផែនទីដែលបានកំណត់ឡើងដោយគណៈកម្មការចំរុះឆ្នាំ ១៩០៤ ជាឯកសារចម្បង ដែលអាចឱ្យកម្ពុជាឈ្នះក្តីនៅតុលាការអន្តរជាតិនាឆ្នាំ១៩៦២។

ប្រត្តកូលបាងកក ចុះថ្ងៃទី១៤ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩២៥ និងអនុសញ្ញាចុះថ្ងៃទី២៥ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩២៦

ពិធីសារ និងអនុសញ្ញានេះ បានធ្វើសាជាថ្មីនូវការកំណត់ព្រំដែនកម្ពុជា_សៀម ដោយគ្មានការប្រែប្រួល ។

សន្ធិសញ្ញាបារាំង_សៀមចុះថ្ងៃទី០៧ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៣៧

ក្នុងសន្ធិសញ្ញានេះគេបានធ្វើការបញ្ជាក់សារជាថ្មី នូវការកំណត់ព្រំដែនដែលបានបញ្ជាក់ម្តងរួចមកហើយ តាមប្រូតូកូលបាងកក កាលពីឆ្នាំ១៩២៥។

អនុសញ្ញាសន្តិភាពបារាំង_សៀម នៅទីក្រុងតូក្យូ ចុះថ្ងៃទី០៩ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៤១

ដោយមានការឃុបឃិត និងដោយការបង្ខិតបង្ខំពីជប៉ុន ទៅលើប្រទេសបារាំង ដែលពេលនោះបារាំងកំពុងតែចាញ់សង្គ្រាមជាមួយពួកហ្វាស៊ីសហ៊ីត្លែរផង ព្រំដែនបារាំង_សៀមត្រូវត្រលប់ថយក្រោយទៅយកព្រំដែនមុនឆ្នាំ១៩០០ ដោយបារាំងប្រគល់ឱ្យថៃនូវទឹកដីប្រទេសកម្ពុជា និងឡាវ ដែលទទួលបានពីពេលមុនមក។

កិច្ចព្រមព្រៀងក្រុងវ៉ាស៊ីនតោន ចុះថ្ងៃទី១៧ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៤៦។ តាមរយៈកិច្ចព្រមព្រៀងនេះអនុសញ្ញាក្រុងតូក្យូឆ្នាំ១៩៤១ បានត្រូវលុបចោល ហើយបង្គាប់ឱ្យប្រទេសថៃ វិលទៅរកព្រំដែនដែលមុនសង្គ្រាមលោកទី២ ឡើងវិញ។

អំឡុងពេលប្រទេសថៃកាន់កាប់ខុសច្បាប់ពីឆ្នាំ១៩៥៤ ហើយសេចក្ដីសម្រេចនេះបានចុះហត្ថលេខាដោយលោក **WINIAR SKI** ប្រធានតុលាការយុត្តិធម៌អន្តរជាតិ (**I .C.J**)។

៥- ជំនួយសហរដ្ឋអាម៉េរិក និងវិស័យសុខាភិបាល

ជំនួយសហរដ្ឋអាមេរិកដល់ប្រទេសកម្ពុជា ពីឆ្នាំ១៩៥៥ដល់១៩៦៣ គឺជាចំណងជើងសារណារបស់ខ្ញុំ សម្រាប់បំពេញលក្ខខណ្ឌជាសាស្ត្រាចារ្យមធ្យមសិក្សាទុតិយភូមិ ដែលត្រូវបម្រើការនៅឧត្តមសិក្សានៅឆ្នាំ១៩៩៧ បានឱ្យដឹងថា ជំនួយនេះចាប់ផ្ដើមបន្ទាប់ពីមានកិច្ចព្រមព្រៀងមួយរវាងស្ថានភូតអាមេរិកជាមួយក្រសួងការបរទេសខ្មែរ នៅថ្ងៃទី១៦ឧសភាឆ្នាំ១៩៥៥ ស្តីអំពីការផ្តល់ជំនួយខាងយោធា និងសេដ្ឋកិច្ចដល់ប្រទេសកម្ពុជា។ ជំនួយនេះ គឺជាផ្នែកតូចមួយនៃផែនការជំនួយរបស់អាមេរិកដល់លោកសេរី ដើម្បីប្រកួតប្រជែងគ្នាដណ្ដើមពិភពលោកជាមួយសហភាពសូវៀត ក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី២បានបញ្ចប់។ ជំនួយនេះក៏ជាការទាក់ទាញសមានចិត្តរបស់រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាឱ្យចូលរួមជាមួយចលនាសេរីនិយម និងអង្គការសន្ធិសញ្ញាស៊ីតូ (SEATO) ឬអូតាស (OTASE)[18] ដែរ។ ជំនួយនេះ មិនបានកំណត់អណត្តិរបស់ខ្លួនឡើយ ក៏ប៉ុន្តែដោយសារមើលឃើញថា បរិមាណរបស់វាកាន់តែថយចុះពីមួយឆ្នាំមកមួយឆ្នាំ សម្ដេចព្រះនរោត្តម សីហនុទ្រង់ឆ្វេងយល់ថា វាសូវមានផលប្រយោជន៍ និងកាន់តែបង្កបញ្ហាដល់កម្ពុជាទៅវិញ ព្រះអង្គបានសម្រេចព្រះទ័យបដិសេធឈប់ទទួលយកចាប់តាំងពីខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៩៦៣មក។

ជំនួយនេះ មិនមានរូបភាពជាជំនួយប្រាក់ដុល្លាសុទ្ធសាធនោះទេ តែជាជំនួយកំណត់បរិមាណទឹកប្រាក់ជាសមាមាត្រជាមួយតម្លៃទំនិញជាសម្ភារៈផ្សេងៗដែលអាមេរិកទិញយកមកឱ្យកម្ពុជា។ រាជរដ្ឋាភិបាលត្រូវកំណត់តម្លៃទំនិញ ឬសម្ភារៈទាំងនោះ លក់ឱ្យឈ្មួញ ឬមន្ទីរក្រសួងរបស់រដ្ឋដែលត្រូវការទំនិញទាំងនោះ។ រួចហើយទើបបង្វែរសាច់ប្រាក់ដែលលក់ចេញទាំងនោះ ដាក់ទៅក្នុងគណនីលុយជំនួយអាមេរិកនៅក្នុងធនាគារជាតិ។ បន្ទាប់មកទើបក្រសួងនីមួយៗដែលត្រូវការប្រើប្រាស់ថវិកានោះ ធ្វើសំណើដកប្រាក់ទាំងនោះមកចាយ តាមចំណែករបស់សាមីក្រសួងដែលបានចែងនៅក្នុងផែនការអភិវឌ្ឍន៍ប្រចាំឆ្នាំ ដោយប្រើប្រាស់ថវិកាជំនួយ។ ចំណែក ជំនួយខាងផ្នែកកងទ័ព ក៏មានរបៀបដូចគ្នានេះដែរ គឺអាមេរិកជួយជាសម្ភារៈសឹកគ្រប់បែបយ៉ាងមកស្រេចតែម្ដង ទើបរដ្ឋាភិបាលចាត់ការបែងចែកទៅតាមអង្គភាព ដូចដែលបានគ្រោងទុកដើម្បីបំពាក់ឱ្យយុទ្ធជន នាយទាហាន និងទីបញ្ជាការដ្ឋាន។

បរិមាណទឹកប្រាក់ជំនួយរបស់អាមេរិករយៈពេល៩ឆ្នាំនេះ ថ្វីបើឯកសារជាច្រើន បង្ហាញនូវតួលេខខុសៗពីគ្នាក្តី តែបើសរុបទាំងជំនួយយោធា និងសេដ្ឋកិច្ចចូលគ្នា មានប្រមាណ៣៥០លានដុល្លា ហើយបើយកបរិមាណនេះទៅប្រៀបធៀបជាមួយជំនួយទាំងអស់ដែលផ្តល់ឱ្យដោយពិភពលោកកុំមុយនីស្ត វាពិតជាមានចំនួនច្រើនជាង១០ដង។ បំណែកភាគច្រើននៃជំនួយផ្តោតទៅលើសម្ភារៈសឹក ដែលបានធ្វើឱ្យកងខេមរភូមិន្ទបានហ៊ឺហាអស់មួយរយៈពេល។ ប៉ុន្តែ អាវុធយុទ្ធភ័ណ្ឌទាំងនោះត្រូវអាមេរិកដាក់លក្ខខណ្ឌព្រមានរាជ

[18] SEATO: South-East Asian Treaty Organization (in English)
OTASE: Organisation de Traité de l’Asie Sud-Est (en Française)

រដ្ឋាភិបាលខ្មែរ កុំឱ្យប្រើប្រាស់ ដើម្បីប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងកងទ័ពនៃប្រទេសជាសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់អាមេរិក គឺប្រទេសថៃ និងវៀតណាមខាងត្បូង ដែលកំពុងតែបង្កហេតុរំលោភព្រំដែនខ្មែរនោះទៅវិញ។

បរិមាណជំនួយដែលអាមេរិកផ្តល់ឱ្យខ្មែរតាមឆ្នាំ គិតជាដុល្លា

ឆ្នាំ	ជំនួយសេដ្ឋកិច្ច	ជំនួយយោធា	ជំនួយសរុប
១៩៥៥	១៦ ៨០០ ០០០	៦៨ ២០០ ០០០	៨៥ ០០០ ០០០
១៩៥៦	២០ ១០០ ០០០	៤២ ០០០ ០០០	៦៣ ១០០ ០០០
១៩៥៧	១៨ ៧០០ ០០០	២១ ៨០០ ០០០	៤០ ៥០០ ០០០
១៩៥៨	២០ ៤០០ ០០០	២០ ៥០០ ០០០	៤០ ៩០០ ០០០
១៩៥៩	៩ ៥០០ ០០០	១៨ ៥០០ ០០០	២៨ ០០០ ០០០
១៩៦០	៧ ៩០០ ០០០	១៤ ៧០០ ០០០	២២ ៦០០ ០០០
១៩៦១	៧ ៥៦៥ ០០០	១៩ ១០០ ០០០	២៦ ៦៦៥ ០០០
១៩៦២	១ ៤០០ ០០០	២២ ៥០០ ០០០	២៣ ៩០០ ០០០
១៩៦៣	៩ ៣០០ ០០០	១០ ០០០ ០០០	១៩ ៣០០ ០០០ [១៩]
ជំនួយសរុប	១១១ ៦៦៥ ០០០	២៣៩ ៣០០ ០០០	៣៤៩ ៩៦៥ ០០០ [២០]

ក្នុងចំណោមបរិមាណជំនួយខាងលើនេះ យើងឃើញមានការរំលែកនូវភាគដ៏តិចតួចមួយសម្រាប់ជួយដល់ផ្នែកសុខាភិបាល។ បំណែកសល់ក្រៅពីនោះ រដ្ឋាភិបាលប្រើប្រាស់កញ្ចប់ថវិកាជាតិមួយចំណែកសម្រាប់បំពេញ ការអភិវឌ្ឍន៍វិស័យនេះ។ មកដល់ឆ្នាំ១៩៦២ ជំនួយអាមេរិកលើវិស័យសុខភាពសាធារណៈដែលបានចាប់ផ្តើមពីឆ្នាំ១៩៥៦ មានប្រមាណជាង២% ប៉ុណ្ណោះ ដែលស្មើនឹងទឹកប្រាក់ ៧.៨៣២.០០០ដុល្លា ហើយបើសរុបជាមួយទឹកប្រាក់ជំនួយដដែល ប្រមាណ៣%នៅឆ្នាំ១៩៦៣ គឺឡើងដល់៨.៤២៣.០០០ដុល្លា។ ដើម្បីធ្វើការពិចារណាអំពីស្ថានភាពចំណាយលើសុខាភិបាលចន្លោះឆ្នាំដដែល សូមពិនិត្យមើលតួលេខថវិកាជំនួយបរទេស និងថវិកាជាតិសម្រាប់អភិវឌ្ឍន៍វិស័យសុខាភិបាល ខាងក្រោមនេះ គិតជារៀល ÷

ឆ្នាំ	ទឹកប្រាក់ជំនួយបរទេស	ការចំណាយថវិកាជាតិ	ការចំណាយសរុបប្រចាំឆ្នាំ
១៩៥៥	២.២២៥.០០០	៨៤.០០០.០០០	៨៦.២២៥.០០០

[19] សៀវភៅសម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅឆ្នាំ១៩៧៣ ក្រោមចំណងជើងថា *សង្គ្រាមរបស់ខ្ញុំប្រឆាំងនឹងសេអ៊ីអា* ទំព័រ១០៩-១១០ បានអះអាងថា ជំនួយនៅឆ្នាំ១៩៦៣ កម្ពុជាទទួលបានតែ ៨ ៦០០ ០០០ដុល្លាប៉ុណ្ណោះ។ ទំនងវាជាការពិត ព្រោះនៅខែវិច្ឆិកាព្រះអង្គ បានប្រកាសទាត់ចោលរាល់ជំនួយរបស់អាមេរិក។ ដូច្នេះ វាអាចថា កម្ពុជាមិនទាន់ទទួលបានសម្ភារៈជំនួយប្រចាំឆ្នាំ ដែលបានគ្រោងទុកនោះអស់នៅឡើយ។

[20] ទោះជាយ៉ាងណា បរិមាណនេះ មិនមែនជាតួលេខត្រឹមត្រូវពិតប្រាកដដែរ ដោយសារឯកសារទាំងអស់ដែលបានចង្អុលបង្ហាញពីបរិមាណជំនួយនេះ តែងតែផ្តល់នូវតួលេខខុសៗពីគ្នា ដែលយើងពិបាកនឹងអារកាត់បានថា មួយណាជាប្រភពត្រឹមត្រូវនោះ។

១៩៥៦	៤.៧៦១.000	៨៧.000.000	៨២.៧៦១.000
១៩៥៧	១៥.៤៩៦.000	១៨៣.000.000	១៩៨.៤៩៦.000
១៩៥៨	២៧.៤៣៨.000	២០៣.000.000	២៣០.៤៣៨.000
១៩៥៩	២២.៦៧០.000	២២៥.000.000	២៤៧.៦៧០.000
១៩៦០	១១.៩៦៤.000	២៨៧.000.000	២៩៨.៩៦៤.000
១៩៦១	៨.៦៣៣.000	៤០៥.000.000	៤១៣.៦៣៣.000
១៩៦២		៤៦៣.000.000	
១៩៦៣[២១]	១៨.៩១២.000	៤១០.៧៤៨.៨៤២	៤២៩.៦៦០.៨៤២

ជំនួយបរទេសប៉ុន្មានឆ្នាំនេះ ផ្តោតសំខាន់ជាងគេលើការងារកំចាត់ និងបង្ការជំងឺគ្រុនចាញ់។ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៥៥ ជំនួយចាប់ផ្តើមបើយុទ្ធនាការប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងជំងឺទាំងឡាយ ដោយអនុលោមតាមកិច្ចប្រតិបត្តិការជាសំខាន់របស់អង្គការសុខភាពពិភពលោក ព្រមជាមួយការផ្តល់នូវបុគ្គលិកពេទ្យខាងគ្រប់គ្រង និងចល័តចំនួនទ្វេមួយជាពីរលើសឆ្នាំមុនៗ។ គេបានធ្វើការចែកចាយឱសថ, ការពង្រីកកម្មវិធីប្រឆាំងជំងឺគ្រុនចាញ់ ដោយបាចថ្នាំដេដេតេ សម្លាប់មូសមួយចំហៀងប្រទេសកម្ពុជា (មួយចំហៀងទៀតត្រូវបាចនៅឆ្នាំបន្ទាប់), ប្រឆាំងជំងឺភ្នែកក្រហម និងរោគស្រ្តី ជាដើម។ មានការរៀបចំអណ្តូងទឹក ដើម្បីធ្វើឱ្យតាមភូមិស្រុកនីមួយៗមានការប្រើប្រាស់ទឹកអនាម័យឱ្យបានប្រសើរឡើង។ ក្រៅពីនោះ មានការចាប់ផ្តើមគម្រោងការសាងសង់មន្ទីរព្យាបាលរោគ និងគិលានដ្ឋាននៅតាមភូមិមួយចំនួនឱ្យបានទំនើបឡើងដែរ។ ចំណែកគ្រូពេទ្យ គិលានុបដ្ឋាក និងគិលានុបដ្ឋាយិកាជំនាញ ខាងគាំពារ និងព្យាបាលទារក ត្រូវបានរៀបចំចាត់តាំងនៅតាមមន្ទីរព្យាបាល និងគិលានដ្ឋានទាំងនោះ ព្រមជាមួយគ្រូបង្រៀនទាំងឡាយ ដើម្បីបង្រៀននៅតាមសាលារៀននានា អំពីគោលការណ៍សំខាន់ៗនៃអនាម័យដើម្បីសុខភាព។

កម្មវិធីរបស់ UNICEF និងអាមេរិកាំងប្រតិបត្តិការរួមគ្នា បានប្រើថ្នាំ BCG ដើម្បីចាក់ឱ្យកូនក្មេងបង្ការជំងឺក្អក របេង។ ព្រមជាមួយគ្នានោះដែរ គេបានបើយុទ្ធនាការ ឃោសនាអំពីចំណេះដឹងអនាម័យនៅក្នុងគ្រប់ខេត្តទាំងអស់ ដោយប្រើប្រាស់បុគ្គលិកចំនួន៤៨នាក់ ដែលបានទទួលការហ្វឹកហ្វឺនដោយគ្រូពេទ្យខ្មែរ អង្គការសុខភាពពិភពលោក និងអ្នកជំនួយការអាមេរិក។

[21] តួលេខទឹកប្រាក់នៅឆ្នាំនេះ គឺជាបរិមាណទឹកប្រាក់ដែលគេគ្រោងទុកប៉ុណ្ណោះ។ សម្រាប់ខ្ទង់ទឹកប្រាក់ជំនួយបរទេស គឺចង្អុលបង្ហាញពីជំនួយអាមេរិកនៅឆ្នាំ១៩៦៣តែមួយគត់ ហើយទឹកប្រាក់ឆ្នាំនេះជាឆ្នាំចុងក្រោយ ដែលបរិមាណជំនួយមានកម្រិតកាន់តែតិចបំផុត។ តើគួរឱ្យជឿបានដែរឬទេ ចំពោះតួលេខលុយជំនួយនៅក្នុងប៉ុន្មានឆ្នាំមុននេះ ដែលបរិមាណជំនួយអាមេរិកសរុបមានច្រើនជាងឆ្នាំ១៩៦៣ ពីម្តងទៅបីដង។ ដូច្នេះ យើងគិតថា បរិមាណទឹកប្រាក់ប៉ុន្មានឆ្នាំនេះ ទំនងជាមានតួលេខខ្លះមិនពិត។

មកដល់ឆ្នាំ១៩៥៨ ថវិកាជំនួយផ្តោតលើសកម្មភាពសំខាន់ពីរ គឺការបាចថ្នាំ DDT ដើម្បីកម្ចាត់មូស ដែលអាចបង្កជំងឺគ្រុនចាញ់ជាបន្តទៀត និងការស្ថាបនាអណ្តូងស្នប់នៅតាមជនបទ ដើម្បីនយោបាយការផ្គត់ផ្គង់ទឹកស្អាត មានអនាម័យ។ សកម្មភាពអាទិភាព បានប្រព្រឹត្តិទៅនៅក្នុងខេត្តកំពង់ស្ពឺ និងកំពត។

មកដល់ឆ្នាំ១៩៥៩ ដោយសារតម្រូវការប្រើប្រាស់ឧបករណ៍ពេទ្យ នៅតាមមន្ទីរពេទ្យជាច្រើន ជំនួយអាមេរិក ចំនួន៨៨៥០០០ដុល្លា បានផ្តល់សម្រាប់ទិញភស្តុភារទាំងនេះ មានតាំងពីគ្រែដេក ឧបករណ៍វះកាត់ ប្រដាប់ស្ទង់ស្តាប់សរីរៈ និងសីតុណ្ហមាត្រ។ ក្រៅពីនេះ ជំនួយត្រូវបន្ថែមលើការខួងអណ្តូង និងបរិក្ខារសម្រាប់បំពាក់ឱ្យអណ្តូង នៅតាមខេត្តចំនួន៥ ដែលមានចំនួនសរុប ៦០២អណ្តូងខួង ដើម្បីធានាផ្គត់ផ្គង់ទឹកស្អាត។ ក្នុងនោះ មានចំនួន ៤៨អណ្តូង នៅខេត្តកំពង់ចាម។ ដើម្បីកុំឱ្យអ្នកស្រុកបង្ការជំងឺតម្កាត់ ដោយការប្រើកំបោរគូសវាសលើផ្ទះសំបែង ជំនួយបានរួមជាមួយអង្គការសុខភាពពិភពលោក លៃហិរញ្ញប្បទានផ្តល់ដល់សេវាកម្មប្រឆាំងជំងឺគ្រុនចាញ់ នៃក្រសួងសាធារណៈសុខាភិបាល ដើម្បីចុះចែកចាយថ្នាំសង្កូវដល់អ្នកស្រុកនៅតាមជនបទ, ធ្វើការស្រាវជ្រាវពិសោធន៍ និងការបណ្តុះបណ្តាលបុគ្គលិកពិសេស ដើម្បីជួយណែនាំអ្នកស្រុក ដោយផ្តល់សេវាកម្មជាអចិន្ត្រៃយ៍ ប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងជំងឺគ្រុនចាញ់ ក្រោមកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលរបស់អង្គការជំនួយ។

មកដល់ឆ្នាំ១៩៦២ ជំនួយក៏នៅតែផ្តោតសំខាន់លើកម្មវិធីកំចាត់ និងបង្ការជំងឺគ្រុនចាញ់ ព្រមជាមួយគោលនយោបាយប្រើប្រាស់ទឹកស្អាតនៅតំបន់ជនបទដដែល។

១.១. ការកសាងសាលាពេទ្យ

មុនឆ្នាំ១៩៤៦ នៅប្រទេសកម្ពុជា មិនទាន់មានសាលាពេទ្យនៅឡើយ។ ហេតុនោះហើយទើបមកដល់ឆ្នាំនេះ មានព្រះរាជក្រឹត្យមួយ ចុះថ្ងៃទី០៦មករា១៩៤៦ បង្កើត*សាលាមន្ត្រីសុខាភិបាល* ជាលើកដំបូង និងជាភ្នាក់ងារជួយសង្គម និងប្រជារាស្ត្រខ្មែរខាងវេជ្ជសាស្ត្រ។ រហូតមកដល់ឆ្នាំ១៩៤៨ ទើបសាលានេះបើកទ្វារដំណើរការបានទូលាយ។ មកដល់ឆ្នាំ១៩៥៣ សាលានេះមានបំពាក់បរិក្ខារសម្រាប់បម្រើការសិក្សា និងពិសោធន៍បានគ្រប់គ្រាន់ និងបណ្តុះបណ្តាលបានមន្ត្រីសុខាភិបាលចំនួន៧៨នាក់ ដែលបានក្លាយជាធនធានដ៏សំខាន់សម្រាប់ដំណើរការមន្ទីរពេទ្យនានា និងមជ្ឈមណ្ឌលសុខភាពសហគមន៍នៅទូទាំងប្រទេស ព្រមទាំងក្នុងអង្គភាពកងខេមរភូមិន្ទ។

តាមរយៈរាជក្រិត្យចុះថ្ងៃទី១២តុលា១៩៥៣ សាលាមន្ត្រីសុខាភិបាល ត្រូវប្តូរឈ្មោះជា *សាលាភូមិន្ទវិជ្ជាពេទ្យ* ។ ដោយសារការប្រែប្រួលយ៉ាងរហ័សនេះ ការបង្រៀនបច្ចេកទេសសុទ្ធពីពេលមុន ត្រូវបានគេកែសម្រួលកម្មវិធីសិក្សាឡើងវិញ ដោយតម្រូវឱ្យនិស្សិតរៀនបំពេញបន្ថែមនូវចំណេះដឹងវប្បធម៌ទូទៅ, អក្សរសាស្ត្រ, ប្រវត្តិអរិយធម៌, ភូមិវិទ្យាមនុស្ស, ចិត្តវិទ្យា, តក្កវិទ្យា, សីលធម៌ និងសង្គមវិទ្យា។

សាលាភូមិន្ទវិជ្ជាពេទ្យ ក្រោយពីស្ថាបនារួចរាល់ភ្លាមក្រោមជំនួយបដិភាគរបស់អាមេរិក និងបារាំង បានចាប់ផ្តើមបើកទ្វារឡើងវិញ នៅថ្ងៃទី០៣វិច្ឆិកា១៩៥៥ និងធ្វើការសម្ពោធជាឱឡារិកនៅព្រឹកថ្ងៃទី០៧មករា

១៩៥៦ ក្រោមព្រះរាជាធិបតីភាពព្រះបាទនរោត្តមសុរាម្រិត និងសម្តេចព្រះមហាក្សត្រិយានី ស៊ីសុវត្ថិនារីរ័ត្ន សិរីវឌ្ឍនា ។ នៅក្នុងសំណង់អគារនោះ គេបានបំពាក់ឧបករណ៍សម្រាប់បម្រើការសិក្សា និងពិសោធន៍តាមតម្រូវការចាំបាច់។

ចំនួនសាស្ត្រាចារ្យ និងសាស្ត្រាចារ្យអាហ្គ្រេហ្សេ ដែលមកពីប៉ារីសប្រទេសបារាំង ផ្តល់ការបង្រៀននៅសាលានេះ។ មាននិស្សិតខ្មែរ កាន់តែច្រើនដែលបញ្ចប់ការសិក្សានៅសាលានេះ ហើយចេញទៅបន្តការសិក្សានៅប្រទេសបារាំង ដើម្បីពង្រឹងសមត្ថភាព និងបំពេញវិជ្ជាបន្ថែមទៀត។ អ្នកទាំងអស់នោះហើយ គឺជាអនាគតវរជនវេជ្ជសាស្ត្រនៅកម្ពុជា។

ទន្ទឹមនោះ អង្គការសុខភាពពិភពលោក, រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា, រដ្ឋាភិបាលសហរដ្ឋអាមេរិក, និងរដ្ឋាភិបាលបារាំង បានសន្យាព្រមគ្នា ជួយស្ថាបនា និងបំពាក់បរិក្ខារចាំបាច់ទាំងឡាយឱ្យសាលានេះកាន់តែទំនើប និងមានប្រសិទ្ធភាពឡើង ដូចជា បង្កើតមន្ទីរពិសោធន៍ដ៏ល្អមួយ, បណ្ណាល័យយ៉ាងធំទូលាយមួយ, និងបន្ទប់ចក្ខុទស្សន៍យ៉ាងល្អមួយ។ មកដល់ឆ្នាំ១៩៥៨ មានសាស្ត្រាចារ្យ និងគ្រូពេទ្យជំនាញចំណានៗជាច្រើនមកពីប៉ារីស មកពីខាងកងទ័ពបារាំង មកពីអង្គការសុខភាពពិភពលោក បានបញ្ជូនមកជួយបង្រៀននៅសាលានេះជាបន្តបន្ទាប់។ ចំណែក នាយកសាលា គឺជាសាស្ត្រាចារ្យវេជ្ជបណ្ឌិត ជនជាតិបារាំង ឈ្មោះ ម៉ាក់ មេយណារដ៍ ដែលមកពីសាកលវិទ្យាល័យពេទ្យ នៅក្រុងប៉ារីស។

មកដល់ពេលនេះ និស្សិតខ្មែររៀននៅសាលានេះមានចំនួន១៦០នាក់ បន្ទាប់ពីប្រឡងប្រជែងគ្នារួច។ រដ្ឋាភិបាលបានផ្តល់អាហារូបករណ៍ដល់ពួកអ្នក ដែលបានប្រឡងជាប់ឈ្នះគេទាំងអស់នោះ។ មកឆ្នាំ១៩៥៨នេះដែរ សាលាទើបតែបណ្តុះបណ្តាលបាននិស្សិតថ្នាក់ដំបូងគេបានត្រឹមឆ្នាំទី២ប៉ុណ្ណោះ។ និស្សិតភេទស្រីជាច្រើននាក់ក៏បានប្រឡងជាប់ និងឈ្នះគេ បានចូលរៀនដូចគ្នានឹងបុរសដែរ។ តាមរបាយការណ៍របស់នាយកសាលាជាជនជាតិបារាំងនោះ បានឱ្យដឹងថា និស្សិតថ្មីថ្នាក់ឆ្នាំទី១ទាំងអស់ សុទ្ធសឹងមានសក្តានុពលល្អ ដោយមានការឈ្លាសវៃ និងចូលចិត្តវិជ្ជានេះយ៉ាងមោះមុត។ វិជ្ជាជំនាញត្រូវបែងចែកជាពីរប្រភេទ គឺការសិក្សា៤ឆ្នាំ សម្រាប់ធ្វើពេទ្យខាងអនាម័យ និងសិក្សារយៈពេល៧ឆ្នាំ សម្រាប់ធ្វើជាគ្រូពេទ្យធំ ឬដុកទ័រវេជ្ជសាស្ត្រ។

ការសាងសង់សាលារៀនព្យាបាលថ្មីមួយកន្លែងនៅក្នុងបរិវេណមន្ទីរពេទ្យព្រះកេតុមាលា ដោយប្រើទឹកប្រាក់បដិភាគ ដើម្បីធ្វើជាសាលាបណ្តុះបណ្តាលវិជ្ជាព្យាបាល និងវិជ្ជាឆ្មបដល់គ្រូពេទ្យបឋម។

នៅក្នុងបរិវេណមន្ទីរសម្ភព ក្រុមបេសកកម្មជំនួយបានសាងសង់អាគារពីរខ្នងបន្ថែម ដើម្បីធ្វើជាបន្ទប់សិក្សា, បន្ទប់ពិសោធន៍, បន្ទប់ដាក់សម្ភារៈ និងបន្ទប់បណ្ណាល័យ ឬបន្ទប់ធ្វើសន្និសីទ។ អគារពីខ្នងនេះត្រូវបើកសម្ពោធនៅខែធ្នូ១៩៥៥។ វាជាបន្ទប់សម្រាប់ប្រើការក្នុងការបណ្តុះបណ្តាលគិលានុបដ្ឋាក និងឆ្មបផងដែរ។ ក្រៅពីនោះអ្នកផ្តល់ជំនួយ បានបន្ថែមថវិកាសម្រាប់ជួសជុល, ថែរក្សា, ទិញសម្ភារៈបរិក្ខារបំពាក់បន្ថែម និងជំនួសសម្ភារៈដែលខូចខាត និងថវិកាសម្រាប់ប្រាក់បៀវត្សរ៍របស់អ្នកធ្វើការនៅក្នុងនោះមួយចំនួន។

នៅមានគ្រឹះស្ថានមួយទៀត ដែលត្រូវសម្ពោធនៅខែឧសភាឆ្នាំ១៩៥៥ ត្រូវបានកសាងឡើងដោយថវិកាជំនួយរបស់អាមេរិកដែល។ សាលានេះអាចទទួលបានសិស្សពេទ្យកម្រិតបឋម មានគិលានុបដ្ឋាក និងឆ្មប យ៉ាងហោចណាស់៣៦នាក់ម្តង ឱ្យចូលសិក្សាហ្វឹកហ្វឺន។ ជំនួយគ្របដណ្តប់ទាំងការទិញបរិក្ខារប្រើប្រាស់ក្នុងការសិក្សា និងពិសោធន៍នៅនឹងកន្លែងរៀនតែម្តង។

នៅមន្ទីរពេទ្យព្រះកេតុមាលា នាឆ្នាំ១៩៥៨ ដោយសារថវិកាជំនួយបានស្ថាបនាបន្ទប់សម្រាប់ព្យាលជំងឺកុមារ និងបង្កើតបន្ទប់វះការ(សល្យាគារ)មួយ។

នៅឆ្នាំ១៩៥៩ មានជំនួយជាថវិការបដិភាគសម្រាប់ស្ថាបនាអគារពេទ្យកុមារ, មន្ទីរសម្ភពក្រុងភ្នំពេញ, មជ្ឈមណ្ឌលសុខាភិបាលក្រុងមួយនៅទឹកល្អក់ និងមជ្ឈមណ្ឌលសុខាភិបាលនៅជនបទតាខ្មៅ ព្រមជាមួយការបំពាក់បរិក្ខារប្រើប្រាស់ ដោយរួមជាមួយជំនួយរបស់អង្គការសុខភាពពិភពលោក ដែលផ្តល់ជាបុគ្គលិកពេទ្យ ថ្នាំបង្ការជំងឺយ៉ាងទំនើបៗ និងការបង្កើតមជ្ឈមណ្ឌលសម្រាប់បណ្តុះបណ្តាលបុគ្គលិកបម្រើការខាងសុខភាពនៅតាមមជ្ឈមណ្ឌលដូចខាងលើនោះ។

នៅឆ្នាំ១៩៦២ ជំនួយមួយចំណែកនៃថវិកាសរុប២៦,២លានរៀល បានដាក់ទៅលើសម្ភារៈបរិក្ខារសម្រាប់បំពាក់នៅមណ្ឌលសុខភាពកំពង់ត្រាច ខេត្តកំពត។

មានមណ្ឌលហ្វឹកហ្វឺនគ្រូអប់រំមូលដ្ឋានជាតិខាងសុខភាពធំមួយ នៅទន្លេបាទី ត្រូវបានកសាងឡើងក្រោមកម្មវិធីទឹកប្រាក់ជំនួយ។ នៅឆ្នាំ១៩៦២ មជ្ឈមណ្ឌលនេះ បានបើកកម្មវិធីហ្វឹកហ្វឺនរយៈពេលពីរសប្តាហ៍ ដែលមានសិក្ខាកាមខ្មែរ ៧០នាក់ចូលរួមហ្វឹកហ្វឺន។ កម្មវិធីរយៈពេលខ្លីបែបនេះ គេផ្តោតសំខាន់ទៅលើ វិធីរៀបចំចំណីអាហារសម្រាប់ស្ត្រីមានគភ៌, ការថែរក្សាទារក សុខភាពរបស់ទារក, វិធីថែរក្សារបស់ស្ត្រីទើបនឹងសម្រាលកូនរួច, វិធីចាត់ចែង និងរបៀបធ្វើការនៅក្នុងក្រុម, វិធីធ្វើការជាមួយនឹងអ្នកស្រុក ភូមិជាដើម បន្ទាប់មក គឺការសិក្សាអនុវត្តន៍ផ្ទាល់ សិក្ខាកាមត្រូវរៀនជីករណ្តៅ, បង្គន់, រៀនធ្វើទទឹកកខ្វក់ រៀនកសាងកន្លែងសម្រាប់ដាក់ជីរលាមកគោ។

សរុបសេចក្តីមក ជំនួយសហរដ្ឋអាមេរិកបានជួយអភិវឌ្ឍន៍វិស័យសុខាភិបាលបានមួយចំណែក បើពិនិត្យលើជំនួយពីប្រទេសដទៃទៀត កម្ពុជាទទួលបានផលប្រយោជន៍ច្រើន ដើម្បីជាវិភាគទានសម្រាប់សុខមាលភាពរបស់ប្រជារាស្ត្រ។ ជាទូទៅ គេអាចធ្វើការប្រៀបធៀបបានថា ជំនួយបរទេសអាចជំរុញឱ្យមានវឌ្ឍនភាពសុខាភិបាលប៉ុណ្ណេះ បើរួមទាំងផលទុនដែលរដ្ឋាភិបាលបានដាក់ថែមទៀតនោះ យើងអាចនឹងគិតបានថា នៅសម័យនេះវិស័យសុខាភិបាលមានការរីកចម្រើនយ៉ាងឆាប់រហ័ស ខុសពីសម័យអាណានិគមជាច្រើនដង ដែលអស់រយៈពេលជាងកន្លះសតវត្សរ៍ គេមិនបានយកចិត្តទុកដាក់ធ្វើទាល់តែសោះ។

៦- ការបះបោររបស់កសិករ និងការជ្រៀតចូលរបស់វៀតកុងនៅសំឡូត

ការបះបោររបស់កសិករនៅសំឡូតកើតឡើង ដោយសារការជណ្តើមដីធ្លីរបស់អ្នកស្រុកដើម ដើម្បីការអភិវឌ្ឍន៍រោងចក្រស្ករសមួយនៅក្នុងតំបន់នេះ ពីសំណាក់ពួកមន្ត្រីរាជការស្រុក និងខេត្តបាត់ដំបង ព្រមទាំងមានការឃុបឃិតគ្នាជាខ្សែសង្វាក់ដ៏វែងមួយរហូតដល់មន្ត្រីធំៗនៅក្រសួងមហាផ្ទៃ ហើយទំនងជាមាន

ការពាក់ព័ន្ធជាមួយក្រុមរាជវង្សានុវង្សទៀតផង។ តាមលោកឪពុក ហ្វ្រង់ស្វ័រ ប៉ុងសូ បានគូសបញ្ជាក់ថា «សំឡូតជាភូមិតូចមួយនៅក្នុងខេត្តបាត់ដំបងភាគខាងលិច។ ក្នុងតំបន់ដែលសំបូរទៅដោយព្រៃឈើ និងឆ្ងាយដាច់ស្រយ៉ាលនេះ មានជនជាតិ«ព័រ»ជាសមាជិកនៃកុលសម្ព័ន្ធភាគតិចមួយ ដែលរស់នៅឆ្ងយពីការរីកចម្រើនរបស់សង្គមជាតិស៊ីវិល័យ។ នៅក្នុងអំឡុងសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទី១ ពួកវៀតមិញបានមកជ្រកពួកនៅក្នុងតំបន់នេះយ៉ាងច្រើន ហើយមានកម្មាភិបាលជាច្រើនរបស់ពួកគេនៅតែស្ថិតនៅទីនេះទៀត បន្ទាប់ពីមានកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងហ្សឺណែវតម្រូវឱ្យពួកគេដកចេញទៅវិញហើយក៏ដោយ ក៏ពួកនេះនៅតែរក្សាភាពប្រទុស្តរាយមួយដែលមិនបង្ហាញសញ្ញាណមកក្រៅ ជាការប្រឆាំងនឹងអាជ្ញាធរមូលដ្ឋានរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល។ ពួកនេះនៅមានអាវុធប្រមាណ២០០ដើមទៀត ដែលគេបានលាក់ទុកក្នុងព្រៃបន្ទាប់ពីការរំសាយនៅឆ្នាំ១៩៥៤។ នៅឆ្នាំ១៩៦៦ អាជ្ញាធរប្រចាំខេត្តបាត់ដំបង បានសម្រេចកសាងរោងចក្រផលិតស្ករសមួយ នៅកំពុង់កុល ដែលស្ថិតនៅក្បែរសំឡូត។ ដើម្បីកសាងរោងចក្រនេះ អាជ្ញាធរបានចាត់ចែងចាប់យកដីធ្លីជាច្រើនកន្លែងរបស់អ្នកស្រុកអាយ ដោយគ្មានផ្ដល់សោហ៊ុយ ដែលមានតម្លៃស្មើគ្នានឹងដីធ្លីរបស់កសិករជាម្ចាស់ទាំងនោះបាត់បង់ឡើយ។ ពួកអតីតកម្មាភិបាលរបស់ខ្មែរវៀតមិញ បានឆ្លៀតយកឱកាសនេះ ដើម្បីជំរុញឱ្យប្រជាជនងើបឡើងធ្វើការបះបោរជាចំហ។

«រាជរដ្ឋាភិបាលក្រុងភ្នំពេញបានធ្វើប្រតិកម្មតបតយ៉ាងឃោរឃៅ ដោយផ្ដើមធ្វើប្រតិបត្តិការយោធាមួយ ក្រោមការបញ្ជារបស់វរៈសេនីយ៍ទោ ឆាយ ឡាយ។ អ៊ុំ ម៉ាណូរិនដែលជាបងថ្លៃសម្ដេច សីហនុ និងជារដ្ឋលេខាធិការក្រសួងមហាផ្ទៃ បានបញ្ជូនប៉ូលីសជាច្រើននាក់ទៅកាន់ទីនោះទៀត។ ពួកប៉ូលីស និងកងទ័ពបានលេងដៃធ្ងន់មែនទែន ដោយសម្លាប់អ្នកភូមិ និងដុតបំផ្លាញផ្ទះសម្បែងអស់យ៉ាងច្រើន។ ប្រជាជនបាននាំគ្នារត់ចូលព្រៃ ដោយពាំនាំទៅជាមួយនូវការស្អប់ គុំគួនកាន់តែខ្លាំងបំផុតចំពោះរាជរដ្ឋាភិបាលមួយដែលកំពុងប្រព្រឹត្តអំពើអយុត្តិធមិ និងធ្វើឱ្យមានសេចក្ដីវិនាសបែបនេះ»។[២២]

១.១. នៅខ្ពង់រាបខេត្តរតនគិរី

កំស្វលនៃការមិនសប្បាយចិត្តរបស់អ្នកស្រុកសំឡូតមិនទាន់បានស្ងប់ផងនោះ នៅឆ្នាំបន្ទាប់ ការសម្រេចព្រះទ័យរបស់សម្ដេចសីហនុ ដើម្បីពង្រីកការអភិវឌ្ឍន៍ដំណាំកៅស៊ូនៅខ្ពង់រាបដីក្រហមខេត្តរតនគីរី បានបង្កឱ្យមានជម្លោះដ៏ធំមួយទៀតរវាងអាជ្ញាធរខេត្ត និងអ្នកស្រុកដើមជនជាតិភាគតិចព្នង ដែលជាម្ចាស់ស្រុកនៅតំបន់នោះ។ ការអភិវឌ្ឍន៍នេះ ក្នុងគោលបំណងរិះរកប្រភពរូបិយប័ណ្ណបរទេសសម្រាប់ជំនួសជំនួយសហរដ្ឋអាមេរិក។ អ្នករាតត្បាតតំបន់ព្រៃភ្នំនេះ គឺជាអ្នករស់នៅភ្នំពេញដែលជាខ្មែរភូមិភាគកណ្ដាល។ ការទន្ទ្រានកាន់កាប់ ដោយកាប់ឆ្ការព្រៃនៅតំបន់នេះ បានធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ផលប្រយោជន៍របស់ជនជាតិភាគតិចដែលរស់ដោយអាស្រ័យផលព្រៃឈើ និងដំណាំចំការព្រៃដុត ទើបធ្វើឱ្យពួកគាត់មិនសប្បាយចិត្តចំពោះអំពើ

[22] Voir, François Ponchaud. 1976, Octobre. *Cambodge Année Zéro.* Document Kailash, Paris, (Kh., pp.183-4)

ឈ្លានពានទាំងកំរោលនេះ។ អភិបាលខេត្តម្នាក់ឈ្មោះ អ៊ុង ញ៉ចបានប្រើកម្លាំងប្រដាប់អាវុធ រំលោភបំពានរាប់មិនអស់ ដើម្បីរឹបអូសយកដីធ្លីពីពួកអ្នកស្រុកភ្នំជាច្រើនគ្រួសារ ក្នុងបំណងដាំដើមកៅស៊ូនោះ។ គាត់បានបាញ់សម្លាប់ខ្មែរលើដោយអាវុធ ស្លាប់អស់ប្រមាណ២០នាក់។ ម្ល៉ោះហើយ អ្នកស្រុកព្រៃភ្នំទាំងនោះត្រូវបង្ខំចិត្តរត់ចូលព្រៃជាមួយនឹងអាវុធបុរាណធ្នូ ស្នា កាំបិតរបស់ពួកគេ។ ការធ្វើសង្គ្រាមរវាងអ្នកប្រើអាវុធប្រពៃណីនេះ ជាមួយកងទ័ពនិយ័តរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល បានប្រព្រឹត្តិទៅយ៉ាងស៊ីសាច់ហុតឈាម។ ទីបំផុតអ្នកស្រុកភ្នំដែលស្គាល់ភូមិសាស្ត្រច្បាស់ និងមានទម្លាប់រស់នៅក្នុងតំបន់ព្រៃភ្នំ តាំងពីកំណើតតដូនតារាប់រយពាន់ឆ្នាំមកហើយនោះ បានវាយប្រហារកងទ័ពរដ្ឋាភិបាលឱ្យវិនាស និងលែងទុកចិត្តលើខ្លួនឯង។ អ្នកស្រុកលើទាំងនោះ បានរៀបចំខ្លួនឱ្យមានទម្រង់ជាកងទ័ពជាស្រេច ម្យ៉ាងទៀត ដោយពួកគេបានទទួលជំនួយអាវុធ និងគ្រាប់រំសេវខ្លះពីពួកអ្នកបដិវត្តន៍វៀតណាម ដែលនៅក្នុងព្រៃជិតគ្នានោះស្រាប់។

ចាប់ពីពេលនោះមក ពួកវៀតណាមបដិវត្តន៍ទាំងអស់នោះ បានក្លាយទៅជាគ្រោះថ្នាក់មួយយ៉ាងពិតប្រាកដសម្រាប់របបសង្គមរាស្ត្រនិយម។ តែទោះជាយ៉ាងណា នៅដំណាក់កាលដំបូងនេះ គេបានផ្តល់អាវុធឱ្យពួកខ្មែរលើអ្នកបដិវត្តន៍ទាំងនោះ តែបន្តិចបន្តួចប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីរក្សាទំនាក់ទំនងល្អជាមួយអ្នកស្រុកភ្នំ និងផលប្រយោជន៍ធំ ដែលកំពុងដាក់នុយស្ទូចពីរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ។ ហេតុនេះហើយ បានជាព្រះប្រមុខរដ្ឋបានអនុញ្ញាតឱ្យក្បួនរថយន្តដឹកអាវុធ និងគ្រាប់រំសេវរបស់វៀតណាមខាងជើងពីកំពង់ផែកំពង់សោម ឆ្លងកាត់ជាតិលេខ៤ លេខ៦ និងលេខ៧ទៅកាន់តំបន់នៅតាមព្រំដែនក្នុងខេត្តក្រចេះ, មណ្ឌលគីរី និងរតនគីរី។[២៣]

៧- វិបត្តិនយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ចជាតិចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៦០

ជាតួបនីយកម្មសេដ្ឋកិច្ចរបស់សង្គមរាស្ត្រនិយម ហាក់ដូចជាបរាជ័យ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៦៦_៧ នៅពេលដែលការរកស៊ីត្រូវខាតដើម ព្រោះតែការជំពាក់ និងកិបកេងលុយរដ្ឋរបស់មន្ត្រីទុច្ចរិត។ ចាប់ពីដើមទសវត្សរ៍១៩៦០ សេដ្ឋកិច្ចជាតិ មានស្ថានភាពល្អប្រកបដោយសក្តានុពល។ មានរោងចក្រច្រើនប្រភេទចាប់ផ្តើមរីកដុះដាលនៅកម្ពុជា។ ប៉ុន្តែមិនយូរប៉ុន្មាន ប្រតិបត្តិការទាំងនោះ ចាប់ផ្តើមអតុល្យភាពរវាងចំណាយ និងចំណូល ធ្វើឱ្យឃ្លាំងជាតិរីងហួតយ៉ាងលឿន។ បន្ទាប់ ពីការបោះលុយថ្មីបន្ថែមនៅឆ្នាំ១៩៦៦, រដ្ឋាភិបាលបានសម្រេចដាក់ទុនវិនិយោគលើវិស័យភាពយន្តរដ្ឋម្តង ដោយតួឯកគឺជាព្រះប្រមុខរដ្ឋ ព្រះជាយា និងរាជបុត្រ។ ដំបូងឡើយ ការរកស៊ីបានជោគជ័យ រដ្ឋទទួលបានចំណូលយ៉ាងច្រើន។ ពីព្រោះ ប្រជារាស្ត្រពេញចិត្តនឹងចង់ឃើញព្រះភ័ក្ត្រ និងព្រះសកម្មភាពកាយវិការរបស់ក្សត្រខ្លួន ទើបនាំគ្នាទៅទស្សនាយ៉ាងច្រើនកុះករ។ ប៉ុន្តែ ដល់ច្រើនរឿងបន្តិចទៅ គេចាប់ផ្តើមនឿយណាយ បរិមាណអ្នកទិញសំបុត្រទស្សនា កាន់តែហោចទៅៗ ធ្វើឱ្យបរិមាណចំណូលតិចជាងការចំណាយពេលផលិត។ ចុងបំផុត វិស័យភាពយន្តរដ្ឋត្រូវដួលរលំ។

---

[23] Voir, *Ibid,* (Kh.) p. 185.

ទន្ទឹមនឹងដំណើរទៅរកឱនភាពនោះ ដំណោះស្រាយសេដ្ឋកិច្ចមួយទៀត គឺការបើកកាស៊ីណូរដ្ឋ ដែលពេលមុនមានតែគ្រឹះស្ថានស្របច្បាប់ពិសេសមួយចំនួនតូច ដូចជា នៅលើកំពូលភ្នំបូកគោ និងទីក្រុងខ្លះទៀត ប៉ុន្តែចាប់ពីឆ្នាំ១៩៦៨មក រដ្ឋាភិបាលបានអនុញ្ញាតឱ្យបើកនៅទូទាំងប្រទេស ដើម្បីប្រមូលប្រាក់តុងបៀរ។ ដូច្នោះ ហើយនៅតាមក្រុង និងជនបទទាំងអស់ ចាប់ពីទីស្នាក់ឃុំ ការិយាល័យស្រុក រហូតដល់មន្ទីរនៅតាមខេត្ត បានក្លាយជាកន្លែងបើកបនល្បែងភ្នាល់គ្នា ស៊ីសង ដើម្បីប្រមូលប្រាក់ចូលហោប៉ៅជាតិ។ ប៉ុន្តែទន្ទឹមនឹងនោះ អំពើពុករលួយកិបកេងរបស់មន្ត្រីរាជការ កាន់តែកម្រើកកក្រើកខ្លាំងឡើង។ វិបត្តិសង្គម កើតមានកាន់តែច្រើន ដោយសារចាញ់ល្បែងភ្នាល់។ គ្រួសារខ្លះត្រូវធ្លាក់ខ្លួនក្រ លក់អស់នូវចលន និងអចលនៈទ្រព្យ ដែលខ្លួនមានបានតមរតកពីដូនតាមក ឬទើបនឹងរកស៊ីសន្សំបាន។ សមាជិកគ្រួសារ ដែលមានឪពុក, ម្តាយ ឬកូនជាអ្នកញៀនល្បែងស៊ីសង ចាប់ផ្តើមឈ្លោះទាស់ទែងគ្នា ហែកហួរគ្នា បង្កើតសោកនាដ្យកម្មក្នុងគ្រួសារ។ អ្នកខ្លះ ក្រោយពីលក់អស់ ចាប់ផ្តើមលួច ក្រោយពីលួចលែងបាន ចាប់ផ្តើមឆក់ប្លន់ កាប់សម្លាប់អ្នកដទៃយកទ្រព្យសម្បត្តិ។

ដោយឃើញផលវិបាកបែបនេះ រដ្ឋាភិបាលចាប់ផ្តើមចេញច្បាប់បិទការបើកបនល្បែងភ្នាល់គ្នាវិញ នៅដើមឆ្នាំ១៩៦៩។ សភាពការណ៍លេងល្បែងភ្នាល់ ហាក់ដូចជាមិនសូវហ៊ឹកហ៊ាក់ដូចពេលមុន ប៉ុន្តែការប្រព្រឹត្តិល្បែងលួចលាក់នៅតែបន្ត ជូនកាលអាជ្ញាធរមូលដ្ឋានជាអ្នកការពារ និងដកតុង។ វិបត្តិសង្គមនៅតែបន្ត ព្រោះអ្នកញៀន ទាំងឡាយមិនអាចឈប់បាន អ្នកចាញ់ទាំងឡាយ មិនទាន់ដាច់ចិត្តឈប់តាមរកឱកាសស្រង់ដើមមកវិញ។ ម៉្លោះហើយ នៅលើទំព័រកាសែត រៀងរាល់សប្តាហ៍ គេតែងឃើញផ្សាយលទ្ធផលនៃការបង្រ្កាបរបស់អាជ្ញាធរមានសមត្ថកិច្ច ទៅលើអ្នកលួចលេងខុសច្បាប់ ដែលជួនកាលចាប់បានទាំងប្តី–ប្រពន្ធ និងកូន ព្រមទាំងអាជ្ញាធរមូលដ្ឋាន។

នាពេលចុងទសវត្សរ៍១៩៦០នោះដែរ ការជ្រៀតចូលរបស់ពួកវៀតកុង ដែលបង្កជាសង្រ្គាមឥណ្ឌូចិនលើកទី២ មកក្នុងទឹកដីជនបទចុងកាត់មាត់ញកនៃប្រទេសកម្ពុជា ក៏កាន់តែមានចំនួនច្រើនឡើង។ ការប្រមូលទិញស្បៀងសម្រាប់ហូបចុក យកទៅលក់នៅក្រៅប្រទេស កាន់តែថយចុះ ព្រោះពួកវៀតកុងបានប្រើវិធីប្រមូលទិញពីអ្នកស្រុកជនបទដោយខ្លួនឯង ដោយប្រើក្រដាសប្រាក់ក្លែងក្លាយ ទាំងផ្ទាំងៗ។ យុវជនខ្មែរ និងកសិករវ័យកណ្តាលយ៉ាងច្រើន ធ្វើសកម្មភាពរត់ពន្ធអង្ករ សាច់ងៀត និងថ្នាំពេទ្យយកទៅលក់ឱ្យពួកវៀតកុងនៅតាមភូមិស្រុកឆ្ងាយពីផ្លូវជាតិគមនាគមន៍ ដើម្បីដូរយកក្រដាសប្រាក់ទាំងផ្ទាំងៗ ដែលមិនទាន់កាត់នៅឡើយ។[24] សកម្មភាពពាណិជ្ជកម្មរដ្ឋ ត្រូវដួល បិទទ្វារ ទើបគេកែសម្រួលទៅធ្វើក្រោមរូបភាពពាណិជ្ជកម្មផ្សេងៗវិញ។

ទន្ទឹមនឹងនេះនៅកម្ពុជា មានពួកខ្មែរកុំមុយនីស្តដើរឃោសនាអ្នកស្រុក ឱ្យស្រឡាញ់មនោគមវិជ្ជានេះតាមពួកខ្លួនដែរ បើទោះបីពួកគេមិនយល់ទ្រឹស្តីនោះច្បាស់ក៏ដោយ។ ព្រោះពួកគេជក់ចិត្តនឹងរបបសង្គមដែល

---

[24] បទសម្ភាសន៍របស់ខ្ញុំជាមួយ មនុស្ស១០នាក់អាយុចន្លោះ៥២_៦២ឆ្នាំ នៅខេត្តកំពង់ចាម–ព្រៃវែង កាលពីខែមេសាឆ្នាំ២០០៥។ ពួកគាត់ពេលចូលរួមព្រឹត្តិការណ៍នោះ ខ្លះជាសិស្សអនុវិទ្យាល័យ–វិទ្យាល័យ និងជាអ្នកស្រុកធម្មតា ដែលទើបការប្រពន្ធរួច។

ពួកកុំមុយនីសឃោសនាថា ជាសង្គម គ្មានវណ្ណៈអ្នកមានអ្នកក្រ, អ្នកដែលត្រូវគេជិះជាន់ និងវណ្ណៈជិះជាន់គេ, អ្នកកេងប្រវ័ញ្ចគេ និងអ្នកត្រូវគេកេងប្រវ័ញ្ចចំរ៉ាញ់ញើសឈាម។ ម្ល៉ោះហើយ ជំពូកមនុស្សមានវិបត្តិមួយចំនួន ក៏ចុះចូលធ្វើជាភ្នាក់ងារឱ្យពួកកុំមុយនីស្តនោះទៅ។ ចំណែកអ្នកនៅតាមជាយដែន ទទួលរងគ្រោះដោយការទម្លាក់គ្រាប់បែកដោយកងទ័ពអាកសអាមេរិក។ ពួកគេរងនូវទុកសោកវេទនា ដែលគ្មានអ្នកណាអើពើជាមួយ។ ព្រោះតែវត្តមានរបស់វៀតកុង ធ្វើសកម្មភាពទិញស្បៀងនៅកម្ពុជា និងឆ្លងដែនទៅវាយប្រហារកងទ័ពអាមេរិកនៅវៀតណាមខាងត្បូង។ ពេលពួកនោះដកថយមកវិញ អាមេរិកដឹងថា ឆ្លងដែនមកជ្រកកោននៅតាមព្រៃ និងភូមិដ្ឋានប្រជាជនខ្មែរ ទើបពួកគេតាមដោញទម្លាក់។ មិនត្រឹមប៉ុណ្ណោះជួនកាលមានមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ដឹកអាវុធយុទ្ធភ័ណ្ឌ និងស្បៀងអាហារទាំងឡានៗ ទៅផ្គត់ផ្គង់ឱ្យពួកវៀតកុងតែម្តង។ អញ្ចឹងហើយ ទើបផ្ទួនភ្លើងសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទី២ បានគម្រាមកំហែងកម្ពុជាចុងសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយមយ៉ាងទុំជោរណាស់ទៅហើយ។

ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ អ្នកនិពន្ធសៀវភៅក្រោមចំណងជើងថា «ខ្មែរក្រោក»(Khmer Stand Up!) ឈ្មោះ ចាស្ទីន ខូហ្វៀល (Justine Coffield) បានឱ្យតម្លៃថា «យុគសម័យមាសនៃប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរសម័យទំនើប គឺនៅសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម» ក្រោមព្រះរាជកិច្ចដឹកនាំរបស់សម្តេច ព្រះនរោត្តម សីហនុ។ ព្រោះគាត់ផ្ចែកលើការរីកចម្រើននៃវិស័យសិក្សាធិការ, សុខាភិបាល, ឧស្សាហកម្ម និងយុត្តាធិការ ជាពិសេសកម្រិតជីវភាព យ៉ាងសមរម្យរបស់មន្ត្រីរាជការ ដោយសារបានទទួលប្រាក់បៀវត្សរ៍ខ្ពស់។ មនុស្សដែលរស់នៅក្នុងរបបនយោបាយបន្តបន្ទាប់មកទៀតរហូតដល់សព្វថ្ងៃ នៅតែលើកសរសើរ និងស្រមៃចង់បានសង្គមមួយដូចនោះឡើងវិញ។

មេរៀនទី៤

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

ដោយសាស្ត្រាចារ្យ វង់ សុធារ៉ា និង ណុប សុខា ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា សភភព២

សាធារណរដ្ឋខ្មែរជាឈ្មោះរបបនយោបាយមួយ ដែលលេចឡើងនៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៧០ដល់១៩៧៥បន្ទាប់ពីព្រឹត្តិការណ៍ជាតិធំមួយបានកើតឡើង គឺរដ្ឋសភា ដកសេចក្ដីទុកចិត្តចំពោះសម្ដេច នរោត្តម សីហនុ នៅថ្ងៃទី១៨ មីនាឆ្នាំ១៩៧០។

១- ការទម្លាក់សម្ដេចនរោត្តម សីហនុ

របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ មានកំណើតក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ ១៨ មីនា ១៩៧០។ មានមតិជាតិ និងអន្តរជាតិជាច្រើនយល់ថា មានមនុស្ស៣រូប គឺលោក លន់ នល់, ស៊ិរិមតៈ និងលោក អ៊ិន តាំ ជាមេគំនិតនាំឱ្យមានព្រឹត្តិការណ៍នេះ។ ប៉ុន្តែបើតាមលោក រស់ ចន្ត្រាបុត្រ ក្នុងសៀវភៅ“សាធារណខ្មែរ” ហាក់ដូចជាចង់បង្ហាញថា នៅមានមនុស្សទី៤ម្នាក់ទៀត គឺលោក លន់ ណុន ត្រូវជាប្អូនរបស់លោក លន់ នល់ ដែលជាអ្នករៀបចំផែនការទាំងអស់ក្នុងការដកហូតតំណែងសម្ដេច នរោត្តម សីហនុ។

រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ មជ្ឈដ្ឋានអ្នកសិក្សានៅតែអះអាងអំពីការទម្លាក់សម្ដេច ព្រះនរោត្តម សីហនុ ពីព្រះប្រមុខរដ្ឋនៅខែមីនា១៩៧០ ក្នុងយោបល់ពីរផ្ទុយគ្នា គឺនោះជាព្រឹត្តិការរដ្ឋប្រហារខុសច្បាប់ និងទី២ថា ជាការទម្លាក់ពីអំណាចដោយស្របច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ដូចគ្នានេះដែរ ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ នៅតែចោទថា លោក លន់ នល់ ធ្វើរដ្ឋប្រហារខុសច្បាប់ប្រឆាំងនឹងព្រះអង្គ ចំណែកពួកមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ ដែលមានភក្ដីភាពជាមួយរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរថា នោះជាការទម្លាក់ដោយសមាជិកសភារបស់សម្ដេច សីហនុ។ ព្រោះសមាជិកសភារបស់ព្រះអង្គ ជាអ្នកបោះឆ្នោតដកសេចក្ដីទុកចិត្តពីព្រះអង្គ ក្រោមមូលហេតុចោទថា ព្រះអង្គមានការទាក់ទងជាមួយវត្តមានវៀតកុងនៅលើដីខ្មែរ នៅពេលនោះ។

ចំណែក មតិសាធារណៈ ដែលគេធ្លាប់មានបទពិសោធន៍ឆ្លងកាត់ព្រឹត្តិការណ៍នោះ យល់ផ្ទុយទៅវិញថា នោះជាដំណើរល្បិចកលនយោបាយដ៏ស្ទាត់កំបាំងមួយរបស់សម្ដេច ន. សីហនុ និងលោក លន់ នល់ ក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហាវៀតណាម និងវៀតកុងនៅកម្ពុជា អំឡុងពេលសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទី២។ ព្រោះ គេជឿថា ឥស្សរជនខ្មែរទាំងពីររូបនេះ បានព្រមព្រៀងគ្នាជាមុន ដើម្បីសម្ដែងល្ខោននយោបាយ មួយឆាកដោយមួយដើរតួអាក្រក់ ហើយមួយទៀតដើរតួទេវតា។

ដោយគេមានជំនឿថា ÷

- លន់ នល់ ជាមនុស្សនិយមជឿលើបញ្ហាអបិយជំនឿយ៉ាងជប់ងល់ ដែលមិនអាចឱ្យគាត់ហ៊ានក្បត់សម្ដេចជាអម្ចាស់ ដែលគាត់ធាប់ស្បថស្បែរថា ស្មោះស្ម័គ្រភក្ដីជាមួយនោះទេ។
- សម្ដេច សីហនុ ធ្លាប់មានបន្ទូល អំពីលទ្ធភាពនៃការដកថយពីអំណាចរបស់ព្រះអង្គ នៅក្នុងសន្និសីទកាសែតមួយនៅលើកំពូលភ្នំបូកគោ កាលពីឆ្នាំ១៩៦៧។ ទ្រង់មានបន្ទូលថា ក្នុងករណីព្រះអង្គដក

ព្រះកាយចេញពីរដ្ឋាភិបាលទៅ ក្នុងចំណោមវរជនទាំងអស់ ទំនងជាព្រះអង្គទុកព្រះទ័យប្រគល់ឱ្យតែលោក លន់ នល់ ទេ ធ្វើជាអ្នកស្នង។

- ព្រះអង្គ ហាក់មានការប្រញាប់ប្រញាល់ ដោយគ្មានហេតុផលសមស្រប ក្នុងការចាកចេញទៅព្យាបាលព្រះរោគនៅអឺរ៉ុប តាំងពីថ្ងៃទី៦មករា១៩៧០។ ដោយចេញពីមន្ទីរពេទ្យកាល់ម៉ែត្រហើយ ផៀងចូលព្រះរាជវាំងតែប៉ុន្មានម៉ោងប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីទទួលពិធីជយន្តោពីព្រះមហាសង្ឃរាជ រួចក៏ចាកចេញទៅក្រៅប្រទេស ដោយនាំទៅជាមួយនូវសមាជិកយ៉ាងច្រើន នៃគណៈរដ្ឋមន្ត្រីរបស់រដ្ឋាភិបាលស្រោចស្រង់ជាតិរបស់លន់ នល់។
- មុនពេលលោក លន់ នល់ វិលត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញពីទីក្រុងប៉ារីស នៅថ្ងៃ១៨កុម្ភៈ១៩៧០ បានចូលជួបសវនាការជាមួយ សម្តេចសីហនុ នៅទីក្រុងប៉ារីស អស់រយៈពេលជាច្រើនម៉ោង។
- ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ ១៨មីនា គាត់ហាក់ដូចជា ខំប្រឹងក្តាប់អំណាចនៅក្នុងដៃជានិច្ច ទោះបីគាត់មានសុខភាពមិនល្អក្តី ប្រៀបដូចជាគាត់ខំរក្សាអំណាចឯកភាពគ្នា ដើម្បីអ្នកណាម្នាក់។

ប៉ុន្តែទោះជាមានហេតុផលបែបនេះក្តី យើងឃើញថា មេដឹកនាំនយោបាយទាំងពីរ មិនបានរួបរួមគ្នាវិញឡើយ នៅពេលវៀតកុងដកកងទ័ពរបស់ខ្លួនចេញពីកម្ពុជាអស់ ក្រោយសន្ធិសញ្ញាយុទ្ធសន្តិភាពនៅក្រុងប៉ារីសខែមករាឆ្នាំ១៩៧៣រវាងអាមេរិក និងវៀតណាមខាងជើង។ ផ្ទុយទៅវិញ មេដឹកនាំទាំងពីររូបបានប្រកាសដាច់អហង្ការមិនចរចាគ្នា ដើម្បីបញ្ចប់សង្គ្រាមឡើយ។ ដូច្នេះ បើមេដឹកនាំទាំងពីរបាតរៀបចំផាកល្វែនដើម្បីដេញវៀតណាម និងវៀតកុងចេញពីកម្ពុជាមែន ពួកគេគួរតែរួបរួមគ្នាវិញនៅពេលនោះ។ ដើម្បីឧត្តមប្រយោជន៍ជាតិខ្មែរទាំងមូល ពួកគេមិនចាំបាច់ប្រកាសយកឈ្នះគ្នាដោយចុងកាណុងនោះទេ។

២- សង្គ្រាម និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាម៉េរិក

ក្រោយពីការប្រកាសទម្លាក់សម្តេច ន. សីហនុ សហរដ្ឋអាមេរិកបានប្រកាសទទួលស្គាល់របបថ្មី និងសន្យាផ្តល់ជំនួយឧបត្ថម្ភយ៉ាងច្រើន ទាំងខាងសេដ្ឋកិច្ច និងយោធា។ នោះដោយសារ មេដឹកនាំធ្លាប់ជាពួកស្និទ្ធនឹងអាមេរិកស្រាប់ ហើយកម្ពុជា នៅតែជាប្រទេសយុទ្ធសាស្ត្រមួយសម្រាប់អាមេរិក ក្នុងការធ្វើសង្គ្រាមទប់ការរីករាលដាលនៃមនោគមវិជ្ជាកុំមុយនីស។ សហរដ្ឋអាមេរិកបានបញ្ចុះបញ្ចូលកម្ពុជាតាំងពីឆ្នាំ១៩៥៤ ឱ្យចូលរួមក្នុងការធ្វើជាសមាជិកនៃអង្គការសន្ធិសញ្ញាអាស៊ីអាគ្នេយ៍ SEATO ។

ដោយសម្តេច សីហនុ រួមដៃជាមួយពួកខ្មែរក្រហម និងយល់ព្រមឱ្យវៀតណាមខាងជើងជួយជ្រោមជ្រែងក្នុងការវាយប្រហារដណ្តើមអំណាចពីពួកប្រតិកិរិយាលន់ នល់ ដែលជាបរិវាររបស់ចក្រពត្តិអាមេរិក ទើបពួកវៀតកុង មានលេសស្របច្បាប់ និងកាន់តែបើកចំហពង្រាយគ្នាពេញជនបទនៃប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីធ្វើសង្គ្រាមទ័ពព្រៃប្រឆាំងនឹងរបបលន់ នល់។

ការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក ដែលកាលពីមុនធ្វើនៅតាមតំបន់ជាប់ព្រំដែនខ្មែរ–វៀតណាមខាងត្បូងបន្តិចម្តងៗ បានទម្លាក់នៅលើផ្ទៃដី២ភាគ៣នៃប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីប្រឆាំងនឹងពួកវៀតកុង ក្រោមការស្នើសុំអន្តរាគមន៍ ដោយស្របច្បាប់ពីរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ។ ព្រោះកងកម្លាំងរបស់លន់ នល់ ក៏មិនអាចទប់ទល់ជាមួយពួកវៀតកុង ដោយប្រើត្រឹមតែកងទ័ពថ្មើរជើងបាន។ គួរកត់សម្គាល់ថា វិនាសកម្មនៃការទម្លាក់គ្រាប់បែកលើ

កម្ពុជា មិនសូវប៉ះទៅលើមូលយោធាដូចក្ដីប្រាថ្នារបស់អាមេរិកឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ ប្រជារាស្ត្រ និងផ្ទះសម្បែងរបស់ពួកគាត់នៅតាមជនបទឯណោះទេ ដែលត្រូវរងគ្រោះ និងកាន់តែរស់ក្នុងជីវភាពតោកយ៉ាកខ្លោចផ្សារ ដោយការមិនហ៊ានចេញទៅប្រកបការងារ ស្រែចម្ការ និងនេសាទដូចសព្វដង។

ចំណែកពួកកុំមុយនីស្ត កម្ពុជាដែលមានសម្ដេច សីហនុ ជាប្រមុខចលនា បានឱកាសល្អ ក្នុងការកសាងកងកម្លាំងប្រយុទ្ធ និងកម្មាភិបាលបង្គោលរបស់ខ្លួន ក្រោមផ្លាករណសិរ្សរួបរួមជាតិកម្ពុជា និងការអំពាវនាវឱ្យចូលព្រៃធ្វើសង្គ្រាមរំដោះជាតិពីក្រញាំចក្រពត្តិអាមេរិករបស់សម្ដេច សីហនុ។ ដូច្នេះ អំណាចពិតប្រាកដ មិនបាននៅក្នុងព្រះហស្តរបស់ព្រះអង្គ ដែលតែងតែគង់ប្រថាប់នៅក្នុងទីក្រុងប៉េកាំងនោះទេ។ ពួកខ្មែរក្រហម បានឱកាស ធ្វើអ្វីៗស្រេចនឹងចិត្ត ដែលពួកគេចង់បាន ដូចដែលលោក អ៊ិត សារិន ធ្លាប់បានផ្សព្វផ្សាយនៅក្នុងសៀវភៅ «ស្រណោះព្រលឹងខ្មែរ» របស់គាត់ឱ្យប្រជាជនខ្មែរដឹង កាលពីឆ្នាំ១៩៧៣ បន្ទាប់ពីគាត់បានភ្លក្សរសជាតិដើរតាមពួកនេះ អស់៩ខែ។

ពួកនេះ ប្រើយុទ្ធសាស្ត្រ «ជនបទឡោមព័ទ្ធទីក្រុង» បែបបដិវត្តន៍កុំមុយនីស្តរបស់ម៉ៅ សេទុង នៅប្រទេសចិន។ ហេតុនេះហើយ តាំងពីឆ្នាំ១៩៧០ ពួកវៀតកុងជាសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់គេ បានវាយប្រហារផ្ដាច់ផ្លូវសេដ្ឋកិច្ចរបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរ និងកាន់កាប់តំបន់ជនបទដាច់ស្រយាលទូទាំងប្រទេស។ មូលដ្ឋានបង្អែកបែបនេះបានបង្កការលំបាកយ៉ាងខ្លាំងដល់កងទ័ពសាធារណរដ្ឋខ្មែរ។ ជាបន្តបន្ទាប់ ផ្លូវសេដ្ឋកិច្ចសំខាន់ៗ ត្រូវកាត់ផ្ដាច់ទាំងស្រុងនៅឆ្នាំ១៩៧៣។ ទីរួមខេត្តនៅឆ្ងាយពីភ្នំពេញទាំងអស់ ត្រូវឡោមព័ទ្ធជាប់ដោយពួករំដោះនៅឆ្នាំ១៩៧៣ដែរ។ ដូច្នេះពីភ្នំពេញទៅកាន់ទីក្រុងទាំងនោះ អាចទាក់ទងគ្នាបានតែតាមផ្លូវអាកាស។

ដោយសារសន្ធិសញ្ញាបញ្ចប់សង្គ្រាមនៅក្រុងបារីសឆ្នាំដដែលនេះ រវាងវៀតណាមខាងជើង និងអាមេរិក ពួកខ្មែរក្រហម បានទាមទារឱ្យវៀតកុង ដកកងទ័ពថយពីកម្ពុជាដែរ។ ដោយសារគេសង្ឃឹមថា កងកម្លាំងរបស់គេ អាចម្ចាស់ការវាយប្រហារផ្ដាច់ព្រ័ត ដណ្ដើមយកទីក្រុងទាំងឡាយរបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរបាន។ ព្រោះ កងកម្លាំងប្រយុទ្ធធំរបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរ ត្រូវបំបែកបំបាក់ខ្ទេចខ្ទាំ ចុះខ្សោយអស់ ដោយពួកវៀតកុង។ ពួកខ្មែរសង្ឃឹមថា នឹងច្បាមយកអំណាចបានទាំងស្រុង ដោយគ្មានអ្វីអាចរារាំងបាន។ មកដល់ឆ្នាំ១៩៧៤ ពួកគេ បានកំណត់ថ្ងៃចុងក្រោយរបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរជាស្រេច ដូចមានសេចក្ដីក្នុងបទចម្រៀងជាច្រើនបទ ដែលគេបានហាត់រៀនច្រៀង និងថតទុកចាក់ផ្សាយនៅថ្ងៃជ័យជម្នះ១៧មេសា១៩៧៥។ ជាការពិតណាស់ ក្ដីសង្ឃឹមរបស់ពួកគេដោយសារការក្ដាប់បានអំពីនយោបាយការបរទេសរបស់អាមេរិក ដែលសម្រេចដកចេញពីវៀតណាមខាងត្បូង និងបញ្ឈប់រាល់ជំនួយយោធាដល់ប្រទេសនៅឥណ្ឌូចិនរួមទាំងរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញផង នៅឆ្នាំ១៩៧៣។

យុទ្ធសាស្ត្រសង្គ្រាមបំភ្លៃ ត្រូវគេបង្កើតឡើង ដើម្បីឃោសនា និងឃោសនាប្រមូលកម្លាំងទ័ពរៀងៗខ្លួន គឺខាងលន់ នល់ ព្យាយាមបង្ហាញត្រឹមតែថា សាធារណរដ្ឋខ្មែរ កំពុងតែធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងពួកយួនឈ្លានពាន ហៅវៀតកុង។ ចំណែកពួកវៀតកុង ឃោសនាប្រាប់ប្រជាជនខ្មែរដែលភាគច្រើនលើសលប់ នៅមានភក្ដីភាពចំពោះសម្ដេច ន. សីហនុថា ពួកគេប្រយុទ្ធប្រឆាំងកងកម្លាំងរបស់ជនក្បត់លន់ នល់ ដើម្បីយកអំណាចថ្វាយសម្ដេចសីហនុវិញ។ ចំណែកភាគីរណសិរ្សរួបរួមជាតិកម្ពុជា ប្រកាសថា គេធ្វើសង្គ្រាម ដើម្បីរំដោះកម្ពុជាពីនឹមចក្រពត្តិអាមេរិក និងបរិវារលន់ នល់ ដែលលក់ជាតិទឹកដី។ ដូច្នេះ ពួកគេប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងកងទ័ពអាមេរិកឈ្លានពាន។

ជាលទ្ធផល ប្រជាជនខ្មែរជាអ្នកចាញ់ ពីព្រោះឈាមខ្មែរហូរគ្រប់នាទី ជីវិតប្រជាជនខ្មែររាប់ម៉ឺននាក់ត្រូវស្លាប់ដោយសង្គ្រាមអន្តរជាតូបនីយកម្មនេះ។

៣- អំពើពុករលួយ

រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ពោរពេញទៅដោយមនុស្សហៃអើនិយម សីហនុនិយម បក្សពួកនិយម និងអញនិយម។

គេឃើញហេតុការណ៍នៃការដណ្ដើមអាចគ្នា វាតឥទ្ធិពលលើគ្នា ដោយភ្លេចគិតផលប្រយោជន៍ជាតិជាធំ។ ជាពិសេសរវាងបក្សសម្ព័ន្ធដង្កោ_ដងរែករបស់លោក សឺង ង៉ុកថាន់ និងបក្សពួករបស់ លន់ ណុន ដែលមានអំណាចវាតទីនៅក្នុងទីក្រុងស្រាប់។ ពួកគេប្រជែងគ្នា ដើម្បីកាន់កាប់តំណែងក្នុងគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។

ដោយសារឫ្ទនៃអំពើពុករលួយ ដែលលេចឡើងតាំងពីឆ្នាំ១៩៦៦ គេមិនអាចបង្ក្រាបបាន នៅសល់កាន់ច្រើន ស្មុគស្មាញ និងខ្លាំងឡើង ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍១៨មីនា បានបង្កការលំបាកដល់រដ្ឋាភិបាលនេះកាន់តែទ្វេឡើង។ មន្ត្រីរដ្ឋការកាន់តែច្រើន បានធ្លាក់ខ្លួនពុលនៅក្នុងអំពើពុករលួយ។ អ្នកនិពន្ធសៀវភៅប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យនេះជាច្រើននាក់ បានឯកភាពចំពោះការឆក់ឱកាសពុករលួយរបស់នាយទាហាន និងមន្ត្រីស៊ីវិល។ អតីតនាយទាហាន និងភរិយានាយទាហាន ធ្លាប់បាននិយាយថា ដើម្បីបានលុយពីបេសកកម្ម និងទាហានខ្មោច(មានតែឈ្មោះ) នាយទាហានធ្វើជាស្ម័គ្រចិត្តឡើងសមរភូមិ។ លោកស្រីម្នាក់ឈ្មោះ ហ... ធ្លាប់បានអះអាងថា ធ្លាប់រស់នៅផ្ទះរបស់លន់ នល់ អាចចេញចូលផ្ទះលន់ នល់បានគ្រប់ពេល និងអាចរត់ការឡើងតំណែងផ្សេងៗឱ្យមន្ត្រីណាៗ ដែលហ៊ានសូកយកតំណែងសំខាន់ៗ។ គាត់មានប្ដីជាវរសេនីយត្រីម្នាក់ ដែលតែងតែដោះស្រាយភាពអផ្សុករបស់គាត់ ដោយដឹកទៅដាក់ផ្ទះលោកស្រី ឬជំទាវដទៃទៀត ដើម្បីប្រជុំគ្នាលេងបៀរ។ ដោយសារគាត់លេងចាញ់អស់លុយច្រើន ហើយគ្មានលុយច្រើនសម្រាប់លេងដូចពេលមុន ក៏លួចស្ម័គ្រចិត្តទៅបំពេញបេសកកម្មសិកនៅខេត្តស្វាយរៀង។ គ្រាន់តែរថយន្តប្ដីគាត់ទៅដល់គោលដៅភ្លាម ត្រូវកងទ័ពវៀតកុងវាយប្រហារសង្គ្រប់សម្លាប់ចោល។ គាត់និយាយប្រាប់ខ្ញុំនៅដើមឆ្នាំ១៩៩៤ ដោយបន្ទោសទាំងខ្មោចប្ដីគាត់ថា សមមុខគាត់ហើយ ដែលចេញធ្វើបេសកកម្ម ដើម្បីបានលាភសក្ការៈយកមកឱ្យគាត់ ដោយមិនប្រាប់គាត់ជាប្រពន្ធមួយម៉ាត់។

មានសាច់រឿងជាច្រើនដែលនិយាយអំពីអំពើក្បត់លក់ពតិមានកងទ័ព និងលួចរាយការណ៍សកម្មភាពសិករបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរ។ ទន្ទឹមនោះ មានមេទ័ពដែលមានចេតនាបំបាក់កងកម្លាំងទ័ពណា ដែលមានវីរភាពក្នុងការប្រយុទ្ធ ដូចជាពួកកន្សែងស, កន្សែងក្រហម ឬទព័កណ្ដុររបស់សឺង ង៉ុកថាន់ជាដើម។ ព្រោះ ខ្លាចកងទ័ពនោះល្បីខ្លាំង ដោយសារតែថ្វីដៃ ភាពតស៊ូអត់ធ្មត់ និងជោគជ័យលើសមរភូមិរបស់ពួកគេ។

ដោយសារភាពស្រមើស្រមៃ និងក្ដីជឿជាក់ថា សម្ដេចសីហនុ ជាប្រមុខនៃកងទ័ពរំដោះស្រាប់ នៅពេលណាភាគីព្រះអង្គឈ្នះ ក៏ខ្លួននៅតែអាចធ្វើមន្ត្រីរាជការបានតទៅទៀត មុខជាគ្មានបញ្ហាកាប់សម្លាប់គ្នាកើតឡើងនោះ ពួកគេរាយមាយ ធ្វេសប្រហែសក្នុងការបំពេញភារកិច្ចបម្រើរដ្ឋាភិបាលលន់ នល់ តាមតួនាទី និងការទទួលខុសត្រូវរបស់ខ្លួនក្នុងតំណែង។ លើសនេះទៀត ពួកភេរវកម្ម និងចារកម្មរបស់វៀតកុង ក៏ដូចពួកខ្មែរក្រហមអាចលាក់ខ្លួនធ្វើសកម្មភាពបង្កវិទ្ធេទកម្មក្នុងរដ្ឋាភិបាលបានយ៉ាងងាយ។

លើសនេះទៀត នាយទាហានរបស់សាធារណរដ្ឋខ្មែរ លួចលក់អាវុធបរិក្ខាសឹករបបរបស់កងទ័ពខ្លួនឱ្យពួកខ្មែរក្រហម យកមកបាញ់ប្រហារក្រុមរបស់ខ្លួនវិញ។ មនុស្សលាមកបែបនោះ គេអាចរាប់បានទាំង លន់

ណុន ប្អូនប្រុសរបស់លន់ នល់ផងដែរ។ ពួកមន្ត្រី នាយទាហានដែលមានគុណបំណាច់ចំពោះខ្មែរក្រហមទាំងនោះ និងពួកអ្នកជឿលង់ការឃោសនាដ៏ផ្អែមល្ហែមរបស់ខ្មែរក្រហម គេអាចសម្គាល់ឃើញថា នៅថ្ងៃ១៧មេសាមិនសូវចាប់អារម្មណ៍រកផ្លូវរត់ភៀសខ្លួននោះទេ។ ប៉ុន្តែគេថែមទាំងនាំគ្នាទៅកាន់មុខក្រសួងឃោសនាការ តាមការអំពាវនាវតាមវិទ្យុជាតិដោយពួកខ្មែរក្រហម ដើម្បីពិភាក្សាគ្នារឿងផែនការរៀបចំកសាងរបបថ្មីជាមួយគ្នា។ ម៉្លោះហើយ ពួកគេត្រូវខ្មែរក្រហមនាំយកទៅបាញ់ចោលបានយ៉ាងងាយស្រួលបំផុត។

៤- រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

ថ្វីបើស្រុកមានសង្គ្រាម តែរដ្ឋាភិបាលរបស់ លន់ នល់ បានខិតខំបង្ហាញឱ្យគេឃើញពីទម្រង់នៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមានការបោះឆ្នោត, មានស្ថាប័នសភាពីរថ្នាក់(ព្រឹទ្ធសភា និងសភា), រដ្ឋាភិបាល និងតុលាការ។ ដើម្បីដោះស្រាយសភាពការណ៍ដែលកាន់តែធ្ងន់ធ្ងរ លន់ នល់ ក្នុងនាមប្រធានាធិបតី ឬប្រមុខរដ្ឋបានតែងតាំងឥស្សរជនជាច្រើនរូបបន្តបន្ទាប់គ្នា ឱ្យបង្កើតគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។

ក្នុងអំឡុងពេល៥ឆ្នាំនោះ មានរដ្ឋាភិបាល១០ ត្រូវបានបង្កើតឡើង ដូចជា ÷

ទី១_ រដ្ឋាភិបាលទី១ របស់លន់ នល់ ពីថ្ងៃទី២កក្កដា១៩៧០–៥ឧសភា១៩៧១[25]

ទី២_ រដ្ឋាភិបាលទី២ របស់លន់ នល់ ពីថ្ងៃទី៥ឧសភា១៩៧១_១២មីនា១៩៧២[26]

ទី៣_ រដ្ឋាភិបាលទី៣ របស់ សឺង ង៉ុកថាន់ ពីថ្ងៃទី២០មីនា១៩៧២_១៤តុលា១៩៧២[27]

ទី៤_ រដ្ឋាភិបាលទី៤ របស់ ហង្ស ធុនហាក់ ពីថ្ងៃទី១៧តុលា១៩៧២_១៧មេសា១៩៧៣[28]

ទី៥_ រដ្ឋាភិបាលទី៥ របស់ អ៊ិន តាំ ពីថ្ងៃទី១៥ឧសភា១៩៧៣_២២តុលា១៩៧៣[29]

---

25 ឧត្តមសេនីយទោ លន់ នល់ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី និងរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការពារជាតិ (គណៈរដ្ឋមន្ត្រីទី៣), ឧត្តមសេនីយ ស៊ីសុវត្ថិ សិរិមតៈ ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី, លោក យ៉ែម សំបូរ ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី ទទួលបន្ទុកយុត្តាធិការ។

26 សេនាប្រមុខ លន់ នល់ ជាប្រធានាធិបតី (គណៈរដ្ឋមន្ត្រីទី៤), ឧត្តមសេនីយ៍ទោ ស៊ីសុវត្ថិ សិរិមតៈ ជាប្រតិភូប្រធានាធិបតី និងជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការពារប្រទេស, ឧត្តមសេនីយ អ៊ិន តាំ ជាអនុប្រធានាធិបតី និងជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ.... លោក សុខ ឈង ជាអនុប្រធានាធិបតីទី២ និងជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច, លោក ហង្ស ធុនហាក់ ជា អនុប្រធានាធិបតីទី៣ និងជាជារដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកអភិវឌ្ឍន៍សហគមន៍។

27 លោក សឺង ង៉ុកថាញ់ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី និងជារដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស, លោក យ៉ែម សំបូរ ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី ទទួលបន្ទុកយុត្តាធិការ, វេជ្ជបណ្ឌិត ម៉ៅ សាយ ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី អនុព័ន្ធរបស់ប្រធានាធិបតីរបស់សាធារណរដ្ឋ, ឧត្តមសេនីយ សក់ស៊ុតសាខន ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី ទទួលបន្ទុកក្រសួងការពារជាតិ, លោក ផ្លែក ឆាត ជា ទេសរដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រី ក្រសួង ផែនការជំនួនបរទេស និងអភិវឌ្ឍន៍, ឧត្តមសេនីយ៍ ថបនា ងិន ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ..., លោក ឡុង បូរ៉េត ជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងពតិមាន។

28 លោក ហង្ស ធុនហាក់ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី, វេជ្ជបណ្ឌិត ម៉ៅ សាយ ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រីអនុព័ន្ធជាមួយខុទ្ទកាល័យប្រធានាធិបតីសាធារណរដ្ឋ, លោក ឆន សុខុម ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកយុត្តាធិការ, ឧត្តមសេនីយ៍ ថបនា ងិន ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី ទទួលបន្ទុកក្រសួងការពារជាតិ, ឧត្តមសេនីយ៍ សរ ហោ ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី ទទួលបន្ទុកក្រសួងមហាផ្ទៃ និងសាសនា, លោក ហែម កេតសាណា ជារដ្ឋមន្ត្រីអនុព័ន្ធខុទ្ទកាល័យនាយករដ្ឋមន្ត្រី, លោក ឡុង បូរ៉េត ជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេស។

ទី៦_ រដ្ឋាភិបាលទី៦ របស់ អ៊ិន តាំ ពីថ្ងៃទី២២តុលា១៩៧៣_២៦ធ្នូ១៩៧៣[30]
ទី៧_ រដ្ឋាភិបាលទី៧ របស់ ឡុង បូរ៉េត ពីថ្ងៃទី២៦ធ្នូ១៩៧៣_១៦មិថុនា១៩៧៤[31]
ទី៨_ រដ្ឋាភិបាលទី៨ របស់ ឡុង បូរ៉េត ពីថ្ងៃទី១៦មិថុនា១៩៧៤_២១មីនា១៩៧៥[32]
ទី៩_ រដ្ឋាភិបាលទី៩ របស់ ឡុង បូរ៉េត ពីថ្ងៃទី២១មីនា១៩៧៥_១២មេសា១៩៧៥[33]
ទី១០_គណៈកម្មាធិការជាន់ខ្ពស់ (the Supreme Committee)[34]

គណៈរដ្ឋមន្ត្រីនេះបានបង្ហាញការខិតខំបិតភ្ជិតស្នាមប្រេះឆារបស់ពួកវរជននៃរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ។ គេឃើញការព្យាយាមបោះបាល់អំណាចឱ្យគ្នាទៅវិញទៅមករវាងវរជននៅក្នុងគណរុនយោបាយបី គឺក្រុមលន់នល់ ដែលមានឡុងបូរ៉េត នៅក្នុងបក្សសង្គមសាធារណរដ្ឋរបស់លន់ណុន, សឹងង៉ុកថាញ់ ដែលមានហ្សុងធុនហាក់ នៃបក្សសម្ព័ន្ធដងរែក_ដង្កោ និងអ៊ិនតាំ តំណាងឱ្យគណបក្សសាធារណរដ្ឋ។

៥- ថ្ងៃចុងក្រោយនៃរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ

ដើម្បីវាយដណ្ដើមទីក្រុងភ្នំពេញ ពួកខ្មែរក្រហមបានផ្ដើមការវាយលុកជាបន្តបន្ទាប់ចំនួន៣លើក នៅឆ្នាំ ១៩៧៣, នៅឆ្នាំ ១៩៧៤, និងនៅឆ្នាំ ១៩៧៥ ។

---

[29] ឧត្តមសេនីយ៍ អ៊ិន តាំ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី (លើកទី១), វេជ្ជបណ្ឌិត ម៉ៅ សាយ ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រី អនុព័ន្ធជាមួយខុទ្ទកាល័យប្រធានាធិបតីសាធារណរដ្ឋ, លោក ឆន សុខុម ជាទេសរដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកនាយកដ្ឋានរបស់នាយករដ្ឋមន្ត្រី,

[30] ឧត្តមសេនីយ៍ អ៊ិន តាំ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រីមហាផ្ទៃ, សាសនា និងកំណែនទូទៅ, លោក ហង្ស ធុនហាក់ ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទំនាក់ទំនងរដ្ឋសភា, សម្របសម្រួលនាយកដ្ឋានចរចា និងសន្តិភាព, វប្បធម៌, សកម្មភាពសង្គម និងអ្នកភៀសខ្លួន, លោក ឱប គីមអាង ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី២ រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកការងារសាធារណៈ, សម្របសម្រួលនាយកដ្ឋានអភិវឌ្ឍន៍សហគមន៍, ការងារ, សុខមាលភាពសាធារណៈ, ការងារប្រៃសណីយ៍, ទូរគមនាគមន៍ និងទេសចរណ៍, ឧត្តមសេនីយ៍ ថបនា ធិន ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី៣ រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកការពារជាតិ, សម្របសម្រួលនាយកដ្ឋានពតិមាន, សុខភាពសាធារណៈ, ព្រឹទ្ធបុរសចំពោះកិច្ច និងជនរងគ្រោះក្នុងសង្គ្រាម

[31] លោក ឡុង បូរ៉េត ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី (លើកទី១), លោក ឱប គីមអាង ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ រដ្ឋមន្ត្រីការងារសាធារណៈ, ឧត្តមសេនីយ៍ ថបនា ធិន ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី២ រដ្ឋមន្ត្រីការពារជាតិ, ព្រឹទ្ធបុរសចំពោះកិច្ច និងអ្នករងគ្រោះក្នុងសង្គ្រាម, លោក ឆន សុខុម ជារដ្ឋមន្ត្រីមហាផ្ទៃ, សាសនា, កំណែនទូទៅ, សន្តិភាវូបនីយកម្ម និងការស្រុះស្រួលគ្នា។

[32] លោក ឡុង បូរ៉េត ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី (លើកទី២), លោក ប៉ាន់ សុធី ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ រដ្ឋមន្ត្រីអប់រំជាតិ និងទំនាក់ទំនងរដ្ឋសភា, ឧត្តមសេនីយ៍ ថបនា ធិន ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី២ រដ្ឋមន្ត្រីការពារជាតិ, ព្រឹទ្ធបុរសចំពោះកិច្ច, អសុពលភាព, ស្ត្រីមេម៉ាយ និងក្មេងកំព្រាដោយសារសង្គ្រាម, ការងារសាធារណៈ, និងទូរគមនាគមន៍។

[33] លោក ឡុង បូរ៉េត ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី (លើកទី៣), លោក ហង្ស ធុនហាក់ ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ ទទួលបន្ទុកការងារនយោបាយ បេសកកម្មពិសេស, ឧត្តមសេនីយទោ សក់ ស៊ុតសាខន ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី២ រដ្ឋមន្ត្រីការពារជាតិ, លោក ប៉ាន់ សុធី ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី៣ រដ្ឋមន្ត្រីអប់រំជាតិ និងទំនាក់ទំនងរដ្ឋសភា។

[34] ឧត្តមសេនីយ៍ សក់ ស៊ុតសាខន ជាប្រធាន, លោក ឡុង បូរ៉េត អនុប្រធាន, លោក ហង្ស ធុនហាក់ សមាជិក, លោក អ៊ុង ប៊ុនហោ មកពីរដ្ឋសភា, លោក ឱប គីមអាង មកពីគណបក្សសាធារណរដ្ឋ, ឧត្តមសេនីយ ថង វ៉ាន់ផាំម្លង _ មកពីទាហាន, ឧត្តមសេនីយ៍ ម៉ី ស៊ីចាន់ _មកពីបុគ្គលិកទូទៅ, ឧត្តមនាវី វ៉ង់ សារិនឌី _មកពីទ័ពជើងទឹក, ឧត្តមសេនីយ៍ ជា ឈួង _មកពីទ័ពអាកាស។

ការវាយលុកលើកទី១ បានប្រព្រឹត្តិទៅពីខែឧសភាដល់ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៧៣ ។ នៅពេលនោះពួកខ្មែរក្រហមដែលមានចំនួនតិច, ដែលហ្វឹកហាត់ល្មមៗ និងដែលមានអាវុធតិចតួចមិនគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីដណ្តើមយកការសម្រេចចិត្តឡើយ ។ ប៉ុន្តែសាឡុតស ដែលបញ្ហាប្រតិបត្តិការនេះប្រហែលជាមានបំណងឈានឱ្យបានមុនសម្ព័ន្ធមិត្តវៀតណាមខាងជើងរបស់គាត់ គឺវាយយកភ្នំពេញមុនពេលដែលពួកវៀតណាមខាងជើងដណ្តើមយកបានក្រុងបានក្រុងព្រៃនគរ។[៣៥] ការវាយលុកនៅលើកទី១នេះ កងទ័ពរបស់ខ្មែរក្រហមមិនអាចវាយកងទ័ពលន់ នល់ បានទេ។ នៅពេលដែលពួកគេដកថយទៅវិញ ពួកគេបានជម្លៀសប្រជាជនទីក្រុងរាប់ពាន់នាក់ទៅជាមួយដែរ។

ការវាយលុកនៅលើកទី២ ធ្វើឡើងនៅដើមឆ្នាំ ១៩៧៤ ពួកខ្មែរក្រហមបានប្រមូលផ្តុំឡើងវិញដើម្បីឡោមព័ទ្ធទីក្រុងភ្នំពេញ។ ប៉ុន្តែពួកខ្មែរក្រហមបានបរាជ័យនៅលើកទី២ទៀត។ បរាជ័យរបស់ពួកខ្មែរក្រហម ធ្វើឱ្យពួកគេកាត់ផ្តាច់ផ្លូវគមនាគមន៍សំខាន់ៗដែលតភ្ជាប់ពីជនបទទៅទីក្រុង។ ការផ្គត់ផ្គង់ស្បៀងអាហារអាចធ្វើបានតាមការដឹកជញ្ជូនដោយយន្តហោះ ឬដោយផ្លូវទឹកប៉ុណ្ណោះ។

នៅថ្ងៃទី១ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៥ វេលាម៉ោង១រំលងអាធ្រាត្រ កាំភ្លើងធំរបស់ខ្មែរក្រហមបានចាប់ផ្តើមផ្លោងដាក់រដ្ឋធានីពីទិសខាងជើង, ខាងត្បូង, ខាងកើត និងខាងលិច។ ដោយការឡោមព័ទ្ធទីក្រុង នៅថ្ងៃបន្ទាប់ កងទ័ពរដ្ឋាភិបាលដែលដាក់ពង្រាយនៅត្រើយខាងឆ្វេងទន្លេមេគង្គបានរត់ចោលទីតាំងរបស់ពួកគេ ដើម្បីដកថយមកកាន់រាជធានី ។ នៅពេលយប់ កងទ័ពខ្មែរក្រហមដាក់ពង្រាយមីនអណ្តែតទឹកនៅតាមទន្លេ ជាហេតុធ្វើឱ្យនាវារបស់រដ្ឋាភិបាល លន់ នល់ មិនអាចធ្វើសកម្មភាពអ្វីបាន។ដូច្នេះ រដ្ឋាភិបាលមានផ្លូវជើងអាកាសតែមួយមុខប៉ុណ្ណោះសម្រាប់ការដឹកជញ្ជូនអ្វីៗដែលចាំបាច់ ។ យន្តហោះធំៗរបស់អាមេរិកាំង បានចុះចតនៅពោធិចិនតុងដោយមានផ្ទុកអង្ករ និងគ្រាប់រំសេវផង។ មិនយូរប៉ុន្មានស្ថានការណ៍មានសភាពតានតឹងរឹតតែធ្ងន់ធ្ងរឡើង អាកាសយានដ្ឋានបានស្ថិតនៅក្រោមគ្រាប់រ៉ុក្កែតរបស់ពួកខ្មែរក្រហម មិនអាចយន្តហោះធ្វើការហោះហើរនិងធ្វើការចុះចតបាន ។

នៅដើមខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ បានចេញទៅជាដំណាក់ៗ ដំបូងកោះបាលីប្រទេស ឥណ្ឌូនេស៊ី រួចហូណូលូលូ(Honolulu) «កោះហាវ៉ៃ» ជាទីដែលគាត់សុំបានសិទ្ធិជ្រកកោនពីរដ្ឋាភិបាលអាមេរិក។ បើតាមលោក ឆាង សុង បានអះអាងថា ការចាកចេញនោះ គឺជារដ្ឋប្រហារសម្ងាត់មួយដែលបានបង្ខំគាត់ឱ្យត្រូវតែចាកចេញ ដើម្បីរកមធ្យោបាយចរចាជាមួយ ពួក GRUNK (រាជរដ្ឋាភិបាលរួបរួមជាតិកម្ពុជា)របស់សម្តេច សីហនុ។

នៅថ្ងៃទី១២ ខែមេសា គឺវេនរបស់ឯកអគ្គរដ្ឋទូតអាមេរិកាំង ហ្សន ហ្គាន់ធ័រ ឌៀន(John Gunther Dean)ម្តង។

ថ្ងៃទី១៧មេសា គឺជាថ្ងៃផ្តាច់ព្រ័ត ដែលពួកខ្មែរក្រហមបានកំណត់ទុក ពួកគេបានប្រើកងកម្លាំង៣ភូមិភាគដើម្បីវាយកាន់កាប់ទីក្រុង គឺ ពួកមកពីភូមិភាគបូព៌ាទទួលខុសត្រូវភាគខាងកើតទីក្រុងភ្នំពេញ មកទល់ផ្លូវនរោត្តម ចាប់ពីផ្លូវនេះទៅលិចជាការទទួលខុសត្រូវរបស់ក្រុមភូមិភាគនិរតីរបស់តាម៉ុក និងពួកភូមិភាគពិសេសទំនងនៅភាគខាងជើងត្រឹមផ្លូវសហព័ន្ធរុស្ស៊ី។

---

35 ប៉ុល ពត *មេពេជ្ឈឃាតនៅកម្ពុជា*, ទំព័រ៩២, ៩៣។

ក្រោយពីកងទ័ពចូលដល់ក្នុងទីក្រុង មនុស្សម្នាលើកទង់ជ័យសឈរអមផ្លូវអបអរសាទរ ដែតមិនបានប៉ុន្មានទាទីផង អ្នកក្រុងណាមមានផ្ទះនៅតាមដងផ្លូវធំ ត្រូវកងទ័ពក្រុមផ្សេងមួយទៀត ដើរគម្រាមបណ្ដេញចេញពីគេហដ្ឋានយ៉ាងប្រញាប់ ដើម្បីគេចពីមហន្តរាយទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់ទាហានអាមេរិក គប្បីពួកគេជម្លៀសខ្លួនចេញពីទីក្រុងចំនួន៣ថ្ងៃសិន ដោយមិនចាំបាច់យកសម្ភារៈអ្វីច្រើនតាមខ្លួនឡើយ។ ចំណែកអ្នកមានគេហដ្ឋាននៅតាមផ្លូវតូច អាចសំងំដេកក្នុងផ្ទះបានមួយរាត្រីទៀត។

មេរៀនទី៥

លទ្ធិកុម្មុយនីស្ត៖ របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ

ដោយសាស្ត្រាចារ្យ វង់ សុធារ៉ា និង ណុប សុខា ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា សភភព២

បដិវត្តសន្ទោសន្ទៅ ឈាមក្រហមឆ្អៅ គឺជាទំនុកនៃបទចម្រៀងពួកខ្មែរក្រហមនិយមក្នុងពេលដែលពួកគេកាន់អំណាច។ ពាក្យបដិវត្ត, ការពារមាតុភូមិ, ដើម្បីប្រជាជន...ជាពាក្យដែលពួកខ្មែរក្រហមតែងលើកយកមកពោលជារឿយៗ សម្រាប់របបមួយដែលគេប្រសិទ្ធនាមថា «របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ»។ របបកុម្មុយនីស្ត ដែលធ្វើការគ្រប់គ្រងទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា ចាប់ពីថ្ងៃទី១៧ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដល់ខែមករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ត្រូវបានគេស្គាល់នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រថា ជា «របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ»។ ត្រឹមតែរយៈពេល បីឆ្នាំប្រាំបីខែ និងម្ភៃថ្ងៃ របបនេះបណ្ដាលជីវិតមនុស្សស្លាប់ជិត២លាននាក់។ ដោយការលាបពណ៌ឱ្យគ្នាទៅវិញទៅមក ការប្រព្រឹត្តិដ៏ឃោរឃៅរបស់ពួកអ្នកដឹកនាំ ដែលបង្កទុក្ខវេទនាដល់ប្រជាជនទូទាំងប្រទេស។ នេះជាអត្តសញ្ញាណដ៏សំខាន់របស់របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។ គឺរបបមួយដែលប្រកាន់យកលទ្ធិ «កុម្មុយនីស្ត» ដ៏ក្រហមសន្ទោសន្ទៅ ដោយការប្រមូលផ្ដុំគ្នាឱ្យរស់នៅ, ដាក់មធ្យោបាយផលិតកម្ម, ធ្វើការងារពលកម្មផលិត, ដាក់ទ្រព្យសម្បត្តិ, ដាក់ផលិតផល និងអនុញ្ញាតឱ្យតែហូបចុក«រួមគ្នា»។ នៅក្នុងទ្រឹស្ដីរបស់កុម្មុយនីស្ត ហៅរបបបែបនេះថា ជារបបកុម្មុយនីស្តកម្រិតខ្ពស់។ តែបើគ្រាន់តែ ធ្វើការរួម ហើយបែងចែកផលឱ្យឯកជនទុកដាក់សម្រាប់ហូបចុកតាមគ្រួសារផ្ទាល់ខ្លួន ហើយដីធ្លីផលិតកម្មទាំងអស់ជា ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់រដ្ឋ, របបបែបនោះគេហៅថា «របបសង្គមនិយម» ដោយសារវាគ្រាន់តែមានរូបភាពសមូហភាពក្នុងកម្រិតទាបប៉ុណ្ណោះ។

តើរបបនេះកើតឡើងបានតាមរបៀបណា? ដំបូងបំផុតក្រុមនិស្សិតមាននិន្នាការកុម្មុយនីស្តមកពីស្រុកបារាំងដែលរួមមាន ប៉ុលពត, អៀងសារី, រដ្ឋសាមឿន នាំគ្នាចុះចូលក្នុងចលនាខ្មែរឥស្សរកុម្មុយនីស្តអតីតគណៈជាតិមុត្តគាហា ដែលប្រែឈ្មោះជា បក្សប្រជាជនបដិវត្តន៍ខ្មែរ ចាប់ពីចុងខែមិថុនាឆ្នាំ១៩៥១។ ក្រោយសន្និសីទហ្សឺណែវឆ្នាំ១៩៥៤ ចលនានេះត្រូវរំសាយ ដោយមានអ្នកខ្លះនៅខិតខំបង្កើតបក្សប្រជាជនកម្ពុជា ចូលរួមការបោះឆ្នោតជាតិឆ្នាំ១៩៥៥ ហើយអ្នកខ្លះទៀតរត់ទៅជ្រកកោននៅហាណូយ។ នួនជា ចូលរួម វគ្គសិក្សា របស់បក្សនៅ ហាណូយ កាល ពីឆ្នាំ១៩៥៤ និងត្រឡប់មកវិញនៅឆ្នាំ១៩៥៥ ហើយក្លាយជាអនុលេខាបក្សនៅឆ្នាំ១៩៦០។ នៅឆ្នាំ១៩៦១ ប៉ុលពតឡើងជាអនុលេខាទី២របស់បក្សពលកររកម្ពុជា ដែលទើបតែបានប្ដូរឈ្មោះមកពីបក្សប្រជាជនបដិវត្តន៍ខ្មែរ តាមរយៈមហាសន្និបាតពីថ្ងៃទី២៨_៣០កញ្ញា១៩៦០ នៅក្នុងស្ថានីយរដ្ឋភ្លើងក្រុងភ្នំពេញ។ ដោយសារទូសាមុត ដែលជាលេខាបក្ស បានបាត់ខ្លួនកាលពីឆ្នាំ១៩៦២ ប៉ុលពតត្រូវគេជ្រើសតាំងជាលេខាបក្សជំនួស តាមរយៈមហាសន្និបាតបន្ទាន់នាខែកុម្ភៈឆ្នាំ១៩៦៣។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៥ ប៉ុលពតបានធ្វើដំណើរថ្មើជើងតាមផ្លូវលំហូជីមិញទៅហាណូយ ជួបជាមួយមេដឹកនាំវៀតណាម និងបន្តទៅប្រទេសចិន និងកូរ៉េខាងជើង។ នៅប្រទេសពីរចុងក្រោយនេះ គាត់បានទទួលបដិសណ្ឋារកិច្ចយ៉ាង

រាក់ទាក់យកចិត្តទុកដាក់ជាងនៅវៀតណាម។ ដូច្នេះហើយពេលគាត់វិលត្រឡប់មកប្រទេសវិញនៅឆ្នាំ១៩៦៦ ក៏បានរៀបចំសន្និបាតប្តូរឈ្មោះបក្សទៅជាបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជាវិញ ដើម្បីគោលដៅកាត់បន្ថយពីឥទ្ធិពលរបស់វៀតណាម ដែលបានស្នើគាត់ថា បក្សពលករកម្ពុជា គប្បីបន្តស្ថិតនៅក្រោមការមើលខុសត្រូវរបស់វៀតណាមតទៅទៀត និងដើម្បីរឹតបន្តឹងចំណងមិត្តភាពជាមួយចិនវិញ។ ការតស៊ូយ៉ាងសោះកក្រោះរបស់ក្រុមនេះ ដែលដំបូងមានជាអាទិ៍ ប៉ុលពត, នួនជា, អៀងសារី, វ៉ន់វ៉េត និងសុន សេន និងចាប់ពីឆ្នាំ**១៩៦៧**មកមាន ហ៊ូនឹម, ហ៊ូយន់ និងខៀវសំផន ចូលរួមថែមទៀតនោះ គ្មានសង្ឃឹមបានជោគជ័យឡើយ។ ចៃដន្យលន់នល់ បានធ្វើរដ្ឋប្រហារទម្លាក់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទើបនាំឱ្យព្រះអង្គសម្រេចធ្វើការតស៊ូយោធា ដើម្បីប្រឆាំងនឹងរបបដែលគាំទ្រដោយអាមេរិកមួយនេះ។[៣៦] ដោយមានជំនួយសេដ្ឋកិច្ចពីចិន និងយោធាពីវៀតណាម_វៀតកុង និងពឹងផ្អែកលើប្រជាប្រិយភាពរបស់សម្តេច ន. សីហនុ ពួកខ្មែរក្រហមបានឆ្លៀតកសាងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់ខ្លួនបានយ៉ាងឆាប់រហ័ស។ នៅក្រោមការទម្លាក់គ្រាប់បែកដ៏មហន្តរាយរបស់កងទ័ពអាកាសអាមេរិក ប្រជាជនកម្ពុជានៅជនបទកាន់តែមានកំហឹងពុះពោរជាមួយអាមេរិក និងរបបលន់នល់។ ហេតុនេះហើយ ទើបធ្វើឱ្យប្រជាជនកាន់តែច្រើនឡើង នាំគ្នាចុះចូលជាមួយរណសិរ្សរួបរួមជាតិកម្ពុជា ដែលគ្រប់គ្រងដោយពួកខ្មែរក្រហមទាំងស្រុង។ នៅដើមឆ្នាំ១៩៧៣ អាមេរិកបានសន្យាបញ្ឈប់ការទម្លាក់គ្រាប់បែក និងបញ្ឈប់ជំនួយយោធា និងសេដ្ឋកិច្ចដល់ប្រទេសកម្ពុជា។ ចំណែកកងទ័ពវៀតកុង ដែលជួយច្បាំងជំនួសរណសិរ្សរួបរួមជាតិកម្ពុជា ក៏ត្រូវអំពាវនាវឱ្យដកចេញ ពេលដែលកងកម្លាំងយោធាពួកតស៊ូសន្យាថា អាចម្ចាស់ការប្រយុទ្ធលើសមរភូមិដោយខ្លួនឯងបាន ទើបធ្វើឱ្យរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ក្លាយជាចង្អៀងដែលរង់ចាំពេលរលត់ដោយអស់ប្រេងជាស្ថាពរ។ មកដល់ឆ្នាំ១៩៧៤ ទីក្រុងទាំងអស់នៅកម្ពុជា ត្រូវកងទ័ពរណសិរ្សរួបរួមជាតិកម្ពុជា ឡោមព័ទ្ធជាប់ ដោយទុករង់ចាំតែថ្ងៃវាយកំទេចផ្តាច់ព្រ័ត្រនាថ្ងៃទី១៧មេសា១៩៧៥តែប៉ុណ្ណោះ។

១- ការជម្លៀសប្រជាជន

តាមពិតគោលការណ៍របស់ពួកខ្មែរក្រហមដែលសម្រេចដោយប៉ុលពត បានកំណត់គោលនយោបាយ៨ចំណុច ដើម្បីដឹកនាំរបបថ្មីរបស់ខ្លួន គឺ ÷

១_ ជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងទាំងអស់ ជាពិសេសទីក្រុងភ្នំពេញ
២_ លុបបំបាត់ទីផ្សារ
៣_ លុបបំបាត់រូបិយវត្ថុសម្រាប់ទូទាត់ការទិញលក់
៤_ ផ្សឹកព្រះសង្ឃឱ្យបំពេញការងារជាកសិករ
៥_ ប្រហារជីវិតមេដឹកនាំរបបលន់នល់
៦_ បង្កើតសហករណ៍កម្រិតខ្ពស់ ដាក់មធ្យោបាយផលិតកម្មរួម

[36] ឌីខាំបូលី, ២០០៧, *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ(១៩៧៥_១៩៧៩),* មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា។

៧_ បណ្តេញអាណិកជនវៀតណាមចេញពីកម្ពុជាឱ្យអស់

៨_ បញ្ជូនកងទ័ពទៅកាន់ព្រំដែន ជាពិសេសព្រំប្រទល់ដែនជាមួយវៀតណាម

ការរីករាយនឹងជោគជ័យលើកងទ័ពលន់ នល់ និងចក្រពត្តិអាមេរិកធ្វើឱ្យប្រជាជនកម្ពុជាមានការត្រេកអរយ៉ាងខ្លាំង ដោយសង្ឃឹមថា ស្រុកទេសបានសន្តិភាពហើយ។ មិនទាន់ទាំងបានប៉ុន្មានម៉ោងផងភាពរីករាយ ប្រែក្លាយទៅជាផេះផង់ ដោយពួកខ្មែរក្រហមបញ្ជាឱ្យជម្លៀសប្រជាជនពីទីក្រុងជាបន្ទាន់។ ការជម្លៀសប្រជាជនពីទីក្រុងតែរយៈពេលបីថ្ងៃប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីងាយស្រួលក្នុងបោសសម្អាតពួកចក្រពត្តិអាមេរិក និងពួកបរិវារប្រតិកិរិយា។ បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា បានកំណត់យកផ្សារថ្មីធ្វើជាគោលក្នុងការជម្លៀសប្រជាជនទៅកាន់ខេត្តផ្សេងៗ។ ខ្មែរក្រហមបានបែងចែកប្រជាជននៅទីក្រុងភ្នំពេញជាប្រាំផ្នែក និងចាត់ទុកជាជ័យភណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគនីមួយៗ។ ប្រជាជនរាប់លាននាក់ត្រូវបង្ខំចិត្តចាកចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញទៅកាន់ជនបទ តាមបញ្ជារបស់មេបញ្ជាការកងទ័ពខ្មែរក្រហម និងគណៈភូមិភាគនីមួយៗ។ នៅលើទ្រូងផ្លូវទាំងឡាយនៅទីក្រុងភ្នំពេញណែនណាន់តាន់តាប់ទៅដោយហ្វូងប្រជាជន និងកងទ័ពដែលកំពុងតែជ្រួលច្របល់។

ខ្មែរក្រហមបានបែងចែកប្រជាជននៅប៉ែកខាងកើតដងទន្លេមេគង្គជាពីរផ្នែកគឺ ប៉ែកខាងត្បូងទន្លេបួនមុខ និងប៉ែកខាងជើងទន្លេបួនមុខ។ ប្រជាជនទាំងនេះ ត្រូវបានចាត់ទុកជាជ័យភ័ណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគបូព៌ា។ កងទ័ពភូមិភាគបូព៌ាបានជម្លៀសប្រជាជនទាំងនេះចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញឆ្ពោះទៅកាន់ខេត្តកំពង់ចាម ខេត្តព្រៃវែង និងស្វាយរៀង។ ប្រជាជនរស់នៅប៉ែកខាងកើត ចាប់ពីស្ថានីយ៍រថភ្លើងរហូតដល់តំបន់ទួលគោកប៉ែកខាងកើតត្រូវបានចាត់ទុកជាជ័យភ័ណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគឧត្តរ។ កងទ័ពភូមិភាគឧត្តរបានជម្លៀសប្រជាជនទាំងនេះទៅតាមផ្លូវជាតិលេខ៥ រួចហើយឆ្លងទន្លេសាបទៅតាមផ្លូវជាតិលេខ៦ ឆ្ពោះទៅកាន់ខេត្តកំពង់ធំ និងសៀមរាប។ ប្រជាជនរស់នៅភាគខាងជើងប៉ែកខាងលិចចាប់ពីស្ថានីយ៍រថភ្លើងរហូតដល់តំបន់ទួលគោកប៉ែកខាងកើតត្រូវបានចាត់ទុកជាជ័យភ័ណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគពាយ័ព្យ។ កងទ័ពភូមិភាគពាយ័ព្យបានជម្លៀសប្រជាជនទាំងអស់ចាកចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញទៅតាមផ្លូវជាតិលេខ៥ ឆ្ពោះទៅកាន់ខេត្តពោធិ៍សាត់និងខេត្តបាត់ដំបង។ ប្រជាជនរស់នៅប៉ែកខាងជើង ចាប់ពីផ្លូវសាលដីហ្គោលរហូតដល់តំបន់ទួលគោកប៉ែកខាងលិច ត្រូវបានចាត់ទុកជាជ័យភ័ណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគបស្ចិម។ កងទ័ពភូមិភាគបស្ចិមបានជម្លៀសប្រជាជនទាំងនេះទៅកាន់ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង និងខេត្តកំពង់ស្ពឺ។ ប្រជាជនរស់នៅប៉ែកខាងត្បូងផ្លូវសាលដីហ្គោលរហូតដល់សាលារៀន១៨មីនាក៏ត្រូវបានចាត់ទុកជាជ័យភ័ណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគបស្ចិមដែរ។ កងទ័ពភូមិភាគបស្ចិមបានជម្លៀសប្រជាជនទាំងនេះចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញតាមផ្លូវស្ទឹងមានជ័យកាត់តាមស្ទឹងស្លាគូឆ្ពោះទៅកាន់ខេត្តតាកែវ និងខេត្តកំពត។ ប្រជាជនរស់នៅភាគខាងត្បូងចាប់តាំងពីប៉ែកខាងកើតផ្លូវមុនីវង្សរហូតដល់មាត់ទន្លេត្រូវបានចាត់ទុកជាជ័យភ័ណ្ឌរបស់កងទ័ពភូមិភាគពិសេស។ កងទ័ពភូមិភាគពិសេស បានជម្លៀសប្រជាជនទាំងនេះចេញពីក្រុងភ្នំពេញ តាមក្បាលថ្នល់កាត់តាមក្រុងតាខ្មៅទៅកាន់ខេត្តកណ្តាល និងខេត្តតាកែវ។

នៅមុនពេលចូលមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញកងទ័ពខ្មែរក្រហមបានប្រយុទ្ធយ៉ាងខ្លាំងក្លាជាមួយទាហានរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ នៅស្រុកអរិយក្សត្រស្ថិតនាត្រើយខាងកើតទន្លេបួនមុខនៃទីក្រុងភ្នំពេញ ។

ពួកកម្មាភិបាលកុម្មុយនិស្តបានជម្លៀសប្រជាជនទាំងអស់ចេញពីទីក្រុង និងទីប្រជុំជនដើម្បីកែប្រែប្រទេសឱ្យបានហ្មត់ចត់ និងដោយប្រើពេលដ៏ខ្លីនោះ ។ នៅក្នុងរយៈពេល១សប្តាហ៍ក្រោយថ្ងៃ១៧ មេសា ១៩៧៥ ប្រជាជនខ្មែរជាង២លាននាក់ត្រូវគេបង្ខំឱ្យចេញពីទីក្រុងទៅកាន់តំបន់ជនបទ ដោយពុំបានដឹងថាតើវាសនារបស់ខ្លួននឹងទៅជាយ៉ាងណាឡើយ ហើយមានតែក្រុមគ្រួសាររបស់មន្រ្តីបក្សកុម្មុយនិស្តជាន់ខ្ពស់ និងកម្មកររោងចក្រពីរបីរយនាក់ប៉ុណ្ណោះ ដែលគេអនុញ្ញាតឱ្យរស់នៅក្នុងទីក្រុងតទៅទៀត ។ បញ្ហាដ៏ព្រៃផ្សៃនេះ ដែលពួកគេមិនពន្យល់ឱ្យបានច្បាស់នោះ បានផ្តាច់ជីវិតមនុស្សរាប់ពាន់នាក់ទៀត បន្ថែមលើចំនួនមនុស្សប្រមាណប្រាំសែននាក់ ដែលស្លាប់នៅក្នុងសង្រ្គាមរវាងគ្នាឯង ។ របាយការណ៍នានា ដែលបានលេចឮដល់បស្ចឹមប្រទេសនោះ បានឱ្យដឹងថា មានអ្នកជម្ងឺនៅតាមមន្ទីពេទ្យត្រូវគេចាប់បង្ខំឱ្យចេញពីគ្រែដេក និងមានមនុស្សដែលត្រូវបានគេបាញ់សម្លាប់ដោយមិនរើសមុខ។របាយការណ៍នោះបានបញ្ជាក់ផងដែរថា មនុស្សឈឺ និងមនុស្សចាស់ជរា ព្រមទាំងកូនក្មេងតូចៗជាច្រើននាក់បានស្លាប់ ឬត្រូវបានគេបោះបង់ចោលនៅតាមដងផ្លូវ ។ ការជម្លៀសប្រជាជនបានធ្វើឱ្យជនរងគ្រោះ និងអ្នកសង្កេតការណ៍នៅក្នុងប្រទេសក្រៅតក់ស្លុត ទោះបីជាអ្នកសង្កេតការណ៍ទាំងនោះបានសង្ឃឹមថា របបថ្មីនេះនឹងព្យាយាមគ្រប់គ្រងប្រទេសតាមរបៀបការបង្រួបបង្រួមជាតិ ដោយបំភ្លេចចោលនូវអំពើព្រៃផ្សៃ ដែលភាគីទាំងសងខាងបានធ្វើនៅក្នុងសង្រ្គាម ។ អ្នកសង្កេតការណ៍មួយចំនួនទៀត ដែលមានសន្តានចិត្តចំពោះទស្សនៈបដិវត្តន៍ បានយល់ការជម្លៀសនោះថា ជាមធ្យោបាយតែមួយគត់ដែលធ្វើឱ្យប្រទេសអាចផលិតស្បៀងអាហារបានគ្រាន់ដើម្បីចិញ្ចឹមជីវិត ដើម្បីបំបែកឋានានុក្រមសង្គមដែលបានចាក់ឫសយ៉ាងជ្រៅ ហើយចាប់ដំណើរការយុទ្ធសាស្រ្តមហាលោតផ្លោះរួមហាអស្ចារ្យរបស់ខ្លួន។[37]

មានហេតុផលពីរយ៉ាងក្នុងការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញ

១_ ទាក់ទងនឹងបញ្ហាស្បៀង ដែលជាបញ្ហាធ្ងន់ធ្ងរដោះស្រាយមិនរួច។ ឧទា. ដូចជានៅភ្នំពេញពេលនោះមានប្រជាជនដល់ទៅជិត៣លាននាក់។ រដ្ឋអំណាចថ្មីមិនមានលទ្ធភាពផ្គត់ផ្គង់បានទេ។ ផ្លូវនិង ស្ពានខូចខ្ទេចខ្ទី ចំនួនឡានក៏ខ្វះ។

២_ ទាក់ទងនឹងបញ្ហាសន្តិសុខ និងការពារជាតិ។ នៅពេលដែលវៀតណាមបានបង្រួបបង្រួមឡើងវិញ ហើយក្លាយទៅជាគ្រោះថ្នាក់មួយយ៉ាងធំជាងពេលណាៗទាំងអស់។ ភ្នំពេញ និងទីរួមខេត្តផ្សេងៗដែលមានប្រជាជនណែនណាន់តាន់តាប់ ហើយធ្លាប់ជាជម្រកនៃបនអ្នកលេងគ្រប់ធុនយូរមកហើយ អាចក្លាយទៅជាកន្លែងមួយសម្រាប់សេអ៊ីអា_CIA សំណល់នៃកងទ័ពលន់នល់ និងពួកសេរីបង្កប់ខ្លួនធ្វើវិច្ឆេទកម្ម។

[37] ដេវិឌ ឆេណ្ឌល័រ (២០០៣) *ប្រវត្តិសាស្រ្តខ្មែរ* ទំព័រ២៣០។

ប៉ុល ពត បានឆ្លើយចំពោះមុខអ្នកកាសែតយូហ្គោស្លាវី កាលពីឆ្នាំ ១៩៧៨ ថា ការជកប្រជាជនពីទីក្រុងភ្នំពេញនេះ ដោយសារមានមូលហេតុច្រើនយ៉ាង
ទី១_ គឺបញ្ហាសេដ្ឋកិច្ច បញ្ហាផ្គត់ផ្គង់ស្បៀងដល់ប្រជាជនរាប់លាននាក់ រាប់សែន តាមក្រុមនីមួយៗ។យើងខ្ញុំពិនិត្យឃើញថា យើងខ្ញុំដោះស្រាយមិនរួចទេ បើប្រជាជនច្រើនលានអញ្ចឹង។ បើយកប្រជាជននេះទៅជនបទ នៅក្នុង សហករណ៍ សហករណ៍ឧបត្ថម្ភបាន ព្រោះសហករណ៍មានស្រែ មានមធ្យោបាយផលិតកម្មអីស្រេច។ យើងខ្ញុំមានសហករណ៍ដែលទទួលប្រជាជនពីក្រុងទៅធ្វើស្រែជាមួយគេ។ សហករណ៍មានគោ មានក្របី មានមធ្យោបាយផលិតកម្មទាំងអស់។ នៅជនបទយើងខ្ញុំមានចំណុចខ្លាំង។នៅទីក្រុងយើងខ្ញុំមានចំណុចខ្សោយ។ ដូច្នេះឱ្យប្រជាជនទៅជនបទទើបដោះស្រាយស្បៀងបាន។ ដោះស្រាយស្បៀងបាន បានប្រជាជនមានជំនឿ។ បើនៅទីក្រុងប្រជាជនអត់បាយ ប្រជាជនមិនមានជំនឿលើបដិវត្តន៍ទេ។ នេះជាមូលហេតុសេដ្ឋកិច្ច ។

ទន្ទឹមនឹងមូលហេតុសេដ្ឋកិច្ចនេះ ក៏មានបញ្ហាការពារប្រទេស ការពារសន្តិសុខរបស់ប្រទេស។មុនរំដោះយើងខ្ញុំដឹងមុននូវផែនការណ៍របស់ចក្រពត្តិអាមេរិក និងបរិវារ។ វាមានផែនការណ៍រៀបចំចាញ់របស់វា។ តាមផែនការ បើកាលណាយើងខ្ញុំឈ្នះចូលមកភ្នំពេញ វាក្រឡុកយើងខ្ញុំនៅភ្នំពេញទាំងសេដ្ឋកិច្ច ទាំងយោធា ទាំងនយោបាយគ្រប់ផ្នែក ដើម្បីវាយរំលំបដិវត្តន៍យើង។ ដូច្នេះឈរលើសភាពការណ៍នេះ យើងខ្ញុំដកប្រជាជនទៅនៅជនបទ នៅក្នុងសហករណ៍ដោះស្រាយស្បៀងផង ហើយវាយកំចាយជាមុននូវផែនការណ៍របស់ចក្រពត្តិអាមេរិក កុំឱ្យវាយយើងខ្ញុំបាន ពេលដែលយើងខ្ញុំចូលទីក្រុងភ្នំពេញ។ដូច្នេះបញ្ហានេះ មិនមែនជាគម្រោងរៀបចំមុនរបស់យើងខ្ញុំទេ។ គឺសភាពការណ៍ជាក់ស្តែងដែលខ្វះស្បៀងត្រូវដោះស្រាយស្បៀងឱ្យប្រជាជន សភាពការណ៍ជាក់ស្តែង ដែលចក្រពត្តិអាមេរិក និងបរិវារវាចង់វាយយើងខ្ញុំ សភាពការណ៍នឹងនាំឱ្យយើងខ្ញុំមានវិធានការណ៍ដកប្រជាជន។

ការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងនេះ ធ្វើឡើងតាមសេចក្តីសម្រេចរបស់មេដឹកនាំបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា ដែលសម្រេចក្នុងរយៈពេលដ៏ខ្លីមុនពេលរំដោះបានទីក្រុងភ្នំពេញ។ ប៉ុន្តែ នេះគឺជាការសម្ងាត់បំផុតមួយ ហើយថែមទាំងបានធ្វើឱ្យមេបញ្ហាការកុម្មុយនិស្តមួយចំនួន មានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំងទៀតផង។ មូលហេតុដែលនាំឱ្យមានការសម្រេចបែបនោះ គឺមកពីរដ្ឋធានីនេះខ្វះស្បៀងអាហារយ៉ាងខ្លាំង។ មូលហេតុមួយទៀត គឺមកពីការលំបាកក្នុងការគ្រប់គ្រងប្រជាជនរាប់លាននាក់ ដែលបានប្រឆាំងនឹងបដិវត្តន៍។ មូលហេតុទីបី គឺមកពីអ្នកដឹកនាំបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា មានការភ័យក្លាចចំពោះសន្តិសុខផ្ទាល់ខ្លួន។ លើសពីនេះទៀត ហេតុផលសំខាន់បំផុតនោះ គឺប្រហែលជាបំណងប្រាថ្នាក្នុងការបញ្ជាក់ពីជ័យជំនះរបស់បក្សកុម្មុយនីស្ត ពីឥទ្ធិពលរបស់អ្នកជនបទមកលើអ្នកទីក្រុង និងបុព្វសិទ្ធិរបស់អ្នកក្រីក្រ។ សាឡុត ស និងសហសេវិកពុំបានចំណាយអស់រយៈពេល៧ឆ្នាំនៅក្នុងព្រៃ និង៥ឆ្នាំទៀតក្នុងការធ្វើសង្គ្រាមក្នុងស្រុក ដើម្បីគ្រាន់តែបានតំណែងជាទីប្រឹក្សាក្រុងប៉ុណ្ណោះឡើយ ។ ពួកគេបានចាត់ទុកទីក្រុងថាជាកន្លែងប្រមូលផ្តុំកម្លាំងសម្រាប់ការប្រឆាំងបដិវត្តន៍ ហើយអាទិភាពខាងសេដ្ឋកិច្ចរបស់ពួកគេ គឺផ្អែកលើការកែប្រែកសិកម្មកម្ពុជា

ជាពិសេសផ្អែកលើការបង្កើនផលិតផលស្រូវ។ គេបានសង្ឃឹមថា រដ្ឋាភិបាលនឹងទទួលបានប្រាក់ចំណូល ដោយសារការនាំចេញនូវផលិតផលដែលលើសពីសេចក្តីត្រូវការ សម្រាប់ចំណាយលើទំនិញនាំចូល និងចុងក្រោយបំផុត ដើម្បីផ្តល់ធនដល់ឧស្សាហូបនីយកម្ម។ បក្សកុម្មុយនិស្តត្រូវការកសិករទាំងអស់ ដែលខ្លួនអាចរកបាន ដើម្បីទទួលបានផលិតផលលើសពីសេចក្តីត្រូវការ ។

ប្រាំមួយខែក្រោយមក ប្រជាជនដែលគេបង្ខំឱ្យចាកចេញពីទីក្រុង ហើយដែលគេហៅថា«ប្រជាជនថ្មី» ឬ«ប្រជាជន១៧មេសា»នោះ ត្រូវគេបង្ខំឱ្យធ្វើស្រែ និងដាំដំណាំផ្សេងៗទៀតក្រោមការត្រួតពិនិត្យរបស់ទាហាន និងកម្មាភិបាលកុម្មុយនិស្ត។ ស្ថានភាពនេះប្រកបដោយការលំបាកយ៉ាប់យ៉ឺនខ្លាំង សម្រាប់អ្នកដែលមិនធ្លាប់បញ្ចេញកម្លាំងពលកម្ម។ ប៉ុន្តែដោយសារនៅក្នុងស្រុកមួយចំនួននាពេលនោះ មានអាហារបរិភោគគ្រប់គ្រាន់ នាំឱ្យអ្នកគេចផុតពីស្លាប់ក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យជាច្រើនបានយល់ឃើញអំពីរយៈពេលប៉ុន្មានខែនោះថា ជាសម័យសម្បូណ៌គ្រាន់បើទៅវិញ។ ជាលើកដំបូងក្នុងរយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំនោះ ដែលប្រទេសកម្ពុជាពុំកើតសង្គ្រាម ហើយ«ប្រជាជនថ្មី»ជាច្រើននាក់មានទឹកចិត្តចង់កសាងប្រទេសជាតិដែលហិនហោចដោយសារសង្គ្រាមឡើងវិញ។[៣៨] ប្រហែលជាបញ្ហារបស់ប្រទេសកម្ពុជាធ្ងន់ធ្ងរពេក បានជាត្រូវមានដំណោះស្រាយបែបបដិវត្តន៍ទេដឹង?

២- រចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋាភិបាល ឬ អង្គការ

របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ បានចាប់ផ្តើមឡើងពីថ្ងៃទី ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ រហូតដល់ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ ទើបត្រូវបញ្ចប់។ ប៉ុន្តែរចនាសម្ព័ន្ធចាត់តាំងរបស់ខ្មែរក្រហមមិនត្រូវបានរលាយទៅតាមការដួលរលំនៃរបបនេះឡើយ ។ ពោលគឺពួកគេមានការដឹកនាំ ចាត់តាំងនៅក្នុងព្រៃធ្វើការតស៊ូបន្តទៅទៀត ។ ពិបាកនឹងនិយាយថា គ្មានក្រុមគ្រួសារ សាច់ញាតិណាម្នាក់ដែលមិនត្រូវបានស្លាប់នៅក្នុងរបបនេះឡើយ ។

មេដឹកនាំនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ដែលជាសមាជិកនៃបក្សកុំម្មុយនីស្តកម្ពុជា បានចាត់ទុកខ្លួនឯងថាជា «អង្គការបដិវត្តន៍» និងបង្ហាញពីអំណាចរបស់ខ្លួនតាមរយៈកងទ័ព, កងឈ្លប និងគុក ដែលគេបានបង្កើតឡើងតាំងពីឆ្នាំ១៩៦៧មក។[៣៩] ពួកគេបានព្យាយាមផ្លាស់ប្តូរប្រទេសកម្ពុជា ដោយលុបបំបាត់នូវអ្វីៗដែលពួកគេបានយល់ឃើញថា ជាឧបសគ្គចំពោះស្វយ័តជាតិ និងយុត្តិធម៌ក្នុងសង្គម ដោយយកមនោគមន៍វិជ្ជាបដិវត្តន៍មកជំនួសជាថាមពលវិញ។ ជីវិតគ្រួសារ បុគ្គលនិយម និងអ្វីៗដែលគេចូលចិត្តហៅថា ស្ថាប័ន «សក្តិភូមិ » នោះសុទ្ធតែជាការរារាំងដល់បដិវត្តន៍។ គេបានលើកយកមកនិយាយថា ជនក្រីក្រនៅប្រទេសកម្ពុជា តែងតែត្រូវបានគេជិះជាន់ និងយកធ្វើជាទាសករជានិច្ច។ ដោយត្រូវបានរំដោះដោយបដិវត្តន៍ និងបានអំណាចដោយជ័យជំនះផ្នែកយោធា ជនក្រីក្រទាំងនេះ បានក្លាយជាម្ចាស់វាសនារបស់ខ្លួន ព្រមទាំងជាម្ចាស់រួមនៃប្រទេសជាតិ។[៤០]

---

[38] ដេវិឌ ឆេណ្ឌល័រ, ២០០៥, *ប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា*, ទំព័រ ២៣០_២៣១

[39] ការអះអាងឡើងវិញរបស់ កាំងហ្គិកអ៊ាវ ហៅឌុច នៅតុលាការខ្មែរក្រហម ព្រឹកថ្ងៃទី១៩ខែមីនាឆ្នាំ២០១២

[៤០] ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ,ដេវីឌ ឆេណ្ឌល័រ ទំ១២

កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យរបស់ពួកខ្មែរក្រហម បានបែងចែកប្រទេសកម្ពុជាជា៧ភូមិភាគ ដោយដាក់ឈ្មោះទៅតាមទិស គឺ ÷ ទិសឧត្តរ, ទិសឦសាន, ទិសបូព៌ា, ទិសនិរតី, ទិសបស្ចឹម, ទិសពាយ័ព្យ, និងភូមិភាគពិសេស ព្រមទាំងតំបន់ពិសេសនៅខេត្តក្រចេះ គឺតំបន់៥០៥ និងតំបន់ពិសេស លេខ១០៦នៅខេត្តសៀមរាប(មុនពាក់កណ្ដាលឆ្នាំ១៩៧៧)។ ក៏ដូចជាការបែងចែករដ្ឋបាលថ្នាក់ក្រោមៗដែរ ភូមិភាគក៏មានលេខសម្គាល់ដែរ ប៉ុន្តែក្រោយមកគេមិនសូវប្រើលេខសម្រាប់ហៅភូមិភាគឡើយ គឺគេហៅភូមិភាគទៅតាមឈ្មោះទិសទៅវិញ។ ម្យ៉ាងទៀត ការបែងចែករដ្ឋបាលនៅក្នុងរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យមិនស្ថិតស្ថេរ ដោយមិនផ្លាស់ប្ដូរនោះឡើយ។ នៅមុនឆ្នាំ១៩៧៥ ភូមិភាគបស្ចឹម និងភូមិភាគនិរតី គឺស្ថិតនៅជាភូមិភាគតែមួយទេ ដែលគេហៅថាភូមិភាគនិរតី។ ហើយក៏មានភូមិភាគពិសេសដែរ ដែលរួមមានតំបន់១៥, តំបន់២១, តំបន់២៥, និងតំបន់៣៣។ បន្ទាប់ពីមានការបោសសម្អាតកម្មាភិបាលនៅភូមិភាគឧត្តរនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៧៧ រចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាលរបស់ភូមិភាគឧត្តរ និងភូមិភាគកណ្ដាល ត្រូវបានប្រែប្រួលដោយខេត្តសៀមរាប ក្លាយជាតំបន់៤៤ នៅក្នុងភូមិភាគឧត្តរ«ថ្មី»។

ភូមិភាគទាំងឡាយរបស់របប ប៉ុល ពត មិនមានលក្ខណៈដូចគ្នា ទៅនឹងការបែងចែកភូមិសាស្ត្ររដ្ឋបាលមុនសម័យបដិវត្តន៍ឡើយ។ ភូមិភាគខ្លះកើតឡើងពីខេត្តចាស់ច្រើនជាងមួយ ហើយជួនកាលខេត្តចាស់ កាលពីសម័យមុនបដិវត្តន៍ ត្រូវបានពុះជាពីររវាងភូមិភាគពីរ។ ភូមិភាគពាយ័ព្យកើតឡើងពីខេត្តចំនួនពីរ គឺពោធិសាត់និងបាត់ដំបង ពោលគឺស្ទើរតែដូចខេត្តបាត់ដំបង និងពោធិសាត់ចាស់។ រីឯភូមិភាគឧត្តរ រួមមានខេត្តឧត្តរមានជ័យ, ព្រះវិហារ, សៀមរាប, កំពង់ធំ, និងមួយភាគនៃខេត្តស្ទឹងត្រែង។ ចំណែកឯតំបន់ពិសេសនៃខេត្តក្រចេះ គឺតាំងនៅស្ទើរតែលើខេត្តក្រចេះចាស់ លើកលែងតែផ្នែកពីរកន្លែង គឺខាងជើងនឹងខាងត្បូង ត្រង់កន្លែងដែលទន្លេមេគង្គបត់ទៅលិច—កើត។ ចំនែកឯភូមិភាគបូព៌ាវិញ រួមមានផ្នែកនៃខេត្តក្រចេះ, ខេត្តកំពង់ចាម, ព្រៃវែង, ស្វាយរៀង និងមួយផ្នែកនៃខេត្តកណ្ដាល។ ភូមិភាគនិរតី រួមមានផ្នែកខាងត្បូងនៃខេត្តកណ្ដាល ដែលនៅសល់ខេត្តតាកែវ, កំពតនិងមួយផ្នែកនៃខេត្តកំពង់ស្ពឺ។ ចំណែកឯភូមិភាគបស្ចឹមផ្សំឡើងពីខេត្តកំពង់ឆ្នាំង, កោះកុង នឹងមួយផ្នែកនៃខេត្តកំពង់ស្ពឺ។ ព្រំប្រទល់ភូមិភាគកណ្ដាល មិនមានលក្ខណៈច្បាស់លាស់ឡើយ នៅពេលដែលភូមិភាគនោះត្រូវបានញែកចេញពីភូមិភាគឧត្តរ ប៉ុន្តែគេគ្រាន់តែដឹងថា ភូមិភាគកណ្ដាលក៏រួមមានទាំងផ្នែកដែលនៅសល់នៃខេត្តកំពង់ចាម ត្រង់ខាងជើងទន្លេមេគង្គដែរ។

ភូមិភាគនីមួយៗត្រូវគេបែងចែកជាតំបន់តទៅទៀត ហើយតំបន់ទាំងអស់ ឬស្ទើរតែទាំងអស់ត្រូវគេយកតាមព្រំប្រទល់ រដ្ឋបាលចាស់។ ជាទូទៅ តំបន់ត្រូវគេសម្គាល់ដោយលេខ។ ការដាក់លេខសំរាប់តំបន់ភាគច្រើនបានចង្អុលតាមប្រព័ន្ធលំដាប់របស់លេខ ប៉ុន្តែហេតុផលនៃការកំណត់បែបនេះ គ្មានអ្នកណាមួយដឹងច្បាស់ឡើយ។ នៅភូមិភាគពាយ័ព្យគេបានកំណត់លេខតំបន់ចាប់ពី១ ដល់៧។ លេខ១ (តំបន់១)ដែលគេបានដាក់ឈ្មោះនៅតំបន់នៃភូមិភាគពាយ័ព្យ ប្រហែលជាមកពីតំបន់នោះរួមមានសំឡូតដែលជាទីកន្លែងកសិករបះបោរមុនគេនៅឆ្នាំ១៩៦៧_១៩៦៨។ សម្រាប់ជនបដិវត្តន៍ខ្មែរ ការបះបោរនោះជាការចាប់ផ្ដើម ជាការងើបឡើងដោយអាវុធប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាល។ ក៏ប៉ុន្តែការដាក់លេខតំបន់នៅភូមិភាគពាយ័ព្យ មិនអាចស្របទៅនឹងលំដាប់ដោយងាយស្រួលនោះឡើយ។

ក្រៅពីភូមិភាគពាយ័ព្យ តំបន់ទាំងឡាយមិនត្រូវបានគេដាក់លេខតាមលំដាប់លំដោយទូទាំងប្រទេសឡើយ ប៉ុន្តែជាទូទៅតំបន់ទាំងនោះត្រូវបានដាក់លេខទៅតាមលេខកូដរបស់ភូមិភាគ។ នៅក្នុងភូមិភាគបូព៌ាដែលជា

កន្លែងប្រមូលផ្តុំនៃសកម្មភាពបដិវត្តន៍ ហើយដែលជាភូមិភាគមួយដែលមានពួកក្រុមកុម្មុយនីស្តខ្មែរមួយក្រុម ដែលមានលក្ខណៈប្លែកខុសគេ (ស្និទ្ធិនឹងយួន) តំបន់ទាំងប្រាំនៃភូមិភាគនោះ កាលពីដំបូងត្រូវបានគេដាក់លេខពី១០ ដល់១៤។ ការនេះដូចជាគ្មានហេតុផលទាក់ទងទៅនឹងលេខនោះឡើយ លើកលែងតែតំបន់២០ ដែលមានទីតាំងភូមិសាស្ត្រស្ថិតនៅចំកណ្តាលភូមិភាគបូព៌ា ហើយមានមូលដ្ឋានតស៊ូចាស់របស់ពួកកុម្មុយនីស្តនៅទីនោះ គឺកំចាយមារ ។

ភូមិភាគនិរតី និងភូមិភាគបស្ចឹមក៏មានតំបន់តស៊ូដែរ ប៉ុន្តែលេខកូដភូមិភាគទាំងពីរនេះមិនសូវជាប្លែកប៉ុន្មានឡើយ គឺប្រហែលជាការឆ្លុះបញ្ចាំងពីការឯកភាពរវាងតំបន់ទាំងពីរមុនឆ្នាំ១៩៧៥ និងដំណាក់កាលដំបូងនៃការកកើត។ ជាទូទៅលេខកូដភូមិភាគ សម្រាប់ភូមិភាគនិរតីចាស់ គឺគេប្រើតែលេខខ្ទង់៣០។ ឯលេខតំបន់ទាំងអស់នៅក្នុងតំបន់ភូមិភាគនិរតីចាស់គឺ ៣១, ៣២, ៣៣, ៣៥ និង៣៧។ ក្រោយមកបន្ទាប់ពីគេ បង្កើតភូមិភាគបស្ចឹមឡើង តំបន់៣១, ៣២, និង៣៧ត្រូវគេកាត់ទៅឱ្យភូមិភាគបស្ចឹម។ ប៉ុន្តែភូមិភាគនិរតី ក៏មានតំបន់១៣នៅភូមិភាគខាងត្បូងខេត្តតាកែវក្បែរព្រំដែនយួន តំបន់១១នៅភាគខាងជើងខេត្តកោះកុង និងតំបន់១៥ជាប់ខាងលិចក្រុងភ្នំពេញ។ តំបន់១១ និង១៥ក្រោយមកក៏ត្រូវគេកាត់ទៅឱ្យភូមិភាគបស្ចឹម បន្ទាប់ពីគេបង្កើតភូមិភាគនេះនៅឆ្នាំ១៩៧៥។

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរភូមិភាគនិរតី ក៏បានកាន់កាប់យកតំបន់២៥ដែរ ដែលកាលពីដំបូងឡើយគឺជាផ្នែកមួយនៃភូមិភាគបូព៌ា និងចាប់ពីឆ្នាំ១៩៧១ គឺជាផ្នែកនៃភូមិភាគពិសេស។

នៅភូមិភាគឧត្តរ នឹងភូមិភាគកណ្តាល លេខកូដជាទូទៅស្ថិតនៅក្នុងខ្ទង់៤០។ តំបន់៤១ គឺចាប់ផ្តើមពីទីកដីផ្នែកពាយ័ព្យសានជាប់ក្រុងភ្នំពេញ ហើយបន្ទាប់មកគឺតំបន់៤២, ៤៣, និងតំបន់៤៤ នៅក្នុងខេត្តសៀមរាប និងតំបន់១០៣ដែលស្ថិតនៅខាងជើងគេបំផុត ហើយដែលស្ថិតនៅលើទឹកដីខេត្តព្រះវិហារ។ការនេះអាចឆ្លុះបញ្ចាំងពីការព្រមព្រៀងគ្នាកាលពីដំបូង ដែលខេត្តព្រះវិហារត្រូវបានគេបញ្ចូលទៅក្នុងភូមិភាគឧត្តរ និងភូមិភាគពាយ័ព្យសាន នៅពេលដែលភូមិភាគពាយ័ព្យសានត្រូវបានគេបង្កើតឡើងក្រោយឆ្នាំ១៩៧៥។តំបន់ទាំងឡាយ នៃភូមិភាគពាយ័ព្យសានត្រូវគេដាក់លេខ១០០, ១០២, ១០៤, ១០៥, និងតំបន់១០៧។

នៅខាងក្រោមតំបន់ គឺគេបានបែងចែកជាស្រុក ឃុំ និងភូមិ បន្ទាប់មកគឺក្រុម។នៅតាមតំបន់ខ្លះ ពួកកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យបានប្រើលេខដើម្បីសម្គាល់ឈ្មោះស្រុកដែរ ដូចជានៅតំបន់២៥នៃភូមិភាគនិរតីជាដើម គេបានហៅឈ្មោះស្រុកទៅតាមលេខ ដូចជាស្រុកលើកដែក មានឈ្មោះជាស្រុក១៤, ស្រុកកៀនស្វាយ គឺស្រុក១៦, ស្រុកស្អាងគឺស្រុក២០, ស្រុកកោះធំ គឺស្រុក១៨ និងស្រុកកណ្តាលស្ទឹង គឺស្រុក១៩ ។

ជាទូទៅភូមិនីមួយៗមានប្រជាជនពី២០០ទៅ៤០០នាក់ ហើយក្រោយមក គេបានបង្កើតនូវរចនាសម្ព័ន្ធសហករណ៍ឡើងដោយសហករណ៍នីមួយៗជាទូទៅ គឺមានទំហំស្មើមួយឃុំតែម្តង ហើយក្នុងសហករណ៍នីមួយៗ មានភូមិជាច្រើននៅក្នុងនោះ។

នៅក្នុងការគ្រប់គ្រង រដ្ឋបាលនៅតាមលំដាប់ថ្នាក់នីមួយៗ ត្រូវបានដឹកនាំដោយកម្មាភិបាល មានគ្នាបីនាក់ ដែលគេហៅថា"គណៈ" ឬ"គណៈកម្មាធិការ"ដែលលំដាប់ក្រោមបំផុត (ថ្នាក់ឃុំ និងភូមិ,ក្រុម)ជាទូទៅត្រូវដឹកនាំដោយប្រជាជនមូលដ្ឋាន។ សម្រាប់ការដឹកនាំនៅលំដាប់ខាងក្រោមនេះ បើសិនជាគ្មានមនុស្ស របស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា ដែលគេហៅថាជនបដិវត្តន៍នោះទេ គេយកមនុស្សក្រីក្របំផុត នៅក្នុងវណ្ណៈកសិករដើម្បីទៅដឹក

នាំ។ នៅកន្លែងខ្លះ ដែលគេទើបតែបង្កើតភូមិថ្មី ហើយដែលនៅក្នុងភូមិទាំងមូល មានសុទ្ធតែប្រជាជនដែលគេបណ្ដេញចេញពីទីក្រុង ឬគេហៅថាអ្នក១៧ មេសានោះអង្គការបានចាត់តាំងប្រជាជនថ្មីឱ្យធ្វើជាមេភូមិ ឬប្រធានភូមិ តែការតែងតាំងនោះជារឿយៗលេចចេញនូវការមិនសប្បាយចិត្តក្នុងចំណោមប្រជាជនថ្មីដូចគ្នា និងមិនសប្បាយចិត្តសម្រាប់រដ្ឋអំណាចបដិវត្តន៍ផងដែរ។

នៅក្នុងលំដាប់ថ្នាក់ភូមិភាគ និងតំបន់ កម្មាភិបាលដែលគេធ្វើការកត់សម្គាល់នៅក្នុងឆ្នាំ១៩៧៥ គឺជារឿយៗជាបញ្ញវន្ត ដែលបានចូលរួមជាមួយចលនាតស៊ូក្នុងព្រៃម៉ាគី តាំងពីក្នុងទសវត្សឆ្នាំ១៩៦០។ ឯកម្មាភិបាលខ្លះទៀត គឺជាអតីតខ្មែរវៀតមិញ ឬក៏«ក្រុមប្រជាជន» ឬក៏ជាមនុស្សដែលមានអតីតកាលផ្នែកនយោបាយ ឬយោធា ដែលគេស្គាល់ថា ជាពួក«ឥស្សរៈ»។

មកទល់ពេលនេះគ្មានអ្នកណាមួយ អាចមានលទ្ធភាពចងក្រងនូវបញ្ជីពួកកម្មាភិបាលថ្នាក់លើបានចប់សព្វគ្រប់នៅឡើយទេ។ ហើយសូម្បីតែប្រជាជនចាស់ និងថ្មី ក៏មិនបានដឹងពីអត្តសញ្ញាណរបស់មនុស្សដែលពួកគេនៅក្រោមបង្គាប់ឡើយ។[៩១]

ដោយសារបានគ្រប់គ្រងលើផ្ទៃដីមួយផ្នែកធំនៃប្រទេស ពួកខ្មែរក្រហមបានចាប់ផ្ដើមអនុវត្តន៍ទៅតាមគម្រោងរបស់ខ្លួន ធ្វើកំណែទម្រង់នៅលើរចនាសម្ព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ច ទំនាក់ទំនងរដ្ឋបាល និងប្រព័ន្ធនយោបាយនៅក្នុងប្រទេស។ នៅពាក់កណ្ដាលឆ្នាំ១៩៧៣ គេបានធ្វើការបែងចែករចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាលនៅក្នុងប្រទេសសារជាថ្មី ដោយពុំមានលក្ខណៈទៅតាមប្រវត្តិសាស្ត្រជាតិទេ។ ប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលដែលកើតឡើងនៅលើទឹកដីកម្ពុជា ជាប្រវត្តិសាស្ត្រប្រពៃណី ទំនៀមទម្លាប់ បានត្រូវលុបចោល ហើយបង្កើតជាប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលភូមិភាគធំៗ ដូចជា ÷

-ភូមិភាគបូព៌ាមាន ខេត្តស្វាយរៀង ព្រៃវែង កំពង់ចាម និងក្រចេះដែលជាខេត្តមានព្រំប្រទល់ជាប់នឹងប្រទេសវៀតណាម ។

-ភូមិភាគឧត្តរលាតសន្ធឹងនៅលើទឹកដីខេត្តកំពង់ធំ-សៀមរាប(មួយផ្នែក)ឧត្តរមានជ័យ និងបន្ទាយឆ្មារ។

-តំបន់ដែលក្នុងនោះមានខេត្តពោធិសាត់ សៀមរាប ប៉ៃលិន និងបាត់ដំបងត្រូវគេរាប់បញ្ចូលទៅក្នុងភូមិភាគពាយ័ព្យ។

-ភូមិភាគពិសេស គេរាប់បញ្ចូលតំបន់ទាំងឡាយណាដែលនៅជាប់នឹងរដ្ឋធានីភ្នំពេញ។

-ភូមិភាគព្រំសានបង្គុំទៅដោយខេត្តទាំងឡាយ ដែលស្ថិតនៅភូមិភាគឧត្តរ និងព្រំសាននៃប្រទេសមានខេត្តមណ្ឌលគីរី រតនគីរី ស្ទឹងត្រែង និងព្រះវិហារ ។

នៅក្នុងភូមិភាគនីមួយៗបានត្រូវបែងចែកជាតំបន់ ហើយដែលត្រូវបែងចែកជាស្រុកទៀត ស្រុកបង្គុំទៅដោយឃុំ រីឯឃុំ បង្គុំទៅដោយភូមិ ។

នៅក្នុងភូមិនីមួយៗដឹកនាំទៅដោយគណៈកម្មាធិការភូមិ ដែលក្នុងនោះមានប្រធានភូមិ អនុប្រធានភូមិ និងសមាជិក។ សមាជិកគណៈកម្មាធិការភូមិទទួលខុសត្រូវលើវិស័យសេដ្ឋកិច្ច នយោបាយសង្គម កងទ័ព និងវប្បធម៌ ។

សមាជិកនៅក្នុងគណៈកម្មាធិការតំបន់ ត្រូវមានឋានៈជាសមាជិកបក្សកុំម្មុយនីស្តកម្ពុជា។ នៅក្នុងគណៈ-

---

[៩១] *យល់ដឹងពីរបបខ្មែរក្រហម,* ទំព័រ ១៩២-១៩៧

កម្មាធិការស្រុក ជាពិសេសឃុំ និងភូមិជាដំបូងត្រូវបានជ្រើសរើសមនុស្សដែលមិនមែនជាសមាជិកបក្ស ប៉ុន្តែគេបានចូលរួមនៅក្នុងចលនាតស៊ូរំដោះជាតិ។ នៅពេលដែលកម្មាភិបាលកាន់តែមានឋានៈទាបទៅៗ នោះការគ្រប់គ្រងពីសំណាក់គណៈកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្ស ក៏កាន់តែខ្សោយទៅដែរ។

ដំណាក់កាលបែបនេះ បានបន្តនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាមិនយូរប៉ុន្មានទេ ។នៅក្នុងឆ្នាំ១៩៧៣ពេលដែលពួកខ្មែរក្រហមបានពង្រឹងកំលាំងរបស់ខ្លួនបានហើយរចនាសម្ព័ន្ធរដ្ឋបាលថ្នាក់មូលដ្ឋានក៏បានពង្រឹងដូចគ្នានេះដែរ។ នៅក្នុងជួរកម្មាភិបាលស្រុក ឃុំ ភូមិ ពួកខ្មែរក្រហមបានបង្កើតសាខាបក្សរបស់ខ្លួន។ ក្រុមតូចៗនេះ គេបានឱ្យឈ្មោះថា «អនុសាខាបក្ស» ដែលមានចំនួនមិនតិចជាងពីរនាក់។ «អនុសាខាបក្ស» បានកើនចំនួនយ៉ាងឆាប់រហ័ស នៅឆ្នាំ១៩៧៤ បានរីករាលដាលពាសពេញផ្ទៃតំបន់រំដោះ។ ដូច្នេះពួកខ្មែរក្រហមកាន់តែពង្រឹងគោលជំហរនយោបាយរបស់ខ្លួន នៅក្នុងកម្រិតមូលដ្ឋាន។ «អនុសាខាបក្ស» ត្រូវតែគោរពប្រតិបត្តិតាមស្ថាប័នបក្សជាន់លើ ហើយបានក្លាយជាអំណាចទីពីរ និងសំខាន់នៅក្នុងមូលដ្ឋាន ដែលបានបង្កើតឡើងនៅក្នុងជួរមហាជន ហើយដែលជាអំណាចមួយយ៉ាងកាចសាហាវជាទីបំផុតទៅថ្ងៃអនាគត។ «អនុសាខាបក្ស» មួយចំនួនអាចផ្តុំគ្នាទៅកម្រិតឃុំ បង្កើតបានជាសាខាបក្ស។ សាខាបក្សអាចមានចំនួនលើសពី១០ នាក់។ បីបួន ឬលើសពីនេះនៃសាខាបក្ស អាចបង្កើតបានជាគណៈកម្មាធិការស្រុក ឬហៅថា «គណៈស្រុក» ។

មេដឹកនាំគណៈភូមិភាគ គណៈតំបន់ ឬគណៈស្រុក ក្នុងពេលជាមួយគ្នាក៏ជាមេដឹកនាំរដ្ឋបាលទាំងអស់ដែរ។ អំណាចរបស់គេ បើមានកម្រិតភូមិភាគ ជាអំណាចមួយធំណាស់ ប៉ុន្តែមិនដាច់ខាតទេ ពីព្រោះនៅទីនោះ អាចមានឥទ្ធិពលពីមេបញ្ជាការកងទ័ពទទួលបន្ទុកជានាយស្នងការនយោបាយបក្ស។ នៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់នាយស្នងការនយោបាយ មិនត្រឹមតែនៅលើមេដឹកនាំគណៈភូមិភាគទេ ហើយគេក៏ជាមេដឹកនាំមួយនៅក្នុងគណៈមជ្ឈិមបក្សដែរ។ ប៉ុន្តែនាយកស្នងការនយោបាយបក្ស និងគណៈភូមិភាគអាចជាមនុស្សតែម្នាក់។ ប្រព័ន្ធអង្គការអំណាចបែបនេះ គេបង្កើតឱ្យមានបណ្តាញទាក់ទងរបស់មេដឹកនាំគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ ផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងគណៈមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនីស្តខ្មែរ ហើយគ្មានមេដឹកនាំរដ្ឋបាលណាមួយអាចមានអារម្មណ៍ថាខ្លួនមានអំណាចពេញលេញឡើយ នៅក្នុងប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលរបស់ខ្លួន។ ក្នុងស្ថានភាពបែបនេះ អាចធ្វើឱ្យគណៈមជ្ឈិមមានការងាយស្រួលក្នុងការបង្ក្រាបដល់រាល់រូបភាពប្រឆាំងណាមួយ ដែលលេចឡើងនៅក្នុងថ្នាក់មូលដ្ឋានជាពិសេសថ្នាក់ភូមិភាគ ដែលមានបំណងចង់ដឹកនាំដោយឯករាជ្យពីនយោបាយគណៈមជ្ឈិមបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា ។

យើងមានការចាប់អារម្មណ៍ទៅលើប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលថ្មី ដែលមានលក្ខណៈពិសេសមួយទៀតជាប្រព័ន្ធដែលមានតាំងពីយូរមកហើយ នៅក្នុងរបបសក្តិភូមិកម្ពុជាគឺ «ប្រព័ន្ធឧបត្ថម្ភ» គឺស្ថាប័នថ្នាក់ក្រោមត្រូវតែឧបត្ថម្ភស្ថាប័នថ្នាក់លើ តាមការពិត ជានិច្ចកាលគេមិនបានប្រើមធ្យោបាយនៃ«ប្រព័ន្ធឧបត្ថម្ភ»ទេ ទៃគេដកហូតតែម្តង(កសិផលនៅពេលនោះ គឺស្រូវ ដំឡូង និងគ្រាប់ធញ្ញជាតិផ្សេងៗទៀត) ដែលគេតែងតែប្រើពាក្យថា «អង្គការឱ្យស្មើ»។ ហើយប្រយោគនេះ គេតែងប្រើជាទូទៅសម្រាប់ដកហូតអ្វីពីប្រជាជនទូទៅផងដែរ។

៣- សហករណ៍ប្រមូលផ្តុំ

នៅគ្រប់មូលដ្ឋានតាំងពីជនបទ រហូតដល់ទីក្រុង ពួកខ្មែរក្រហម រៀបចំប្រទេសទាំងមូលឱ្យមានសហករណ៍មួយ ដែលគេហៅថា «សហករណ៍ប្រមូលផ្តុំ »។ នៅក្នុងសហករណ៍ប្រមូលផ្តុំនេះ ទាំងអស់គ្នាធ្វើការរួមគ្នា ហូបចុករួមគ្នា និងមានអ្នកគ្រប់គ្រងម្នាក់ហៅថា ប្រធានសហករណ៍។

ក្រុមនីមួយៗដែលរួមមានច្រើនគ្រួសារ ឬភូមិនីមួយៗបង្កើតបានជា«សហករណ៍»មួយ។ សហករណ៍ ជាច្រើនបានជួយជ្រោមជ្រែងបដិវត្តន៍យ៉ាងខ្លាំង ដែលនាំឱ្យខ្មែរក្រហមបានឈ្នះសង្គ្រាម...។ តាំងពីទទួលជ័យជំនះ សហករណ៍ទាំងនេះបានមានតួនាទីសំខាន់មួយ ដើម្បីកសាងសេដ្ឋកិច្ចជាតិ និងដោយសារសហករណ៍ទាំងនេះហើយ ដែល យើង មាន អង្ករ ល្អបរិ ភោគ នៅ ក្នុង រដូវ ភ្លៀង ចុង ក្រោយ នេះ។ បន្ទាប់ ពី ការ ច្រូត កាត់ បន្ទុក របស់សហករណ៍នៅក្នុងរដូវប្រាំង គឺដឹកនាំវៃសម្រុកដើម្បីលើកភ្លឺស្រែថ្មីៗទៀត» ។ សហករណ៍ទាំងនេះ បានទទួលការវិវត្តន៍មួយ យ៉ាងធំ នៅក្នុងបណ្តាឆ្នាំចុងក្រោយ ត្រាតែគេពុំដឹងពីពាក្យនេះដែលលេចចេញឡើងវិញ ដោយពិតប្រាកដណាស់ទោះជានៅពេលបច្ចុប្បន្នក៏ដោយ ។លោក ហ៊ូ យន់ និងលោកខៀវ សំផន បាននិយាយណែនាំពីការបង្កើត «ក្រុមប្រវ៉ាស់ដៃ» បន្ទាប់មក «សហករណ៍កម្រិតខ្ពស់» គឺ «គម្រូពាក់កណ្តាលសង្គមនិយម» និង «សហករណ៍ផ្គត់ផ្គង់ស្បៀង និងលក់ដូរតាំងពីយូរមកហើយ» ។

រហូតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៧៣ «នៅក្នុងតំបន់រំដោះនានា» មានរៀបចំបង្កើត «ក្រុមប្រវាស់ដៃ» ជាច្រើនក្រុម គោលដៅរបស់គេគឺរៀបចំសម្រួលការជួយគ្នាទៅវិញទៅមកដែលផ្តោតទៅលើប្រជាកសិករសម្រាប់ការចុះធ្វើស្រែជាពិសេសនៅពេលភ្ជួររាស់ និងពេលច្រូតកាត់។ គ្មានអ្វីមួយត្រូវដាក់ជារួមទេមានត្រឹមតែការងារប៉ុណ្ណោះ។ នៅពេលនោះ អង្គការបានសម្រេចថា ការងារនឹងត្រូវធ្វើជារួមតាមបែបបទជាប់ជាប្រចាំមួយ ហើយលែងធ្វើទៅតាមកាលៈទេសៈទៀតហើយ ។

ប្រហែលនៅឆ្នាំ១៩៧៣ «សហករណ៍កម្រិតទាប» បានលេចរូបរាងឡើង នៅពេលនោះប្រជាកសិករបានដាក់ជារួមនៅមធ្យោបាយផលិតកម្មរបស់ពួកគេទាំងអស់ទាំងពី ដីធ្លី, គោ–ក្របី, និងប្រដាប់ប្រើប្រាស់ផ្សេងៗ។ «ប្រជាកសិករបានផ្តល់ចំណែកដីរបស់គេ រៀបចំការងារលើមូលដ្ឋាននៃការចាត់ចែងដឹកនាំរួមគ្នា...។ ដីធ្លីនិងមធ្យោបាយផលិតកម្មនៅតែជាកម្មសិទ្ធិរបស់ប្រជាកសិករដដែលប៉ុន្តែត្រូវដាក់ទៅក្នុងការចាត់ចែងរួមក្នុងការប្រឹងប្រែងធ្វើសង្គ្រាម ឬការស្តារប្រទេសឡើងវិញ ក្រោមការដឹកនាំរបស់អង្គការ ទៅតាមគម្រោងការមួយស្តីពីតម្រូវការផ្សេងៗ។

ប្រហែលនៅឆ្នាំ ១៩៧៤ នៅក្នុងមួយចំណែកនៃ «តំបន់រំដោះ» ទាំងឡាយ ហើយប្រហែលនៅខែតុលាឆ្នាំ ១៩៧៥ នៅក្នុងភូមិជាច្រើនរបស់ «ប្រជាជនថ្មី» សហករណ៍ទាំងនេះបានប្រែក្លាយទៅជា «សហករណ៍កម្រិតខ្ពស់» ដែលមធ្យោបាយផលិតកម្មទាំងអស់ត្រូវដាក់ជារួម ការច្រូតស្រូវត្រូវបានជាកម្មសិទ្ធិរបស់សហករណ៍ដែលបែងចែកទៅឱ្យប្រជាជនម្នាក់ៗវិញទៅតាមភាពគួរនឹងត្រូវបានរង្វាន់និងសេចក្តីត្រូវការផ្សេងៗរបស់គាត់។ ពុំមានកម្មសិទ្ធិឯកជនទៀតទេ ប៉ុន្តែគ្រួសារនីមួយៗនៅមានស្វ័យភាពខ្លះក្នុងការដាំបាយខ្លួនឯងហូបដែរ។ ស្វ័យភាពដែលមិនទៀងនេះនឹងត្រូវលុបបំបាត់ចោលដូចគ្នានៅខែមករាឆ្នាំ១៩៧៦ ពេលដែលគេបង្កើត «សហគមន៍» ជាជំនួសវិញ។ តាំងពីនោះមក ការបែងចែកម្ហូបអាហារបានរលាយបាត់ ការហូបបាយត្រូវប្រព្រឹត្តទៅជារួម។ ម្នាក់នៅមានតែកម្លាំងកាយផ្ទាល់របស់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះដែលត្រូវផ្តល់ទៅឱ្យសហករណ៍។

រហូតដល់ខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៦ សហករណ៍ទាំងអស់បានត្រូវដាក់ឈ្មោះជា «ក្រុមសាមគ្គីបង្កបង្កើនផល» ឬ «ក្រុមសាមគ្គីលើកទំនប់ និងជីកប្រឡាយ»។ អំណឹះតទៅ ឈ្មោះផ្លូវការត្រូវគេហៅ «សហករណ៍ផលិតកម្ម» វិញ។ ប៉ុន្តែគេពិបាកនឹងដឹងពីសារសំខាន់នៃចំនួនគ្រួសាររបស់សហករណ៍នីមួយៗណាស់ «សហករណ៍» ទាំងនោះ គ្មានអ្វីផ្សេងក្រៅពី «ក្រុមដែលមាន១០គ្រួសារ» ហើយដែលយើងបាននិយាយពីខាងដើមថា ជាកោសិការបស់

ភូមិឡើយ។ ភូមិនឹងក្លាយទៅជា «ក្រុមរួមផ្គុំដោយសហករណ៍ច្រើន» ដូចដែលវិទ្យុបាននិយាយ។ សហករណ៍ចំនួនបី នឹងបង្កើតបានជា «ក្រុមតូច»មួយ, «ក្រុមតូច»ចំនួនបួន នឹងបង្កើតបានជា«ក្រុមធំ» មួយ ដែលមាន ១២០គ្រួសារ។

តាមពួកអ្នកភៀសខ្លួនខ្លះទៀតថា «សហករណ៍»មួយត្រូវគេរៀបចំឱ្យមាន១០០គ្រួសារ ដែលត្រូវបរិភោគបាយជារួម។ ជាឧទាហរណ៍ «នៅឃុំវ៉ារិនមាន២២សហករណ៍»។ តាមអ្នកភៀសខ្លួន ខ្លះទៀតថាសហករណ៍មួយបានក្រសោបទៅដល់១០០០គ្រួសារឯណោះ។ តាមអ្នកភៀសខ្លួនខ្លះទៀតថា សហករណ៍មួយមានសមាជិកតិចឬច្រើនយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏សហករណ៍ទាំងនោះនៅតែត្រូវដឹកនាំដោយមនុស្ស៣នាក់ជានិច្ច ប្រធានម្នាក់, អនុប្រធានម្នាក់ និងសមាជិកម្នាក់។

តាំងពីការលេចចេញ«សហករណ៍កម្រិតខ្ពស់»គេសង្កេតឃើញរបៀបចាត់ចែងធ្វើការងារឱ្យចម្រើន និងធ្វើដាច់ដោយឡែកៗពីគ្នាក្នុងការធ្វើស្រែបានចាប់ផ្តើមលេចឡើងដែរ ក្រុមខ្លះបានទទួលបន្ទុកផ្តាច់មុខខាងការភ្ជួរដី ក្រុមខ្លះទៀតខាងការរាស់ ខ្លះទៀតខាងការស្ទាបនារបងនិងធ្វើឧបករណ៍ផ្សេងៗខ្លះទៀតទទួលខាងការដកស្ទូង ។ល។ សហករណ៍នីមួយៗ សុទ្ធតែមាន«ឃ្លាំង» «ជង្រុក»មួយដូចៗគ្នាសម្រាប់ទុកដាក់ស្រូវ, សាច់ក្រណាត់, ប្រដាប់ប្រដាធ្វើការងារ និងអ្វីៗដែលប្រជាជនត្រូវការ ។

ជាញឹកញយ ប្រធានសហករណ៍នេះត្រូវបានជ្រើសរើសពីក្នុងចំណោមមនុស្សនៃវណ្ណៈក្រីក្របំផុត។ ជួនកាលគេជ្រើសរើសខ្មែរក្រហមម្នាក់។ ជួនកាលគេជ្រើសរើសខ្មែរក្រហមម្នាក់ឱ្យធ្វើជាប្រធានដែរ ក្នុងករណីដែលសហករណ៍នោះសំខាន់។ គាត់មានភារៈមើលខុសត្រូវលើបណ្តាសមាជិករបស់សហករណ៍ ដើម្បីឱ្យយុត្តិធម៌ត្រូវគេប្រតិបត្តិតាមដោយម៉ឺងម៉ាត់ និងធ្វើអង្កេតស្តីពីសកម្មភាពរបស់សមាជិកសហករណ៍។ នៅក្នុងបន្ទុកនេះ គាត់ត្រូវជួយពី «ពួកឈ្លប»ជាច្រើននាក់ ដែលគាត់ជ្រើសរើសដោយខ្លួនឯងផ្ទាល់ ក្នុងលក្ខណៈសម្ងាត់បំផុត។ គាត់ គឺជាអ្នករៀបចំធ្វើគម្រោងទុកជាមុនអំពីបញ្ហាស្រូវ, ម្ហូបអាហារ, គ្រាប់ពូជនិងរុក្ខជាតិផ្សេងៗដែលអង្គការបញ្ជាឱ្យដាំជម្រុញឱ្យសមាជិកទាំងឡាយរបស់សហករណ៍ចិញ្ចឹមជ្រូក មាន់ ទា គោញី និងគោឈ្មោល ដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់សមាជិកសហករណ៍ទាំងអស់គ្នា។ គឺក្រោមការដឹកនាំរបស់ប្រធានសហករណ៍នេះដែរ ដែលជាអ្នកធ្វើជំរឿនស្តីពីចំនួនសត្វជ្រូក, គោក្របី, សត្វមាន់ទា, ក្ងាន និងដំណាំផ្សេងៗនៅតាមតំបន់នានា ហើយដែលវិទ្យុរដ្ឋចូលចិត្តយករបាយការណ៍មកផ្សាយជារឿយៗ។

តាំងពីចុងឆ្នាំ១៩៧៥ ប្រភេទសហគ្រាសកសិកម្មមួយទៀតបានចាប់ផ្តើមបង្ហាញរូបរាងឡើងគឺ «កសិដ្ឋានរដ្ឋ»។ នេះគឺជាកសិដ្ឋានដែលមានលក្ខណៈរួម និងដែលស្ថិតនៅក្រោមអំណាចបញ្ជាផ្ទាល់របស់គណៈកម្មាធិការតំបន់ ហើយផលិតផលដែលធ្វើបាន គឺត្រូវទុកទាំងស្រុងជូនរដ្ឋ។ កសិដ្ឋានទាំងនោះបានប្រើប្រាស់ត្រាក់ទ័រជាច្រើនគ្រឿងសម្រាប់ភ្ជួររាស់។ ក៏ប៉ុន្តែនៅពេលដែលគ្រឿងយន្តមានពុំគ្រប់គ្រាន់ គឺគេយកមនុស្សទៅអូសជំនួសម្តង ដូចដែលអ្នកភៀសខ្លួនម្នាក់ ក្នុងចំណោមអ្នកភៀសខ្លួនជាច្រើននាក់ទៀត បានរៀបរាប់ពីបទពិសោធន៍នេះ ដែលគាត់បានជួបអនុវត្តន៍ផ្ទាល់។[៤២]

[42] កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ, ទំ១០៦-១១០

៤- ការបែងចែកប្រភេទប្រជាជន

បើតាមប្រវត្តិវិទូបរទេសថា អង្គការខ្មែរក្រហម ធ្វើការបែងចែកប្រជាជនកម្ពុជាជាពីរក្រុម គឺ ÷

ក្រុមទី១ : ហៅថាប្រជាជនចាស់ ឬហៅថាប្រជាជនមូលដ្ឋាន ជាក្រុមប្រជាជនដែលនៅនឹងមូលដ្ឋាននោះផ្ទាល់ ហើយដែលអ្នកទាំងនោះរស់នៅក្នុងតំបន់រំដោះមុនពួកខ្មែរក្រហមបើកប្រតិបត្តិការណ៍វាយយកទីក្រុងភ្នំពេញ។ ជាទូទៅប្រជាជនចាស់ ឬប្រជាជនមូលដ្ឋានទាំងនោះមានសិទ្ធិច្រើន ដោយសារបដិវត្តន៍ខ្មែរក្រហមបានពឹងផ្អែកជាសំអាងលើ"ប្រជាជនមូលដ្ឋាន" ឬហៅថា "ប្រជាជនចាស់" ឬ "ប្រជាជនពេញសិទ្ធិ"។

ក្រុមទី២ : ហៅថាប្រជាជនថ្មី ឬប្រជាជន១៧មេសា ជាប្រជាជនដែលបានវិលត្រឡប់ទៅរស់នៅស្រុកកំណើតខ្លួនវិញ និងប្រជាជនដែលរស់នៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ "ប្រជាជនថ្មី" គឺប្រជាជនរស់នៅតាមទីក្រុងនានាដែលត្រូវរំដោះក្រោយគេ។ "ថ្មី" មានអត្ថន័យមួយធ្ងន់ទៅខាងរឿងមិនល្អ គឺប្រជាជនដែលមានទម្លាប់អាក្រក់ទទួលពីពួកបរទេស ។ "ប្រជាជនត្រៀម "គឺប្រជាជននៅតាមជនបទនានាដែលគេ "រំដោះ "នៅថ្ងៃទី១៧ មេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ហើយដែលឆ្លងមេរោគពីឥទ្ធិពលចង្រៃតិចតួច ដោយប្រើការអប់រំមួយ ដែលប្រៀបផ្ទឹមទៅនឹងការលត់ដំមួយ គេអាចប្រមូលបានមកវិញ (នូវអ្វីៗដែលបម្រុងនឹងខូចខាត)។ "ប្រជាជនបញ្ញើ"គឺប្រជាជនក្រុងភ្នំពេញ ដែលធ្វើឱ្យមានទម្លាប់ផ្តេសផ្តាសខ្លាំងបំផុត ដោយសារឥទ្ធិពលចង្រៃនៃអារ្យធម៌បរទេស ជាអ្នកដែលប្រហែលជាគេមិន "ស្រង់"មកវិញទេ។

"ចាស់" និង **"ថ្មី"** គឺក្នុងការត្រឡប់ទៅរកអតីតកាលដ៏យូរលង់ ជានិមិត្តរូបនៃភាពស្អាតបរិសុទ្ធនេះហើយ ដែលអាចឱ្យគេយល់ពីការប្រព្រឹត្តរបស់ពួកអ្នកបដិវត្តន៍។ ដោយផ្ទុយនឹងអ្នកបដិវត្តន៍ម៉ាកស៊ីសនិយមដទៃទៀតដែលរៀបចំខ្លួនឆ្ពោះទៅរកនវភាព(ភាពថ្មី) និងការរីកលូតលាស់ការបដិវត្តន៍របស់ខ្មែរបានប្រែក្រឡាប់ទៅរកអតីតកាលវិញយ៉ាងអង់អាច។

គួរកត់សម្គាល់ថា ជាការអនុវត្តន៍ទូទៅ របប ប៉ុល ពត មានការបែងចែកប្រភេទមនុស្សលើសពីពីរនេះទៅទៀត។ ដូចជា លោក នៃ ប៉េណា (១៩៩១:៩៦_៩៧)បានអះអាងថា កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ បានបែងចែកប្រជាជនជាបីប្រភេទ គឺ ÷

_ប្រភេទទី១ "ប្រជាជនពេញសិទ្ធិ" ដែលរួមមានប្រជាជនរស់នៅក្នុងតំបន់រំដោះ មុនឆ្នាំ១៩៧៥ ហើយដែលជាអ្នកក្រីក្រ គឺជាប្រភេទ"ស្អាតស្អំ"។ អ្នកទាំងនោះ មានកម្មករពលករជនបទ, កសិករក្រីក្រ, កសិករកណ្តាល ថ្នាក់ក្រោម, កសិករកណ្តាលថ្នាក់កណ្តាល។ ប្រជាជនពេញសិទ្ធិមានសិទ្ធិអនុម័ត មានសិទ្ធិដឹកនាំគ្រប់គ្រង, មានសិទ្ធិបោះឆ្នោត និងឈរឈ្មោះឱ្យគេបោះឆ្នោត។

_ប្រភេទទី២ "ប្រជាជនត្រៀម" ដែលរួមមានអ្នករស់នៅក្នុងតំបន់រំដោះមុនឆ្នាំ១៩៧៥ដែរ តែជាអ្នកមានទ្រព្យធនគួរសម អ្នកទាំងនោះច្រើនមានចិត្តគំនិតប្រឆាំងនឹងចលនាតស៊ូរបស់ប៉ុលពត។ ប្រជាជនត្រៀម ជាអនុធនថ្នាក់ក្រោម, អនុធនថ្នាក់កណ្តាល, អនុធនថ្នាក់លើ ដែលរួមមានសិស្ស, និស្សិត, អ្នកលក់ដូរ, កសិករមាន, អ្នករដ្ឋការសង្គមចាស់, ព្រះសង្ឃ... ពួកទាំងនេះមានសិទ្ធិផ្តល់យោបល់ តែពុំមានសិទ្ធិសម្រេចនិងពុំមានសិទ្ធិដឹកនាំគ្រប់គ្រងទេ។

_ប្រភេទទី៣ "ប្រជាជនបញ្ញើ"ដែលរួមមានអ្នកត្រូវបានរំដោះកាលពីថ្ងៃ១៧មេសា១៩៧៥ ចាប់ពីពលករ, កម្មករឯកជន ឡើងដល់មន្ត្រី, អភិជន, ស្តេច និងគិតទាំងព្រះសង្ឃផងដែរ។ អ្នកទាំងនោះកាន់តែធ្ងន់ធ្ងរ ជាង

ប្រភេទប្រជាជនត្រៀមទៅទៀត គឺពុំមានសិទ្ធិអ្វីទាំងអស់ រស់គ្រាន់តែជាបញ្ញើប៉ុណ្ណោះ។ ប្រជាជនបញ្ញើ ក៏ដូចជាប្រជាជនត្រៀមដែរ គឺក្នុងទំនាក់ទំនងសង្គម គេពុំមានសិទ្ធិយកប្រពន្ធ ឬប្តី ជាមួយប្រជាជនពេញសិទ្ធិបានទេ។ អង្គការសុទ្ធតែមានផែនការរួចទៅហើយ ចំពោះអ្នកទាំងនោះ។ ដូច្នេះ រង់ចាំតែថ្ងៃត្រូវគេយកទៅសម្លាប់ប៉ុណ្ណោះ។

ឯក្នុងចំណោមពួកកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហម ប្រសិនបើមាននរណាម្នាក់ត្រូវចាប់ខ្លួន ក្រុមគ្រួសារទាំងអស់របស់អ្នកមានទោសនោះ ត្រឡប់ទៅជាប្រភេទអ្នកបញ្ញើទាំងអស់ដោយស្វ័យប្រវត្តិ។ អង្គការចាត់ទុកកម្មករនៃរបបចាស់, បញ្ញាជន, គ្រូបង្រៀន, អ្នកបច្ចេកទេស, អ្នកនិពន្ធ និងសិល្បករ។ល។ ជា«បរិវារខ្មាំង» និងស្ថិតក្នុង«វណ្ណៈខ្មាំង»។ អង្គការបាននិយាយថា អ្នកប្រភេទទី៣នេះ គឺជាមនុស្សបញ្ញើក្អែកដែលត្រូវតែកំទេចចោល។[៤៣]

វណ្ណៈសង្គមដែល «ល្អឥតខ្ចោះ»គឺវណ្ណៈ «កសិករក្រកណ្តាលថ្នាក់ក្រោម» គឺថាកសិករទាំងឡាយដែលអាចហូបគ្រប់គ្រាន់តែក្នុងរយៈពេលពី៣ទៅ៤ខែប៉ុណ្ណោះក្នុងមួយឆ្នាំ ។ តាមភូមិសាស្ត្រ «វណ្ណៈ»នេះមានមួយភាគធំបំផុតរស់នៅតាមតំបន់នានា ដែលក្រីក្រជាងគេនៃប្រទេសកម្ពុជា មានព្រំប្រទល់ជាប់ព្រៃភ្នំ គឺថានៅចេនឡា។

វាពុំមែនឥតផលប្រយោជន៍ទេ ដែលត្រូវកត់សម្គាល់ថា ÷ភាគច្រើននៃពួកអ្នកទីក្រុង បានត្រូវគេបញ្ជូនទៅកាន់ព្រៃភ្នំមុនគេ បន្ទាប់មកទើបឱ្យធ្វើស្រែវិញនោះ ដើម្បីដាក់បង្ខំឱ្យធ្វើការងារបង្កបង្កើនផលមួយ។ នេះប្រហែលជាដើម្បីជ្រមុជពួកនេះទៅក្នុង«អាងទឹក»មួយដែលពួកអ្នកខ្លាំងជាងគេនឹងងើបចេញមកវិញជាមនុស្សដែលត្រូវផ្លាស់ទឹកចិត្តថ្មី។[៤៤]

បើសិនជាគេលើកលែងក្មេងៗអាយុតិចជាង១៤ឆ្នាំ ដែលនៅទទួលការអប់រំនៅឡើយនោះ ប្រជាជនខ្មែរទាំងអស់ត្រូវគេបែងចែកទៅជា «កម្លាំង» មាន៣ប្រភេទ ÷

«កម្លាំងទី១»រួមមានយុវជននៅលីវ ដែលមានអាយុលើ១៨ឆ្នាំ។ យុវជនទាំងនេះគឺជា «កងការងារឆ្នើមជាងគេ»។ ក្នុងភូមិនីមួយៗពួកគេបានរួមបង្កជា «ក្រុមយុវជន »មួយកង ឬ«ក្រុមយុវនារី»មួយកងជាមួយប្រធានម្នាក់ ឬប្រធានស្រីម្នាក់ អនុប្រធានម្នាក់និងសមាជិកម្នាក់។ ក្រុមទាំងនេះធ្វើការជាគុណប្រយោជន៍សម្រាប់ភូមិ ជួនកាលធ្វើការបែកពីគ្នាផង ។ ពួកគេច្រើនទៅធ្វើការជាញឹកញយនៅតាមការដ្ឋាននានា ឬតាមកសិដ្ឋានផ្សេងៗរបស់រដ្ឋ ។ ក្នុងករណីនេះ ពួកគេត្រូវតែចាកចេញទៅធ្វើការឆ្ងាយពីក្រុមគ្រួសារនិងភូមិរបស់ពួកគេ ដើម្បីហាត់លត់ដំខ្លួន ដែលជួនកាលរហូតដល់រាប់ខែ។ គេហៅក្រុមយុវជនទាំងនេះថា «កងចល័ត» ពីព្រោះពួកគេស្ថិតនៅក្រោមការចាត់ចែងរបស់អង្គការទាំងស្រុង ដែលប្រើប្រាស់កម្លាំងនេះទៅតាមសេចក្តីត្រូវការផ្សេងៗរបស់ខ្លួន ។

«កម្លាំងទី២» គឺរួមមានអ្នកដែលរៀបការរួចជាមួយនឹងកូនៗ ឬ«មនុស្សអាយុមធ្យម»នេះជាពាក្យពេជន៍ដែលគេផ្សាយចេញតាមវិទ្យុ។ «ពួកគេធ្វើការយ៉ាងសកម្មនូវអ្វីដែលអង្គការបានស្នើ ពួកគេធ្វើការដោយស្មើភាពគ្នាសម្រាប់បុរសនិងស្ត្រី អ្វីដែលបុរសធ្វើបាន, ស្ត្រីក៏អាចធ្វើបានដូចគ្នា»។ ស្ត្រីដែលមានផ្ទៃពោះលើសពី៧ខែ និងស្ត្រី ដែល មាន កូន វ័យ ក្មេង ម្នាក់ សុទ្ធ តែ មាន របប ការ ងារ ពិសេស មួយ ។ នៅ តំបន់ ជា ច្រើន គេ បាន រាយការណ៍ឱ្យដឹងថា បុរសៗនៃ«កម្លាំងទី២»នេះក៏ចាកចេញពីក្រុមគ្រួសារនិងភូមិរបស់គេសម្រាប់រយៈពេលបីខែ ដើម្បី

---

[43] *ការដួលរលំនៃរបបប្រល័យពូជសាសន៍ប៉ុលពត,* ការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់កាសែតប្រជាជន, ភ្នំពេញ, ទំព័រ ៩៦_៩៨។

[44] *កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ,* ទំព័រ ២៤៧

បំពេញការងារពិបាកៗដូចជាការភ្ជួររាស់ ឬច្រូតស្រូវជាដើម ។ ត្រឡប់មកផ្ទះវិញ សម្រាប់រយៈពេលមួយឬពីរថ្ងៃ ពួកគេត្រូវចាកចេញជាថ្មី ដើម្បីទៅបំពេញការងារផ្សេងទៀត ។

«កម្លាំងទី៣» រួមមាន «បុរសនិងស្ត្រីអាយុច្រើន» ដែលគេហៅយ៉ាងគួរឱ្យឆ្ងល់ថា«យុវចាស់»។ មនុស្សទាំងនេះ បានប្រមូលផ្តុំទៅជាក្រុមបុរស និងក្រុមស្ត្រីមានមេដឹកនាំបីនាក់ដូចក្រុមឯទៀតៗដែរ។ នៅពេលដែលយុវជន និងពួកពេញវ័យធ្វើការនៅក្នុងស្រែ ជីកប្រឡាយ ឬលើកទំនប់ «យុវចាស់ទាំងនេះ នៅអង្គុយក្រោមម្លប់ឈើ ឬក្បែរខ្ទម ដើម្បីវេញខ្សែ, ត្បាញកញ្ច្រែង, ល្អី, កញ្ជើ, ចង្អេរ...ដោយសប្បាយរីករាយ និងប៉ិនប្រសប់ក្នុងកម្រិតភ្ជាក់រលឹកខ្ពស់មួយ»។

ចំណែកពួកស្ត្រីវ័យចំណាស់ បាន«ខិតខំយកចិត្តទុកដាក់មើលថែទាំក្មេងតូចៗដោយដាំបាយ, មុជទឹកនិងនាំវាឱ្យដេកដោយត្រឹមត្រូវ»។ ដើម្បីអប់រំក្មេងៗទាំងនោះ ពួកគាត់បាន «និទានរឿងប្រវត្តិខ្លីៗនៃវីរជនមួយចំនួន ដើម្បីឱ្យក្មេងទាំងនោះពង្រឹងស្មារតីបដិវត្តន៍របស់គេ»។

មនុស្សចាស់ជរាទាំងឡាយចូលចិត្តនិយាយឡើងវិញថា«គឺកិត្តិយសមួយធំណាស់ ដែលបានមករស់នៅក្នុងកម្ពុជាបដិវត្តន៍» ។

៥- ការសម្លាប់មនុស្ស

ក្នុងរយៈពេលនៃការកាន់កាប់អំណាចផ្តាច់ការរបស់ខ្មែរក្រហមចំនួន៤៤ខែ ឬ ៣ឆ្នាំ៨ខែ២០ថ្ងៃ តើមានប្រជាជនកម្ពុជាស្លាប់ប៉ុន្មាននាក់? សព្វថ្ងៃនេះទៀត គេពុំបានដឹងរឿងនេះដោយជាក់លាក់ឡើយ។ ហើយប្រហែលជាគេពុំដឹងចំនួនពិតប្រាកដជារៀងរហូត។

តើគេអាចសម្រេចធ្វើបញ្ជីបូកសរុបដោយរបៀបណា?

នៅឆ្នាំ១៩៧០ គេបានវាយតម្លៃជាទូទៅថា នៅប្រទេសកម្ពុជាមានប្រជាជន៨លាននាក់ ដែលមានជនជាតិវៀតណាម៤០០.០០០នាក់ និងជនជាតិចិនច្រើនជាងនេះបន្តិច កំពុងរស់នៅក្នុងប្រទេសនេះតាំងពីច្រើនឆ្នាំមកហើយ។ នៅឆ្នាំ១៩៧៥ សម្តេច សីហនុ បានមានព្រះតម្រិះដូចគ្នានឹងពួកអាមេរិកាំងដែរ ដែលគិតថាមានអ្នកស្លាប់ដោយសារសង្គ្រាមចំនួន៦០០.០០០នាក់ និងអ្នករបួស៦០០.០០០នាក់ដែរ។ នៅក្នុងឱកាសនៃការប្រារព្ធខួបកំណើតលើកទី១ ក្នុងការរំដោះប្រទេសជាតិ គឺថ្ងៃទី១៧ មេសា១៩៧៥ ពួករដ្ឋអំណាចកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យបានប្រកាសថា ប្រជាជនខ្មែរ៨០០.០០០នាក់ បានត្រូវស្លាប់ដោយសារសង្គ្រាមនិងអ្នករបួសពិការ២៤០.០០០នាក់។[45]

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយសារសង្គ្រាម។ សង្គ្រាម៤លើកក្នុងរវាង២៥ឆ្នាំ : សង្គ្រាមរបស់កងទ័ពខេមរភូមិន្ទបន្ទាប់មកកងទ័ពលន់ នល់ប្រឆាំងនឹងពួកខ្មែរក្រហម, សង្គ្រាមរបស់អាមេរិកាំងប្រឆាំងនឹងប្រទេសកម្ពុជា, សង្គ្រាមរបស់ប្រទេសវៀតណាម និងពួកខ្មែរក្រហម, សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងបន្ទាប់ពីការដណ្តើមបានទីក្រុងភ្នំពេញវិញនៅឆ្នាំ១៩៧៩។

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយការហេវហត់ដោយការអស់កម្លាំងនៅតាមផ្លូវនានាក្នុងឱកាសនៃការជម្លៀសចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញនៅឆ្នាំ១៩៧៥។ តួលេខចំនួនអ្នកស្លាប់នេះ គេនៅមិនដឹងរហូត ។

---

[45] កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ, ទំ ៨៨

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយការអត់ឃ្លាន, របបអាហារដែលមានចំនួនកាន់តែខ្សត់ទៅៗយ៉ាងខ្លាំង។ គេនិយាយថា មានអ្នករងគ្រោះ៨០០.០០០នាក់។

-ពួកអ្នកដែលស្លាប់ដោយសារជម្ងឺ។ គេអាចព្យាបាលអ្នកទាំងនោះឱ្យជាបាន បើសិនជាគេមានថ្នាំពេទ្យសម្រាប់ព្យាបាលនៅពេលដែលគេត្រូវការ ប៉ុន្តែវាគ្មានអ្វីទាំងអស់ ។

-ពួកអ្នកដែលស្លាប់ដោយការបាញ់សម្លាប់ចោល ពីព្រោះពួកគេសុទ្ធតែជានាយទាហាន ឬនាយទាហានរងក្នុងកងទ័ពរបស់សម្តេចសីហនុ ឬលន់ នល់ ហើយដែលពួកខ្មែរក្រហមបានសម្រេចសម្លាប់អ្នកទាំងនោះ ដាច់អហង្ការ។

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយបន្ទប់ដង្ហើម ដោយពួកអ្នកពេជ្ឈឃាតរបស់អង្ការ, អ្នកសម្លាប់ទាំងនេះសុទ្ធតែទទួលបញ្ជាឱ្យសន្សំសំចៃគ្រាប់កាំភ្លើងជាដាច់ខាត។ នៅពេលនោះ ពួកគេបានបន្ទប់ដង្ហើមពួកអ្នករងគ្រោះ ដោយច្រកក្បាលចូលទៅក្នុងថង់ប្លាស្ទិកមួយ។

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយចម្ការមីនទាំងឡាយ នៅពេលកំពុងសាកល្បងឆ្លងកាត់ព្រំដែនទៅប្រទេសថៃ។

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយនៅក្នុងគុក និងជំរឺនានា ជាកន្លែងដែលពួកគេត្រូវឃុំឃាំងដោយអំណាចផ្តាច់ការ។ អ្នកខ្លះស្លាប់ ពីព្រោះពួកគេពាក់វ៉ែនតា ហើយដែលគេចោទថា ជា «បញ្ញវន្ត»...។

-ពួកអ្នកស្លាប់នៅក្រុងភ្នំពេញ ក្នុងគុកទួលស្លែង ដោយស្នាដៃប្រធានសន្តិសុខដ៏គួរឱ្យព្រឺខ្លាចឈ្មោះ ឌុច ដែលបានបញ្ចេញគំនិតឱ្យដឹងតាំងពីពេលនោះថា «យើងគ្មានបានទទួលពីការណែនាំណាមួយពីបក្ស ស្តីពីរបៀបសម្លាប់អ្នកទោសឡើយ ប៉ុន្តែយើងមិនប្រើគ្រាប់កាំភ្លើងទេ។ ជាធម្មតាយើងសម្លាប់អ្នកទាំងនោះដោយអារកតែម្តង (សម្ភាសន៍របស់ឌុច ជាមួយទស្សនាវដ្តី Far Eastern Economic Review ដែលចេញផ្សាយនៅទីក្រុងហុងកុង)។ គាត់ភ្លេចបន្ថែមថា ÷ បន្ទាប់ពីការធ្វើទារុណកម្មដ៏ខ្លាំងហួសហេតុ...ក្នុងចំនួនអ្នកជាប់គុកប្រហែល២០.០០០នាក់ មានតែ៧នាក់ប៉ុណ្ណោះដែលរស់រានមានជីវិតចេញពីឋាននរកនេះ...។

-ពួកអ្នកស្លាប់ដោយដុត និងកប់ទាំងរស់ ឬជ្រមុជទឹកសម្លាប់ក្នុងទន្លេមេគង្គ ។

-ពួកអ្នកស្លាប់ទាំងក្មេងខ្ចីក្នុងដៃម្តាយរបស់គេ ពីព្រោះពួកគេសុទ្ធតែមានមាត់ចាំតែស៊ី ឥតប្រយោជន៍។ បន្ទាប់ពីនេះគេបានសម្លាប់ម្តាយរបស់វាថែមទៀត ។

-ពួកអ្នកដែលស្លាប់ដោយមានអាយុច្រើនពេក ពីព្រោះពួកនេះលែងមានប្រយោជន៍អ្វីទៀតហើយ។ ប៉ុល ពត ហ៊ានអះអាងថា÷ «ដើម្បីរៀបចំកម្ពុជាថ្មី យើងត្រូវការយុវជនតែមួយលាននាក់ ឬពីរលាននាក់គ្រប់គ្រាន់ហើយ»។

នៅឆ្នាំ១៩៧០ មុនពេលដែលមហន្តរាយសង្គ្រប់មកលើប្រទេសកម្ពុជាបន្តិច អ្នកឯកទេសខាងប្រជាសាស្ត្រម្នាក់បានវាយតម្លៃថា ក្នុងប្រទេសមានប្រជាជនចំនួន៧៦៣.០០០នាក់ (សៀវភៅ Cambodge : faits et problèmes de population របស់លោក Jacques Migozzi, Paris, CNRS ,1973)។

នៅទីបំផុតនៅពេល ដែលសង្គ្រាមរលត់ហើយដែលគេអាចចាប់ផ្តើមរាប់ចំនួនមនុស្សឡើងវិញ គេដឹងថា អ្នកបាត់បង់ជីវិត ឬអ្នកបាត់ខ្លួនមានចំនួនច្រើនសម្បើមណាស់។ នៅឆ្នាំ១៩៩០ តួលេខអ្នកស្លាប់ជាផ្លូវការដែលចេញផ្សាយដោយរដ្ឋាភិបាលរបស់កម្ពុជា គឺ ៣.៣១៤.៧៦៨ នាក់។ ប៉ុន្តែភាពជាក់លាក់នៃតួលេខនេះបានជម្រុញឱ្យគេចោទសួរខ្លួនឯងអំពីភាពត្រឹមត្រូវរបស់វា។ ក្នុងប្រទេសមួយ ដែលគ្មានវិទ្យាស្ថានណាមួយអាចប្រៀប

ធៀបបាននឹងវិទ្យាស្ថានជាតិនៃស្ថិតិ និងការស្រាវជ្រាវផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចរបស់យើង តើគេអាចរៀបចំធ្វើស្ថិតិអ្នករងគ្រោះបានដោយរបៀបណា? ឧបមាថា គេទទួលស្គាល់ចំនួនអ្នកស្លាប់សរុបដ៏សម្បើមនេះ តែគ្មានអ្នកណាផ្តល់នូវការចង្អុលបង្ហាញដ៏ប្រាកដប្រជាស្តីពី ចំណែកដែលជាអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ផ្ទាល់ឡើយ។

ដើម្បីល្បងចង់ដឹងរឿងនេះច្រើនថែមទៀត ការងារជាច្រើនបានត្រូវចាប់ផ្តើមធ្វើដោយកម្មវិធីប្រល័យពូជសាសន៍របស់កម្ពុជា(Cambodian Genocide Program)នៃសាកលវិទ្យាល័យយែលរបស់អាមេរិកាំង ដោយសហការណ៍គ្នាជាមួយមជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា, ជាវិទ្យាស្ថានមិនមែនរដ្ឋាភិបាលមួយនៅក្រុងភ្នំពេញ។ ពីឆ្នាំ១៩៩៥ ដល់ឆ្នាំ១៩៩៧ ដោយមានជំនួយរបស់រដ្ឋាភិបាលអាមេរិកាំង,អូស្រ្តាលី និងហុល្លង់ផង អ្នកគូរផែនទីជាច្រើនក្រុមបានស្រាវជ្រាវ និងកំណត់យ៉ាងច្បាស់ទីតាំងគរឆ្អឹងខ្មោចចំនួន២២០កន្លែង នៅ៨១ស្រុក ក្នុងចំណោម១៧០ស្រុកនៃប្រទេសកម្ពុជា។ ទីតាំងគរឆ្អឹងខ្មោចទាំងនោះរួមមាន៩.១៣៨រណ្តៅ មានផ្ទុកសាកសពប្រហែលកន្លះលាននាក់។ ដូច្នេះសាកសពដែលកប់នៅក្នុងរណ្តៅទាំងនោះ តាមប្រហាក់ប្រហែលនឹងមានចំនួនមួយលាននាក់ ។

ការវាយតម្លៃដែលធ្វើឡើងដោយពួកអ្នកស្រាវជ្រាវអាមេរិកាំង ជាពិសេសលោក បិន ឃៀនិន បានធ្វើឱ្យដឹងថា ចំនួនជនរងគ្រោះសរុបពីអំពើប្រល័យពូជសាសន៍កម្ពុជា គឺក្បែរ១លាន៧សែននាក់ទៅ១លាន៨សែននាក់(បិន ឃៀនិន, ទាញហេតុសំអាងនៅក្នុងសៀវភៅរបស់គាត់, ទំព័រ៥៣៤, នូវតួលេខអ្នករងគ្រោះចំនួន ១.៦៧១.000នាក់។ តួលេខនេះ គឺដូចតួលេខដែលត្រាទុកក្នុងសៀវភៅរបស់គាត់ ដែលមានចំណងជើងថា Le Génocide Khmer rouge = une analyse démographique, Paris, L´Harmattan, 1995 ។ គេ អាច មើលដោយការយកចិត្តទុកដាក់នូវសៀវភៅរបស់លោក ហង់រី ឡូការដ៍ ក្រោមចំណងជើងថា Prisonnier de l' Angkor, Paris, Fayard, 1993 ដែលវាយតម្លៃថា មួយភាគបីនៃអ្នករងគ្រោះ បានត្រូវសម្លាប់នៅក្នុងគុកទាំងឡាយរបស់ខ្មែរក្រហម។ ត្រូវជម្រាបឱ្យដឹងពីការធ្វើជាសាក្សីដ៏គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ខ្លាំងរបស់លោក François bizot ផងដែរ ដែលជាអ្នកនិពន្ធសៀវភៅ Le Portail , La Table ronde, 2000។ ជាសមាជិកសាលាបារាំងចុងបូព៌ាប្រទេស គាត់បានត្រូវចាប់ដាក់គុកដោយពួកខ្មែរក្រហមនៅឆ្នាំ១៩៧១ គឺ៤ឆ្នាំមុនការដណ្តើមបានទីក្រុងភ្នំពេញ។ ក្នុងសៀវភៅនោះ គាត់បានរៀបរាប់ពីការធ្វើបដិវត្តន៍នៅផ្នែកខាងក្នុង...។[៤៦]

បញ្ញវន្ត ឬអ្នកមានឈ្មោះល្បីល្បាញទាំងអស់ សុទ្ធតែត្រូវតាមស្វែងរក, បង្ខំឱ្យធ្វើកិច្ចការធ្ងន់ៗឬសម្លាប់ចោលដោយគ្មានធ្វើការកាត់ទោសឡើយ។ ចំពោះអ្នកណាចេះដាក់ខ្លួន ទោះបីពួកកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមហៅថា "លោកបញ្ញាសុញ" ក៏ដោយ ក៏នៅតែញញឹម ធ្វើមិនឈឺ មិនយល់សេចក្តី ទើបអាចគង់ជីវិតបាន។ ពេញរយៈពេលនៃការកាន់កាប់របស់របបពួកខ្មែរក្រហម ដែលជាម្ចាស់លើប្រទេសជាតិ ពួកគេបានបំផ្លាញ៥.៨៥៧ សាលារៀន, ១.៩៨៧វត្ត(ដែលនៅសល់ស្ទើរតែមិនដល់៥00វត្តផងនៅឆ្នាំ១៩៧៩)។[៤៧]

ពេលវេលាដែលនៅតាមភូមិភាគមានការកាប់សម្លាប់រង្គាលខ្លាំង គឺនៅបន្ទាប់ពីការបង្ក្រាបក្រុម សោភឹមបានជោគជ័យ។ ពេលនោះ កម្មាភិបាលស្រុកអាយ ឬក្នុងស្រុកដ៏ផ្អើមៗក្នុងការកាប់សម្លាប់ជនស្លូតត្រង់មិន

46 ប៉ុល ពត ទំព័រ ២៧២_២៧៦

47 ដដែល ទំព័រ ២៧៦

រើសមុខ ត្រូវកម្មាភិបាលស្រុកនាយ ដែលទំនងចេញពីភូមិភាគបស្ចឹម[48] ដែលធ្លាប់ត្រូវប៉ុល ពតបណ្ដុះបណ្ដាលផ្ទាល់ដៃប្រើវិធីក្ដៅ និងត្រជាក់ ចាប់យកទៅកំទេចចោលទាំងអស់។

លេសដើម្បីធ្វើការសម្លាប់មនុស្សរបស់ពួកខ្មែរក្រហម

ជាទូទៅអ្នកទោសត្រូវបានពួកគេចោទប្រកាន់ថាជាភ្នាក់ងារ គិញសម្ងាត់ «សេអ៊ីអា»អាមេរិក ឬកាហ្សេបេ«សូវៀត» ឬយួន។ ក្នុងចម្លើយទាំងបីនេះ មួយណាក៏អ្នកទោសមិនអាចគេចផុតពីសេចក្ដីស្លាប់បានឡើយ។ គ្រូពេទ្យម្នាក់ត្រូវចាប់នៅពេលភ្លើងអគ្គិសនីដាច់ដែលធ្វើឱ្យខូចថ្នាំដែលរក្សាទុកក្នុងទូរទឹកកក ហើយរូបគេត្រូវបញ្ជូនទៅស.២១ ដែលជាគុកមជ្ឈិមមួយក្នុងចំណោម១៩៦គុកនៅទូទាំងប្រទេសពេលនោះ។ ពួកខ្មែរក្រហមសំលាប់មនុស្សនៅក្នុងជួរបក្ស ជាទូទៅគេធ្វើការចោទប្រកាន់ថាបានរំលោភលើមាគ៌ា «វណ្ណៈអធនដាច់ខាត» គេចោទជាជនក្បត់ អង្គការបក្សនៅឆ្នាំ១៩៧៨ ចំនួនជាង១ភាគ៤នៃសមាជិកគណៈមជ្ឈិមបក្សដែលមានគ្នាទាំងអស់២២នាក់ត្រូវបានសម្លាប់។

នៅភូមិភាគបូព៌ាដែលនៅជាប់ព្រំដែនយួនបានស្ថិតក្រោមការសង្ស័យ ហើយប្រជាជនត្រូវចាប់។ពួកគេត្រូវសង្ស័យថាក្បត់ដែលមាន«ក្បាលយួនខ្លួនខ្មែរ»ហើយភូមិភាគទាំងមូលត្រូវបាន«បោសសំអាត»ខ្ទាំង។

បន្ទាប់ពីការដួលរលំរបស់ខ្មែរក្រហមនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៧៩ ប្រជាជនមួយភាគបីត្រូវសម្លាប់។ ក្នុងចំណោមវេជ្ជបណ្ឌិត៥៥០នាក់នៅរស់តែ៤៨នាក់ ក្នុងចំណោមនិស្សិត ១១ ០០០នាក់នៅសល់តែ៤៥០នាក់ដែលរកឃើញ ហើយក្នុងចំណោមសិស្សមធ្យមសិក្សា ១០៦០០០នាក់ នៅរស់តែ ៥៣០០នាក់ប៉ុណ្ណោះ។

ជាទូទៅមានការទទួលស្គាល់ថា ក្នុងរយៈពេល១៣៦៤ថ្ងៃក្រោមរបបខ្មែរក្រហម ប្រជាជនចំនួនជាង២លាននាក់បានស្លាប់ ជាលទ្ធផលនៃនយោបាយរបស់ខ្មែរក្រហម ពោលគឺស្លាប់ប្រមាណ១៤៦៦នាក់ក្នុងមួយថ្ងៃ។ បើគិតជាភាគរយនៃប្រជាជនវិញ ការសម្លាប់រង្គាលនៅកម្ពុជាមានកម្រិតអាក្រក់ជាងអ្វីដែលបានកើតមាននៅកន្លែងដទៃទៀតនៃសកលលោក។ ពោលគឺច្រើនជាងចំនួនមនុស្សដែលត្រូវបានសម្លាប់នៅក្នុងទ្វីបអឺរ៉ុបដែលទន្ទ្រានកាន់កាប់ដោយពួកណាហ្ស៊ី និងការប្រល័យពូជសាសន៍នៅរ៉្វាន់ដាទៅទៀត។ ក្នុងន័យនេះ ខ្មែរក្រហមបានសម្រេចប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពជាងគេ ក្នុងការសម្លាប់រង្គាលនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជាសម័យសហសម័យ។[49]

អ្នកណាដែលមានការទាក់ទងនឹងសង្គមចាស់ដោយបែបណាក៏ដោយ ត្រូវបានកៀងបញ្ចូលដាក់ឡាន និងនាំយកទៅសម្លាប់ចោល។[50]

នៅក្នុងសហករណ៍ទូទាំងប្រទេស ប្រជាជនមូលដ្ឋានបានស៊ើបការណ៍ពី «ប្រជាជនថ្មី» ហើយអ្នកនៅជិតខាងគ្នាយកការណ៍ពីគ្នាទៅវិញទៅមក។ ទាំងអស់គ្នាមិនទុកចិត្តគ្នាទៅវិញទៅមកទេ។ ការសង្ស័យតែបន្តិច

---

48 ពួកនេះនិយាយរដឹន ហើយប្រាប់អ្នកស្រុកថា ខ្លួនចេញពីភូមិភាគនិរតី។ ប៉ុន្តែ នៅភូមិភាគនិរតី គ្មានស្រុកណាមួយដែលអ្នកស្រុកនិយាយរដឹនបែបនោះឡើយ។ ក្រោយពីខ្ញុំស្គាល់ទឹកដីកំពង់ស្ពឺ ខាងថ្លង, ឱរ៉ាល់, វលាក់កងជើង និងភ្នំស្រួច ទើបខ្ញុំហ៊ានសន្និដ្ឋានថា មនុស្សនោះ ច្បាស់ជាចេញពីតំបន់នេះឯង។

49 នីក ដងឡុប, *ពេជ្ឈឃាដបាត់ខ្លួន,* ទំព័រ ១៥២_១៥៣។

50 *សៀវភៅដដែល,* ទំ.៨៨។

បន្តួច តាមពាក្យចចាមអារ៉ាម ឬពាក្យសំដីបញ្ជិតបញ្ជៀងដាក់គ្នា គឺជាការគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់យកអ្នកណាម្នាក់ចេញ។ ដោយការត្រួតត្រាប្រជាជនដ៏តឹងរ៉ឹងរបស់ខ្មែរក្រហម និងការប្រែប្រួលជាប្រចាំនៃច្បាប់នេះហើយ ទើបប្រជាជនខិតខំរកវិធីផ្សេង ដើម្បីការពារខ្លួនរបស់គេ។ ភាគច្រើនបានប្រកួតប្រជែងគ្នាដើម្បីមុខតំណែង និងឥទ្ធិពលអ្វីមួយ។ ការសងសឹកត្រូវបានសម្តែងចេញតាមរូបភាពផ្សេង ដូចជាការច្រណែន និងការចាក់ចុចអុចអាលពីរឿងកំប៉ិកកំប៉ុកធ្វើជាលេសដែលសុទ្ធតែជាលក្ខណៈពិសេសនៃជីវិតនៅតាមភូមិនោះ ហើយការនោះមានកម្លាំងគ្រោះថ្នាក់រហូតដល់ជីវិត។ វាហាក់ដូចជាប្រទេសទាំងមូលមានទំហំស្មើឃុំមួយប៉ុណ្ណោះ។ មានពេលខ្លះការសម្លាប់ត្រូវបានធ្វើនៅទីកន្លែងសាធារណៈ ដើម្បីជាគម្រូសម្រាប់អ្នកដទៃទៀត។[៥១]

បើតាមលោកឪពុក ហ្វ្រង់ស្វ័រ ប៉ុងសូដ៍ (១៩៧៧) បានអះអាងថា «ប្រជាជនកម្ពុជាស្លូតបូត ស៊ូអត់ទ្រាំនឹងកំហឹងគ្រប់បែបយ៉ាង ប៉ុន្តែជួនកាលកំហឹងដែលលាក់ទុកក្នុងជម្រៅចិត្តនោះមិនអាចទប់បាន វាក៏ផ្ទុះឡើងយ៉ាងខ្លាំងក្លាបំផុត។ ខ្មែរក្រហមខឹងក្តៅក្រហាយនឹងកងទ័ពជើងអាកាសអាមេរិក ដែលទម្លាក់គ្រាប់បែកពាសពេញប្រទេស ក៏ផ្ទុះកំហឹងទៅលើអ្នកក្រុង ហើយចោទថា បានរួមគំនិតជាមួយអាមេរិក រួចក៏សងសឹកយ៉ាងឃោរឃៅ។ អ្នករស់នៅជនបទគុំគួនអ្នកក្រុងរហូត។»[៥២]

ការសម្លាប់មនុស្សដែលគេប្រើពាក្យថា «កំទេច» ឬ «បោសសំអាត» ពួកខ្មែរក្រហមបានចាប់ផ្តើមធ្វើឡើងលើមនុស្សដែលស្ថិតនៅក្នុងជួរបក្ស, កងទ័ព ដែលអ្នកទាំងនោះ ជាមនុស្សដែលមានតួនាទីនៅក្នុងបក្សកុំម្មុយនិស្ត ជាលេខាភូមិភាគ មានភូមិភាគពាយ័ព្យ, ភូមិភាគឧត្តរ, ភូមិភាគឦសានរហូតដល់ជាសមាជិកបក្សរបស់ពួកគេទៀតផង។ ក្រៅពីនេះ អ្នកដែលជាប់និន្នាការពីរបបចាស់ ទាំងមន្ត្រីរាជការស៊ីវិល ចាប់ពីអ្នកដែលមានឋានៈរហូតដល់អ្នកដែលធម្មតា ត្រូវបានគេចាត់ទុកជាសត្រូវនឹងបដិវត្តន៍ត្រូវតែយកចេញ។

នៅពេលមនុស្សម្នាក់ត្រូវគេសង្ស័យថា ធ្លាប់ធ្វើកងទ័ពក្នុងរបបចាស់ ធ្លាប់ធ្វើជាអ្នករដ្ឋការឬកងកុម្ម៉ង់ដូរ ឬជាមេ១០ខ្នង, ៥០ខ្នង, ១០០ខ្នង ត្រូវគេយកទៅសម្លាប់ចោលគ្មានបង្អង់ ឬបាត់ខ្លួនតែម្តង។[៥៣] រៀងរាល់យប់មនុស្សយ៉ាងច្រើនត្រូវគេហៅទៅ «អង្គការលើ» មនុស្សត្រូវបាត់ខ្លួនជាបន្តបន្ទាប់។ គ្រួសាររបស់អ្នកបាត់ខ្លួនត្រូវតែចៀសវាងកុំស្វះស្វែងចង់ដឹងពីជោគវាសនារបស់អ្នកនោះ ដោយខ្លាចមានវាសនាដូចគ្នាដែរ។ ចំពោះស្ត្រីម្នាក់ដែលយំសោកពីការសម្លាប់ប្តីរបស់គាត់ បានត្រូវកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមតបមកវិញថា៖ «ហេតុអ្វី បានជាអ្នកឯងយំសោកពីការស្លាប់របស់សត្រូវម្នាក់ របៀបនេះបង្ហាញឱ្យឃើញថា អ្នកឯងមិនស្រឡាញ់បដិវត្តន៍ទេ»។ ជួនកាលពួកកម្មាភិបាលបដិវត្តន៍ផ្ទាល់ បានទទួលស្គាល់ថា បានសម្លាប់បុរសម្នាក់ដោយគ្មានហេតុផលគ្រប់គ្រាន់ឡើយ។ «សម្លាប់អ្នកស្លូតត្រង់ម្នាក់ ប្រសើរជាងទុកសត្រូវម្នាក់នៅមានជីវិត» នេះជាពាក្យដែលពួកគេនិយាយសម្រាប់ដោះសារពីអំពើឧក្រិដ្ឋរបស់ខ្លួន។ ទុកជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏ពួកអ្នកបដិវត្តន៍ខ្មែរយកចិត្តទុកដាក់តិចតួចណាស់អំពីតម្លៃជីវិតរបស់បងប្អូនជនរួមជាតិឯង ដែលមិនចូលរួមក្នុងបុព្វហេតុរបស់គេ «ទុកមិនចំណេញ ដកចេញក៏មិនខាត»។

---

51 *សៀវភៅដដែល*, ទំ.៩៧។

52 François Ponchaud, (1977). *កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ*, គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ SIPAR, ភ្នំពេញ, ទំព័រ១៩៦។

53 *កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ*, ទំ ៨១

ពួកខ្មែរក្រហមកម្រធ្វើឱ្យផ្អើលឈូរឆរណាស់ នៅពេលដែលពួកគេចាត់ការសម្លាប់មនុស្សម្តងៗ។ ជាទូទៅ អ្នកភូមិទទួលក្រដាសមួយសន្លឹក ដែលមានដាក់បញ្ជាឱ្យទៅជួបអង្គការលើ។ អ្នកភូមិត្រូវពួកយោធាខ្មែរក្រហមនាំយកទៅនៅពេលយប់។ ដោយការសន្សំសំចៃ នៅពេលទៅដល់កន្លែងធ្វើទារុណកម្ម ជាទូទៅពួកអ្នកទោសត្រូវវតែវាយកញ្ចឹងកនឹងដងចប ឬព្រនង់ធ្ងន់ដែលធ្វើពីធាតុផ្សេងៗគ្នា។ ពួកកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមនិយាយថា «គេមិនត្រូវខ្ជះខ្ជាយគ្រាប់កាំភ្លើង សូម្បីមួយគ្រាប់សម្រាប់មនុស្សទាំងនេះទេ។

ពួកយុទ្ធជនក្មេងៗ បានត្រូវគេឱ្យឈ្មោះបន្ថែមថា «អាខ្សែនីឡុង» ឬ«អាខ្សែតេអូ» ពីព្រោះជាមួយឧប_ករណ៍នេះហើយ ដែលពួកគេត្រូវចងពួកអ្នកទោសមុននឹងយកទៅសម្លាប់ចោល។ ម្យ៉ាងទៀតយុវជនក្មេងៗទាំងនេះបានបញ្ចេញឱ្យឃើញឆន្ទៈសប្បាយរីករាយនឹងការសម្លាប់ណាស់។ មនុស្សដែលគេធ្លាប់ជាអ្នកស្លូតត្រង់, អឹមអៀន តែជាបានគេឃើញនៅពេលនេះជាមនុស្សម្នាក់ ដែលមានចិត្តសាហាវឃោរឃៅ។

អ្នកភៀសខ្លួនមួយចំនួនសុទ្ធ តែជាអ្នកដែលស្ថិតក្នុងក្រុមមនុស្សត្រូវទទួលទោសឬប្រហាក់ប្រហែលត្រូវមានទោស។ ការដើរហើរគ្មានការអនុញ្ញាត ក៏ត្រូវបានគេយកទៅសម្លាប់ដែរ។[៥៤]

ការងារគ្មានពេលសំរាក ម្ហូបអាហារមិនគ្រប់គ្រាន់ ស្ថានភាពសុខភាពអាក្រក់ ការភ័យរន្ធត់ និងការកាប់សម្លាប់គ្មានចាំបាច់កាត់ទោស អាចធ្វើឱ្យគេស្រមៃឃើញពីតម្លៃមនុស្សដ៏ថម្លៃករបស់ការបដិវត្តន៍ខ្មែរ។

កសិករមូលដ្ឋានស្អប់អ្នកក្រុង ដោយសារពួកអ្នកក្រុងជាខ្មាំងវណ្ណៈ និងដោយសារតែអ្នកទីក្រុងត្រូវតែចោទប្រកាន់ពីបទធ្វើឱ្យខូចខាតដល់ជនបទ ក្នុងពេលសង្គ្រាម។[៥៥]

(សម្លាប់)ស្ត្រីដែលជាប្រពន្ធៗនាយទាហាន ដែលយំសោកពីការបាត់ខ្លួនរបស់ប្តី «ហេតុអ្វីបានជាអ្នកឯងយំ? វា គឺជាសត្រូវម្នាក់»

ក៏ប៉ុន្តែ នៅតំបន់ជាច្រើនពួកអ្នកបដិវត្តន៍ពុំញញើតនឹងសម្លាប់ប្រពន្ធ និងកូនរបស់អ្នកជាប់ទោសឡើយ បន្ទាប់មកសម្លាប់ទាំងពួកកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមទៀត កាលបើគេដឹងពីចំណងគ្រួសាររបស់ពួកនេះ។ តាមការពិតនេះ គឺជាការដាក់ទណ្ឌកម្មជាប្រពៃណីមួយ «ការអនុវត្តន៍ សម្រាលមួយនូវក្រមព្រហ្មទណ្ឌរបស់កម្ពុជាឆ្នាំ ១៩៧៧ ដែលគ្រោងទុកជាមុនថា ការសម្លាប់រហ័សអាចរាលដាលទៅដល់គ្រួសារអ្នកមានទោសទាំងមូល»។

តាំងពីឆ្នាំ១៩៧៥ និងជាពិសេសតាំងពីឆ្នាំ១៩៧៧ ការដកកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមមួយចំនួនធំចេញពីអំណាច ហើយជួនកាលការសម្លាប់របស់គេ(ខ្មែរក្រហម)បានបង្ហាញឱ្យឃើញដើមហេតុដោយសារចំណងគ្រួសារដែលពួកគេមានពាក់ព័ន្ធជាមួយពួកកងទ័ពខាងសាធារណរដ្ឋខ្មែរគឺ «ជាប់និន្នាការនយោបាយ»។[៥៦]

បើតាមការសង្កេតតាំងពីដើម រហូតដល់ចុងសាច់រឿង មូលហេតុនៃការសម្លាប់មនុស្សរបស់ពួកខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយប៉ុល ពត បណ្តាលមកពីរឿងចម្បងមួយ គឺ«សងសឹក»។ គំនុំសងសឹករបស់ពួកនេះ មានចាប់តាំងពីមេដឹកនាំកំពូលចុះតាមលំដាប់រហូតដល់កម្រិតមូលដ្ឋាន។ ដោយសារ«ចង់សងសឹក» ពួកខ្មែរក្រហមបង្កើតលេសផ្សេងៗទៀតយកបិទបាំងអំពើលាមករបស់ខ្លួន ដូចជា ÷

---

[54] កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ, ទំ ៨២_៨៣

[55] យល់ដឹងពីរបបខ្មែរក្រហម, ទំ ២៣៦

[56] កម្ពុជាឆ្នាំសូន្យ,ទំ២៩២_២៩៣

១_ ការធ្វើបដិវត្តកុំមុយនីសនៅលើលោកនេះ តែងតែបានកាប់សម្លាប់ប្រជាជនខ្លួនឯង។ ពីព្រោះទ្រឹស្តីរបស់ពួកគេ គឺត្រូវតែ«កំទេច»អ្វីៗទាំងអស់ ទាំងមនុស្ស និងសម្ភារៈដែលជាប់និន្នាការរបបចាស់ និងជាកេរដំណែលរបស់ពួកប្រតិកិរិយា បន្ទាប់មកទើបគេត្រូវកសាងអ្វីៗឡើងវិញសារជាថ្មី ទាំងមនុស្ស និងសម្ភារៈ។ ហេតុនេះហើយទើបពួកគេត្រូវសម្លាប់មនុស្សដែលគេបានគិតទុកថា អាចប្រឆាំងនឹងគំនិតរបស់ពួកគេ ដូចជាបដិវត្តខែតុលា១៩១៧នៅរុស្ស៊ី មនុស្សស្លាប់អស់ប្រមាណ៥លាននាក់, នៅប្រទេសចិនអស់ប្រមាណជាង៧០លាននាក់, នៅកូរ៉េខាងជើង អស់ប្រមាណ២លាននាក់(និងបន្តស្លាប់ដោយសារគ្រោះអត់ឃ្លាន អស់ជាច្រើនលាននាក់ទៀតដរាបដល់សព្វថ្ងៃ), នៅវៀតណាមអស់ប្រមាណ២លាននាក់, នៅឥណ្ឌូនេស៊ីការបង្ក្រាបពួកកុំមុយនីស្ត និងពួកជនសង្ស័យដែលមានស្នាមសាក់នៅលើដងខ្លួន បានសម្លាប់អស់មនុស្សស្ទើរតែ២លាននាក់ដែរ។ អញ្ចឹងហើយបានជាខ្មែរក្រហម ដែលមានមហិច្ឆតាចង់ធ្វើអ្វីៗឱ្យល្បីជាងគេនោះ (មហាលោតផ្លោះ មហាអស្ចារ្យ) សម្លាប់ជាតិសាសន៍ខ្លួនឯងក្បែរ២លាននាក់ដែរ ក្នុងចំណោមប្រជាជនសរុបប្រមាណ៨លាននាក់។

២_ពួកគេប្រើវិធី *បំផុសកំហឹងវណ្ណៈ*(Social class anger)និង *បង្កគំនិតរើសអើង* (Discrimination) ប្រឆាំងប្រជាជាតិឯង ដោយការលាតត្រដាងបំភ្លៃការពិត ធ្វើឱ្យអ្នកស្រែស្លូប ចងកំហឹងពុះពោរចំពោះអ្នកក្រុង និងបណ្តុះបណ្តាលគំនិតសងសឹកនេះ ដល់យុវជន ឬអ្នកជនបទដែលគ្មានចំណេះដឹងទូទៅ ត្រៀមធ្វើកម្មាភិបាលបម្រើមុខងារតួម៉ាស៊ីនអង្គការបដិវត្តន៍របស់ខ្លួននៅតាមមូលដ្ឋាន តាំងពីមុនពេលបានកាន់អំណាច។ ពេលឱកាសគ្រប់គ្រងពេញលេញបានមកដល់ដៃ ក៏តាំងបែងចែកស្រទាប់មនុស្ស រួច«ចែកអំណាចសម្រេចចិត្តសម្លាប់មនុស្ស» ឱ្យពួកកម្មាភិបាលវ័យក្មេងនៅក្នុងស្រុក និងកម្មាភិបាលដែលខ្លួនបានអប់រំមនោគមវិជ្ជា ដោយគ្មានសតិសម្បជញ្ញៈ និងខួរក្បាលសម្រាប់គិតពិចារណាទាំងនោះ។ ម្ល៉ោះហើយ សូម្បីជារឿងទំនាស់ផ្ទាល់ខ្លួនបន្តិចបន្តួច ក៏កម្មាភិបាលទាំងនោះ អាចចោទប្រកាន់ ចាប់បញ្ជូនអ្នកគ្មានអំណាចទាំងឡាយទៅសម្លាប់ ឬកាត់ទោសសម្លាប់ដោយដៃខ្លួនឯងបានតែម្តង។ ជាញឹកញយ គ្រាន់តែកូនឈ្លបម្នាក់ ក៏អាចបាញ់សម្លាប់ប្រជាជនបានដែរបើពួកគេចង់ធ្វើ។

៣_ ការដែលពួកគេបង្ហាញពីគំនិតជាតិនិយមដ៏ជ្រុលហួសហេតុរបស់ខ្លួន ដើម្បីប្រើផែនការ *សម្រឹតសម្រាំង* (purge) ដើម្បីសម្លាប់មនុស្សណា ដែល

_ជាមន្ត្រីរាជការ, រដ្ឋការចាស់ ទាំងស៊ីវិល និងកងទ័ព ដែលគេចោទថា ខួរក្បាលជាប់កំអែលសក្តិភូមិ និងមូលធននិយម មានគំនិតពុយរលួយ ជិះជាន់មនុស្សដូចគ្នា ឬមិនបានស្រឡាញ់ជាតិជាដើម។

_ជាប្រជាជនថ្មី គឺពួកអ្នកទីក្រុងដែលទើបត្រូវរំដោះនៅថ្ងៃ១៧មេសា ដែលជាពួកមូលធន អនុធន សុត្តសឹងជាពួកឱកាសនិយម រង់ចាំទទួល ឬបេះផលស្រាប់ពីបដិវត្តន៍ ដោយមិនបានចុះចូលជួយបដិវត្តន៍ទាន់ពេល។

_អ្នកចេះដឹងទាំងឡាយ ដែលចេះគិតពិចារណា

_អ្នកទាក់ទងនឹងភ្នាក់ងារសម្ងាត់ស៊ីអាយអេ (CIA) របស់អាមេរិក និងកាហ្សេបេ (KGB) របស់រុស្ស៊ី

_អ្នកទាក់ទងជាមួយវៀតណាម ជាពិសេស កម្មាភិបាលស៊ីវិល និងយោធា ដែលអប់រំដោយហាណូយ

៤_គេមានការភ័យរអារចំពោះអំពើក្បត់នៅជុំវិញខ្លួន (Paranoia) តែស្រមោលដ៏ឃោរឃៅ និងគំនិតឆ្វេងនិយមជ្រុលរបស់ខ្លួនឯង ទើបចេះតែគិតថា អ្នកដទៃនៅជុំវិញខ្លួនកំពុងគិតផែនការក្បត់ចំពោះខ្លួន ហើយចេះតែចាត់ការសម្លាប់មនុស្សពាសវាលពាសកាល។ ដោយសារទារុណកម្មសួរចម្លើយ ឬបង្ខំឱ្យឆ្លើយចោទដាក់គ្នា ឬ

បក្សពួកខ្មែរយុវៈក្បត់ នាំឱ្យជនរងគ្រោះបង្ខំចិត្តឆ្លើយផ្តេសផ្តាស់ ដែលនាំឱ្យកើត ការតាមចាប់ជនស្លូតត្រង់យកទៅកាប់សម្លាប់កាន់តែរង្គាល និងបន្តជាប់គ្នារយោងដូចសម្លកំពិស។

៥_ពួកមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម ជាពិសេសប៉ុលពត ប្រកាន់យកគំនិតថា ខ្មែរដែលល្អស្អាតស្អំ គឺ«ខ្មែរដើម» កាលពីសម័យកុំមុយនីស្តបុព្វកាល មុនប្រប្រវត្តិសាស្ត្រ មុនពេលកើតមានរបបរាជានិយមសក្តិភូមិ និងនាយទុននិយមដែលពោរពេញដោយការជិះជាន់សង្កត់សង្កិតគ្នា កេងប្រវ័ញ្ចចម្រាញ់យកផលប្រយោជន៍គ្នា ជញ្ជក់ឈាមគ្នាមិនសមហេតុផល ទើបមានក្តីប្រាថ្នា ធ្វើបដិវត្តន៍ផ្តួលរំលំ រំលើងឫសគល់នៃសង្គមប្រតិកិរិយាទាំងអស់នោះចោល ហើយកសាងសង្គមឱ្យល្អបរិសុទ្ធ គ្មានអ្នកមានអ្នកក្រ គ្មានម្ចាស់គ្មានចៅហ្វាយនាយ និងគ្មានអំពើមនុស្សជិះជាន់មនុស្ស ដូចសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រវិញ។ ប៉ុន្តែតាមការពិត គឺជាអំពើបោកប្រាសសុទ្ធសាធ ព្រោះអង្គការ និងកម្មាភិបាលជាភ្នាក់ងាររបស់ខ្លួន បានក្លាយជាវណ្ណៈជិះជាន់ដ៏មានអំណាចគ្មានព្រំដែនក្នុងការកំណត់ជោគវាសនារបស់ប្រជាជននៅគ្រប់ទិសទី។ ពួកអង្គការលើរស់នៅយ៉ាងសុខស្រួល មានអ្វីៗសព្វបែបយ៉ាងសម្រាប់បម្រើសេចក្តីត្រូវការរបស់ខ្លួន តាំងពីគ្រូពេទ្យជំនាញត្រឹមត្រូវ, ថ្នាំព្យាបាលវិទ្យាសាស្ត្រ, អ្នកឯកទេស, គ្រូបង្រៀនសម្រាប់អប់រំកូនៗរបស់ពួកគេ រហូតដល់ការហូបចុកគ្រប់គ្រាន់ នៅពេលដែលប្រជាពលរដ្ឋនៅទូទាំងប្រទេសជាពិសេស អ្នកជំនាញឯកទេសផ្សេងៗគ្នាត្រូវតែលាក់ខ្លួនលាក់ប្រវត្តិនៅសម្ងំធ្វើស្រែចម្ការ ហើយអ្នកបំពេញមុខការឯកទេសជាច្រើនជំនួសអ្នកទាំងអស់នោះ គឺជាមនុស្សអវិជ្ជា ដែលអង្គការបង្ហាត់បង្រៀនជំនាញអនុវត្តន៍ក្នុងរយៈពេលយ៉ាងខ្លីបំផុត។ នេះហើយ គឺជាគំនិតសងសឹកមនុស្សរបស់ពួកខ្មែរក្រហម។

៦- វិស័យសុខាភិបាល

ទិដ្ឋភាពដ៏សម្បើមមួយនៃការប្រល័យពូជសាសន៍នេះ គឺការស្រាវជ្រើសអ្នករងគ្រោះ។ ពួកខ្មែរក្រហមបានសម្លាប់គ្រូពេទ្យ៩១ភាគរយ, ឱសថការី៨៣ភាគរយ, ទន្តពេទ្យ៥៨ភាគរយ, មន្ត្រីសុខាភិបាល៥២ភាគរយ, គិលានុបដ្ឋាក៤៥ភាគរយ, ឆ្មប៣២ភាគរយ។

ដូច្នេះ នេះជាផ្នែកមួយយ៉ាងធំទាក់ទងនឹងវិស័យពេទ្យ ហើយជាទូទៅប្រព័ន្ធសុខាភិបាលទាំងមូលបានត្រូវកម្ទាត់ចោលយ៉ាងឃោរឃៅ។ ប៉ុន្តែអ្នកមានវិជ្ជាជីវៈផ្សេងៗទៀត បានទទួលរងជោគវាសនាដូចគ្នាៈ សាស្ត្រាចារ្យ, វិស្វករ, មេធាវី, ចៅក្រម ចៅក្រមនេះមានតែ៦នាក់ប៉ុណ្ណោះក្នុងទូទាំងប្រទេសនៅពេលដែលរបបខ្មែរក្រហមត្រូវផ្តួលរំលំ។ ក្នុងចំនួននេះគេតោងតែបន្ថែមមន្ត្រីបុគ្គលិកផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចស្ទើរតែទាំងអស់ទៀត។ ហើយគេមិនត្រូវភ្លេចព្រះសង្ឃដែលមានចំនួន៥៤.០០០អង្គនៅឆ្នាំ១៩៧៥ជាមួយអ្នកបួសថ្មីៗ៤០.០០០អង្គឡើយ។ ពួកកាតូលិក ដែលមាន៦៥.០០០នាក់ ហើយដែលមួយភាគធំជាវៀតណាម បានត្រូវសម្លាប់អស់យ៉ាងហោចណាស់៥.០០០នាក់។ អ្នកកាន់សាសនាប្រូតេស្តង់៣.០០០នាក់ ហើយដែលមានប៉ាស្ទ័រ(អាចារ្យ)ប្រមាណ១៥នាក់បានត្រូវសម្លាប់ ។

បើតាមឯកសារនៅសេសសល់ ដែលគេបានចងក្រងអំពីមន្ទីរពេទ្យមួយនៅអង្គតាសោម ស្រុកត្រាំកក់ ខេត្តតាកែវ អាចនិយាយបានថា ជាគម្រូមួយនៃមន្ទីរពេទ្យទូទាំងប្រទេសបាន។ ក្រៅពីមន្ទីរពេទ្យ ដែលមានរាយនៅស្ទើរគ្រប់ស្រុក របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យបានយកចិត្តទុកដាក់បាចថ្នាំ DDT ដើម្បីកំចាត់មូសដែលអាចបង្កជំងឺគ្រុនចាញ់ផងដែរ។ តែមន្ទីរពេទ្យ ការចែកថ្នាំសង្កូវ និងការយកចិត្តទុកដាក់បង្ការជំងឺតម្កាត់ដែលញាំញីអ្នកស្រុក ស្ទើរតែគ្មានប្រសិទ្ធភាពអ្វីទាំងអស់។ ពីព្រោះថា វាមានតែរូបភាពប៉ុណ្ណោះ ហើយប្រជាជនត្រូវអង្គការ

ពង្រាយនៅគ្រប់តំបន់ចុងកាត់មាត់ញក ដែលគម្រាមកំហែងដល់សុខភាពជាពិសេសតំបន់ចាញ់ ព្រមជាមួយភាពគ្មានហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធទ្រទ្រង់តម្រូវការក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ។

ដែលហៅថាបុគ្គលិកពេទ្យ គឺអ្នករៀនវិជ្ជាចាក់ថ្នាំ ដោយអនុវត្តន៍លើគ្នាទៅវិញទៅមកដោយផ្ទាល់។ ការហ្វឹកហាត់មានរយៈពេលខ្លី និងមិនធ្វើតាមក្បួនពេទ្យត្រឹមត្រូវ។ ចំណែកថ្នាំពេទ្យ គេនាំគ្នាផលិតតែថ្នាំបែបដូចអាចម៍ទន្សាយ ដើម្បីចែកឱ្យអ្នកជំងឺព្យាបាលជំងឺគ្រប់បែបយ៉ាង។ ចំពោះថ្នាំពេទ្យទំនើប ដែលគេប្រមូលជ័យភ័ណ្ឌបាន គេរក្សាទុកសម្រាប់បម្រើការព្យាបាលឱ្យតែពួកកម្មាភិបាលសំខាន់ៗតែប៉ុណ្ណោះ។ កុមារឈឺ ឬគ្រោះថ្នាក់ផ្សេងៗ ដែលត្រូវដេកព្យាបាលនៅមន្ទីរពេទ្យ គេមិនអនុញ្ញាតឱ្យឪពុកម្តាយនៅកំដរឡើយ។ ព្រោះខ្លាចបាត់កម្លាំងពលកម្មផលិតកម្មម្នាក់ទៀត។ ប្រហែលជាអាចរាប់ថា ចំណុចល្អតែមួយគត់ គឺរបបអាហារនៅមន្ទីរពេទ្យ មានស្ថានភាពគ្រាន់បើជាង នៅតាមរោងបាយសហករណ៍បន្តិច។ ដោយសារនៅពេល រោងបាយសហករណ៍ចម្អិនតែបបរដ៏រាវកក្លូកឱ្យកសិករហូប អាហារនៅមន្ទីរពេទ្យ គឺបបរខាប់លាយពោតមួយគ្រាប់ៗ។

មេរៀនទី៦

លទ្ធិសង្គមនិយម៖ របបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា

ដោយសាស្ត្រាចារ្យ វង់ សុធារ៉ា និង ណុប សុខា ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា សភភព២

១- រណសិរ្សសាមគ្គីសង្គ្រោះជាតិកម្ពុជា

មកដល់ឆ្នាំ១៩៧៧ សន្ទុះនៃការបោសសម្អាតផ្ទៃក្នុងអង្គការបដិវត្តន៍របស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ កាន់តែខ្លាំងក្លាឡើង ធ្វើឱ្យកងទ័ពមានការជ្រួលច្របល់ជាខ្លាំង ជាពិសេស អ្នកធ្លាប់មានទំនាក់ទំនងជាមួយវៀតណាម។ ហេតុនេះហើយ ទើបនាំឱ្យមានមេបញ្ជាការកងទ័ពជាច្រើនក្រុម នាំកងទ័ព និងប្រជាជននៅភូមិភាគបូព៌ា រត់ទៅប្រទេសវៀតណាម។ ចំណែកវៀតណាម ទើបតែត្រូវវាយលុកក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំដោយកងទ័ពខ្មែរក្រហមរួចថ្មីៗ ទំនងកំពុងចិញ្ចឹមចិត្តផ្តួលរំលំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យដ៏រមិលគុណនេះស្រាប់ ក៏មកពើបនឹងក្រុមខ្មែរ ដែលចង់ផ្តួលរំលំរបបនេះដែរ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាវៀតណាមបង្រួបបង្រួមក្រុមភៀសខ្លួនទាំងនោះ រួចបញ្ជូនចូលមកក្នុងទឹកដីខ្មែរភាគខាងកើត ដើម្បីរៀបចំបង្កើតជា «រណសិរ្សសាមគ្គីសង្គ្រោះជាតិកម្ពុជា» ឡើង។ ជាការពិតណាស់ ការបង្កើតរណសិរ្សនេះ ជាតម្រូវការចាំបាច់ និងផ្តល់ប្រយោជន៍ដ៏ធំសម្រាប់សង្គ្រោះ ប្រជាជនកម្ពុជាពីមាត់រណ្តៅពិឃាត ដោយផ្ទាល់ និងប្រយោលរបស់មេដឹកនាំរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។

រណសិរ្សត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅថ្ងៃទី២ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៧៨ នៅស្រុកស្នួល ខេត្តក្រចេះ។ ទន្ទឹមនឹងនោះ រណសិរ្សបានអំពាវនាវឱ្យប្រជាជនខ្មែរ ជាកសិករ, កម្មករ, បញ្ញាវន្ត, ព្រះសង្ឃ, ជនជាតិភាគតិច និងកងទ័ព ចូលរួមក្នុងជួររណសិរ្ស ក្រោកឈរឡើង ដើម្បីផ្តួលរំលំរបបប្រល័យពូជសាសន៍។ បេសកកម្មរបស់រណសិរ្ស មានជំនួយពីកងទ័ព(ស្ម័គ្រចិត្ត) និងសម្ភារៈសឹកវៀតណាម ក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំ វាយប្រហារផ្តួលរំលំរបបខ្មែរក្រហមបានជោគជ័យនៅទូទាំងប្រទេស ក្នុងរយៈពេលប្រមាណជាងពីរខែ។ ក្រោយពីបង្កើតរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជារួច នៅប្រមាណ១សប្តាហ៍ក្រោយថ្ងៃរំដោះក្រុងភ្នំពេញថ្ងៃទី៧មករា១៩៧៩ រណសិរ្សនេះបានកែប្រែឈ្មោះ ទៅជា «រណសិរ្សសាមគ្គីកសាងការពារមាតុភូមិកម្ពុជា»វិញ។

២- រដ្ឋាភិបាល និង រចនាសម្ព័ន្ធ

ប្រទេសជាតិនេះមានស្ថាប័នបី ដែលគ្រប់គ្រងដោយបក្សតែមួយ ដូចនៅតាមបណ្តាប្រទេសសង្គមនិយមដទៃទៀតដែរ គឺ អង្គការនីតិបញ្ញត្តិ–សភា, នីតិប្រតិបត្តិ–រដ្ឋាភិបាល, និងអង្គការតុលាការប្រជាជនបដិវត្តន៍នៅតាមខេត្ត–ក្រុងនានា ទូទាំងប្រទេស។ មេដឹកនាំសំខាន់ៗដំបូងនៃរដ្ឋាភិបាលដែលវៀតណាមអះអាងថា ជា «រដ្ឋាភិបាលឯករាជ្យ»នេះ មាន សមមិត្ត ហេង សំរិន, សមមិត្ត ប៉ែន សុវណ្ណ, សមមិត្ត ចាន់ ស៊ី, សមមិត្ត ជា ស៊ីម, សមមិត្ត ហ៊ុន សែន, សមមិត្ត ជា សុទ្ធ, សមមិត្ត សាយ ភូថង, សមមិត្ត រស់ សម៉យ ជាដើម។ ក្នុងចំណោមឥស្សរជនទាំងនេះ មានតែសមមិត្ត ហ៊ុន សែន ប៉ុណ្ណោះដែលមានថាមពល និងឈ្លាសវៃជាងគេ រហូតបានឡើងជានាយករដ្ឋមន្ត្រី និងក្លាយជាអ្នកប្រយុទ្ធជួរមុខដ៏ឆ្នើមជាងគេរបស់បក្សប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជារហូតដល់សព្វថ្ងៃ។

អង្គការនីតិប្រតិបត្តិ ជារដ្ឋាភិបាល និងជាអ្នកមានអំណាចធំជាងគេនៅក្នុងរបបនេះ។ អាជ្ញាធរ ដែលគេហៅថា រដ្ឋអំណាច គ្រប់លំដាប់ថ្នាក់ចាប់ពីរដ្ឋាភិបាលមជ្ឈិម ដល់ខេត្ត, ស្រុក និងឃុំ មានឋានៈប្រធានពីររូប គឺ «លេខាបក្ស» និង«ប្រធានគណៈកម្មាធិការប្រជាជនបដិវត្តន៍»។ តែលេខាបក្សមានឋានៈខ្ពស់ជាង ប្រធានគណៈកម្មាធិការ។ ដូច្នោះហើយ ទើបគេឃើញមានគ្រឹះស្ថានសម្រាប់មន្ត្រីកាន់តំណែងទាំងពីរនេះនៅដាច់ពីគ្នា ហើយភាគច្រើននៃមន្ទីរ, ការិយាល័យ ឬទីស្នាក់ការលេខាបក្ស បានក្លាយជាមន្ទីរ, ការិយាល័យ ឬទីស្នាក់ការគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា នៅពេលសព្វថ្ងៃ។ រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៨១ មានការបោះឆ្នោតនៅទូទាំងប្រទេសមួយ ដើម្បីជ្រើសរើសមេឃុំ ដែលមានសមាសភាពមកពីបក្សតែមួយ។

ចំពោះសកម្មភាពរបស់រដ្ឋសភាប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជា គេស្ទើរតែមិនបានឮសម្លេង និងសកម្មភាពការងារផ្សេងៗទាក់ទងនឹងការតាក់តែងច្បាប់របស់ពួកគេឡើយ។ ពីព្រោះ សមាជិកសភាកើតឡើងពីការតែងតាំង ឬការបោះឆ្នោតអសកល។ ប្រៀបដូចជា សមាជិកអង្គការព្រឹទ្ធសភាសព្វថ្ងៃ កើតឡើងពីសម្លេងរបស់សមាជិកក្រុមប្រឹក្សាឃុំដូច្នោះដែរ។

៣- ជំនាញការវៀតណាម

ក្រោយថ្ងៃរំដោះ ៧មករា១៩៧៩ កងទ័ព(ស្ម័គ្រចិត្ត)វៀតណាម ឈរជើងនៅពាសពេញផ្ទៃប្រទេសកម្ពុជា ព្រមទាំងមានភ្នាក់ងារស៊ីវិល ធ្វើការអមរដ្ឋអំណាចខ្មែរ ក្នុងតួនាទីមួយដែលគេឱ្យឈ្មោះថា «ជំនាញការវៀតណាម» (Vietnamese Advisor)។ បើគេក្រឡេកមើល ន័យ និងតួនាទីរបស់បុគ្គលកាន់មុខនាទីនេះ អាចជាមនុស្សគ្មានអំណាច និងឥទ្ធិពលអ្វីទាំងអស់លើការសម្រេចចិត្តធ្វើអ្វីៗរបស់ភ្នាក់ងាររដ្ឋអំណាចខ្មែរ។ ប៉ុន្តែ តាមពិតជំនាញការវៀតណាមគ្រប់ក្រសួង, មន្ទីរ, ការិយាល័យ និងទីស្នាក់ការឃុំនៅតាមមូលដ្ឋាន គឺជាអ្នកបញ្ជាពីក្រោយខ្នងកម្មាភិបាលខ្មែរ។ អ្នកជំនាញការវៀតណាម សុទ្ធសឹងជាមនុស្សពូកែខាងគ្រប់គ្រងចិត្តសាស្ត្រ និងយុទ្ធសាស្ត្រ ទាំងផ្នែកស៊ីវិល និងកងទ័ព។ ពួកគេមានខ្សែបណ្ដាញយ៉ាងស្អិត និងពិបាកយល់។ ភាគច្រើននៃបញ្ជារបស់ពួកគេជាបញ្ជាផ្ទាល់មាត់ ម្ល៉ោះហើយការស្រាវជ្រាវពឹងលើឯកសារសរសេររបស់អ្នកនិពន្ធបរទេស មិនអាចរកភស្តុតាងនៃការដឹកនាំប្រទេសខ្មែរក្រោមខ្សែញាក់របស់វៀតណាមបានឡើយ។ សូម្បីឥស្សរជននយោបាយគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា ក៏ធ្លាប់មានប្រសាសន៍នៅខែមករា១៩៩៨ដែរថា រហូតមកដល់ឆ្នាំ១៩៨៩ បើគាត់គ្មានសិទ្ធិស្វ័យសម្រេចចិត្តបានដោយខ្លួនឯងខាងផ្នែកនយោបាយការបរទេស គាត់មិនអាចអារកាត់ក្នុងការចរចាជាមួយភាគីជម្លោះផ្សេងទៀតបានទេ។

៤- សេដ្ឋកិច្ចសង្គមនិយម

បន្ទាប់ពីប្រជាជនកម្ពុជា រួចផុតពីក្រញាំពិឃាតរបស់យុទ្ធមិត្តបដិវត្តន៍ ដែលបណ្ដុះបណ្ដាលដោយប៉ុល ពត ពួកគេនាំគ្នាធ្វើដំណើរវិលត្រឡប់រកស្រុកកំណើត ជួបជុំបងប្អូន ញាតិមិត្តវិញយ៉ាងមមាញឹក អស់រយៈពេលជាងមួយឆ្នាំ គឺតាំងពីខែមករា១៩៧៩ រហូតដល់ប៉ុន្មានខែដើមឆ្នាំ១៩៨០។ ស្ថានភាពពេលនោះ គេហាក់ដូចជាមិនសូវបានឱ្យតម្លៃខ្លាំងលើការងារដាំដុះ ដើម្បីជីវភាពជាបន្ទាន់របស់ខ្លួននោះទេ។ ស្បៀងអាហារសម្រាប់ឆ្នាំ១៩៧៩ របស់ប្រជាជនបានពីការច្រូតស្រូវក្នុងស្រែយក, បោកបែកកណ្ដាប់ស្រូវក្នុងស្រែស្រាប់, និងនាំគ្នាទម្លាយជង្រុកស្រូវធំៗរបស់សហករណ៍ក្នុងតំបន់។ ចំពោះអ្នកមិនបានប្រមូលស្បៀងទុក ត្រូវរដ្ឋអំណាចទើបតែតាំងថ្មី

ដោះស្រាយឱ្យ ដោយដើរទារយកចំណែកស្រូវពីផ្ទះណាដែលប្រមូលបានខ្លះ ឬប្រមូលបានច្រើន យកចែករំលែកឱ្យអ្នកគ្មានឱ្យបានទុកហូបដែរ។ ជាការពិតណាស់ នៅឆ្នាំដំបូងនោះ គ្រោះទុរ្ភិក្សដោយសារខ្វះស្បៀងកើតមានទូទាំងប្រទេស តែធនធានធម្មជាតិជាច្រើនទៀត កម្ពុជាមានសំបូរហូរហៀរ លើកលែងតែមនុស្សខ្ជិលគ្មានគំនិតទើបអាចស្លាប់ដោយអត់ឃ្លានបាន។ នៅក្នុងទឹកសំបូរត្រី នៅក្នុងព្រៃសំបូរសត្វព្រៃដែលអាចចាប់ ឬបាញ់សម្លាប់ធ្វើម្ហូបបាន ក្រៅពីនេះដំឡូងជាច្រើនប្រភេទ រួមទាំងមើមក្ដួចផង ដែលគេអាចគាស់យកមកស្ងោរហូបជំនួសបាយបាន។

សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា មានគោលដៅក្នុងការកសាងប្រទេសជាជំហានៗ ឆ្លងកាត់អន្តរកាលឆ្ពោះទៅរកលទ្ធិសង្គមនិយម។ របបនេះមានគោលដៅកសាងប្រទេសជាតិ ដោយគេចង់សម្រេចបាន ត្រឹមតែជា “ប្រទេសសង្គមនិយម” ប៉ុណ្ណោះ មិនមានគោលនយោបាយកសាងតាមរបៀប “មហាលោតផ្លោះ មហាអស្ចារ្យ” ដូចរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ដែលត្រូវតែសម្រេចឱ្យបាននូវរបប “កុំមុយនីសនិយម” នោះទេ។ ខឿនសេដ្ឋកិច្ចរបស់សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ជាសេដ្ឋកិច្ចសង្គមនិយម។ ទឹក ដី ព្រៃ ភ្នំ ស្ទឹងបឹង ព្រែក ទន្លេ សមុទ្រ រ៉ែក្រោមដី អាកាស និងរោងចក្រផលិតកម្មទាំងអស់ ជារបស់រដ្ឋ។ នៅដើមរបបនេះ ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាខ្វះខាតកម្លាំងមនុស្សប្រុស (ស្រីមេម៉ាយ) សត្វពាហណៈសម្រាប់អូសទាញ និងមធ្យោបាយផលិតកម្មកសិកម្ម រដ្ឋាភិបាល បានរៀបចំឱ្យមាន “ក្រុមសាមគ្គីបង្កបង្កើនផល”។ តែក្រុមសាមគ្គីនេះ មិនមែនបែបសហករណ៍ប្រមូលផ្តុំ “ដាក់កម្មសិទ្ធិរួម ហូបរួម” ដូចរបបខ្មែរក្រហមឡើយ។ ម្ល៉ោះហើយ គ្រួសារណាក៏ដោយ ក៏អាចរស់បានតាមរបៀបប្រវាស់ដៃ និងទទួលចំណែកភោគផលតាមកម្លាំងពលកម្មនោះបានដែរ។ ប៉ុន្តែផលស្រូវទាំងនោះ មិនមានបរិមាណច្រើនអាចឱ្យគេរំលែកលក់ដូរ ដើម្បីយកប្រាក់ទិញម្ហូបអាហារប្រចាំថ្ងៃបានទេ។ កសិករត្រូវតែប្រកបរបររួមផ្សំបន្ថែមទៀត ទើបអាចមានជីវភាពគ្រប់គ្រាន់សមរម្យបាន។ ក្រុមសាមគ្គីបង្កបង្កើនផល ត្រូវរំសាយនៅឆ្នាំ ១៩៨៣ បន្ទាប់ពីប្រមូលផលស្រូវដើមឆ្នាំរួច។ ដីស្រែរបស់ក្រុមសាមគ្គីនីមួយៗ ត្រូវពុះចែកតាមគ្រួសារនីមួយៗជាសមាជិកក្រុម ទៅតាមចំនួនសមាជិកពេញវ័យនៃគ្រួសារនីមួយៗ។ ថ្វីបើរដ្ឋាភិបាល មិនទាន់បានប្រកាសទទួលស្គាល់កម្មសិទ្ធិឯកជនលើដីស្រែទាំងនោះក៏ដោយ ក៏គ្រួសារនីមួយធ្វើអាជីវកម្មលើដីស្រែ_ចម្ការជារបបផ្ទាល់ខ្លួននោះរហូតដល់មានការប្រកាសទទួលស្គាល់កម្មសិទ្ធិដីឯកជនដោយសមមិត្តហ៊ុន សែននៅឆ្នាំ១៩៨៨។

ការលើកទិសដៅនយោបាយសេដ្ឋកិច្ច គឺស្របទៅតាមការសម្រេចចិត្តរបស់មហាសន្និបាតបក្សប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជា។ ក្រោយពីបក្សសម្រេចចិត្តហើយ ទើបរដ្ឋាភិបាលយកមកអនុវត្តន៍ ដោយចាត់វិធានការណ៍ទៅតាមនោះ។ ជាក់ស្តែងមហាសន្និបាតបក្សលើកទី៤ នៅឆ្នាំ១៩៨១ និងមហាសន្និបាតបក្សទូទាំងប្រទេសនៅឆ្នាំ ១៩៨៥ បានកំណត់គោលដៅសេដ្ឋកិច្ច ដោយពឹងផ្អែកលើមុខព្រួញសេដ្ឋកិច្ច៤ផ្នែកដូចគ្នា គឺ ÷

_ជំរុញអាជីវកម្មដំណាំស្បៀង ក្នុងវិស័យកសិកម្ម

_ជំរុញការធ្វើអាជីវកម្មចាក់ជ័រកៅស៊ូ

_ជំរុញអាជីវកម្មព្រៃឈើ និងរក្សាប្រមាញ់

_ជំរុញការបង្កើនទិន្នផលនេសាទត្រី ទាំងទឹកសាប និងសមុទ្

តាមពិត ការកំណត់ទិសដៅនេះ គេមិនបានឃើញមានវិធានការណ៍ សម្រាប់ការអភិវឌ្ឍន៍យូរអង្វែងឡើយ ដូចជា ការជំរុញឱ្យមានការចិញ្ចឹមត្រីប្រពលវប្បកម្ម, ការដាំដុះព្រៃឈើឡើងវិញ ឬការយកចិត្តទុកដាក់

ស្តារ និងអភិវឌ្ឍន៍ប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រដែលមានស្រាប់ និងបង្កើតថ្មីៗទៀតឡើយ។ ប៉ុន្តែ ទោះជាយ៉ាងណា លោក ឆាណ្ឌល័រ ហាក់មានការឯកភាពជាមួយគំនិតរបស់លោក វិកឃើរ(១៩៨៣:២២៥ cited in Chandler, 2000: 230) ដែលបានវាយតម្លៃថា «គោលគោលនយោបាយរបស់របបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និងវៀតណាម ដែលជាខ្នងបង្អែករបស់គេ មានលក្ខណៈព្រហ្មវិហារធម៌, សំអាងលើការប្រតិបត្តិ និងមិនបង្ខិតបង្ខំ»។ បើគេប្រៀបធៀបទៅនឹងរបបកុំមុយនីស្តខ្មែរក្រហមពីអតីតកាល ដែលទើបវិនាសផុតទៅ។

៥- ក-៥

ក៥–ជាអក្សរកាត់ចេញពីប្រយោគថា «កែន កងកម្លាំង កាប់ឆ្ការព្រៃ ការពារព្រំដែន កម្ពុជា»។ ផែនការនេះបានលេចឡើងតាំងពីឆ្នាំ១៩៨២ ប៉ុន្តែចាប់ពីឆ្នាំ១៩៨៥ ទើបកម្មវិធីក៥បានចាប់ផ្តើមអនុវត្តន៍ ស្របពេលគ្នានឹងការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់កងកម្លាំងទ័ពព្រៃ ប្រកាសថា ពួកគេនឹងបើកការវាយប្រហារទ្រង់ទ្រាយធំ ផ្តួរផ្តាច់ជីវិតជាមួយរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ និងកងទ័ពវៀតណាម។ តែការពិត នៅរដូវប្រាំងឆ្នាំ១៩៨៤_៥នោះហើយ ដែលកងកម្លាំងតស៊ូ និងជំរំជនភៀសខ្លួននៅជាយដែនខ្មែរ_ថៃ ត្រូវកងទ័ពវៀតណាមវាយកំទេចចោលអស់ រួមទាំងកងកម្លាំងតស៊ូផង ក៏ត្រូវរងការខូចខាតយ៉ាងដំណំ។ ហើយជំរំជនភៀសខ្លួន ត្រូវរុះរើទីតាំងដកថយទៅបោះនៅកន្លែងថ្មី ដែលភាគច្រើននៅលើទឹកដីថៃ។

នៅថ្ងៃទី៣តុលា១៩៨៥ រដ្ឋាភិបាលបានកំណត់កាតព្វកិច្ចយោធារយៈពេល៥ឆ្នាំសម្រាប់ពលរដ្ឋខ្មែរប្រុសស្រីម្នាក់ៗចាប់ពីអាយុ១៨ឆ្នាំឡើង។ ក្នុងនោះដែរ ក៏កំណត់កាតព្វកិច្ចយោធាសម្រាប់យុវជនយុវនារីដែលមានអាយុចាប់ពី១៦ឆ្នាំឡើងដែរ ដើម្បីជុំរុញការអនុវត្តផែនការ«ក៥» ដែលជាផែនការកាប់ឆ្ការព្រៃក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំរបស់រដ្ឋាភិបាល នៅតាមបណ្តោយព្រំដែនកម្ពុជា_ថៃ ដើម្បីផលប្រយោជន៍ដែលគេហៅថា «បំផ្លាញជម្រកខ្មាំង» នៅតាមព្រំដែន។ សូមបញ្ជាក់ថា យុទ្ធនាការកាប់បំផ្លាញព្រៃឈើនេះ មិនមែនមានតែនៅតាមព្រំដែនប៉ុណ្ណោះទេ តែនៅតាមតំបន់ជនបទ ក៏មានការបញ្ជាឱ្យកាប់ព្រៃក្បែរភូមិ ដើម្បីបំផ្លាញជម្រកលាក់ខ្លួនរបស់ខ្មាំងសត្រូវដែរ។ ចំណែកដើមឫស្សីនៅទូទាំងប្រទេស ទាំងឫស្សីចាស់ និងខ្ចី សុទ្ធតែចេញផ្កាគ្រប់គុម្ព ហើយងាប់អស់ទៅ។ កន្លែងខ្លះ ត្រូវគេកាប់យកទៅធ្វើជារបងយុទ្ធសាស្ត្រការពារភូមិឃុំ តែខ្លះទៀតត្រូវភ្លើងព្រៃអុជឆេះវិនាសអស់ដែរ។ ដូច្នេះ ព្រៃឈើ និងដើមឫស្សី ត្រូវរងការបំផ្លាញយ៉ាងដំណំ។

មានរឿងរ៉ាវសោកនាដ្យកម្មច្រើន ទាក់ទងនឹងការបំពេញកាតព្វកិច្ចក៥របស់ប្រជាជនខ្មែរ។[57] ដោយសារការប្រឈមមុខនឹងសេចក្តីស្លាប់ ដោយគ្រាប់ផ្លោងរបស់ភាគីចលនាតស៊ូ, ការវាយប្រហារត្រង់ៗ, ការដើរជាន់មីន និងជំងឺផ្សេងៗ ជាពិសេស គ្រុនចាញ់ ទើបប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើន តែងតែប៉ុនប៉ងគេចវេសពីការបំពេញកាតព្វកិច្ចនេះ។ អ្នកខ្លះមានលុយកាក់ច្រើន ក៏ជួលអ្នកដទៃឱ្យទៅជំនួស អ្នកខ្លះទៀត ក៏សូកមន្ត្រីមូលដ្ឋាន ដើម្បីឱ្យបានរួចខ្លួន ពីការចុចឈ្មោះឱ្យទៅ។ ហេតុនេះហើយ បានជាតារាកំប្លែង ព្រំ ម៉ាញ ធ្លាប់និយាយកំប្លែងលេងទាក់ទងនឹងបញ្ហានេះថា «ពលករស្ម័គ្រចិត្ត រុញក្តិតឡើងឡាន ទៅអាចជិះឡាន ម៉ោវិញជិះចាន ទទួរសំពត់ស»។ នៅតាមស្រុកនីមួយៗតែងតែមានកន្លែងសម្រាប់តំកល់សពពលករក៥ ជាភស្តុតាង អគារមួយនៃសាលាស្រុកអង្គរបុរី

[57] Cf., JENNAR, Raoul M., 1995. *Les clés du Cambodge,* Maisonneuve & Larose, Paris, p.92.

ខេត្តតាកែវសព្វថ្ងៃ គឺជាអតីតសាលសម្រាប់តម្កល់ខ្មោចពលករ ដែលបានស្លាប់ពេលទៅបំពេញកាតព្វកិច្ចក៥។ [58]

បើតាមលោក ហង់រី ឡូការដ៍ ថា នៅពាក់កណ្ដាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៨០ របបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា បានជាប់គាំងនៅក្នុងបញ្ហាសង្គ្រាមស៊ីវិល ដែលមិនអាចដោះស្រាយរួច ក្នុងស្ថានភាពគ្មានភាគីខាងណាមួយអាចឈ្នះផ្ដាច់បានឡើយ។ ពេលនោះប្រទេសចិន អាស៊ាន និងលោកខាងលិចបានធ្វើការគាំទ្រភាគីរណសិរ្សតស៊ូ(ត្រីភាគី)នៅតាមបណ្ដោយព្រំដែនខ្មែរ_ថៃ ហើយសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទី៣ ហាក់ដូចជារកថ្ងៃរលត់គ្មាន។ មានពួកបស្ចឹមប្រទេសតិចតួចកំពុងស្នាក់នៅប្រទេសកម្ពុជា ហើយពេលនោះមានការផ្សាយពតិមានថា វៀតណាមមានបំណងស្ថាបនាជញ្ជាំងបែងចែកកម្ពុជាឱ្យដាច់ចេញពីថៃ។ ផែនការនោះគេហៅថា ក៥ ហើយដែលជាបន្ទាប់មកបានប្រែក្លាយជាគោលនយោបាយមួយ កាន់តែគ្មានប្រជាប្រិយភាពរបស់សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា បើតាមការធ្វើកំណែនក្នុងឆ្នាំ១៩៨៥_៨៦។ បញ្ហានេះលោក ប៉ែន សុវណ្ណ ដែលជាអតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១នៃរបបនេះ ក៏ធ្លាប់បានអះអាងជារឿយថា ក_៥ គឺជាផែនការកំណត់ដោយវៀតណាមដែរ។ ពោលគឺមិនមែនជាគំនិតផ្ដួចផ្ដើមរបស់រដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញឡើយ។ លោក អ៊ីវិន ហ្គោតេសមេន (២០០២:២៣១)បានប៉ាន់ប្រមាណថា មានប្រជាពលរដ្ឋស៊ីវិលប្រមាណកន្លះលាននាក់ ត្រូវគេកេណ្ឌឱ្យទៅកាប់ព្រៃ....និងជីកលើកទំនប់ដីប្រវែងរាប់រយគីឡូម៉ែត្រ, ដោយជីកជាលេណដ្ឋានជម្រៅ ពីរម៉ែត្រកន្លះ, ជីកកប់ខ្សែរទូរស័ព្ទ និងដាក់មីន។ គំនិតបែបនេះ គឺគ្មានអ្វីក្រៅពីចង់សង់“កំពែងទីក្រុងប៉ែរឡាំង”មួយបែបទៀត ដែលពុះកាត់តាមបណ្ដោយព្រំដែនខ្មែរ_ថៃ និងបង្ការកុំឱ្យកងទ័ពតស៊ូអាចជ្រៀតចូលមកផ្ទៃក្នុងប្រទេសបាន។ ទង្វើបែបនេះ បានជុំរុញបង្កើននយោបាយភាពជាម្ចាស់ (patronage politics) និងអ្នកបម្រើ, និងអំពើពុករលួយ។ វាជាគ្រោះមហន្តរាយមួយចំពោះពួកពលករ។ មានប្រជាជនមួយចំនួនបានស្លាប់ដោយសារអត់បាយ។ បើតាមការស្មាន គ្រាន់តែស្លាប់ដោយជំងឺគ្រុនចាញ់ អាចចូលដល់ចំនួនរាប់ម៉ឺននាក់ប្លាយ(ទំ.២៣៦)។ នៅចុងដំណាច់ឆ្នាំ១៩៨៤_៨៥ នារដូវប្រាំង គេបានដាក់បង្កប់មីនប្រឆាំងមនុស្សបានចំនួនប្រមាណ ៨៦៤០០០គ្រាប់ ហើយលើកផែនការបង្កប់មីនទៅក្នុងដីចំនួន ១៦១៨៤០០គ្រាប់ទៀត នៅឆ្នាំបន្ទាប់។

៦- ការអប់រំ

គោលនយោបាយសំខាន់ខាងអប់រំ ក្នុងដំណាក់កាលនោះ គឺ «អ្នកចេះច្រើន បង្រៀនអ្នកចេះតិច, អ្នកចេះតិច បង្រៀនអ្នកមិនចេះ»។ ព្រោះតែធនធានមនុស្ស ដែលជាអ្នកចេះដឹង សល់ពីស្លាប់ដោយរបបវាលពិឃាតមានសេសសល់តិចតួចណាស់។ ប៉ុន្តែដោយសារ ពេលនោះ សង្គមកម្ពុជាមិនទាន់មានការរត់ប្រណាំងគ្នាខាងសម្ភារនិយម ដូចរបបសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារសេរីនៅឡើយ ក្រោយថ្ងៃរំដោះជីវភាពប្រជាពលរដ្ឋ ស្ថិតក្នុងស្ថានភាពប្រហាក់ប្រហែលគ្នា មន្ត្រីរដ្ឋការ ជាពិសេស គ្រូបង្រៀន មានឆន្ទៈតស៊ូធ្វើការខ្លាំងក្លា ទោះបីរស់ក្នុងភាពអត់ឃ្លានក៏ដោយ ក៏នៅតែពុះពារ កសាងធនធានមនុស្សដោយយកចិត្តទុកដាក់។ វិស័យអប់រំ មានការរីកចម្រើន ទោះបីកាលៈទេសៈប្រទេសស្ថិតក្នុងស្ថានភាពអសន្តិសុខក៏ដោយ។ ជាងនេះទៀត មានការខិតខំប្រឹងប្រែងចាត់វិធានការណ៍ជាច្រើនបែប ក្នុងការប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងអនក្ខរកម្មនៅទូទាំងប្រទេស ពេញមួយទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៨០

[58] បទសម្ភាសន៍ជាមួយអភិបាលរងម្នាក់ នៃស្រុកអង្គរបុរី ថ្ងៃទី១២មេសា២០០២។

ដែលធ្វើឱ្យអត្រាអ្នកមិនចេះអក្សរនៅមានចំនួនតិចបំផុត។ ចំណែក អំពើពុករលួយក្នុងវិស័យនេះ ក៏មានបរិមាណតិចតួចដែរ ដោយសារមានការចោទប្រកាន់ពីបទពុករលួយ និងអំពើបក្សពួកនិយមពីមហាជនទូទៅ និងពីក្រុមសិស្សដែលប្រឡងធ្លាក់ជាច្រើន។ ដូចមានពាក្យស្លោកថា "កូនអ្នកក្រធ្វើទាហាន កូនអ្នកមានធ្វើនគរបាល កូនកម្មាភិបាលទៅរៀននៅបរទេស" ។ ព្រោះគេឃើញអ្នកដែលពេញវ័យហើយ មិនរៀននៅតាមសាលា មុខជាអាចត្រូវគេចុចឈ្មោះឱ្យធ្វើជាកងទ័ព។ យុវជនកូនកាត់ចិន ដែលឪពុកម្ដាយមានជីវភាពធូរធារគ្រាន់បើ អាចសូកប៉ាន់ឱ្យកូនបានចូលធ្វើនគរបាលមូលដ្ឋាន ដែលមិនមានភារកិច្ចប្រយុទ្ធឬប្រឈមមុខជាមួយកងទ័ពសត្រូវដូចកងទ័ពនោះទេ។ ចំណែក អ្នកដែលបានទៅសិក្សានៅបរទេស ភាគច្រើនបំផុតជាកូនចៅកម្មាភិបាលជាន់ខ្ពស់ ចាប់ពីនាយកសាលាបឋមសិក្សាឡើង។

៧- ជំនួយបរទេស

ទាក់ទងនឹងជំនួយបរទេស លោក ឆាណ្ឌលរ័ (២០០០:២២៩_៣០) ធ្លាប់សរសេរថា "មានប្រជាជនខ្មែរតិចណាស់ ដែលទ្រាំរស់នៅកន្លែងដដែល ធ្វើស្រែយកស្រូវ និងដាំដំណាំយកផលនៅអំឡុងឆ្នាំ១៩៧៩_៨០ និងនៅពេលដែលស្រូវសំណល់ពីរបបមុន ត្រូវវៀតណាមប្រមូលទុក និងចែករំលែកទុកសម្រាប់កងកម្លាំងរបស់ខ្លួន ធ្វើឱ្យប្រជាជនខ្មែររាប់សែននាក់ នៅសល់ស្បៀងតិចតួចសម្រាប់ទុកហូប ឬក៏គ្មានអ្វីស៊ីតែម្ដង។ គ្រោះទុរ្ភិក្សមានសភាពកាន់តែធ្ងន់ធ្ងរឡើងដោយសារគ្រោះរាំងស្ងួតផងដែរ។ នៅពេលនោះហើយ ដែលប្រទេសខ្មែរ បានទាក់ទាញការយកចិត្តទុកដាក់ពីប្រទេសលោកខាងលិច ដែលមានអ្នកទស្សនាតាមកញ្ចក់ទូរទស្សន៍ ធ្លាប់បានដឹងព្រាលៗអំពីរឿងរ៉ាវរន្ធត់ញាប់ញ័រ ដែលប្រព្រឹត្តដោយរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ។ ពួកគេមានការខ្លោចចិត្តពេលឃើញខ្មែរស្គាំងស្គមកំព្រឹងដោយស្បែកដណ្ដប់ឆ្អឹង ដែលប្រឹងទាំងត្រដររត់ចូលដីថៃ ឬស្ទើរស្លាប់ដោយអត់អាហារនៅតាមដងផ្លូវក្នុងប្រទេស។ ទុក្ខវេទនានោះ បានអំពាវនាវឱ្យមានការឆ្លើយតបយ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេងពីសប្បុរសជន ប៉ុន្តែការផ្ដល់អំណោយស្បៀង និងថ្នាំពេទ្យពីប្រទេសក្រៅនានា តែងតែមានការយឺតយ៉ាវដោយបញ្ហាប្រទាញប្រទង់គ្នាខាងការិយាធិបតេយ្យ, ដោយឧបសគ្គបង្កបង្កើតឡើងដោយប្រទេសថៃ និងសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់គេ, និងមួយចំណែកតូចទៀត ដោយសារវៀតណាម។ ព្រោះគេអាចយល់បានថា វៀតណាមបានប្រើប្រាស់ស្បៀង និងថ្នាំពេទ្យមួយចំណែក ដើម្បីផ្គត់ផ្គង់ឱ្យទៅកងទ័ពដ៏តានតឹង និងបុគ្គលិករដ្ឋបាលផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ"។

ក្រៅពីនេះ រដ្ឋាភិបាលខ្មែរទទួលបានជំនួយតែពីសហភាពសូវៀត និងសម្ព័ន្ធមិត្តនៅក្នុងប្លុកកុម្មុយនីសជាមួយគ្នា។ ចំណែកវៀតណាមវិញ ក្រៅពីប្រើកងកម្លាំងបណ្ដេញពួកមេដឹកនាំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យដ៏យង់ឃ្នងចេញពីអំណាច គេមិនបានឃើញធ្វើជំនួយជាស្បៀងអាហារធំដុំដល់កម្ពុជាឡើយ។ អស់រយៈពេលជាច្រើនខែ ដែលគេមិនឱ្យអ្នកសង្កេតការណ៍បរទេសចូលស្រុកខ្មែរ និងព្យាយាមបដិសេធថា គ្មានវត្តមានកងទ័ពរបស់ខ្លួននៅកម្ពុជាទៀតផង។ ទោះជាយ៉ាងណា ប្រជាជននៅផ្ទៃក្នុងប្រទេសកម្ពុជាពេលនោះ មិនទទួលបានការជួយសង្គ្រោះជាស្បៀងអាហារ ឬថ្នាំពេទ្យ ដោយភ្នាក់ងារអង្គការសហប្រជាជាតិឡើយ។ ពីព្រោះ សហគមន៍អន្តរជាតិ មិនបានទទួលស្គាល់រដ្ឋាភិបាលក្រុងភ្នំពេញ។ នេះជាការផ្ទុយស្រឡះពីជនភៀសខ្លួនខ្មែរ រាប់ម៉ឺននាក់ នៅតាមព្រំដែនកម្ពុជា_ថៃ។

៤- ចលនាតស៊ូនៅតាមព្រំដែនខ្មែរ-ថៃ

ទោះបី ត្រូវ កងទ័ព វៀតណាម វាយ ប្រហារ ឱ្យ បរាជ័យ គ្រប់ សមរភូមិ ក៏ដោយ កង កម្លាំង របស់ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ នៅតែ ពុះពាររត់ គេច និង ដកថយ រកទី បង្អែក ប្រកប ដោយ ក្បួន យុទ្ធសាស្ត្រ នៅ តាម បណ្តោយព្រំដែនខ្មែរ_ថៃដែរ។ មូលដ្ឋានបង្អែកសំខាន់របស់ពួកគេ នៅតាមតំបន់ព្រៃក្រាស់ស្មុគស្មាញ ក្នុងទ្រង់ទ្រាយចល័តផង និងអចល័តផង ដូចជា នៅសំឡូត, ប៉ៃលិន, ម៉ាឡៃ, អន្លង់វែង—ត្រពាំងប្រាសាទ, ភ្នំព្រះវិហារ, ក្រចេះ, កំពង់ស្ពឺ និងកំពត។ កងទ័ពនេះ នៅតែបន្តសកម្មភាពក្នុងទ្រង់ទ្រាយសង្គ្រាមឈ្លបតាមក្រុមតូចតូចអុកឡុក បង្កអសន្តិសុខដល់រដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ជារៀងរាល់ថ្ងៃ។ សកម្មភាពយោធារបស់ពួកគេ អាចធ្វើទៅបានដោយសារមានជំនួយពីប្រទេសចិន និងការលក់សម្បត្តិធម្មជាតិនៅតំបន់ដែលពួកគេកាន់កាប់។

ថ្ងៃ ទី ១១ មករា ១៩៧៩ សម្តេច សីហនុ យាង ទៅ កាន់ ក្រុម ប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅញូយ៉ក ថ្កោលទោសការឈ្លានពាននៅកម្ពុជាដោយវៀតណាម ក្នុងនាមអ្នកនាំពាក្យរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ហើយអៀងសារីទៅប៉េកាំង បានទទួលជំនួន៥លានដុល្លារពីចិនដើម្បីធ្វើការតស៊ូតទៅទៀត។ ដោយដឹងការពិតថា វៀតណាម កំពុង លុកលុយ កម្ពុជា មែន ខុស ពី គោល ការណ៍ ច្បាប់ អន្តរជាតិ ថ្ងៃ ទី ១៣មករា១៩៧៩ ក្រុម ប្រឹក្សាសន្តិសុខសហប្រជាជាតិ ទាមទារឱ្យ“ កងទ័ព បរទេស”(គឺសំដៅ វៀតណាម) ដកកងទ័ពខ្លួនជាបន្ទាន់ចេញពីកម្ពុជា ហើយ ប្រកាស នៅទទួល ស្គាល់“ កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ” ជារដ្ឋាភិបាល ស្របច្បាប់ តែមួយ គត់ នៅ កម្ពុជា។ បន្ទាប់មក នៅថ្ងៃទី១៤ខែមករានោះ សម្តេចសីហនុ បានព្យាយាមគេចចេញពីការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រតិភូខ្មែរក្រហមនៅញូយ៉ក ហើយក្រោយមកនៅចុងខែកុម្ភៈបានទទួលការអញ្ជើញឱ្យគង់នៅប៉េកាំងដោយប្រធានធិបតីចិននាម តេងស៊ាវភីង។ ដើម្បីឱ្យវត្តមានកងទ័ព និងកម្មាភិបាលស៊ីវិលវៀតណាមនៅកម្ពុជាដោយស្របច្បាប់ នៅថ្ងៃទី១៧កុម្ភៈ ១៩៧៩ សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត កម្ពុជា និង សាធារណរដ្ឋ សង្គមនិយម វៀតណាម បាន ចុះ សន្ធិ សញ្ញា មិត្តភាព—សហប្រតិបត្តិការនៃប្រទេសទាំងពីរ និងបក្សទាំងពីរ។

បន្ទាប់ មក នៅថ្ងៃទី៩ តុលា ឆ្នាំ១៩៧៩ លោក សឺន សាន បាន បង្កើត រណសិរ្សជាតិរំដោះ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ (រជរបខ_FNLPK) នៅជំរំសុខសាន្ត ក្នុងខេត្តត្រាត ប្រទេសថៃ ដោយធ្វើការប្រកាសថាជាចលនាតស៊ូប្រឆាំងរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ និងវត្តមានកងទ័ពវៀតណាមនៅកម្ពុជា។ ចលនាតស៊ូទ័ពព្រៃមួយនេះ មានឈ្មោះមួយទៀតថា ចលនា“ សេរីកា” ។ លោក សឺន សាន ជាអតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រីមួយរយៈខ្លីរបស់សម្តេច ន. សីហនុ។ ក្រោយមក សម្តេចសឺនសាន មានបំណងថ្វាយតំណែងប្រមុខនៃចលនានេះ ដល់សម្តេចនរោត្តម សីហនុ ប៉ុន្តែនៅថ្ងៃទី ២៥វិច្ឆិកា១៩៧៩ នៅទីក្រុង ប៉ារីស ពេល ជួប សន្ទនា ជាមួយ ប្រធានាធិបតី បារាំង នាម ហ្សីស្កា ដេស្តាំង, សម្តេច សីហនុ បាន បដិសេធ សំណើ លោក សឺន សាន។ ប៉ុន្មាន ឆ្នាំ ក្រោយ ពី មាន សន្តិភាព នៅ កម្ពុជា មក សម្តេច ហ៊ុន សែន ធ្លាប់បញ្ជាក់មូលហេតុនៃការបដិសេធរបស់សម្តេចមិនទទួលធ្វើប្រមុខរណសិរ្សរបស់សម្តេច សឺនសានពេលនោះថា មកពីថ្ងៃកំណើតរបស់រណសិរ្សនេះ“ ចំថ្ងៃខួបកំណើតរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែររបស់លន់នល់” ។ ចលនានេះតាំងមូលដ្ឋានចល័តនៅតាមជាយដែនខ្មែរ_ថៃ ក្នុងទឹកដីខេត្តបន្ទាយមានជ័យ និងឧត្តរមានជ័យ។ ចលនាតស៊ូនេះ ត្រូវគេអះអាង ថា នឹង ប្រើ កម្លាំង យោធា បណ្តេញ កងទ័ព វៀតណាម ឈ្លានពាន ចេញ ពី ប្រទេស កម្ពុជា។ បើ តាម ការ សម្ភាសន៍ផ្ទាល់ ជាមួយ អតីត យុទ្ធជន របស់ ចលនា នេះ នៅ ថ្ងៃ ពួក នា ខែ មេសា ឆ្នាំ២០០៦ និង ការ សរសេរ របស់ លោក ឪពុក ហ្វ្រង់ស្វ័រ ប៉ុងស្វ៉ដ៍ថា៖ ដោយសារមានជនភៀសខ្លួនច្រើន អ្នកទាំងនោះបានក្លាយជាប្រភពធនធានមនុស្ស

សម្រាប់តស៊ូប្រដាប់អាវុធ ព្រោះពួកមេដឹកនាំតស៊ូ ប្រើវិធីបង្អត់ជំនួយសម្រាប់អ្នកភៀសខ្លួនជាបុរស ដើម្បីឱ្យពួកគេចុះចូលក្នុងចលនាតស៊ូ។ ក្រុមចលនាតស៊ូនេះ មិនមានឥទ្ធិពលគំរាមកំហែងខ្លាំងដល់ក្រុងភ្នំពេញនោះទេ។ ព្រោះ ចលនានេះ មានបញ្ហាបាក់បែកផ្ទៃក្នុង និងប្រណាំងប្រជែងគ្នាមិនចេះចប់ រហូតបែកជាពីរក្រុមផ្សេងគ្នានៅពេល មុនមានកិច្ចព្រមព្រៀងនៅប៉ារីសឆ្នាំ១៩៩១។

ចំណែកចលនាតស៊ូមួយទៀត មានឈ្មោះថា ម៉ូលីណាកា ជាចលនាអ្នកតស៊ូសីហនុនិយម ដែលត្រូវបានគេបង្កើតឡើងតាំងពីឆ្នាំ១៩៧៩។ មកដល់ថ្ងៃទី៥មីនា១៩៨០ សម្តេចសីហនុបានស្នើខៀវសំផនឱ្យបង្កើតរណសិរ្សរួបរួមជាតិមួយប្រឆាំងវៀតណាម, តែខ្មែរក្រហមបដិសេធ ហើយនៅថ្ងៃទី៨កុម្ភៈ១៩៨១ សម្តេចសីហនុបានប្រកាសទិសដៅរួបរួមគ្នារវាងគ្រប់កងកម្លាំងដែលប្រឆាំងរបបគ្រប់គ្រងនៅភ្នំពេញ ក៏នៅតែគ្មានលទ្ធផលអ្វីដដែល។ ទើបមកដល់ថ្ងៃទី២៦មីនា១៩៨១ ព្រះអង្គបានបង្កើតចលនា«ហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច» ឡើងនៅប៉ារីស លើមូលដ្ឋានកងទ័ពតស៊ូម៉ូលីណាកា។ ដោយព្រះអង្គធ្វើព្រះប្រធាន ហើយនៅថ្ងៃទី១មករា១៩៨២ ព្រះអង្គប្រកាសបោះបង់ការព្យាយាមចរចាជាមួយហាណូយ មកការកសាងកងទ័ព១០០០០០នាក់ភ្លាមៗនៅក្នុងកម្ពុជា ដើម្បីប្រឆាំងយួននៅកម្ពុជា។

ក្រោយមក គេស្គាល់ថាហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច មានមូលដ្ឋាននៅបន្ទាយមានឫទ្ធិ, បឹងត្រកួន ស្រុកបន្ទាយអំពិល ខេត្តឧត្តរមានជ័យ។ ថ្វីបើដឹកនាំដោយអតីតព្រះប្រមុខរដ្ឋដ៏មានប្រជាប្រិយភាព ក៏ចលនានេះ នៅតែមានកម្លាំងទន់ខ្សោយ បើប្រៀបធៀបជាមួយចលនារបស់ពួកខ្មែរក្រហម។ ក្រុមនេះ ក៏ដូចក្រុមលោកសឺន សានដែរ ចាប់ផ្តើមធ្វើសកម្មភាពវាយឆ្មក់ នៅរវាងឆ្នាំ១៩៨១_២ តែពួកគេមិនសូវមានកម្លាំងច្រើនសម្រាប់លុកលុយអុកឡុករដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ ឬភូមិដ្ឋានអ្នកស្រុកបានច្រើនកន្លែង នៅពាសពេញផ្ទៃក្នុងប្រទេសដូចខ្មែរក្រហមឡើយ។

កងកម្លាំងតស៊ូក្រោមលេសប្រឆាំងវត្តមានវៀតណាម និងរបបក្រុងភំពេញ តែងតែប៉ះទង្គិចគ្នាជារឿយៗ ដោយសារមិនបានតស៊ូរួមគ្នា និងចុះសម្រុងគ្នា។ ប៉ុន្តែនៅថ្ងៃទី២២មិថុនា១៩៨២ ក្រោមសម្ពាធរបស់ប្រទេសអាស៊ាន បក្សតស៊ូទាំងបីភាគីបានចុះហត្ថលេខាព្រមព្រៀងគ្នាបង្កើតរដ្ឋាភិបាលត្រីភាគីនៅកូឡាឡាំពួរ ដោយម៉ូលីណាកាមានកងទ័ពប្រមាណ៣០០០នាក់ រជរបខមានប្រមាណ៨០០០នាក់ និងខ្មែរក្រហមប្រមាណ៣៥០០០នាក់។ ឈ្មោះ «រដ្ឋាភិបាល ចម្រុះ កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» (Gouvernement de Coalition du Kampuchea Démocratique-GCKD)។ ដូច្នេះ ការចងសម្ព័ន្ធមិត្តគ្នារបស់បក្សទាំងបីនេះ ត្រូវធ្វើឡើងទាំងទើសទាល់ ស្របតាមការចង់បានរបស់ប្រទេសផ្តល់ជំនួយប៉ុណ្ណោះ។ ក្រោយមក រដ្ឋាភិបាលចម្រុះត្រីភាគីនិរទេសខ្លួនមួយនេះ មានការទទួលស្គាល់ពីសហគមន៍អន្តរជាតិ។ រដ្ឋាភិបាលនិរទេសនេះ ទទួលបានភាពស្របច្បាប់ក្នុងការកាន់កាប់អាសនៈកម្ពុជានៅអង្គការសហប្រជាជាតិ រហូតមកដល់ចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៨០។

- ក្រុមទាំងនេះធ្វើសកម្មភាពយោធាទាំងតាមព្រំដែនខ្មែរ_ថៃ និងផ្ទៃក្នុងប្រទេស
- ក្នុងការវាយប្រហារកងទ័ពប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជា និងកងទ័ពវៀតណាម បង្កើតស្ថានភាពអសន្តិសុខ និងការបំផ្លាញសំណង់សាធារណៈ ឱ្យលាតសន្ធឹងនៅទូទាំងផ្ទៃប្រទេស។
- តាមភូមិស្រុកកងកម្លាំងទាំងបីនេះ មិនបានធ្វើឱ្យប្រជាជនសាមញ្ញ មានការភ័យខ្លាចនោះទេ តែអ្នកស្រុកខ្លាចពេលពួកគេប៉ះទង្គិចជាមួយកងទ័ពរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ ឬវៀតណាម។ ទោះជាយ៉ាងណា ជាញឹកញយ

ដោយសារកងកម្លាំងប្រឆាំងគ្នា៤ក្រុម និងថែមបរទេសមួយក្រុមបែបនេះទៀត ពួកគេពិតជាបង្កអស្ថិរភាពសង្គមមែន ដោយអំពើឃោរឃៅប្លន់ប្រដាប់អាវុធ ហើយទម្លាក់កំហុសដាក់គ្នា។

- រដ្ឋាភិបាលត្រីភាគីនេះ ទទួលការជេរប្រមាថ ចំអកឡកឡឺយ ដោយរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ តាមប្រព័ន្ធឃោសនាយ៉ាងចាស់ដៃ។ មានទាំងបទចម្រៀងជេរសម្ដេចសីហនុ, សឺនសាន និងប៉ុលពត ផងដែរ។

សាធារណមតិខ្មែរជាទូទៅយល់ថា វៀតណាមក៏ពេញចិត្តណាស់ដែរ ចំពោះវត្តមានរបស់កម្លាំងតស៊ូខ្មែរនៅតាមជាយដែន។ ព្រោះ វៀតណាមមានលេសក្នុងការបញ្ឈរកងទ័ពខ្លួននៅប្រទេសកម្ពុជា។ ចំណែកក្រុមតស៊ូក៏នៅតែមិនទុកចិត្តចំពោះវៀតណាម ដែលតែងតែចង់លុកលុយកាន់កាប់កម្ពុជាតាំងពីដើមរៀងមក ថា បើពួកគេមិនតស៊ូ វៀតណាមអាចដកចេញពីកម្ពុជាដោយស្វ័យប្រវត្តិ។

៩- ការដកថយរបស់កងទ័ពវៀតណាម

កងទ័ពវៀតណាមនៅកម្ពុជាចាប់ពីឆ្នាំ១៩៧៩ ត្រូវគេប៉ាន់ស្មានថា មានបរិមាណសរុបប្រមាណ១៥០០០០នាក់។ នៅថ្ងៃទី១៣មករា១៩៧៩ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខសហប្រជាជាតិ បានប្រកាសឱ្យវៀតណាមដកកងទ័ពខ្លួនថយចេញពីកម្ពុជា បន្ទាប់ពីសម្តេចសីហនុ ក្នុងនាមអ្នកនាំពាក្យរបស់ពួកខ្មែរក្រហម_កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ដែលបានថ្លែងប្រកាសថ្កោលទោសថា វៀតណាមឈ្លានពានកម្ពុជានៅវិមានក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខសហប្រជាជាតិ កាលពីថ្ងៃទី១១មករា១៩៧៩។ ចាប់ពីថ្ងៃទី១៥កក្កដាឆ្នាំ១៩៨២ គេឃើញកងទ័ពវៀតណាមមួយចំនួនតូច ដកចេញពីកម្ពុជាជាលើកទី១។ នៅថ្ងៃទី៣មីនាឆ្នាំ១៩៨៣ កងទ័ពវៀតណាមចំនួន១០០០០នាក់ទៀត បានដកថយចេញពីកម្ពុជាជាលើកទី២។ មកដល់ថ្ងៃទី២០មិថុនា១៩៨៤កងទ័ពវៀតណាមប្រមាណ១០០០០នាក់ទៀត បានដកចេញពីកម្ពុជា ជាលើកទី៣។ ហើយនៅថ្ងៃទី៣មេសាឆ្នាំ១៩៨៥ កងទ័ពវៀតណាមចំនួន១៥០០០នាក់ទៀត ត្រូវបានចេញពីកម្ពុជាជាលើកទី៤ បន្ទាប់ពីយុទ្ធនាការសឹកដ៏ខ្លាំងក្លារបស់វៀតណាម នៅតាមព្រំដែនខ្មែរ_ថៃ ដោយបានកំទេចជំរំជនភៀសខ្លួនជាច្រើនកន្លែងរបស់ភាគីអ្នកតស៊ូ ដែលមានមូលដ្ឋាននៅតាមព្រំដែន និងក្នុងទឹកដីថៃ។ ក្រោយពីផ្អាកអស់ពីរឆ្នាំ នៅឆ្នាំ១៩៨៨ កងទ័ពវៀតណាមបានបន្តដកចេញពីកម្ពុជាចំនួនពីរលើកទៀត គឺនៅថ្ងៃទី៣០ខែមិថុនា ដែលមិនមានប្រកាសពីបរិមាណ និងនៅថ្ងៃទី១៥ធ្នូមានការប្រកាសចំនួនកងទ័ព១៨០០០នាក់។

មកដល់ថ្ងៃទី៥មេសា១៩៨៩ សមមិត្ត ហ៊ុន សែន បានប្រកាសថា ដើម្បីផ្តល់ជាសម្បទានដ៏ចម្បង វៀតណាមនឹងដកកងទ័ព, អ្នកជំនាញការ និងសាស្ត្រាចារ្យវៀតណាមទាំងអស់របស់ខ្លួនចេញពីកម្ពុជា នៅចុងខែកញ្ញា។[59] ថ្ងៃទី២១ខែកញ្ញាឆ្នាំ១៩៨៩ ជានៅថ្ងៃកំណត់ដកចេញនោះបានមកដល់។ នៅទូទាំងប្រទេស ដែលមានផ្លូវជាតិតភ្ជាប់ជាមួយវៀតណាម បានរៀបចំពិធីលាដំណើរចាកចេញយ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង ក្រោមកិច្ចសង្កេតការរបស់អ្នកកាសែតបរទេស។[60] ពាក្យពេចន៍លាដំណើរដ៏ពិរោះដែលខ្មែរសម្តែងប្រកបដោយការដឹងគុណនោះ គេឃើញនៅតែចារជាប់លើស្លាកខ្លោងទ្វារព្រំដែនខ្មែរ_វៀតណាម ដូចជា នៅច្រកភ្នំដិនខេត្តតាកែវ ស្លាកនេះនៅមិនទាន់រលុបនៅឡើយ «មិត្តដកទៅមែនពិត តែចិត្តនៅចងចាំជានិច្ច»(ទស្សនកិច្ចសិក្សាថ្ងៃទី៩ឧសភា២០០៥)។ ការដកចេញរបស់វៀតណាមនៅថ្ងៃនោះ ត្រូវបានប្រព្រឹត្តទៅតាមច្រកព្រំដែនអន្តរជាតិបី គឺនិងច្រកផ្លូវជាតិលេខ២

[59] Jennar, Raoul M., 1995. *Les clés du Cambodge,* Maisonneuve & Larose, pp. 87-99.
[60] Gottesman, Evan, 2002. *Cambodia After the Khmer Rouge: inside the Politics of Nation Building,* Yale University Press, p. 309.

ស្រុកគីរីវង់ ខេត្តតាកែវ ច្រកភ្នំដិន_ក្របៅ, ច្រកផ្លូវជាតិលេខ៧ស្រុកមេមត់,[៦១] និងច្រកផ្លូវជាតិលេខ១ខេត្តស្វាយរៀងបាវិត_ម៉ុកបាយ។ រៀងរាល់លើក ការដកថយជាផ្លូវការនោះ សុទ្ធសឹងមានអ្នកកាសែត និងអ្នកសង្កេតកាណ៍បរទេសចុះទៅយកការណ៍ផ្ទាល់ ក្រោមការចាត់ចែងដឹកជញ្ជូនដោយ រដ្ឋាភិបាល តាមឧទ្ទម្ភាគចក្រ។ ការដកថយរបស់កងទ័ពវៀតណាម ធ្វើឱ្យប្រជាជនខ្មែរ នៅតាមដងផ្លូវជាតិលេខ៧ មិនអស់ចិត្តទាល់តែសោះ។ ដោយសារ គេមើលឃើញថា នៅរៀងរាល់លើកនៃការដកថយ ពេលព្រឹកមានរថយន្តរាប់រយ ដោយរថយន្តនីមួយៗផ្ទុកពោរពេញដោយវត្ថុ ឬឧបករណ៍ប្រើប្រាស់ប្រចាំថ្ងៃ និងមានកងទ័ពជិះប្រមាណ៥ទៅ១០នាក់ប៉ុណ្ណោះ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយពីអ្នកសង្កេតការណ៍វិលត្រឡប់មកភ្នំពេញអស់ នៅរាត្រីថ្ងៃដដែលនេះ គេបានឃើញរថយន្តដឹកកងទ័ពដែលស្លៀកពាក់ដូចកងទ័ពវៀតណាមដែរ ប្រមាណពី៥០ទៅ៧០ឡាន ដែលឡានទីមួយៗផ្ទុកមនុស្សណែនណាន់តាន់តាប់ បើកបរត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ តាមផ្លូវជាតិលេខ៧។ រថយន្តទាំងនោះ ពេលខ្លះឈប់សំចតនៅក្រោមដើមស្វាយជ្រុំ ក្នុងបរិវេណបន្ទាយសឹកស្រុកកំពង់សៀមទៀបជើងភ្នំប្រុស នៅពេលថ្ងៃ មុននឹងពួកគេបន្តដំណើរទៅមុខទៀត នៅពេលព្រលប់មកដល់។ តើនោះជាកងទ័ពអ្វី? តើមានអ្នកណាដឹងច្បាស់ទេអំពីរឿងនេះ? ទាក់ទងនឹងបញ្ហានេះ លោក សឺន សាន ធ្លាប់បានបញ្ចេញប្រតិកម្មប្រឆាំងដោយចោទប្រកាន់ថា រដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ បាន លាក់ កងទ័ព វៀតណាម ជា ច្រើន នាក់ ក្រោមរូបភាព ជា ជនស៊ីវិល ។ យោង តាម ឯកសារ ផ្លូវ ការ រដ្ឋាភិបាលក្រុងភ្នំពេញ បានធ្វើការអះអាង បំភ្លឺចំពោះការចោទប្រកាន់នោះរហូតអំឡុងខែឧសភាឆ្នាំ១៩៩១ នៅពេលគេធ្វើការផ្តត់ផ្គង់ដើម្បីការសម្រេចចិត្ត និងប្រាក់ខែរបស់«កងទ័ពវៀតណាម និងជំនាញការវៀតណាមខាងសន្តិសុខ ដែលកំពុងដឹកនាំសកម្មភាពយោធា»។[៦២]

បើតាមភស្តុតាងផ្សេងៗ ការដកថយរបស់កងទ័ពវៀតណាម គឺជាការពិត។ ព្រោះមកដល់ខែសីហាឆ្នាំ១៩៩០ នៅឆេងទូ ប្រទេសចិន មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ចិន និងវៀតណាមបានប្រារព្ធធ្វើការប្រជុំកំពូលជាសម្ងាត់ និងដ៏មានសារៈសំខាន់បំផុតមួយ ដែលភាគីទាំងពីរបានសន្យាធ្វើសម្បទានដល់គ្នាទៅវិញទៅមកអំពីបញ្ហាកម្ពុជា។ ភាគីវៀតណាមបានទទួលយល់ព្រមថា កងទ័ពរបស់ខ្លួនដែលបានដកថយចេញនោះ គួរតែអនុញ្ញាតឱ្យសហប្រជាជាតិធ្វើការត្រួតពិនិត្យសារឡើងវិញ ហើយថាដូចគ្នានេះដែរ សម្រាប់ដំណោះស្រាយបញ្ហានយោបាយគួរតែធ្វើឡើងនៅក្រោមការគាំពាររបស់សហប្រជាជាតិដែរ។ ចំណែកភាគីចិនបានទទួលយល់ព្រមថា ត្រូវតែបង្ខំឱ្យភាគីខ្មែរក្រហមដែលតំណាងដោយខៀវ សំផននោះ ធ្វើការយល់ព្រមឱ្យ«ភាគីរដ្ឋកម្ពុជា» មានសមាជិកភាព៦រូបក្នុងចំណោម១២

[61] ពេលនោះខ្ញុំជាសិស្សថ្នាក់ទី១១នៃវិទ្យាល័យកំពង់ចាម ត្រូវអាជ្ញាធរឱ្យចូលរួមពិធីជូនដំណើរបងៗកងទ័ពវៀតណាម យ៉ាងមហោឡារិកដូចលើកមុនៗដែរ។ តែពិធីម្តងនេះ គេធ្វើនៅលើដងផ្លូវឯនាយមុខមន្ទីរខេត្ត ដែលបែរមុខទៅរកមាត់ទន្លេមេគង្គ និង ខាងលិចវិមានរំឭកគុណអ្នក ស្នេហាជាតិខេត្ត ដែលសង់តាមរចនាបថវិមានឯករាជ្យ។ រោងពិធីនោះ គេធ្វើនៅចំពីមុខសណ្ឋាគារបង់ហ្គាឡូខេត្ត បែរមុខទៅខាងជើង ដែលមានទីវាលធំមួយនៅខាងកើតសាលាទក្សិណ។ ព្រឹកនោះដោយមានអ្នកឡើងថ្លែងសុន្ទរកថាវែងៗជាច្រើននាក់ រួមទាំងមេបញ្ជាការកងទ័ពវៀតណាមផងនោះ នាំឱ្យមានយុទ្ធជនវៀតណាមម្នាក់ដែលឈរយាមនៅក្បែរជើងសសរខាងកើតនៃវេទិកា កើតជំងឺខ្យល់គរដួលបោកខ្លួនទៅលើដីមួយរំពេច នាំឱ្យអ្នកចូលរួមទាំងអស់ស្លុតចិត្តអាណិតគ្រប់គ្នា។

[62] Cf., *Ibid.,* p. 309.

រូប ក្នុងការបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ដែលនឹងត្រូវធ្វើជាអ្នកថែរក្សាអធិបតេយ្យភាពរបស់កម្ពុជា នៅអំឡុងពេលអន្តរកាលនៃវត្តមានរបស់សហប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា។[៦៣]

ច្រកទ្វារភ្នំដិន ព្រំដែនកម្ពុជា_វៀតណាម
ទស្សនកិច្ចសិក្សារបស់និស្សិតប្រវត្តិវិទ្យា ថ្ងៃទី០៩ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៥

[63] Cf., *Ibid.*, p. 343.

មេរៀនទី៧

កិច្ចដំណើរការសន្តិភាព

១- បរិការណ៍ពិភពលោកនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៨០

នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច របស់ មហាប្រទេស កុំមុយនីស្ត សហភាព សាធារណរដ្ឋ សង្គមនិយម បាន ចាប់ផ្តើមចុះអន់ថយ និងវង្គោះវង្គើ នៅពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៨០។ ពេលនោះ សហភាពសូវៀត ចាប់ផ្តើមបង្កើតគោលនយោបាយ“កែទម្រង់”(ឬ ប៉េរ៉េស្ត្រយកា)សេដ្ឋកិច្ច ដើម្បីដោះស្រាយវិបត្តិនោះ។ ប៉ុន្តែជាការអត់ប្រយោជន៍ ព្រោះដំណាំកសិផលនៅតែខ្វះខាតមិនបានផល ចំណែកផលិតផលឧស្សាហកម្ម កាន់តែគ្មានតុល្យភាព។ សេដ្ឋកិច្ចផែនការរបស់កុំមុយនីស្ត ដែលគ្មានការប្រកួតប្រជែង បានធ្វើឱ្យប្រទេសនេះឈានទៅរកការបរាជ័យសេដ្ឋកិច្ចខាងឧស្សាហកម្មទាំងធុនធ្ងន់ និងទាំងធុនស្រាល។ នៅប្រទេសអាល្លឺម៉ង់ ជញ្ជាំងទីក្រុងបែរឡាំង ត្រូវបានគេកំទេចចោល នៅថ្ងៃទី០៩ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៨៩ អាល្លឺម៉ង់កុំមុយនីស្ត និងសេរីចាប់ផ្តើមរួបរួមគ្នាឡើងវិញ ដែលបង្កើតជានិមិត្តរូបនៃការបញ្ចប់“សង្គ្រាមត្រជាក់”។ ដោយហេតុថា មេខ្លោងពិភពកុំមុយនីសត្រូវអស់ឫទ្ធានុភាព គ្មានអ្វីដែលអាចជួយដល់សាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាមតទៅទៀត ទើបវៀតណាមសុខចិត្តដកដៃចេញពីកម្ពុជាបន្តិចម្តងៗ និងផ្តល់សិទ្ធិស្វ័យសម្រេចដល់ប្រមុខរដ្ឋាភិបាលរដ្ឋកម្ពុជានៅភ្នំពេញ។

២- រដ្ឋកម្ពុជា និងដំណើរការចរចាសន្តិភាព

នៅថ្ងៃទី២៩_៣០ មេសាឆ្នាំ១៩៨៩ ជាថ្ងៃ សង្ឃឹមដែលបានកំណត់កាលបរិច្ឆេទនៃការដកកងទ័ពវៀតណាមចុងក្រោយ ជាមួយនឹងអ្នកជំនាញការ និងសាស្ត្រាចារ្យវៀតណាមនៅសាកលវិទ្យាល័យចេញពីកម្ពុជា។ ជាមួយគ្នានោះដែរ សភាជាតិដែលជាប់ឆ្នោតតាំងពីឆ្នាំ១៩៨១មកនោះ បានអនុម័តការធ្វើវិសោធនកម្មច្បាប់ជាច្រើនក្រមអមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ក្រមច្បាប់ទាំងនោះមានចំនួនច្រើនគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីមួយ និងព្រមទាំងការផ្លាស់ប្តូររបបថ្មីមួយផង។ វាហាក់ដូចជារបបកុំមុយនីសមួយត្រូវគេបោះបង់ចោលជាផ្លូវការ ដោយប្រទេសកម្ពុជា លែងជា“សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិត”តទៅទៀតហើយ, ដូចគ្នានឹងប្រទេសកុំមុយនីសទាំងអស់ដែរ។ ប៉ុន្តែ គេគ្រាន់តែផ្លាស់ប្តូរឈ្មោះជា“រដ្ឋកម្ពុជា” ឬ SOC ប៉ុណ្ណោះ។

ការផ្លាស់ប្តូរឈ្មោះនេះ ត្រូវត្រូវគេធ្វើឡើងក្នុងបរិបទ នៃការជំរុលដំណើរការទៅមុខនៃការចរចានៅលើវេទិកាអន្តរជាតិ។ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៨៧មក ដោយសារមានលោកស្រី ពុង ឈីវហ្គេក ធ្វើអន្តរការីរវាងសម្តេច ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃរបបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និងសម្តេច ន. សីហនុ បានជួបចរចាគ្នាជាលើកដំបូងនៅហ្វែរអង់តាដឺណ័រ ប្រទេសបារាំងនៅថ្ងៃទី៤_៥ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៨៧ និងខែមករា ឆ្នាំ១៩៨៨។ ថ្វីត្បិតតែជំនួបនោះ មិនមានលទ្ធផលអ្វីជាធំដុំ តែបានបើកផ្លូវឱ្យភាគីខ្មែរ ដែលច្បាំងគ្នាស៊ីសាច់ហុតឈាម រកដំណោះស្រាយជាបន្តបន្ទាប់គ្នា ដើម្បីបញ្ចប់ការបង្ហូរឈាមគ្នានោះ។ នៅឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ គេបានបន្តការចរចា «ជំនួបក្រៅផ្លូវការ»នៅទីក្រុងហ្សាការតា នៅប្រទេសឥណ្ឌូ ដល់ទៅ២លើក(ហ្ស៊ីម១_២)

នៅខែកក្កដាឆ្នាំ១៩៨៨ និងខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៨៩ ដោយមានរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសឥណ្ឌូនេស៊ី នាម អាលី អាឡាតាស ធ្វើជាអាជ្ញាកណ្ដាល រវាងភាគីជម្លោះទាំង៤ភាគី គឺសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា និងភាគីដែលហៅថា រដ្ឋាភិបាលនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ (CGDK) ដែលរួមមាន កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ (DK) ដែលដឹកនាំដោយ ប៉ុលពត, រណសិរ្សរួបរួមជាតិដើម្បីកម្ពុជាឯករាជ្យ អព្យាក្រឹត្យ សន្តិភាព និងសហប្រតិបត្តិការ (FUNCINPEC) ដែលដឹកនាំដោយសម្ដេច ន. សីហនុ, និងរណសិរ្សជាតិរំដោះប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ (KPNLF)ដែលដឹកនាំដោយលោក សឺនសាន។ បញ្ហានេះក៏បាននាំដល់ជំនួបចរចាចតុភាគីនៅប៉ារីសជាលើកទី១ ពីថ្ងៃទី៣០ខែកក្កដាដល់ថ្ងៃទី៣០សីហាឆ្នាំ១៩៨៩ ដោយមានប្រទេសជាមិត្តចំនួន១៩ប្រទេសចូលរួម តែចុងបញ្ចប់នៅតែគ្មានដំណោះស្រាយ។

សញ្ញាសម្គាល់ចាស់របស់ប្រទេស មានឈ្មោះ និងទង់ជាតិ ត្រូវបានគេផ្លាស់ប្ដូរ ប៉ុន្តែមានបញ្ហាមូលដ្ឋានមួយចំនួនថែមទៀតនោះ គឺព្រះពុទ្ធសាសនា ដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងវិញស្របតាមប្រពៃណីកាលពីមុនឆ្នាំ១៩៧៥នោះ បានឡើងជាសាសនាផ្លូវការ គ្រាន់តែមានការត្រួតពិនិត្យព្រះសង្ឃយ៉ាងតឹងតែងពីក្រសួងធម្មការ និងកិច្ចការសាសនា ជាមួយនឹងសម្ដេចសង្ឃរាជ។ ទោសប្រហារជីវិត ត្រូវលុបចោល តែទោះបីជាយ៉ាងណានៅមានការសម្លាប់ចោរប្លន់ម៉ូតូនៅតាមផ្លូវ ក្រៅប្រព័ន្ធច្បាប់ដោយហ្វូងមហាជន និងព្រមជាមួយការសម្លាប់ខាងនយោបាយ។ សេរីភាពមួយចំនួនក្នុងការបង្កើតសមាគមត្រូវបានបើកឱ្យមានឡើងវិញ។ តែកត្តាសំខាន់ពីរ គឺរបបកម្មសិទ្ធិឯកជន ត្រូវគេអនុញ្ញាតឱ្យមានឡើងវិញ ស្របជាមួយគ្នានឹងទ្រព្យសម្បត្តិគ្រួសារ, សាជីវកម្ម, សហគមន៍ឬជាតិ។ នៅពេលដែលប្រព័ន្ធពហុបក្សនយោបាយ ត្រូវបានគេហាមឃាត់ដាច់អហង្ការ ហើយគេបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ពីបក្សតែមួយរបស់រដ្ឋ ដោយបក្សប្រជាជនបដិវត្តន៍កម្ពុជា នៅតែជាបក្សគ្រប់គ្រងតែមួយគត់លើប្រទេសកម្ពុជា ដូចដែលលោក វ៉ារ៉ឺល ជេនណារ បានសរសេរថា បក្សគឺជា"កម្លាំងដឹកនាំរបស់សង្គមខ្មែរ និងរដ្ឋ, និងជាកម្លាំងស្នូលនៃមហាសាមគ្គីជាតិ និងរាល់កម្លាំង នយោបាយ"។ ឈ្មោះរបស់បក្សនេះ ត្រូវគេផ្លាស់ប្ដូរ ហើយជាផ្លូវការ បានប្រកាសបោះបង់ចោលលទ្ធិកុំមុយនីសនៅឆ្នាំបន្ទាប់ប៉ុណ្ណោះ ដោយប្រែកាយឈ្មោះជា "បក្សប្រជាជនកម្ពុជា" នៅអំឡុងពេលសមាជថ្ងៃទី១៧_១៨ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៩០ ប៉ុន្តែវាត្រឡប់ទៅដូចឈ្មោះកាលពីឆ្នាំ១៩៥១ នៅពេលគេបង្កើតឡើងដំបូង និងជាពិសេសដូចនៅពេលគេចូលរួមបោះឆ្នោតជាតិឆ្នាំ១៩៥៥។ គេបានប្រារព្ធធ្វើបុណ្យអនុស្សាវរីយ៍លើកទី៥០ឆ្នាំនៅឆ្នាំ២០០១។ បក្សប្រជាជនកម្ពុជាបានបោះបង់ចោលមនោគមវិជ្ជាកុំមុយនីស តែគេនៅតែរក្សាបែបបទការិយាធិបតេយ្យ និងប្រមូលផ្ដុំអំណាចអង្គការពីថ្នាក់កំពូលរហូតដល់មូលដ្ឋាន។

តាមការពិតជាក់ស្ដែង គ្រប់មាត្រានៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ហាក់ចង់បង្ហាញពីទិដ្ឋភាពថ្មីដ៏ទូលំទូលាយមួយ ចំពោះអភិបាលកិច្ច ដែលលោក ហង់រី ឡូការដ៍ រិះគន់ថា នោះគ្រាន់តែបង្ហាញពីការតុបតែងលម្អមាត់បង្អួចប៉ុណ្ណោះ។ បើសរុបមកវិញ មានបញ្ហាជាច្រើនត្រូវបានកែប្រែ និងបើកទូលាយ ដូចជា ការដូរឈ្មោះប្រទេស, ដូរសញ្ញាទង់ជាតិ, លុបចោលទោសប្រហារជីវិត, កែសម្រួលច្បាប់សម្រាប់ពុទ្ធសាសនា និងចាត់ទុកជាសាសនារបស់រដ្ឋ, បង្កើតរបបកម្មសិទ្ធិឯកជនភាវូបនីយកម្មលើដីធ្លី និងអចលនទ្រព្យផ្សេងៗ

និងប្រកាសបើកគោលនយោបាយសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារសេរី។ តែអ្វីគួរឱ្យកត់សម្គាល់តាមរយៈការបើកផ្លូវនៃច្បាប់កម្មសិទ្ធិឯកជននេះ ដោយរំពឹងគិតថា ពួកបក្សប្រឆាំងមុខជានឹងអាចចែករំលែកអំណាចជាមួយរដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញ «គេបានសម្រេចចិត្តបង្វែររាល់គ្រឹះស្ថានឧស្សាហកម្មទាំងងស់របស់រដ្ឋទៅជារបស់បក្ស»។[៦៤] ក្នុងខែធ្នូឆ្នាំ១៩៩១ រោងចក្រសហគ្រាសទាំងអស់របស់ក្រសួងឧស្សាហកម្មត្រូវគេលក់ឱ្យឈ្មួញឯកជន លើកលែងតែរោងចក្របីប៉ុណ្ណោះ។ អតីតរោងភាពយន្តរបស់រដ្ឋមួយចំនួនធំ ក៏ត្រូវលក់ឱ្យឯកជនជាបន្តបន្ទាប់គ្នា។ នោះជាពេល ដែលដីធ្លី និងផ្ទះសំបែងត្រូវគេប្រែក្លាយជាទ្រព្យសម្បត្តិឯកជនយ៉ាងឆាប់រហ័សដូចគ្នា។ ហេតុនេះហើយ ទើបគេឃើញមានតែសមាជិកនៃគណបក្សប្រជាជនប៉ុណ្ណោះ ដែលក្លាយជាម្ចាស់ផ្ទះវីឡា និងភូមិគ្រឹះធំៗ សម្រាប់ជួលឱ្យភ្នាក់ងារអ៊ុនតាក់ធ្វើការិយាល័យ និងទីស្នាក់អាស្រ័យ និងលក់ឱ្យអ្នកមកពីបរទេស។

បើតាមលោក ហង់រី ឡូការ៉ដ៍ បានធ្វើសេចក្តីសន្និដ្ឋានថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីរបស់រដ្ឋកម្ពុជា មិនមែនដើម្បីគោលបំណងដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់នោះទេ តែដើម្បីលុយ ទ្រព្យសម្បត្តិ និងការចាប់ផ្តើមធ្វើជាវរជនខាងមុខជំនួញ ដើម្បីក្តាប់មធ្យោបាយផលិតកម្ម និងសេដ្ឋកិច្ចក្នុងសករាជសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារសេរី ដែលជាប្រភពនៃអំណាចដ៏សំខាន់ អាចឱ្យគេគ្រប់គ្រងប្រទេសបានរហូតដល់សព្វថ្ងៃ។ នេះជាគោលនយោបាយថ្មីរបស់បក្សប្រជាជនកម្ពុជា ក្នុងការឈានជើងចូលក្នុងសម័យកាលអនុវត្តន៍លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរី ដែលរដ្ឋាភិបាលត្រូវតែកើតឡើងពីការបោះឆ្នោត ទើបការគេត្រូវគិតគូរឡើងវិញចំពោះទ្រឹស្តីគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបប្រពៃណីបុរាណ ដែលអភិបាលខេត្តចូលកាន់តំណែង គេប្រើពាក្យថា «ឆីខេត្ត» ហើយ«របបនយោបាយមួយមានស្ថេរភាពបាន ទាល់តែធ្វើឱ្យពួកមន្ត្រីក្លាយជាអ្នកមានទ្រព្យស្តុកស្តម្ភ»។ ហើយសេចក្តីប្រកាសមួយជាសាធារណៈរបស់រាជរដ្ឋាភិបាលចម្រុះអាណត្តិទី១ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៩៣មកគឺ គោលនយោបាយ «រាស្ត្រមានមុនរដ្ឋ» ដែលអាចឱ្យគេយល់បានអំពីគំនិតខាងលើរបស់មេដឹកនាំខ្មែរ ក្នុងសម័យសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារសេរី និងយុគសម័យនៃព្យុះសម្ភារនិយម។

មកដល់ចុងឆ្នាំ១៩៨៩_១៩៩០ ការចរចាបានផ្តោតទៅលើការបង្កើត«ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាជាតិ» មួយ (SNC-Supreme National Council)។ តែដំណោះស្រាយនេះ ត្រូវជាប់គាំងអស់ជាច្រើនខែ ដោយសាររូបមន្តសមាសភាពនៃគណៈកម្មាធិការនេះ និងឥស្សរជនដែលត្រូវធ្វើប្រធាន ដែលមិនមានការព្រមព្រៀងនៅឡើយ។ ព្រោះភាគីរដ្ឋកម្ពុជា ដែលគ្រប់គ្រងទឹកដីធំធេងជាគេ ស្នើឱ្យមានវរជន៦រូបពីរដ្ឋកម្ពុជា ដែលដឹកនាំដោយសម្តេច ហ៊ុន សែន និង៦រូបពីភាគីចលនាតស៊ូត្រីភាគីដែលដឹកនាំដោយសម្តេច ន. សីហនុ។ ប៉ុន្តែ ដោយសារមានជំនួបកំពូលជាសម្ងាត់នៅឆេងទូ (Chengdu) ប្រទេសចិន រវាងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ចិន និងវៀតណាម នៅចុងខែសីហាឆ្នាំ១៩៨៩ ភាគីចិនស្នើសុំឱ្យវៀតណាមដកកងទ័ព និងមន្ត្រីស៊ីវិលចេញពីកម្ពុជា ដោយមានភ្នាក់ងារសហប្រជាជាតិត្រួតពិនិត្យ ហើយចិនធានាចំពោះវៀតណាមវិញថា ត្រូវបង្ខំឱ្យខ្មែរក្រហមយល់ព្រមតាមរូបមន្តឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ដែលស្នើដោយរដ្ឋកម្ពុជាវិញ។

---

[64] Evan Gottesman, 2002, op. cit., p. 309.

មានចំណុចប្រទាញប្រទង់គ្នាដ៏ធំមួយគឺការប្រើពាក្យ“ប្រល័យពូជសាសន៍”។ ភាគីរដ្ឋកម្ពុជាបានទទួចប្រើពាក្យនេះ នៅពេលដែលភាគីរដ្ឋាភិបាលចម្រុះតស៊ូត្រីភាគីបានបដិសេធគំនិតនេះ និងចង់បានថា កិច្ចព្រមព្រៀងត្រូវកំហិតនៅក្នុងភាពជាអព្យាក្រិត្យ និងស្មើភាពគ្នា ÷ “គោលនយោបាយទាំងឡាយ និងការអនុវត្ត ពីអតីតកាល មិនគប្បីអនុញ្ញាតឱ្យវិលត្រឡប់វិញជាដាច់ខាត”។ នៅចុងបំផុត កិច្ចព្រមព្រៀងគ្នាលើបញ្ហានេះបានកើតឡើងនៅកិច្ចប្រជុំនាទីក្រុងប៉ាតាយ៉ា ប្រទេសថៃ ពីថ្ងៃទី២៤_២៦មិថុនា១៩៩០ ដែលនៅពេលនោះ ប៉ុលពត ស្ថិតនៅពីក្រោយឆាកចរចា ព្រោះគាត់ក៏បានធ្វើដំណើរទៅទីនោះដែរ។ ពេលនោះហើយ ដែលតំណាងប្រទេសចិនបានបង្ខំឱ្យប្រតិភូខ្មែរក្រហម ចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀង(បើតាមសារណាមិនទាន់បោះពុម្ពផ្សាយរបស់ សួង ស៊ីគឿន)។ ពួកមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម បាននាំគ្នាពិចារណា និងសម្រេចចិត្តចុះហត្ថលេខា ÷ ព្រោះពួកគេត្រូវអស់ជម្រើសនៅពេលប្រទេសចិនបង្ខំឱ្យធ្វើដូច្នោះ។ ប៉ុន្តែ ពួកគេយ៉ាងហោចណាស់មានប៉ុលពត និងអ្នកជំនិតនៅជុំវិញខ្លួន បានសម្រេចចិត្តធ្វើតាមខព្រមព្រៀងដែរ។

មកដល់ចុងឆ្នាំ១៩៩០ ប្រទេសសមាជិកអចិន្ត្រៃយ៍ទាំងប្រាំនៃអង្គការសហប្រជាជាតិ (អង់គ្លេស, សហរដ្ឋអាមេរិក, បារាំង, សហភាពសូវៀត, និងចិន) បានសម្រេចថា ត្រូវដកក្រសួងគន្លឹះ៥នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលរដ្ឋកម្ពុជា គឺក្រសួងការបរទេស, ការពារជាតិ, សេដ្ឋកិច្ច, មហាផ្ទៃ និងក្រសួងពត៌មាន “ដាក់នៅក្រោមការគ្រប់គ្រងដោយផ្ទាល់របស់អ៊ុនតាក់”។[៦៥] គេបានសម្រេចផងដែរថា កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់ភាគីទាំង៤ គប្បីត្រូវគេដកអាវុធ និងប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងទីតាំងកំណត់ ព្រមទាំងត្រូវកាត់បន្ថយ៧០%។

ទីបំផុត ការចរចានៅប៉ារីស ថ្ងៃទី២៣ខែតុលាឆ្នាំ១៩៩១ ដែលគ្រប់សមាសភាពជម្លោះនៅកម្ពុជា, ប្រទេសមហាអំណាចក្នុងតំបន់ និងក្នុងពិភពលោក បានចុះហត្ថលេខាលើ កិច្ចព្រមព្រៀងដំណោះស្រាយនយោបាយនៃបញ្ហាជម្លោះនៅកម្ពុជា (the Accord on a Comprehensive Political Settlement of the Cambodian Conflict)។[៦៦] សាក្សីនៃកិច្ចព្រមព្រៀងនេះ មាន២០ប្រទេស ក្នុងនោះមានប្រទេសអូស្ត្រាលី, ប្រ៊ុយណេដារូសាឡឹម, កម្ពុជា, កាណាដា, សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតចិន, សាធារណរដ្ឋបារាំង, សាធារណរដ្ឋឥណ្ឌា, សាធារណរដ្ឋឥណ្ឌូនេស៊ី, ជប៉ុន, សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតឡាវ, ម៉ាឡេស៊ី, សាធារណរដ្ឋហ្វីលីពីន, សាធារណរដ្ឋសឹង្ហបុរី, រាជាណាចក្រថៃឡង់, សហភាពសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមសូវៀត, រាជាណាចក្រអង់គ្លេស និងអៀរឡង់ខាងជើង, សហរដ្ឋអាមេរិក, សាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម និងសាធារណរដ្ឋសហព័ន្ធសង្គមនិយមយូហ្គោស្លាវី។ ដើម្បីជាសក្ខីកម្ម បណ្ដាតំណាងបានចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងនេះបញ្ចប់ទៅ គេបានទុកជាប្រាំច្បាប់ជា ភាសាចិន, អង់គ្លេស, បារាំង ខ្មែរ និងរុស្ស៊ី ដោយច្បាប់ជាភាសានីមួយៗមានតំលៃដូចគ្នា។ ច្បាប់ដើមនៃកិច្ចព្រមព្រៀងបញ្ចប់នេះត្រូវតម្កល់ទុកនៅរដ្ឋាភិបាលនៃសាធារណរដ្ឋបារាំង និងសាធារណរដ្ឋឥណ្ឌូនេស៊ី។[៦៧]

---

65 *Ibid.,* p. 343.
66 *Ibid.,* p. 344.
67 កិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីដំណោះស្រាយនយោបាយរួមនៃ ជំលោះកម្ពុជា ២៣ តុលា ១៩៩១ , អ៊ុន តាក់,ទំព័រ៣

៣- ការអនុវត្តកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព

នៅថ្ងៃទី១៦ខែតុលាឆ្នាំ១៩៩១ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខអង្គការសហប្រជាជាតិ បានបង្កើតគណៈកម្មការមួយ ដែលហៅថា គណៈបេសកកម្មនាំមុខសហប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា(យូណាមិច_ UNAMIC) ហើយជាងពីរសប្តាហ៍ក្រោយថ្ងៃកិច្ចព្រមព្រៀងប៉ារីស បុគ្គលិកដំបូងនៃអង្គការ UNAMIC បានមកដល់ភ្នំពេញនៅថ្ងៃទី៩ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៩១។ ចំណែកសភាជាតិរដ្ឋកម្ពុជា នៅចុងខែធ្នូឆ្នាំនោះ បានលុបចោលមាត្រាដែលចែងអំពីបក្សតែមួយប៉ុណ្ណោះ ដែលត្រូវគ្រប់គ្រងអំណាចរដ្ឋ។ ចំណែក ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាជាតិ (SNC) បានដាក់តាំងសេនាធិការដ្ឋានរបស់ខ្លួនជាលើកដំបូងនៅភ្នំពេញ ក្នុងវិមានរដ្ឋាភិបាល ជាប់មាត់ទនេបាសាក់ ក្បែរវត្តភ្នំកាលពីថ្ងៃទី១៦ មករា១៩៩២។ បណ្តាសមាគម និងអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលទាំងអស់ ដែលចង់ដំណើរការសកម្មភាពរបស់ខ្លួន គេត្រូវតែទៅចុះឈ្មោះ សុំការអនុញ្ញាតពី SNC នេះឯង។

ប៉ុន្មានថ្ងៃក្រោយមកលោក ធន់ សារ៉ាយ និងលោកខៃ មធុរី បែរជាចង់ស្ថិតនៅឆ្ងាយពីនយោបាយគណបក្សជាង ដើម្បីកុំឱ្យជួបកំហុសច្រំដែល ដែលនាំឱ្យជាប់គុកនយោបាយទាំងឈឺចាប់ក្នុងចិត្តអស់ជាច្រើនខែដូចពេលមុន។ ពួកគាត់បានរៀបចំបង្កើតអង្គការសិទ្ធិមនុស្សដំបូងគេ នៅកម្ពុជា ដែលមានឈ្មោះថា សមាគមសិទ្ធិមនុស្សកម្ពុជា ហៅកាត់ថា អង្គការ«អាដហុក»(ADHOC-L'Association des Droits de l'Homme Cambodgienne) ។

ជាងមួយសប្តាហ៍ក្រោយមក នៅថ្ងៃទី២៧មករា១៩៩២ លោក អ៊ឹង ផន និងលោក នូ សាំងខន បានស្នើសុំក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីចុះឈ្មោះគណបក្សសង្គមប្រជាធិបតេយ្យសេរី (Social Democratic Liberal Party)របស់ពួកគេ។ នៅថ្ងៃបន្ទាប់ អ៊ឹង ផន បានទទួលលិខិតអនុញ្ញាតជាផ្លូវការ។ ប៉ុន្តែនៅវេលារសៀលថ្ងៃនោះ គាត់ត្រូវក្រុមជនប្រដាប់អាវុធ៦_៧នាក់ជិះម៉ូតូតាមបាញ់ នៅតាមផ្លូវមុំក្បាលថ្នល់ក្រុងភ្នំពេញ។ ក្បាលគ្រាប់កាំភ្លើងមួយគ្រាប់បានបុកទម្លុះខ្នង ហើយមួយគ្រាប់ទៀតបៀមនៅក្នុងករបស់គាត់ ប៉ុន្តែគាត់នៅតែមានសេចក្តីក្លាហានគ្រប់គ្រាន់ បើកឡានមកដល់ពេទ្យកាល់ម៉ែតដោយខ្លួនឯងបាន។ បន្តិចក្រោយមក សម្តេច ហ៊ុន សែន ដែលជាអតីតយុទ្ធមិត្តរួមលេណដ្ឋាន និងសមរភូមិរបស់គាត់ បានទៅដល់ពេទ្យដែរ ដើម្បីមើលសភាពគ្រោះថ្នាក់របស់គាត់ ទាំងស្រក់ទឹកភ្នែក។ បើតាមលោក អ៊ីវេន ហ្គោតេស្មេន បានអះអាងថា «គ្មានជញ្ជាំងក្រុងប៊ែរឡាំងត្រូវដួលរលំទេនៅកម្ពុជា។ គ្មានវាក្លាវហាវេល (Vaclav Havel) ឬឡិចវ៉ាឡេសា (Lech Walesa) ធ្លាប់បានឡើងកាន់អំណាចឡើយ។ របបនយោបាយចាស់នៅកម្ពុជា មិនបានដួលរលំឡើយ របបនេះបានធ្វើការចរចារហូតដល់នៅអាចមានជីវិតរស់នៅដដែល»។[៦៨] នេះជាប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលបង្ហាញពីភាពឈ្លាសវៃរបស់មេដឹកនាំរដ្ឋកម្ពុជា ក្នុងការការពារ និងថែរក្សាសមិទ្ធិផលបដិវត្តន៍របស់ខ្លួន។

ប្រសិនបើក្រឡេកមើលសមាសភាពផ្សេងៗគ្នារបស់បុគ្គលិកអ៊ុនតាក់-UNTAC មានជាចម្បងលើ ÷

---

[68] Evan Gottesman, *op. cit.*, p.348.

១_ផ្នែកភាពយោធា ÷ ចំនួន១៥៩០០នាក់ ក្រោមការទទួលខុសត្រូវត្រួតពិនិត្យជំរំប្រមូលផ្តុំកងទ័ព និងរំសាយ៧០%នៃកងទ័ពទាំងអស់នៅកម្ពុជា។ កងកម្លាំងនេះត្រូវធ្វើសមាហរណកម្មកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធដែលនៅសល់៣០%ទៅក្នុងកងទ័ពជាតិរៀបរយ និងឯកភាពតែមួយ។ គេបានប្រមាណមើលឃើញថា ភាគីទាំង៤ មានយុទ្ធជនសរុបចំនួនប្រហែល២០០០០០នាក់ ដែលបានបង្ហាញទីតាំងរបស់ខ្លួននៅ៦៥០បន្ទាយ ដែលរួមជាមួយកងកម្លាំងឈ្លបភូមិទាំងអស់ចំនួន ២៥០០០០នាក់ទៀត។ រួមទាំងអស់អាចមានដល់ទៅប្រមាណ៤០០០កន្លែងនៅទូទាំងប្រទេស។ ការដាក់បង្ហាញបុគ្គលិកយោធាទាំងអស់នេះ បានចាប់ផ្តើមនៅក្នុងខែមីនាឆ្នាំ១៩៩២ ដោយកងកម្លាំងយោធាឥណ្ឌូនេស៊ីចំនួន២០០នាក់ ហើយគួរតែចំនួននេះកើនឡើងច្រើនបំផុតនៅខែឧសភាឆ្នាំ១៩៩២ ជាមួយនឹងការចាប់ផ្តើមរំសាយកងទ័ព និងប្រមូលផ្តុំតាមបន្ទាយ។ ដំណើរការការងារបែបនេះ ពិតជាមិនបានអនុវត្តទាល់តែសោះជាមួយកងកម្លាំងកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ដោយសារពួកគេបានបដិសេធមិនសហការ ហើយវាបានធ្វើឱ្យភាគីផ្សេងទៀត បដិសេធមិនសហការដែរ។ ដំណើរការនោះ គប្បីត្រូវគេធ្វើបញ្ចប់នៅអំឡុងខែកញ្ញាឆ្នាំ១៩៩២។ ជាការពិត ដំណើរការនេះ មិនបានកើតក្រោមការចាត់ចែងរបស់យុទ្ធជនអ៊ុនតាក់ឡើយ។ ភាគីរដ្ឋកម្ពុជា បានធ្វើការរំសាយដោយខ្លួនឯង នូវកងកម្លាំងស្ម័គ្រចិត្ត និងកងទ័ពប្រយុទ្ធមួយភាគតូច។

២_ផ្នែករៀបចំការបោះឆ្នោត ÷ ប្រជាជនកម្ពុជាប្រមាណ៤,៧លាននាក់អាចមានសិទ្ធិបោះឆ្នោតបាន។ មានអ្នកស្ម័គ្រចិត្តសហប្រជាជាតិចំនួន៤០០នាក់ ត្រូវបានដាក់ពង្រាយនៅតាមមណ្ឌលរៀបចំការបោះឆ្នោតថ្នាក់ស្រុកជាង២០០ស្រុក។ ពួកគេបានត្រួតមើលការចុះឈ្មោះរបស់គណបក្សនយោបាយ និងអ្នកបោះឆ្នោត, អប់រំអ្នកបោះឆ្នោត, ការប្រើប្រាស់ប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយដោយសមធម៌, ចុះឈ្មោះអ្នកសង្កេតការណ៍បរទេស, ដំណើរការបោះឆ្នោត និងរាប់សន្លឹកឆ្នោត... មានបុគ្គលិកខ្មែរ៦២០០០នាក់បានចូលរួមជួយធ្វើការនេះផងដែរ។ មានការខ្វះខាតធនធានអ្នកបកប្រែ និងបុគ្គលិកដែលមានការបណ្តុះបណ្តាលត្រឹមត្រូវយ៉ាងច្រើន។ ប៉ុន្តែពួកគេបានបំពេញភារកិច្ច យ៉ាងល្អឆើត ហើយដែលនេះជាការងារបានជោគជ័យជាងគេមួយក្នុងចំណោមសមាសភាពបានជោគជ័យបំផុតពីររបស់អ៊ុនតាក់។

៣_ផ្នែករដ្ឋបាលស៊ីវិល ÷ ចំណុចនេះអ៊ុនតាក់បានធ្វើឱ្យមានភាពលំអៀង នៅខណៈពួកគេកំពុងដោះស្រាយបញ្ហាមជ្ឈមណ្ឌលនៃអំណាចនយោបាយ និងការសម្រេចចិត្តខាងនយោបាយនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ «រដ្ឋាភិបាលភ្នំពេញបានបដិសេធយ៉ាងស្វិតស្វាញរាល់ការទាមទារដកអំណាចក្នុងស្រុករបស់ខ្លួនចេញ»។[៦៩] នៅពេល ហ្គារ៉េត អេវ៉ាន្ស, រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសអូស្ត្រាលី បានបញ្ចេញឱ្យដឹងជាលើកដំបូងនូវគំនិតដាក់រដ្ឋកម្ពុជា នៅក្រោមអាជ្ញាធរសហប្រជាជាតិជាបណ្តោះអាសន្ន ដែលគំនិតនេះឆ្លើយតបចំពោះក្តីប្រាថ្នារបស់ប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើនលើសលុប។ នេះគ្រាន់តែជាគំនិតស្រមើស្រមៃមួយ និងស័ក្តិសមតែជាមួយកម្ពុជាដ៏ចម្លែក ដែលធ្លាប់ជាប្រទេសក្រោយកុំមុយនីស និងក្រោយអាណានិគម ច្រើន ឬតិច។

[69] MacAlister Brown and Joseph J. Zasloff, 1998, *Cambodia Confounds the Peacemakers, 1979-1998,* Cornell University Press, Ithaca & London, p. 101.

គំនិតនោះគឺត្រូវតែដាក់ជំនួសមន្ត្រីស៊ីវិលជាន់ខ្ពស់កម្ពុជា ប្រមាណ២០០នាក់នៅថ្នាក់ក្រសួង និងប្រមាណ ៣០០នាក់ថ្នាក់អភិបាលខេត្ត និងប្រធានមន្ទីរនៅក្នុងខេត្ត។ លក្ខខណ្ឌនេះគ្មានអ្នកណាម្នាក់បានប៉ុនប៉ង អនុវត្តឡើយ។ រដ្ឋការក្រុងភ្នំពេញ បានព្យាយាមយ៉ាងសាមញ្ញ ក្នុងការបង្កើតបរិយាកាសនយោបាយ អព្យាក្រឹត្យយ៉ាងគត់មត់ នៅមុនការបោះឆ្នោត។

ការត្រួតពិនិត្យបែបនោះ មិនដែលទាំងបានចាប់ផ្តើមទៀតផង។ មានអ្នកត្រួតពិនិត្យអន្តរជាតិ ប្រមាណ២០០នាក់ប៉ុណ្ណោះ នៅតាមខេត្តនានា, អ្នកបកប្រែភាសាមួយចំនួនតូច ទាំងអ្នកបកប្រែឯកសារ និងអ្នកបកប្រែសម្តី ដែលមិនអាចមានមធ្យោបាយត្រួតមើលមន្ត្រីរដ្ឋការ ១៤០០០០នាក់របស់រដ្ឋកម្ពុជាបាន ឡើយ។ សមាសភាពរដ្ឋបាលស៊ីវិល បានសម្រេចស្នាដៃមួយចំនួនតូច ដូចជាការកែលម្អស្ថានភាពគុក, ការ រក្សាលិខិតចំណាយទូទៅ...។ ប៉ុន្តែវានៅតែមិនបានន័យថា មិនបរាជ័យនោះទេ។

៤_ផ្នែកប៉ូលីសស៊ីវិល ÷ នគរបាលស៊ីវិលកម្ពុជាទាំងអស់ ត្រូវគេសន្មតឱ្យធ្វើការនៅក្រោមអាជ្ញាធរ អ៊ុនតាក់។ មានប៉ុស្តិ៍នគរបាលប្រមាណ១៥០០នៅក្នុងប្រទេស ត្រូវដាក់ឱ្យមានបុគ្គលិកប៉ូលីសសហប្រជាជាតិ ចំនួន២នាក់សម្រាប់ប៉ុស្តិ៍នីមួយៗ។ នេះមានន័យថា អ្នកត្រួតពិនិត្យជាប៉ូលីសប្រហែល៣០០០នាក់ត្រូវគេ ដាក់ឱ្យប្រតិបត្តិការ។ តាមពិតទៅ «ការដើរតួនាទីរបស់ប៉ូលីសស៊ីវិល ប្រហែលជាការបរាជ័យខ្លាំងជាងគេ នៃប្រតិបត្តិការរបស់អ៊ុនតាក់»។[70] មានបុគ្គលិកអ៊ុនតាក់ខ្លះ មានគោលការណ៍សីលធម៌ខ្សោយ និងប្រព្រឹត្តិ អំពើពុករលួយដោយខ្លួនឯង។ ច្បាប់ និងសណ្តាប់ធ្នាប់ បានធ្លាក់ចុះនៅក្រោមសម័យអ៊ុនតាក់ ហើយពួក ចោរប្លន់កើតមានកាន់តែច្រើន។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏នៅអំឡុងពេលធ្វើយុទ្ធនាការឃោសនា និង បោះឆ្នោត ស្ថានភាពទូទៅមានលក្ខណៈកាន់តែស្ងប់ស្ងាត់ល្អឡើង។

៥_ផ្នែកសិទ្ធិមនុស្ស ÷ ផ្នែកនេះស្ថិតនៅក្រោមការទទួលខុសត្រូវរបស់លោក ដេនីស ម៉ាក់ណាម៉ារ៉ា (Dennis MacNamara)ដែលជាមេធាវីជនជាតិនូវ៉ែលហ្សេឡង់។ វាក្លាយជាកិច្ចប្រតិបត្តិការដោយគ្មានអ្នក ហៅឱ្យជួយនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់សហប្រជាជាតិ។ ផ្នែកនេះគេធ្វើបានជោគជ័យដ៏ត្រចះត្រចង់ ដោយ បង្កើតបានស្នាដៃជាច្រើន និងបានទុកដាក់ឱ្យមានអ្នកតំណាងជាអចិន្ត្រៃយ៍ និងមានការិយាល័យរបស់គេ មួយនៅភ្នំពេញ។ បន្ទាប់ពីអ្នកទី១មក គឺលោកចៅក្រម Michael Kirby នៃប្រទេសអូស្ត្រាលី ត្រូវបានតែង តាំងនៅខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៩៩៣។ មុនពេលអ៊ុនតាក់អវត្តមានទាំងស្រុងពីកម្ពុជា មានតែទីស្នាក់ការអង្គការសិទ្ធិ មនុស្សថ្មីមួយ ឈ្មោះអាដហុក ដែលដំណើរការនៅឯវត្ត មានរចនាសម្ព័ន្ធរបស់ស្ថាប័ន។

កិច្ចការផ្នែកនេះមានការអប់រំសិទ្ធិមនុស្ស, លើកទឹកចិត្តផ្នែកវិជ្ជាជីវៈស្របច្បាប់ឱ្យកើតមានឡើងវិញ, ដោះលែងអ្នកទោសនយោបាយទាំងអស់ ប្រសិនបើនៅមានសល់, បញ្ចប់ការប្រើប្រាស់ច្រវ៉ាក់ខ្នោះឃ្នាង នៅក្នុងពន្ធនាគាររបស់រដ្ឋកម្ពុជា, ការអនុម័តច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌអន្តរកាលថ្មីមួយ។ នៅក្នុងខែសីហា១៩៩២, មានអ្នកទោសនយោបាយ២៥៨នាក់ត្រូវបានដោះលែងឱ្យមានសេរីភាពវិញ។ គណៈកម្មការនេះបានទទួល ពាក្យបណ្តឹងស្តីពីអំពើរំលោភសិទ្ធិមនុស្សនៅភ្នំពេញ និងនៅតាមខេត្តនានា។ សំខាន់ជាងគេគណៈកម្មការ

[70] *Ibid*, p. 110.

នេះដោះបានដោះស្រាយបញ្ហាឃាតកម្មនយោបាយ ដែលបានវាយប្រហារលើក្រុមអ្នកនយោបាយបដិបក្ស ជាមួយគណបក្សប្រជាជនដែលកំពុងមានអំណាចគ្រប់គ្រង។ ក្រុមនេះបានព្យាយាមចាប់ផ្ដើមអំពាវនាវឱ្យមានតុលាការយុត្តិធម៌កម្ពុជាថ្នាក់ជាតិឡើង។ គេបានធ្វើអ្វីៗជាច្រើន ដើម្បីកំណត់អត្តសញ្ញាណ និងលើកសំណើទាក់ទងនឹងបញ្ហាជាច្រើនដែលកើតពីសង្គមមិនប្រើច្បាប់ជាមូលដ្ឋាន ដែលអ្នកមានអំណាចទើបមានសិទ្ធិសព្វបែបយ៉ាង ហើយអ្នកទន់ខ្សោយវិញជាអ្នកនៅក្រោមគេ គ្មានសិទ្ធិអ្វីទាំងអស់។

៦_គណៈកម្មការធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍ ÷ កិច្ចការនេះធ្វើឱ្យសម្រេចដោយការិយាល័យនៃឧត្តមស្នងការដើម្បីអ្នកភៀសខ្លួនរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ (UNHCR- the United Nations High Commisioner for Refuges) ។ មានប្រជាជនកម្ពុជា៣៥០០០០នាក់ ត្រូវបានធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍យ៉ាងសុខសាន្ត ហើយពួកគេភាគច្រើនត្រូវប្រឈមមុខនឹងការលំបាកមួយចំនួន រួមទាំងការត្រឡប់ទៅរកដីធ្លីរបស់ខ្លួនវិញ ប្រសិនបើគេធ្លាប់ជាកសិករ។ បន្ទាប់មកជាទ្រឹស្ដី ពួកគេត្រូវទទួលដីធ្លីចំនួន២ហិចតា ដែលជាគោលការណ៍មិនអាចធ្វើទៅបានឡើយ។ ពួកគេភាគច្រើនច្រើនបានទៅនៅក្នុងតំបន់ទីក្រុង ហើយបន្តិចម្ដងៗបានព្យាយាមកសាងជីវភាពរស់នៅរបស់ខ្លួនទាំងត្រដាបត្រដួស បើទុកជាពួកគេបានទទួលប្រាក់ឧបត្ថម្ភតិចតួចពីអាជ្ញាធរអ៊ុនតាក់ (៥០ដុល្លាម្នាក់សម្រាប់មនុស្សពេញវ័យ និង២៥ដុល្លាម្នាក់សម្រាប់កុមារ) ដែលគេអាចចាយបានតែមួយភ្លែតប៉ុណ្ណោះ។ ជាធម្មតាពួកគេមិនបានទទួលការស្វាគមន៍ពីសង្គមក្នុងស្រុក ដោយសារពួកគេបានចាកចោលស្រុក ហើយការសិក្សា និងសញ្ញាបត្រទាបៗរបស់ខ្លួននៅក្នុងជំរំប្រទេសថៃ ត្រូវបានគេទទួលស្គាល់ដោយរបបក្រោយសម័យកាលអ៊ុនតាក់។

៧_ផ្នែកស្ដារនីតិសម្បទា និងការកសាងឡើងវិញ ÷ ការប្រជុំប្រទេសសន្យាផ្ដល់ជំនួយដល់កម្ពុជាជាលើកដំបូង បានធ្វើឡើងនៅទីក្រុងតូក្យូប្រទេសជប៉ុន នៅថ្ងៃទី២២ខែមិថុនាឆ្នាំ១៩៩២។ ប្រជាជាតិចំនួន៣៣ប្រទេសបានសន្យាធ្វើជំនួយនូវទឹកប្រាក់សរុបចំនួន ៨៨០លានដុល្លា ដោយទីដៅត្រូវដាក់ទុនលើមានលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិជាអ្នកសម្រេច។ នោះគឺសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍន៍ជនបទ, ជំនួយដល់ការតាំងទីលំនៅថ្មីរបស់ជនភៀសខ្លួន និងចំពោះថវិកាប្រទេសកម្ពុជាដោយផ្ទាល់តែម្ដង។ ការចំណាយមែនទែនមានលក្ខណៈយឺតយ៉ាវមិនទាន់សភាពការណ៍។ នៅអំឡុងពេល១០ខែមុនពេលបោះឆ្នោត គេបានចំណាយអស់១០០លានដុល្លា សម្រាប់ការធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍ជនភៀសខ្លួន, ការជួសជុលផ្លូវ និងស្ពាននានា, ការបោសសម្អាតមីន, ការជីកអណ្ដូងទឹក...។ វត្តមាននៃការចំណាយយ៉ាងខ្ពស់របស់បុគ្គលិកអាជ្ញាធរអ៊ុនតាក់បានត្របាញ់សេដ្ឋកិច្ចឆ្ពោះទៅរកភាពអភិវឌ្ឍន៍លើសលប់លើវិស័យឧស្សាហកម្មសេវាកម្ម ដូចជាសណ្ឋាគារ និងភោជនីយដ្ឋាន, ដោយមិននិយាយអំពីពេស្យាចារ។ ការនាំចេញឈើមូល និងត្បូងពេជ្របានក្លាយជាប្រភពចំណូលចម្បងរបស់ពួកខ្មែរក្រហម។

៨_ផ្នែកពត៌មាន និងអប់រំ ÷ «ការបំពេញភារកិច្ចដ៏គួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលបំផុតរបស់អាជ្ញាធរអ៊ុនតាក់គឺការតម្រូវឱ្យចុះឈ្មោះដោយផ្នែកពត៌មាន និងអប់រំ»។[៧១] ពួកគេបានផ្ដល់នូវការអប់រំជនស៊ីវិលយ៉ាងច្រើន អំពី

[71] MacAlister Brown and Joseph J. Zasloff, *op. cit.*, p. 127.

ការបោះឆ្នោត និងសិទ្ធិមនុស្សក្រោមការដឹកនាំរបស់លោក ទីម៉ូធី ខារនី (Timothy Carney) ដែលជាយុទ្ធជនជើងចាស់ម្នាក់នៃទីភ្នាក់ងារសេវាកម្មបរទេសរបស់អាមេរិក។ ជនជាតិអាមេរិកម្នាក់ឈ្មោះ ស្ទីវហិដ័រ (Steve Heder) ជាអ្នកនិយាយភាសាខ្មែរម្នាក់ទៀត ដែលពីដំបូងឡើយធ្វើការជាមួយទីភ្នាក់ងារលើកលែងទោសអន្តរជាតិ។ គាត់បានបង្កើតវិទ្យុអ៊ុនតាក់នៅក្នុងខែមេសាឆ្នាំ១៩៩៣ ដែលអាចផ្សាយដំណឹងទៅដល់ប្រជាជនខ្មែរទាំងអស់។ កិច្ចការផ្នែកនេះ ច្បាស់ជាត្រូវគេធ្វើជាមួយភ្នាក់ងាររៀបចំការបោះឆ្នោត ហើយវាជាកិច្ចការ ដែលគ្មានគុណសម្បត្តិថា បានទទួលជោគជ័យខ្លាំងជាងគេរបស់អ៊ុនតាក់នោះដែរ។ វាបានរីកចម្រើនរហូតដល់ផ្សាយបាន១៥ម៉ោងក្នុងមួយថ្ងៃនៅក្នុងខែមេសាឆ្នាំ១៩៩៣។ វាជាកិច្ចការស្នូល ដែលបានក្រាលផ្លូវសម្រាប់ការបោះឆ្នោតតាមឆន្ទៈរបស់ខ្លួន និងធានាចំពោះអ្នកបោះឆ្នោតថា ជម្រើសរបស់ពួកគេគឺជាកិច្ចការសម្ងាត់ ដែលគ្មានអ្នកណាដឹងក្រៅពីខ្លួនឯង។ លោក ហិដ័រ អាចត្រួតពិនិត្យលើមតិសាធារណស្ដីពីការបោះឆ្នោត ដើម្បីដឹងអំពីអ្វីដែលអ្នកស្រុកកំពុងគិតចំពោះការណែនាំតាមរយៈវិទ្យុអ៊ុនតាក់ផងដែរ។

ការខិតខំប្រឹងប្រែងដ៏អស្ចារ្យនោះ មានសារៈសំខាន់ណាស់ដែរ ក្នុងដំណាក់កាលដើមដំបូងនៃការអភិវឌ្ឍន៍ទស្សនីយភាពសម្រាប់គ្រប់មធ្យោបាយនៃប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយនៅកម្ពុជាសម័យក្រោយអ៊ុនតាក់ និងបានបណ្ដុះបណ្ដាលអ្នកយកពត៌មានអាជីពបានជាច្រើននាក់ ដោយពិភពទាំងពីរ គឺទាំងពិភពនិយាយភាសាបារាំង និងទាំងពិភពនិយាយភាសាអង់គ្លេស។ ជាងនេះទៅទៀត វប្បធម៌ផ្ញើបទចម្រៀងតាមវិទ្យុ និងទូរទស្សន៍ ឬតាមប្រភេទការផ្សាយផ្សេងទៀត ទៅកាន់ញាតិមិត្ត និងមិត្តភ័ក្ដិខ្លួន បានចាប់កំណើតនៅកម្ពុជាពេលមានវិទ្យុអ៊ុនតាក់នោះឯង។

ការបោះឆ្នោតជាសកលនៅកម្ពុជា ជាលើកដំបូងក្រោមការរៀបចំរបស់បុគ្គលិកសហប្រជាជាតិហៅកាត់ អ៊ុនតាក់ UNTAC បានប្រព្រឹត្តិទៅនៅថ្ងៃទី២៥ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៩៣ ក្រោមបរិយាកាសស្ងប់ស្ងាត់ និងរីករាយអបអរសាទរ។ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ប្រមាណ៩០%នៃអ្នកបានចុះឈ្មោះបោះឆ្នោត បានចេញទៅបោះឆ្នោតជ្រើសរើសគណបក្ស ដែលខ្លួនពេញចិត្តតាមឆន្ទៈរបស់ខ្លួនដោយសេរី និងសម្ងាត់។ ជាលទ្ធផលគណបក្សដៃគូប្រឆាំងជាមួយរបបរដ្ឋកម្ពុជា បានឈ្នះ៦២%នៃសំលេងឆ្នោតសរុប ប៉ុន្តែពួកគេមិនអាចប្រមូលចូលគ្នាបានឡើយ។ ចំណែកគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា បានឈ្នះក្នុងសំលេង៣៨%។ លទ្ធផលឆ្នោតនេះ នាំឱ្យហ្វុនស៊ិនប៉ិចទទួលបាន ៥៨អាសនៈ, គណបក្សប្រជាជនកម្ពុជាទទួលបាន៥១អាសនៈ, គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយមព្រះពុទ្ធសាសនា ទទួលបាន១០អាសនៈ និងគណបក្សម៉ូលីណាកា និងអ្នកតស៊ូខ្មែរ ទទួលបាន១អាសនៈ នៅក្នុងសភាជាតិ ដោយរូបមន្តនៃការចែកអាសនៈពេលនោះធ្វើតាមចំនួនសមាមាត្រច្រើន_តិចនៃសំលេងឆ្នោតក្នុងមណ្ឌលខេត្តនីមួយៗ ខុសគ្នាពីរូបមន្តនៅអាណត្តិទី២។

ការបរាជ័យលើការអនុវត្តត្រង់ចំណុចខ្លះនៃកិច្ចព្រមព្រៀង ដោយសារភាគីកាន់អំណាចរដ្ឋកម្ពុជាមិនបានផ្ទេរឱ្យអ៊ុនតាក់តាមការចង្អុលក្នុងកិច្ចព្រមព្រៀងនោះ គ្មានអ្វីជាបញ្ហាធ្ងន់ធ្ងរឡើយ។ ហើយអ៊ុនតាក់អាចបរាជ័យទាំងស្រុង មិនបានចូលមកកម្ពុជាផង ប្រសិនបើភាគីរដ្ឋកម្ពុជាគ្មានសុច្ឆន្ទៈចង់បានសន្តិភាព

ការបង្រួបបង្រួមជាតិ ការស្រុះស្រួលជាតិជានាជាមួយគ្នានោះទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ រដ្ឋកម្ពុជាបានយល់ព្រមសហការជាមួយអ៊ុនតាក់យ៉ាងអត់ធ្មត់ ខុសគ្នាស្រឡះពីឥរិយាបថរបស់ភាគីខ្មែរក្រហម។

៤- ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៨

លទ្ធផលឆ្នោតខាងលើនេះ ត្រូវបដិសេធចោលដោយគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា ដែលកំពុងកាន់អំណាច។ លោក ស៊ិន សុង ដែលជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ និងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចក្រពង្ស ដែលជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីរបស់រដ្ឋកម្ពុជា បានធ្វើអប្បគមន៍ផ្ដាច់ខេត្តភាគខាងកើតទន្លេមេគង្គ។ ទតឃើញសភាពការណ៍បែបនេះ សម្ដេច នរោត្តម សីហនុ បានប្រញាប់ប្រញាល់បើកការចរចា ដើម្បីបែងចែកអំណាចក្នុងចំណោមគណបក្សដែលទទួលបានអាសនៈក្នុងសភាជាតិ។ ក្រោយពីដោះស្រាយបញ្ហាបានភ្លាមសម្ដេច ន. សីហនុបានប្រញាប់ប្រកាសបញ្ចប់ភារកិច្ចនៃបេសកកម្មរបស់អ៊ុនតាក់នៅកម្ពុជា និងធ្វើសង្កថាផ្សាយតាមវិទ្យុជាតិ ក្នុងអត្ថន័យដ៏គួរឱ្យជនរួមជាតិទាំងអស់ភ្ញាក់ផ្អើលជាខ្លាំងថា ដរាបណាព្រះអង្គនៅមានព្រះជន្ម ព្រះអង្គមិនអនុញ្ញាតឱ្យបរទេសណាមួយ មានអំណាចគ្រប់គ្រងលើមាតុភូមិកម្ពុជាជាទីស្នេហាបំផុតនៃយើងបានឡើយ។

គណបក្សហ្វ៊ុនស៊ិនប៉ិចដែលឈ្នះឆ្នោតដោយសារប្រជាប្រិយភាពរបស់សម្ដេចឪ ន. សីហនុ បានយល់ព្រមបែងចែកអំណាចរដ្ឋាភិបាលពាក់កណ្ដាលជាមួយគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា។ ហេតុនេះហើយ បានជាគេឃើញនៅអាណត្តិទី១នោះ រដ្ឋាភិបាលមាន សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី គឺសម្ដេចក្រុមព្រះ នរោត្តម រណឫទ្ធិជានាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ និងសម្ដេច ហ៊ុន សែន ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីទី២ ដែលទាំងពីររូបមានបុព្វសិទ្ធិអំណាចស្មើគ្នា។ ចំណែកក្រសួងការពារជាតិ និងក្រសួងមហាផ្ទៃ ក៏មានសហរដ្ឋមន្ត្រីដែរ លើកលែងក្រសួងក្រៅពីនេះ ដែលមានតែរដ្ឋមន្ត្រីមួយប៉ុណ្ណោះ ចម្រុះគ្នាជាមួយរដ្ឋលេខាធិការមកពីគណបក្សដៃគូ។ ប៉ុន្តែ ទោះបីជាយ៉ាងណា ក៏ការប្រកួតប្រជែងគ្នាដើម្បីសាងស្នាដៃនៅតាមក្រសួងនីមួយៗ បានបង្កការលំបាកជាច្រើនដល់រដ្ឋបាលទូទៅ ហើយគ្រប់ក្រសួងទាំងអស់មានតែសមាសភាពចេញពីគណបក្សប្រជាជនប៉ុណ្ណោះ ដែលមានប្រៀបខ្លាំង និងអាចធ្វើអ្វីៗឱ្យដំណើរការបាន។

រដ្ឋសភាអាណត្តិទី១ ដំណាក់កាលដំបូងជាសភាធម្មនុញ្ញ បានរួបរួមគ្នាបោះឆ្នោតទុកជាមោឃភាពនៃការសម្រេចដកសម្ដេច នរោត្តម សីហនុពីព្រះប្រមុខរដ្ឋសង្គមរាស្ត្រនិយម និងសាលក្រមកាត់ទោសប្រហារជីវិតព្រះអង្គដោយសភាជាតិឆ្នាំ១៩៧០ និងតុលាការរបស់លន់ នល់។ បន្ទាប់មក គេបានតាក់តែងរដ្ឋធម្មនុញ្ញឡើង, ទន្ទឹមនោះប្រមុខដឹកនាំគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា បានសំណូមពរឱ្យសម្ដេច នរោត្តម សីហនុឡើងគ្រងរាជ្យជាព្រះមហាក្សត្រឡើងវិញ។ ដូច្នេះហើយទើប នៅថ្ងៃទី២៤ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៩៣ ពេលប្រកាសធរមានបញ្ញត្តិនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ, ប្រទេសកម្ពុជាបានក្លាយជា«ព្រះរាជាណាចក្រ»ឡើងវិញ ដោយព្រះរាជាជាព្រះប្រមុខរដ្ឋ មិនកាន់អំណាច។

ក្រោយការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលហើយ តាមការសង្កេតរបស់លោក ហង់រី ឡូការ៉េថា គ្មានមេដឹកនាំបក្សកំពុងកាន់អំណាចរូបណាមួយ យកចិត្តទុកដាក់ចម្បងលើការជំរុញឱ្យមានច្បាប់ប្រឆាំងអំពើពុករលួយ, ការបង្កើត តុលាការសភាធម្មនុញ្ញ, និងវេទិកាសមាជជាតិ ដូចដែលតម្រូវដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងឡើយ ហើយអំណាចតាក់តែងច្បាប់ និងអំណាចយុត្តាធិការ នៅតែស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សាខាអំណាចប្រតិបត្តិរបស់រដ្ឋាភិបាលដដែល។ ជាឧទាហរណ៍ សមាជិក សភាជាតិមិនអាចផ្តួចផ្តើមគំនិតតាក់តែងច្បាប់បានឡើយ ពួកគេបានត្រឹមតែនាំគ្នាពិភាក្សាយ៉ាងតឹងតែង ឬបដិសេធចោលពង្រាងច្បាប់ទាំងឡាយដែលស្នើឡើងដោយរដ្ឋាភិបាលតែប៉ុណ្ណោះ។ ក្នុងរដ្ឋាភិបាលទី១ គេឃើញមនុស្សលេចធ្លោជាងគេម្នាក់[៧២] ដែលបានចាប់ផ្តើមប្រយុទ្ធយ៉ាងតឹងតែង និងប្រថុយប្រថានគ្រោះថ្នាក់ប្រឆាំង នឹងនិទណ្ឌភាព, អំពើពុកពុករលួយរត់គេចពន្ធ, ការអនុម័តច្បាប់ដាក់ឱ្យនៅក្រៅច្បាប់នូវភាគីខ្មែរក្រហមដែលមិនបានចូលរួមក្នុងដំណើរសន្តិភាពរបស់អ៊ុនតាក់ និងមានបំណងបញ្ចូលសេវាកម្មស៊ីវិលអាជីព ទៅក្នុងមន្ត្រីថ្នាក់ខ្ពស់របស់រាជការ។ តែមិនយូរប៉ុន្មាន គាត់ត្រូវគេដកចេញពីតំណែងក្នុងរាជរដ្ឋាភិបាល និងបណ្តេញចេញពីបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច។

កត្តាទាំងអស់នេះហើយ ដែលនាំឱ្យមានផលវិបាកដល់សង្គម និងរាជរដ្ឋាភិបាលជាប់ឆ្នោតចាប់ពីឆ្នាំ១៩៩៣មក ដូចដែលលោក អេរិន ហ្គោតេសមេន (ទំ. ៣៣៥) សរសេរថា «មន្ត្រីរាជការស៊ីវិល នៅតែទទួលបានប្រាក់ខែទាបមិនអាចយកទៅផ្គត់ផ្គង់ជីវភាពខ្លួនឯង និងក្រុមគ្រួសារបាន ទើបត្រូវបង្ខំចិត្តលួចដកទុកក្នុងហោប៉ៅផ្ទាល់ខ្លួននូវទឹកប្រាក់បានពី ការផាកពិន័យ, ពន្ធដារ, កម្រៃឈ្នួលការងារ និងជំនួនផ្សេងៗ ដែលពួកគេបង្ខំឱ្យប្រជាពលរដ្ឋបង់។ ទឹកប្រាក់នៅសល់ ជូនកាលត្រូវគេយកទៅជូនរដ្ឋ ឬជូនបក្ស ប៉ុន្តែជាទូទៅគេយកទៅជូនចៅហ្វាយនាយរបស់ខ្លួន។ មន្ត្រីកំពូលៗមានការជាប់ពាក់ព័ន្ធជាមួយអំពើពុករលួយដោយផ្ទាល់ នៅពេលពួកគេចូលរួមធ្វើការដោះស្រាយបញ្ហាជាមួយវិនិយោគិនបរទេស។ ប៉ុន្តែអ្នកដឹកនាំទាំងឡាយជួយជំរុញអំពើពុករលួយនៅថ្នាក់ក្រោមផងដែរ ដោយសារការបន្តឱ្យប្រព័ន្ធប្រាក់ខែនៅយ៉ាងទាប និងដោយសារការបង្កើតបក្សពួកនិយម។ មេដឹកនាំដ៏មានអំណាចមានសុច្ឆន្ទៈតិចតួចក្នុងការដាក់ទោសទណ្ឌដល់អ្នកស្វាមីភក្តិរបស់ខ្លួន។ ដរាបណាមានការយកលុយទៅជះឱ្យ ពួកមន្ត្រីទាំងឡាយត្រូវធ្វើឱ្យនិទណ្ឌភាព ដោយយកចិត្តទុកដាក់ខ្លាំងចំពោះតែការលួច, ការកំហែងបោកយកប្រាក់ ឬកាន់តែអាក្រក់ជាងនេះទៀត»។

ទោះបីជាយ៉ាងណា ការអះអាងរបស់លោក ហ្គោតេសមេន គ្រាន់តែជាវិបត្តិមួយ ដែលរដ្ឋាភិបាលកំពុងចាត់វិធានការណ៍លុបបំបាត់ចោលដោយសន្សឹមប៉ុណ្ណោះ។ ព្រោះសង្គមខ្មែរ ទើបតែរួចផុតពីការបែកបាក់ ហែកហួរគ្នា កាប់សម្លាប់គ្នា បែរជាមកប្រឈមមុខនឹងទំនើបភាវូបនីយកម្ម និងសម្ភារៈនិយម ធ្វើឱ្យមនុស្សកើតគំនិតលោភលន់ប្រណាំងប្រជែងគ្នាកើតមានឡើង ជាពិសេសរឿងនេះកើតឡើងក្រោមការជួយ

[72] ក្រោយមកបានបង្កើតគណបក្សជាតិខ្មែរ និងក្រោយពីគណបក្សនេះត្រូវបានទៅក្រុមបំពែកផ្តាច់ខ្លួន ទើបបង្កើតគណបក្សថ្មីមួយទៀតដាក់ឈ្មោះខ្លួនឯងផ្ទាល់តែម្តង ឈ្មោះ គណបក្សសមរង្ស៊ី ដោយលើកគោលការណ៍នយោបាយប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាលរហូតដល់សព្វថ្ងៃ។

ជំរុញពីបរទេសចាប់ពីសម័យកាលអ៊ិនតាក់ដែរ។ ហើយរដ្ឋាភិបាលកំពុងចាត់វិធានការណ៍ក្តៅគគុក ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហានេះ ដោយថ្មៗ ជៀសវាងភាពចលាចល ដែលនឹងអាចកើតមានសារជាថ្មី ហើយប្រទេសជាតិនៅតែបន្តបាត់បង់ឱកាសកសាងសេដ្ឋកិច្ចជាបន្តទៅទៀត។ ព្រោះមេរៀនប្រវត្តិសាស្ត្រថ្មីៗកន្លងមកនេះបានបង្រៀនយើងរួចហើយថា របបខ្មែរក្រហមគ្មានការអត់អោនឱ្យកម្មាភិបាល និងប្រជាជនរបស់ខ្លួន ដោយធ្វើទុកបុកម្នេញ និងកាប់សម្លាប់ខ្មែរគ្នាឯង ហេតុនេះហើយទើបនាំឱ្យមានខ្មែររត់ភៀសខ្លួនទៅវៀតណាម ដើម្បីរស់ និងប្រឆាំងរបបឃោរឃៅព្រៃផ្សៃនេះ ដោយសុំជំនួយកងទ័ពវៀតណាមទៀតផង។ ដូច្នេះ បញ្ហានេះ ជារឿងរ៉ាវប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ចំពោះសន្តិសុខប្រទេស ប្រសិនបើរដ្ឋាភិបាលដោះស្រាយមិនបានល្អ។ ហើយកម្ពុជានៅត្រូវការពេលវេលាដ៏យូរអង្វែង ដើម្បីពង្រឹងការអប់រំ និងពង្រីកការយល់ដឹងរបស់ប្រជាពលរដ្ឋឱ្យបានកាន់តែច្រើន និងទូលំទូលាយថែមទៀត ទើបអាចរួមគ្នាកំចាត់អំពើពុករលួយដ៏រាលដាលនេះបាន។[៧៣]

ម្យ៉ាងទៀត បើគេសង្កេតមើលស្ថានភាពលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងសិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជា មានលក្ខណៈល្អប្រសើរជាងមុនច្រើន និងគ្រាន់បើជាងនៅប្រទេសដទៃនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទៀតផង ដោយសារកេរមរតករបស់អ៊ិនតាក់ ទាំងការបញ្ចេញមតិ, ការសម្តែងឆន្ទៈតាមរយៈបាតុកម្ម, គណបក្សនយោបាយច្រើន, ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសមេដឹកនាំខ្លួនតាមឆន្ទៈ និងការអនុញ្ញាតឱ្យមានប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយប្រឆាំងរដ្ឋាភិបាលជារៀងរាល់ថ្ងៃ។ ដោយសារមានប្រាក់ជំនួយបរទេស និងជំនួយឥណទានពីធនាគារអន្តរជាតិ និងសហគមន៍ប្រទេសសន្យាផ្តល់ជំនួយដល់កម្ពុជាផង កម្ពុជាមានការរីកចម្រើនយ៉ាងឆាប់រហ័សក្នុងយុគសន្តិភាព៕

[73] ក្រៅពីវិធានការណ៍ច្បាប់, ចំណេះដឹងខាងពុទ្ធចក្រ ក៏អាចចូលរួមចំណែកដោះស្រាយបញ្ហានេះបានដែរ ជាពិសេសពុទ្ធភាសិតថា *ហិរិឱត្តប្បៈ* ដែលមានន័យថា «សេចក្តីខ្មាសបាប និងខ្លាចបាប» គប្បីត្រូវគេនាំយកមកពន្យល់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរឱ្យបានយល់ដឹងទូលំទូលាយផងដែរ។

ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរចុងក្រោយ

សម័យភ្នំពេញ (១៨៦៥_២០២៤)		ញាតិវង្ស	រជ្ជកាល
1-	ព្រះនរោត្តម	បុត្រព្រះអង្គដួង	1864-1904
2-	ព្រះស៊ីសុវត្ថិ	បុត្រព្រះអង្គដួង	1904-1927
3-	ព្រះស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស	បុត្រព្រះស៊ីសុវត្ថិ	1927-1941
4-	ព្រះនរោត្តមសីហនុ(មេសា១៩៤១=១៨ព្រះវស្សា)	ចៅទួតព្រះនរោត្តម	1941-1955
5-	ព្រះនរោត្តម សុរាម្រឹត	ចៅព្រះនរោត្តម_បិតាព្រះសីហនុ	1955-1960
6-	ព្រះស៊ីសុវត្ថិ កុសមៈ នារីរតន៍សិរីវឌ្ឍនា	អគ្គមហេសីព្រះសុរាម្រឹត	1960-1970
7-	**នរោត្តមសីហនុ	បុត្រព្រះសុរាម្រឹត	1993-2004
8-	ព្រះនរោត្តម សីហមុនី	បុត្រព្រះសីហនុ	2004-present

ឯកសារពិគ្រោះយោបល់

Paris, pp. 181-629.

1- Brown, MacAlister and Zasloff, Joseph J., 1998. *Cambodia Confounds the Peacemakers, 1979-1998,* Cornell University Press, Ithaca & London

2- Chandler, David,
2000 *A History of Cambodia,* 3rd edition, Silkworm Books, 296 pages.
2005 *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ,* បកប្រែពីការបោះពុម្ពលើកទី៣, មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា,ភ្នំពេញ, ៣២០ទ

3- Khin, Sok
1977 *Deux inscriptions Tardives du Phnom Bâkhêng K 465 et K 285,* dans *BEFEO t. LXV,* Paris, pp.271-80.
1980 *L'inscription de Vatta Romlok K 27 et L'inscription de Prah Thom du Kulên K 715,* dans *BEFEO t. LXVII,* Paris, pp.125-34.
1991 *Le Cambodge entre le Siam et le Vietnam de 1775 à 1860,* EFEO, Paris.

4- Finot, Louis, 1926-31, *Inscriptions du Cambodge,* tome 1-5 (5 volumes), sous les auspice d'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris. (Rubbings)

5- Mak, Phoeun
1984 *Chroniques Royales du Cambodge (des origines légendaires jusqu'à Paramaraja 1er),* EFEO, Paris.
1995 *Histoire du Cambodge de la fin du XVIe siècle au début du XVIIIe,* Paris, EFEO.

6- Mahabidûr, Krassem, 1958/1984. *Inscriptions Modernes d'Angkor,* 2nd edition-1958, the Buddhist Institute; 3rd edition, Cedoreck, Paris, 206 pages. (en Khmer)

12- Mahesh Kumar Sharan, 1974. *Studies in Sanskrit Inscriptions of Ancient CAMBODIA,* New Delhi.

13- Monier, Monier Williams, 1995. *A Sanskrit-English Dictionary,* New Delhi.

14- Osborne, Milton, 1994, *Prince ofLight, Prince of Darkness.*

15- POU, Saveros
1971 *Recherches sur le Vocabulaire Cambodgien (VII), les doublets d'origine indienne,* dans *Journal Asiatique,* année 1971, pp. 103-38.
1989 *Nouvelles des Inscriptions du Cambodge I,* Paris.
1992 *Dictionnaire Vieux Khmer-Fran©ais-Anglais,* Cedoreck, Paris.
1996 *Nouvelles des Inscriptions du Cambodge II,* Paris.
1998 *What is Khmerology?* (Address delivered at the Buddhist Institute and the Ministry of Cults and Religions, Phnom Penh, 1998) through *Kampuja SUrü Review,* Phnom Penh 53rd year, N° 1, 1999, pp. 27-43, and N° 2, pp. 36 -45.

16- R.C. Majumdar, *KAMBUJA-DESA or An Ancient Hindu Colony in CAMBODIA,* University of Madras.

17- SAHAI, Sachchidanand, 1970. *Les Institutions Politiques et L'Organisation Administrative du Cambodge Ancien (VIe-XIIIe siècles)*, Paris EFEO, vol. LXXV.

18- Vickery Michael, 1998. *Society, Economics and Politics in Pre-Angkor CAMBODIA*, Tokyo Bunko, Japan.

19- Vong Sotheara
2002 *Ancient Inscriptions of Cambodia,* (joint writing), UNV-UNESCO, Phnom Penh..
2003 *Pre-Angkor Inscriptions of Cambodia,* Royal University of Phnom Penh-Buddhi Khmer Center, Phnom Penh.
2007 *Post-Angkor Inscriptions of Cambodia,* unpublished manuscripts.
2008 *Angkor Inscriptions of Cambodia,* unpublished manuscript.

« ប្រវត្តិវិទ្យា ជាការសិក្សាអំពីបទពិសោធន៍អតីតកាលរបស់មនុស្ស ដោយពឹងផ្អែកលើប្រភពឯកសារសំណេរ។»

« ទិន្នន័យសំខាន់ជាងគេរបស់ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរបុរាណ
គឺបានពីសិលាចារឹកសហសម័យទាំងឡាយ
មិនមែនរឿងព្រេងនិទានរបស់អ្នកស្រុក
និងរឿងច្នៃប្រឌិតរបស់អ្នកចេះដឹងខ្មែរ
នៅសតវត្សរ៍ទី១៩នោះទេ។»

ឯកឧត្តម **អ៊ឹម សិទ្ធី** រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអប់រំ យុវជន
និងកីឡា (២០០៩)បានអះអាងថា ៖
« ប្រជាពលរដ្ឋនៃប្រជាជាតិនីមួយៗ ត្រូវតែស្គាល់ច្បាស់
ប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ខ្លួន ដើម្បីធ្វើជាបទពិសោធន៍
ក្នុងការការពារ និងស្ថាបនាប្រទេសជាតិ
តទៅមុខទៀត»។